

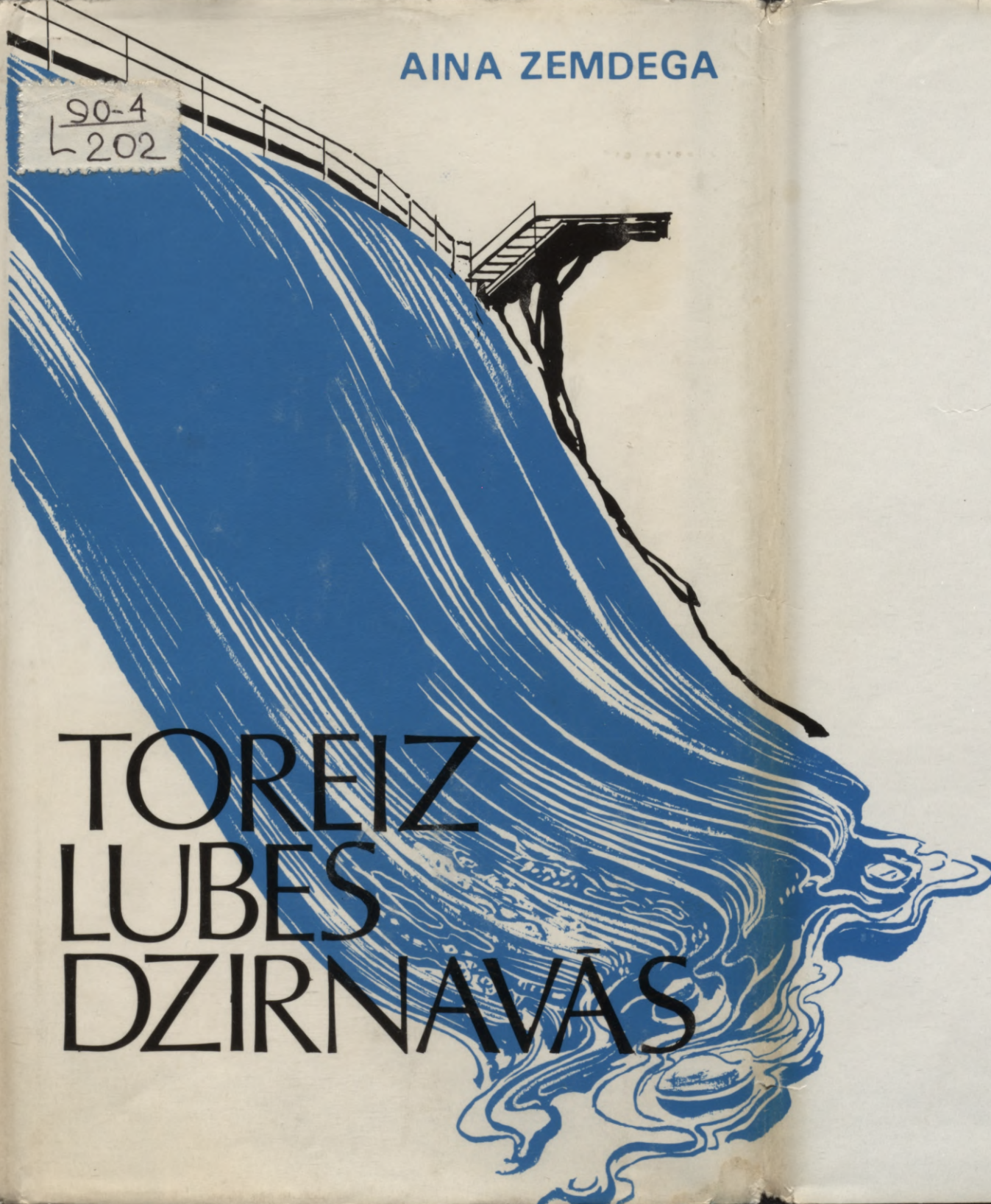
AINA ZEMDEGA

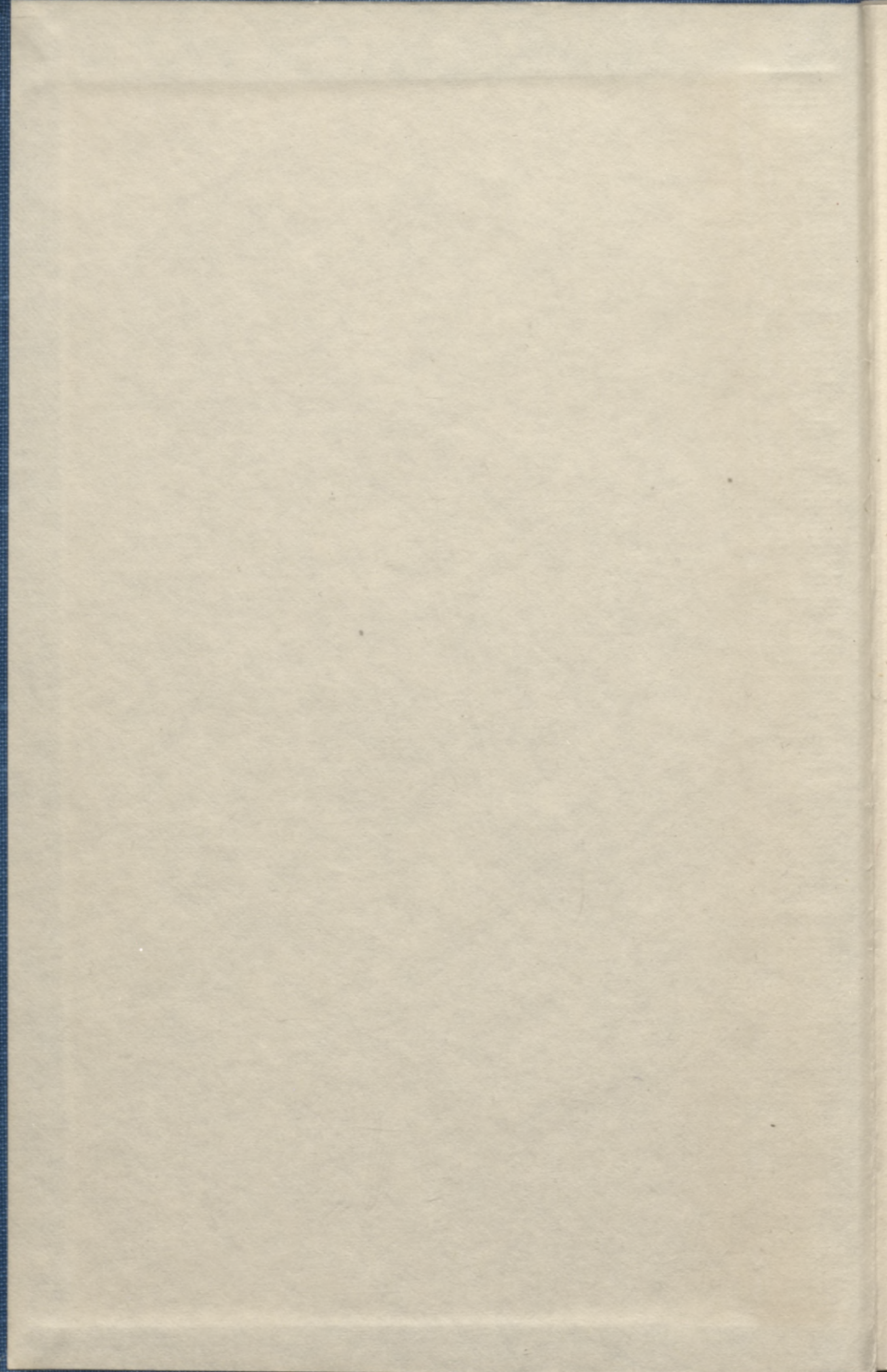
90-4
L-202

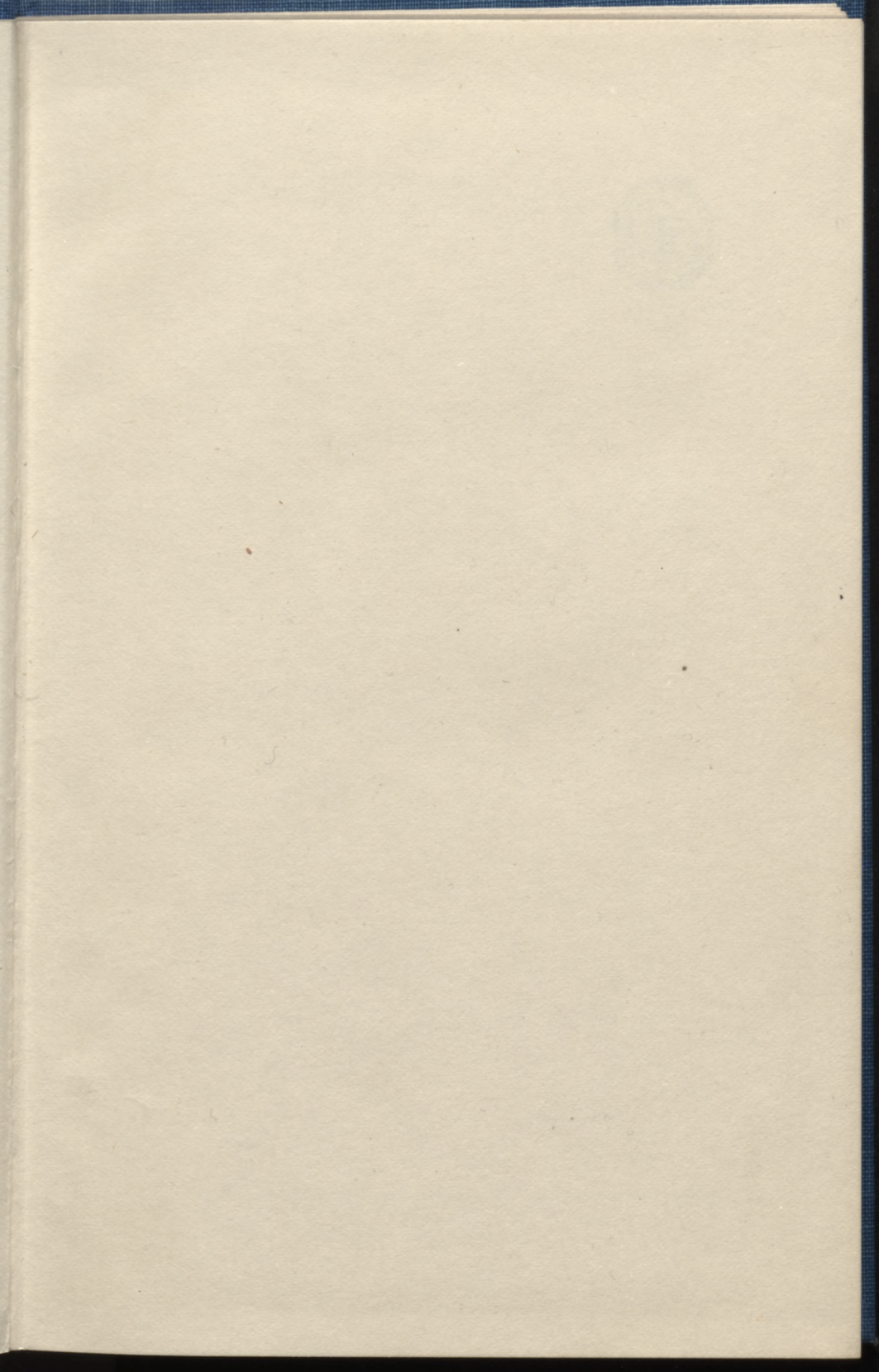
TOREIZ
LUBES
DZIRNAVĀS

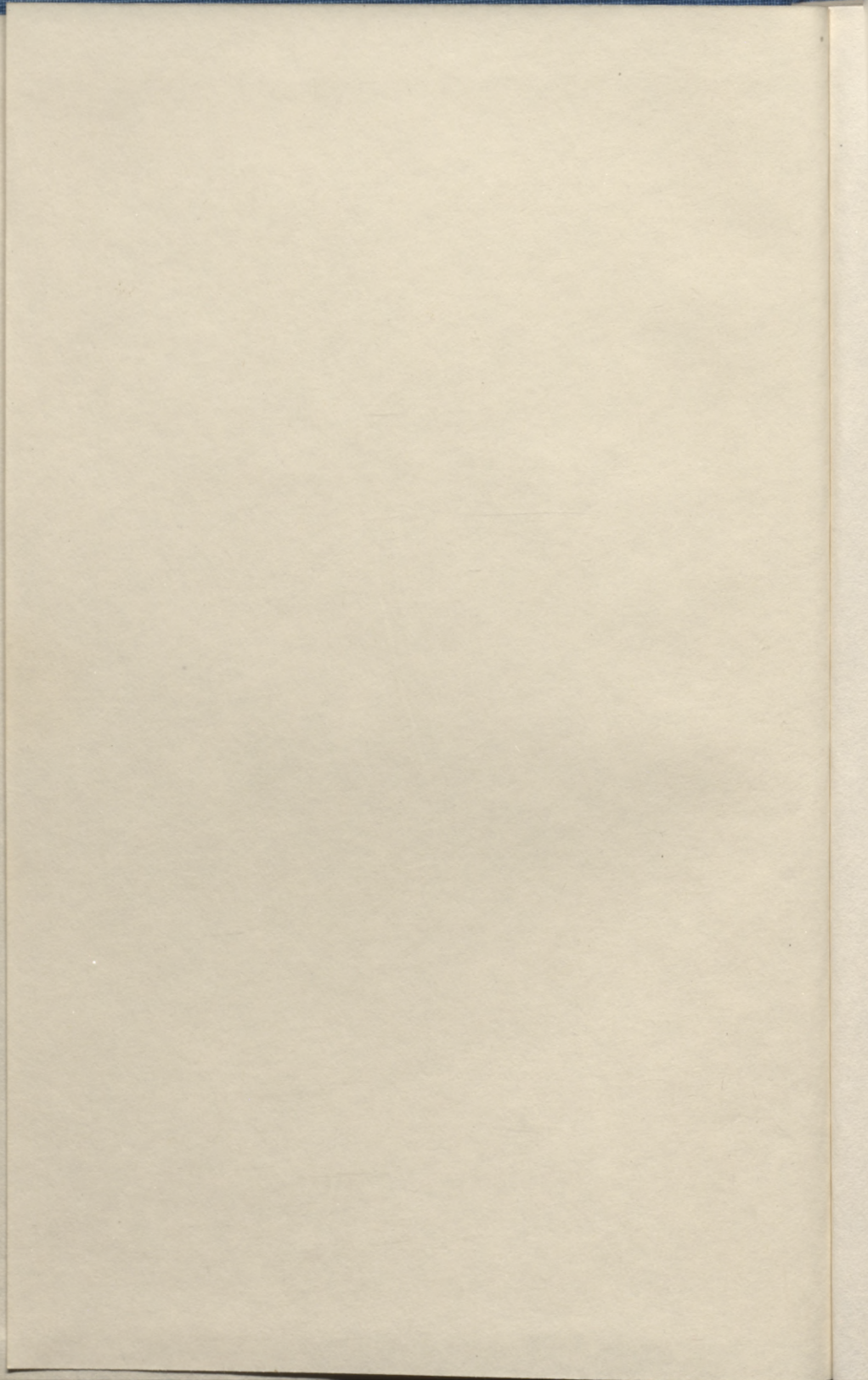
AINA
ZEMDEGA

TOREIZ
LUBES
DZIRNAVĀS

ALMA MATER

DEBRECENI
UNIVERSITÁS

B, L

1

L $\frac{90-4}{202}$

dubl. L
810 u

AINA ZEMDEGA

TOREIZ LUBES DZIRNAVĀS

SAPNIS PAR ĪSTENĪBU

1979

~~~~~
GRĀMATU DRAUGS

KF

Veltīts manai mātei

Ed. Dzeņa vāks un ilustrācijas

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~21-29638~~ 0306122180

COPYRIGHT © 1979 BY "GRĀMATU DRAUGS"

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

Published by "Grāmatu Draugs" a Division of the
Latvian Newspaper "Laiks", 7307 Third Ave., Brooklyn,
N.Y. 11209

.....
Printed in the United States of America

1.

“Tik skaistu upes ieleju ar augstiem krastiem kā to,
kur gulēja Lubes dzirnavas, vēl nebiju redzējis.”
(No tēva piezīmēm)

Nāc, brauc man līdz! Es tev parādišu sava tēva dzirnavas. Satiksimies Stendē. Varbūt tu brauksi no Rīgas un es no Jelgavas kā toreiz, no skolas mājās braucot, vasaras brīvlaikā.

No vilciena izkāpuši, skolnieki un studenti, pulkā iejukuši, skaļā, priecīgā barā somas un saiņus stiepdami, metīsimies pāri peronam un tad gar stacijas galu uz Rojas mazbānīša pusi. Uzmanies, neiekāp tajā, kas iet uz Mazirbi! Abi mazie šaursliežu vilcieni stāv blakus, abas melnās lokomotīves, šņākdamas un dūmus kūpinādamas, katra savu vagoniņu rindas galā gaida braucējus un aizbraukšanas brīdi.

No Ventspils vilciena plašajiem vagoniem izkāpjot, mazbānīša sliedes šķiet sīkas un trauslas kā skali, vilciens — kā spēļu mantiņa. Jānoliec galva, pašiem jāsaraujas mazākiem un pieticīgākiem sarkanajos koka vagoniņos iekāpjot, kas tik vien plati, lai gar to sienām gareniski noliktie soli atstātu šauru eju kur konduktoriem staigāt ar lukturiem rokās biļetes pārbaudot, sveces virs durvīm iededzot vai ziemā krāsniņās pa malkas pagalei iemetot.

Kaut kur noliksim somas. Vienalga kur! Kaut vai uz dzelzs krāsniņas vagona vidū vai malkas pagalēm, kas sakrautas tai blakus. Ziemas aukstums garām, tagad to vairs nekurinās. Sēdvietu aizņemt? Kas gan vasaras laikā ies vagonā sēdēt? Stāvēsim ārpusē vagona galos uz platformas vai kāpnītēm! Iekšā uz šaurajiem koka soliem lai sēž un atpūšas zvejniektēvi un lauku saimnieces. Pirms tumsas viņi vēl atraisis savas ceļa kules, ēdīs pilsētā pirktu baltmaizi, klāt piekožot no mājām līdzņemt, pašu kūpinātu desu, pa gabalam ar kabatas nazi no luņķa nogriežot, vai žāvētu buti. Ēzdami viņi vēl šo to pārrunās un tad, viens pret otru plecus atspieduši, sāks snaust. Bet viņu šņākšanu un iekrākšanos tik tikko varēs sadzirdēt vilciena skaļajā riteņu klabēšanā, metalla krāsniņas grabēšanā, durvju čikstēšanā, mazās lokomotīves tusnīšanā un vēja svilpošanā, pūšot šaurajās skursteņa caurulēs kā stabulēs.

Pietveries pie melnajiem bremžu rokturiem vai kāpšļu stieņiem, kamēr pieradīsi vilciena raustīgajam ritmam. Neturies tam pretī! Aizmirsti gludo slīdēšanu pa līdzenām pilsētas ielām, gludiem ceļiem un platām slīdēm, ērti sēžot aiz sienām un stikliem. Ļauj, lai vējš atsien tavu zīda šalli un aiznes to pār pļavu kā krāsainu tauriņu! Noglabā somā cimdus, cepuri un rokas pulksteni un nemeklē tos pirms būsi atgriezies savas pilsētas ielās. Tos tev šeit nevajadzēs. Kad izkāpsim Lubē, būs tieši pusnakts. Un es tevi vedīšu pa mazu, zālēm un puķēm aizaugušu ceļu starp rudzu druvu un kartupeļu lauku, gar ābeļu dārzu uz savu bērnības vietu.

Bet vispirms — brauciens līdz Talsiem. Tur ap vilcienu skaļi drūzmēsies kalnainās aprīņķa pilsētiņas ģimnazisti — gan tie, kas uz visu vasaru aizbrauc uz mājām slaukt govīs, grābt sienu, pļaut un stādīt, gan tie, kas tikai sava prieka dēļ brauc līdz Valdgalei pavadīt draugus un tur viņiem pakavēt laiku pusotras stundas ilgajā gaidīšanā. Tad ar sagaidīto, pretējā virzienā braucošo vilcienu viņi dosies atpakaļ uz savām pilsētnieku, sarkaniem dakstiņiem klātajām mājām senā Talsu pilskalna piekājē.

Kad iebrauksim Valdgales mazajā lauku stacijā, būs jau tā Jāņu laika vēlā krēslas stunda, kas dienas skatās krāsas un balsis dara maigas. Ziedoši ceriņu zari tumši lieksies pār soliņiem stacijas priekšā, un turpat netālu meža malā ar rasu apbīrušas plauks naktsvijoles.

Vai tu vēl atceries to vasaru, kad pirmo reizi bikli tuvojies mīlestībai?

“Tu esi laba. Ļoti, ļoti laba,” zēns teica. Un meitene nezināja ko atbildēt. Tā bija viņas piecpadsmītā vasara.

* * *

Ar Mērsraga vilcienu aizbrauks atpakaļ Talsu ģimnazisti dziedādami un tērgādami, bet mēs dosimies tālāk, kļuvuši klusāki un rāmāki, it kā mazliet skumīgi. Vilcie-

niņš klabēdams skries caur pļavām, kur galvu pacels rets samiegoties zirgs vai riksi izlaidīs izbijies kumeliņš. Māju redzēsīm arvien retāk un tālāk no dzelzceļa, ar izdzēstām ugunīm, pie miera aizgājušiem ļaudīm, arvien dziļāk iegrimušu zaļajā, siltajā tumsā. Bet dzelzceļa uzbēruma malās pīpeņu ziedi sāks mirdzēt arvien baltāk un kairāk. Un, kad pret kalnu vagonu rindu velkot, lokomotive tik tikko spēs kustēties uz priekšu, mēs izstiepsim roku un plūksim puķes, kā staigājot pa birzi Jāņu vakarā. Līdz kādas pļavas vidū pie kāda dziļāka, aiz ziedošām vīgriezēm tikko pamanāma grāvja vilciens apstājies pavisam. Un, kamēr lokomotive dzers vēso grāvja ūdeni, mēs, no kāpnītēm nolēkuši, iegrimsim zaļajā vasaras nakts burvībā.

Kad pusnakts stunda vairs nebūs tālu, tad tepat, tepat būs — mūsu Lubes dzirnavas. Tev pašam jāzina, kad satvert somu, kad izkāpt. Vilciens te pietur tikai pavisam īsu brīdi, jo šī pat nav stacija. Šeit ir tikai pieturas vieta. Tādēļ — vēro apkārtni, kas tagad visa ir tumši, tumši zaļa. Tumša nakte, zaļa zāle...

Pienotava. Pasts. Lubes muižas dārzs ar veciem, ziedošiem ceriņiem visapkārt. Kapsēta ar lielām liepām un zem to nolikušajiem zariem tikko saredzamiem krustiem. Tad, aiz grants bedrēm, kur vienmēr milzum daudz meža zemeņu, aiz likuma ap meža stūri, ir mūsu piestātne. Tur, droši vien, neviena nebūs, ne sagaidītāju, ne aizbraucēju. Un vilciens, mirkli elpu atvilcis, grabēdams ripos tālāk pāri tiltam un aiz upes pazudīs mežā, savos pustukšajos vagoniņos vezdams uz mājām nedaudzus Rojas zvejniekus. Lukturos virs durvīm vagonu galos sveces jau būs izdegušas, un braucēji aizmiguši.

***

Nāc, iesim! Neviens nav nācis mūs sagaidīt, neviens nezina, ka mēs šeit. Arī ne viņi, kas tur pie šķūnīša zemē nometušies. Tie ir attālāku māju ļaudis, kas jau laikus atnākuši gaidīt vilcienu no Rojas atpakaļ, lai nav pa

tumsu ceļā jāklīkst un jābaidās vilcienu, kas atgriežas ap saules lēktu, nokavēt. Viņi mēģina te kādu stundiņu tāpat nosnaust. Jāņu laikā naktis ir siltas un isas. Tādēļ iesim, nekavēsimies. Man vesela valstība tev jāparāda!

Tās divas mazos dārziņos ierāvušās mazās ēciņas, tās divas mazās pasaku mājiņas? Viena no tām kādreiz bija Lubes stacija, otra stacijas priekšnieka dzīvoklis. Kad biju vēl pavisam maziņa, naktī uzcelta un satuntuļota, linijdroškā vai ādām izklātās kamanās atvesta, tur sēdēju ar tēvu un māti iepretī biļešu kases lodziņam un lielai pulksteņa ciparnīcai. Ar bailēm un nepacietību gaidīju to šausminoši satraucošo mirkli, kad, kā pūķis šņākdama un dzirksteles visapkārt bārstīdama, atskries ugunīga lokomotīve ar garu sarkanu vagonu rindu un sāksies brauciens uz Rīgu.

Bet tas bija ļoti, ļoti sen. Vēlāk, kad sākās rudens un ziemas braucieni uz skolu Jelgavā, stacija bija slēgta, un tur dzīvoja kāda dzelzceļnieka ģimene. Vilcienam pienākot un atejot, durvis tur vairs neatvērās un logos bija tumsa. Tad, ratos vai kamanās sēdēdami vai gar sliedēm staigādami, saldami un balošas rīta zvaigznes skaitīdami, gaidījām mazo bānīti, kas bieži nokavējās, it sevišķi ziemā, ja bija snidzis. Bet, ja paši bijām aizkavējušies, tad, likās, vilciens allaž pienāca laikā un jau pie rijas dzirdējām dunēšanu meža malā. Tādās reizēs skrējām un, vējlukturi vicinot, saucām cik vien skaļi varējām: "Pagaidiet! Pagaidiet!" Un parasti konduktors mūs pamanīja un uzkavējās mazliet ilgāk. Tikai tad, kad bijām jau uz vagona kāpnītēm uzlēkuši, viņš spalgi iesvilpās, un vilciens atsāka gaitu gar mājām, kur pamazām cēlās saime un meitas ar slaucenēm rokās gāja pār pagalmu uz kūti.

Atceros, stacijas priekšnieka mājā, aiz balti aizkrāsotās sētas, aiz vienmēr rūpīgi aizvērtiem vārtiņiem, aiz vienmēr ziedošām puķēm puķu dobēs, dzīvoja Labais Skuķis — priekšnieka vienīgā meita, par mani, mazu knīpu, daudz vecāka. Glīti grantēta ceļiņa galā bija mazs, mazs lievenītis, maza virtuvīte, maza istaba ar milzīgi lielu gultu vidū. Gulta plata un augsti uzčubināta, balti

pārklāta, pilna baltiem izrakstītiem, mežģinēm izrotātiem spilveniem. Viss glīti nolikts, saklāts, viss tīrs, kārtīgs un kluss. Lūk, kā visam vajadzētu būt! Lūk, kā dzīvo visu mazu meiteņu paraugs un ideāls! Un ziemas novakaros, kad sāka krēslot, no dzirnavu augšstāva logiem pāri upei meža malā varēja redzēt sīku dūmu strūkliņu paceļamies no šīs mājiņas skursteņa. Tad teicām: "Labais Skuķis cep pankūkas."

* * *

Tur, pa kreisi, kur pāri tiltam aizrībēja vilciens, tek Rojas upe. Šai pusē krasts ir stāvs, otrā lēzens, un vecais koka tilts bija garš, augsts un šaurs. Tas vējā līgojās, pavasara palos cīnījās ar ledus gabaliem un straumes nestiem, izrautiem kokiem, bet, vilcienam pāri braucot, drebēja un ļodzījās. Mums, bērniem, bija aizliegts pa to staigāt, un tādēļ to pāriet bija it īpaši liela varonība. Reiz dzirdējām, ka Rojas jūrmalā ostu būvējot nosities strādnieks, un uz šī tilta iesākām slepenu rituālu, ko turpinājām gadiem ilgi.

Zināmā augusta vakarā, vēlu, kad jau satumsis un visi aizgājuši gulēt, izzagāmies no mājām, līdz nesdami čellu un iepriekš meža malā noskatītu, smagu koka blūķi. Tilta vidū, uz ļodzīgiem, pussapuvušiem, no sarūsējušām naglām atlēkušiem dēļiem nostājušies, vispirms noklausījāmies Inta žēlabaini spēlētu Grīga "Ozes nāvi". Pēc tam, visi reizē briesmīgi nelabā balsī iebērēdamies, metām blūķi pāri tilta margām upē, kur tas ar lielu troksni atsitās ūdenī. Kad mežmalā atbalsis norimušas un upe atsākusi savu parasto lēno, gludo plūdumu un visapkārt atkal iestājies nakts klusums, ne vārda nerunādami, slēpdamies atgriezāmies dzirnavās. Neviens par šīm mūsu gaitām neko nedrīkstēja zināt.

Nesteidzies. Mēģini sarast ar maigo, smaržīgo tumšu. Necenties saskatīt grāvi un ceļa galu. Kājas pašas atradis ratu iebraukto sliedi. Zāle gar ceļa malām vēl nepļauta, gara un pilna ziedēšanas un rasas. Turies man

blakus — es vēl vienmēr pazīstu šo zaļo, dziļo vasaras nakts krēslu un šo ceļu, šauru un mīkstu kā vagu tikko uzartā laukā. Vēl vienmēr zinu tā rudens lietos izbraitās bedres, šauros tiltiņus un nekad neizceltos, dziļi iegrimušos akmeņus te vienā, te otrā pusē vai ceļa pašā vidū, tikko pamanāmus. Vēl viena rudzu druva un aiz tās būs lielceļš, kur grants un smiltis kā starot atstaros dienā uzsūkto gaismu.

Mums priekšā, mazliet pa labi, tumšajā koku pudurī ir jaunsaimnieka Ceplīņa mājas. Dīvaini — nekad tur neesmu iegājusi, nekad neesmu ar tās bērniem spēlējusies, kaut dzirnavu lauki saiet ar viņu druvām un pļavām. Neatceros arī, ka kāds kādreiz būtu aizliedzis to darīt. Neskaitāmas reizes garām braucot no ceļa esmu šo sētu un ēkas vērojusi. Nama durvis bieži bija vaļā, virtuves pus-tumsā gailēja pavarda uguns, un ap to locījās melnas cilvēku ēnas. Kā pasakā, kā bilžu grāmatā, ko var šķirstīt un skatīt, bet kurā nevar ieiet. Arī tagad ne — ir vēls. Ir par vēlu — —

Apstājies! Dzirdi? Pret meža malu kā pret skanīgu dēļu sienu vēl atbalsojas vilciena riteņu klabēšana un sliežu ribēšana — reizēm klusi un attālinoties, reizēm arvien skaļāk un skaļāk, it kā vilciens skrietu atpakaļ un būtu jau tepat tuvumā. Bet ieklausies vēl! Vai dzirdi ūdens šalkšanu dzirnavās? Varbūt tu to vēl nevari atšķirt no apses iešalkšanās vai rudzu lauka ieskanēšanās, mīkstam nakts vējam tam pāri slidot. Bet kādas īpašas, sen uzvilktas un tīri uzskanotas stīgas sāk manī vibrēt pirms tie paši skaņu viļņi skar tavu dzirdi. Es jau pa gabalu zinu — dzirnavas pašlaik nemaļ, slūžas ir aizvērtas un tikai vietumis šauras ūdens straumītes slīd pāri aizsprosta pavasara palos sadauzītajai mugurai. Lejā krītot tās skanēdamas atsitas pret akmeņiem un tad ieslīd leļpus upes visklusākajos, vistumšākajos ūdens dziļumos, dziļi zem tās virsmas, ko augšpusē paceltu tur aizsprosts. Sīkas, mazas straumītes aiznes skanēšanu un vizēšanu dziļos upes dobumos zem melni piemirkušajiem ūdens ratiem, dziļāk par dzirnavu ēku pamatiem, zem klinšu un

koku saknēm — visdziļākajā, vistumšākajā, visnoslēpumainākajā dziļumā.

Bet iesim tālāk. Varbūt dzirdēsim lakstīgalu. To te nav pārāk daudz. Agrāk nebijis nemaz, kaut ievu krūmiem ir pilni upes krasti. Tad tēvs, tā man stāstīja, izrakstījis Siguldas lakstīgalas no Rīgas. Un vienu pavasari bija kā tautas dziesmā: “ne man miera, ne miedziņa lakstīgalu klausoties.” Ievu ziedi sabiruši ūdenī starp mēness vizuļiem, smaržo ceriņi, un lakstīgalu balsis nebeidz skanēt te no viena, te otra krasta. Mēs esam sasēdušies uz trepītēm, kas ved uz upmalu un klausāmies Clair de Lune, ko pie vaļēja loga spēlē brālēns tik mēnīgi, ka aizmirstas elpot.

* * *

Tā. Tagad esam uz lielceļa. Griežoties pa labi, tas gar Ārlavas muižu, gar Sasmakas ezeru, pa apaļiem laukakmeņiem bruģētu ielu izved cauri Valdemārpilij un tad gar vectēva paša rokām celto mājiņu Riepaldciemā rit atpakaļ uz Talsiem. Bet pa kreisi tas ved uz mājām, uz dzirnavām. Aiz tām ceļš turpinās likumu likumiem caur mežu, kļūdams arvien smilšaināks un grūtāk braucams, līdz aiz priedēm un viršiem apaugušām kāpām izbeidzas Rojas zvejnieku ciemā. Tur tas, mērķi sasniedzis, apstājas uz Rojas tilta, un upe to paņem un gar laivām, zvejas būdām un tīkliem aiznes uz liedagu un jūru.

Iesim pa ceļa vidu. Gar malām gludo riteņbraucēju taku, kā katru gadu ap šo laiku, ik pa gabalam aizsprosto grants kaudzes, ko ceļa labošanai saveduši pagasta saimnieki, pildot pagasta nodevas. Būtu mazliet gaišāks, mēs varētu uz iespraustajiem dēļu galiem lasīt tur uzrakstītos māju vārdus: Viļņkalni, Ludi, Kaņķēni, Vītolīni...

Vēl neredz jāņtārpiņus, kas zaļajā zāles tumsā iedegas un atkal izgaist kā gaišzaļas uguntiņas, kā Sprīdiša maldugunis, sadrupušas zvaigznes, kā no gredzeniem izkrituši dimantiņi. — — Šim gaišo vasaras nakšu burvestībām labāk nepieskarties, nebrist garajā, rasainajā zālē

un tās nelasīt. No tumsas izceltas, tās sauja pārvēršas neglītos kāpuros. "Burvībām nepieskaries, brīnumus neiekāro, nemeklē lakstīgalu — klausies tās dziesmu," tā mani mācīja vecaistēvs.

Apstājies! Šeit, pie šī aizaugušo grāvju krustojuma, uz šī tikko samanāmā zemes uzmetuma starp ziediem un zālēm var tikko saskatīt Isu, strupu mietu. Tā ir kupica, šeit sākas mana tēva dzirnavu lauki un dārzi. Atstāsim somas uz ceļa un pārlēksim grāvim. Es tev gribu parādīt mūsu ābeļdārzu.

Pieliecies — šai vietā visvieglāk izlīst caur sētu. Ja bēdā par korpēm, velc nost, kaut arī tās jau sen rasā izmirkušas, smiltīm un ziedu putekšņiem aplipušas. Vai proti atšķirt bumbierābolu no zemeņābola, serinkus no pepiņiem vai grāvenšteinjiem, ābolā iekožot pateikt, vai tas vasaras baltais dzidrais vai rožābols? Redzi, es pazīstu katru šī dārza koku, tā zaru kāpnes, ziedus un augļus, tos, kuriem viegli piekļūt, un tos, kurus nekad neaizsniegt, tik augstu un nepieejami tie šūpojas debesīs. Un es zinu, kādas pavasara puķes zied zem to zariem, kuros putni vij lizdas, kura pavēnī dienas vidū snauz zirgi un kur uz izsalušās ābeles celma rudenos sēž vecais Frickārlis, kūpinot pīpi savās ābeļdārzu sarga gaitās.

Dzirnavu zeme ar vēlāk piepirtām pļavām atrodas abos Rojas krastos. Lielceļš ar tiltu to šķērso vienā stūrī, un divi no lielajiem, vecajiem ābeļdārziem atrodas ceļa malās. Bet trešais aizņem visu upes līci otrā krastā, iepretī dzirnavu dzīvojamai ēkai. Mūsu dzirnavas būtu tikpat neiedomājamas bez šiem lielajiem ābeļdārziem kā bez Rojas upes.

Ābolus novākt, mizot, vārīt un šķirot, tos likt baltās koka skaidās rindu pie rindas, kārtu kārtām glītās dēļu kastēs sūtīšanai uz Rīgu, no zemes uzlasītos, vēja nopurinātos kā kārtupeļus bērt kaudzēs, segt tos ar salmiem no agrajām rudens salnām glābjot, kāpaļāt pa ābeļu zariem, pa redelēm, kas augstajiem zariem pieslietas trīc un šūpojas, ar spilēm vissārtākos, visdziļāk debesīs ieaugušos augļus savākt ir daļa no dzirnavu bērnu vasaras

dzīves. Un viņi aug sārziem, ābolīgiem vaigiem, ābolu sulas un ābolmizu tējas dzerdami, ābolu marmelādes sūkādami, ābolos kozdami, ar tiem mētādamies, tos ierīti vai uz plīts cepdami, ābolus mizodami un griezdami, kamēr pirksti kļūst melni, asi un sāk sūrstēt. Ābolu vīnu paslepus garšodami, paši kā āboli ābeļdārzā zālē iekrizdami un kopā ar saldiem, sulīgiem augļiem pa nokalnīti uz upes malu ripinādamies, veselīgi un sārta auga Lubes dzirnavu bērni ābeļziediem un sarkaniem āboliem piebirušas upes krastā.

Lūk, mana vismīļākā ābele! Rožābele — sārziem kā rozes ziediem, sarkaniem asins rakstiem augļu baltajā miesā, grezna kā rožu krūms divreiz gadā. Lakstīgalai pogojojot — prātu mulsinātāja, rudzu vārpām pret zemi likstot — kārdinātāja.

* * *

Pietiks par ābelēm — ņemsim somas un iesim, lai beidzot tiekam dzirnavās. Nav vairs tālu. Kājas pašas skriešus noskries lielceļa līkumu lejā no kalna, gar riju, dēļu šķūni, stārķu dīķi, gar ganību ceļa galu un apstāsies uz tilta. Tūdaļ aiz tā ceļš atsitās dzirnavu kūts stūrī un tur kā pārplēsts sadalās divi daļās. Viena puse griežas pa kreisi, gari un smagi kāpj krogus kalnā un gar smēdi ieslīd mežā, bet otra puse ar pāris priecīgiem palēcieniem pa grambām, ko iebraukuši malēju rati, ieripo dzirnavu sētā.

Apstāsimies mazliet! Šim tiltam pāri ejot, ļaudis vienmēr uz brīdi piestāj, pagriežas pret upi un uzliek rokas uz spēcīgajām baļķu margām. Tās ir kļuvušas spīdīgi gludas no neskaitāmu plaukstu pieglaušanās. Šeit iegrieztās rakstu zīmes, sirdis un krustiņi piemin šī tilta pāri gājēju atnākšanu vai aiziešanu. Tie ir noslēpumaini raksti un likteņu stāsti, mums neatminami, kas rakstītājus pašus nebeidz saukt atpakaļ.

Tilts pie dzirnavām ir visu iemīļota vieta. Uz tā platās, gludās dēļu grīdas apkārtnes puikas atbrauc izmēģināt savus velosipēdus, veikli griežot astoņniekus,

vai, kaislīgu smēķētāju tēlojot, aizkūpina pirmo papirosu. Cits, vēl gluži mazs, no šī tilta izvelk savu pirmo raudu vai mazu lidaciņu. Klusās svētdienas pēcpusdienās te lauku meitenes uztic viena otrai savus noslēpumus. Gaidot savu malšanas kārtu, šurp atnāk malēji, mierīgi uzvelk pa dūmam ar pārnovada saimnieku un pārspriež darbus un dzīvi. Un kas lai zina, kādus upes jaukumus melderu puiši sola no šī tilta rādīt apaļīgām saimniekmeitām, kas siena laika nevalā atsūtītas uz dzirnavām, viņas nobučot kārodami? Kas lai zina, cik mīlnieku uz šī tilta apskāvušies un šķirušies vai cerīgi tālāk gājuši?

Kad biju maza, stundām ilgi sēdēju patiltē blakus savam pilsētas krusttēvam un skatījos, kā viņš makšķerē. Pāri braucošie pajūgi rībināja un dimdināja tiltu kā pasaules lielākās bungas, bet sīki akmentiņi krita ūdenī ar dzidru, sidrabainu skaņu. Un neviens nezināja, ka mēs redzējām un dzirdējām visu, kas notika apkārtnē, paši būdami neredzami. Bet gadus vēlāk, vasaras naktīs pa to staigājot, uz tā apstājoties, brālēns skaitīja Ziemeļnieka dzejas:

“Bet ūdens bij zem tilta it kā miris,

Tik divas ēnas dzelmē skūpstījās.”

No stāvās kraujas egles meta tumšu ēnu upes nekustīgajā ūdenī, kaut kur tālumā skanēja ligo, man galvā vīta mežrožu vainags, un es domāju par zēnu tālā Zemgales sētā.

Tur, no mums pa labi, ir dīķis ar mazu saliņu vidū, kur vecas priedes galā ir stārķu lizda. Tādēļ, droši vien, to saucām par stārķu dīķi. Skaties, tur jau viņi ir — balti pret tumšajām naktis debesīm! Svētēlis — svētais putns, saimei un sētai svētības nesējs, pārāks un cēlāks par visiem citiem putniem. Stārķi nekad nenokert, nekad tam nepieskarties. Un viņu spārnu atvēzienos ir labestīgs spēks un miers.

Ik rītus un vakarus, stāvēdami savā augsti paceltajā lizdā, galvu noliekdami un tad atkal atpakaļ atliekdami, kā klanīdamies, kā kādā rituālā viņi klabināja savus ātros un skanīgos knābja ritmus. Un ļaudis teica: stārķi skaita

pātarus. Bija labi tā dzīvot ar stārķiem kā balti tērptiem priesteriem par vidutājiem starp mums, zemes ļaudīm, un debesu varenību. Vectēvam uz galda vienmēr bija sprediķu vai dziesmu grāmata, Bībele blakus uz plauktiņa, un bērni, rokas, kā mācīti, salikuši, ik vakaru skaitīja:

“Nu es gribu gulēt iet,
Tēvs, slēdz manas acis ciet.
Tava acs lai nomodā
Stāv pār mani miedziņā.”

Tā bija laba un droša dzīvošana.

* * *

Dzeltenām ūdens rozēm un kalmēm aizaugušais diķis patiesībā ir upes līča atdalījums. Šaurs uzbērums, ko lieto ganu ceļam, lai isāks lopiņu ceļš uz ganībām upes otrā krastā, veido vienu diķa malu. Šis nav nekāds parastais dzirnavu piļu diķis. Pīles tajā neredz peldam, kaut arī sētā un lejpuses upē nekad netrūkst šo necilo mājas putnu. Šeit dūņās guļ vecas, apsūbējušas karpas un karūsas, tik lielas un vecas, ka tās nekad neķēra. Bet krastā starp lēpu lapām un ūdenszālēm tup milzīgas vardes, kā pasakās apburtie prinči. Un staignājs diķa malās ir tik briesmīgs, ka neviens nespēj to izbrist. It kā tas sargātu kādus noslēptus dārgumus vai neatklājamus noslēpumus savā nepieejamā salā.

Bet reiz, kad laboja slūžas un ūdens upē bija no-laists, gandrīz sauss izžuva arī diķis. Un kādā karstā diensvidū, pa ciņiem, saknēm un kalmēm laipodama, ik uz soļa baidīdamās kādā akacī, kādā melnā pazemē iekrist, sasniedzu čiekuriem un izperētu olu čaumalām piebirušo saliņas malu. Kā uz pirkstgaliem klusi un uzmanīgi stāigādama un zem zariem līkņādama, atklāju divainas lietas: panīkušām akācijām apaugušu, tikko nojaušamu celiņu, vecu rožu krūmu ar vienu vien baltiēm ziediem uzziedējušu zaru un aiz vecuma nespēka ziedēt nespējīgus narcisu pudurus. Šur tur zālē ieauguši zemē mētājās apsūņojuši dēļu gali, kā kāda sabrukuša soliņa vai mazas dārza lape-

nes atliekas. Bijīgi, gandrīz nobijusies kā vecā, atstātā pilī vai kapsētā, staigāju pa bijušo dzirnavu īpašnieku pēdām. Vai šeit stādītas puķes, celti tiltiņi un soli teiksmaino baronesi gaidot? Vai senos, neatminamos laikos šeit kāds vācu dižkungs vedis savu kundzeni vai mīlāko? Kas to vairs pateiks? Bet liekas, ka šo narcisu saknes ir rada tām, kas vēl pa retam uzzied vecajā dzirnavu parkā vai gar takas malām, kas ved uz mazo vasaras mājiņu otra krasta ābeļu dārzā. Un kas vairs pateiks, kādēļ šo ar verandu, kokgriezumiem un baltiem slēgiem izrotāto vasaras mājiņu sauca par Valtera būdiņu? Kur, kad un kā dzīvoja šis Valters, kas mūsu ābeļu dārzā bija atstājis savu vārdu? Aizmirstas dzīves, varbūt nekad neizstāstīti stāsti nedzirdēti nogrimuši pagātnē.

Vai kāds cits arī vēl kaut ko zināja par šī stārķu diķa saliņas dīvainībām? Es pati tur vairs nekad neatgriezos.

Ziemā, kad pa sasalušo diķi slidojām, kad stārķi bija mūs atstājuši, aizlidodami uz siltām zemēm, un viņu spārnu vietā lizdā baltoja sniegs, visa saliņas noslēpumainā burvība bija salā sastingusi un sniega aprakta, ne redzama, ne minama. Tikai ledus, dzirnavām strādājot un ūdens limenim krītoties, plīsa ar klusu, dobru troksni. Reizēm plīsums aizspindza zem ledus kā izšauta lode. Tad, ziemas pēcpusdienai krēslojot, kļuva baisi, redzot jaunas, dziļas ledus plaisas, pa kurām kā bālas asinis sūcās ūdens un salā sarecēja.

“Ak, ak, ak, cik romantiski! Cik drāmatiski!” tu smejiies un raujies prom no tilta margām. Vai tu sataustīji kādus iegrieztus burtus vai gada skaitļus, kas tevi traucē? Varbūt tev netiek koka gludā virsma, kas prasīt prasa, lai arī tu to noglāstītu. Varbūt tu baidies iekrist mēness tīklā, kas negaidot nomests tev priekšā ūdens rāmajā plūdumā, kur vēl nupat nebija nekā cita kā tumšo egļu atspulgi. Tev taisnība, tu uzminēji — tieši tur es tevi vedu — sen pazaudētās smaržās, skaņās un krāsās, prom no tā, ko tu zini, saproti un pazīsti, jo tu vairs neticēji burvībām. Tu nezini to mēnessērdzību, ar kādu jāiet meklēt naktsvijoles. Jo citādi nevar... Es gribu tevi vest uz tām vietām

— lai tu pieskartos mēness bāļajiem kātiem, lai tev pie pirkstgaliem pieliptu smarža no trauslajiem, sīkajiem ziediem kā gaišdzeltenī, viegli putekļi no naktstauriņa spārniem. Es gribu, lai tu dzirdi dzeguzes zvanus.

Un es skaitīšu dzīvības gadus — divus, trīs, desmit, simts? Tu raujies prom. Tu mani, ka šī apsēstība ir bīstama? Bet es citādi nevaru. Tu baidies, ka arī tu varētu kļūt rada ievām, lakstīgalām un mēnesnīcai? Bet citādi nav iespējams. Ir jābūt mēnessērdzīgam un apsēstam, lai redzētu, dzirdētu un sajustu to, kā vairs nav.

* * *

Tu gribi iet tālāk. Iesim! Iesim pa bruģa apaļajiem akmeņiem tieši pāri malēju sētai uz dzīvojamo galu. Tagad, vasarā, te viss sauss un tīri noslaucīts. Bet rudenos, kad list dienām no vietas, kad gar sētas abām malām sabraukti malēju rati un zirgi, kas piesieti pie slitām, jālaipo, lai neiekāptu dubļos, mēslos vai peļķēs, kas sakrājas akmeņu starpās. Tad, tumsai metoties, virs staļļu durvīm, dzirnavu lievenēs un logos iedegas spuldzes, jo dzirnavām darbojoties tās ražo arī elektrību. Un līdz vēlai naktij mūsu dzirnavas mirdz kā milzīgs, apgaismots kuģis, mezdams atblāzmu Dundagas mežu tumsā.

Kad biju maza, mēdzu stundām ilgi stāvēt pie guļamistabas loga un skatīties pāri pagalmam uz apgaismoto malēju sētu. Tur no tumsas iznīruši kustējās vīru ēnainie stāvi, gan piebraucot un no vezuma nolēcot, gan maisus dzirnavās nesot, gan jūdzot zirgus, lai ar malumu dotos mājās. Dzelzī kaltie ratu riteņi rībēja uz bruģa akmeņiem gluži kā vienmēr gaišajās pilsētās. Bet mums visapkārt, tepat aiz upes un tilta, tepat aiz kūts un sakņu dārza, pletās tumsas pielījuši lauki un meži un cieši ieskāva mūs savā tumsas bezgalībā. Tikai pie mums, Lubes dzirnavās, bija gaišs. Un gaismā kustējās dzīvnieki un cilvēki, te bija skaņas un trokšņi — dzīvība, kas nebeidzās arī tad, kad apkārtējās mājās petrolejas lampas jau sen bija izdzēstas un ļaudis aizgājuši gulēt.

Malēju sētu no trim pusēm ietver ēkas, skatam aizsedzot lielāko daļu no upes krasta. Redz tikai šauru, lēzenu pieeju ūdenim, kur govīs, no ganībām nākot, sakarsušas un izslāpušas iebrien padzerties un kur malēji pieved dzirdīt no ratiem izjūgtos zirgus. Reiz, atceros, kāds nepacietīgs lopiņš, savu saimnieku nevarēdams sagaidīt, ar visiem ratiem devies slāpes dzesēt. Bet rati sākuši no slīpuma ripot tam virsū un iedzinuši zirgu ar visiem ratiem dziļumā, kur tas dabūjis galu. Turpat pie vecā vītola mēdzām piesiet laivu, un vēl ilgi pēc šī notikuma ik reizi, laivā kāpjot, šausminājos par nabaga bēriša nāvi. Likās, starp daudzajām dubļos iemītajām govju un zirgu pēdām vēl vienmēr var saskatīt tieši to pakavu nospiedumus un ratu sliedes, kas izbeidzās upes vidū.

Malēju zirgu stalli vasarā stāv tukši un pamesti. Siena laikā tikai pa retam atbrauc kāds tuvāks saimnieks ar pāris maisiem vezumā, ja ievajadzējies iesala siena talkas alum vai saimniecei pietrūkuši putraimi vai lopbarībai piejaucamie milti. Tad malšana ir īsa un ātra, un malējs drīz vien atkal aizbrauc, zirgus neizjūdzis un stalli nevedis. Bet rudenos un ziemās, kad malēju un maļamā ir daudz, tur no sala, sniega vai lietus paglābjas vezumus atvilkušie bērie, sirmie un dūkanie, staltie un spēcīgie vai jau pagurušie un savu darba mūžu gandrīz jau nodzīvojušie zirgi. Te viņi, rūpīgi apsegti rupjām, pašaustām segām, rāmi un mierīgi ēzdami priekšā nolikto sienu vai auzas, atpūšas un gaida mājās braukšanu. Par dzīvību un mājīgumu, kas tad te ziemā valdījusi, tāpat kā visos citos stallos, ko piepilda mājkustoņi ar savu elpošanu un dažnedažādām skaņām un smakām, vēl tagad liecina apgrauztās siles, neizmēztie pakaiši, kāds apputējis pērnā āboliņa klēpis un uz mutes apgāzts, izkaltis koka spainis. Visos stallu kaktos vēl var jaust te ziemā mitušo dzīvnieku klātieni, it kā tā būtu iesūkusies visos stallu balķos un dēļos, sienās un grīdā.

Lūk, durvis atstātas vaļā. Varbūt tur kādā tālākā nostūrī kaķene Mīce, salmos ieritinājusies, zīda savus no-

slēptos kaķēnus un pāris vistas perē, kādā spraugā aizsiles vai ūdens toveriem sev lizdu ierīkojušas, vistu kūts kopīgo drošību pametušas. Jo vasarā šī ir klusa un atstāta vieta, un te reti kāds ienāk.

***

Lielā malšana un bīdelešana sākas pēc kartupeļu novākšanas, kad steidzīgie lauku darbi ir galā, pērnā gada milti iet uz beigām un saime sāk kārot jaunās ražas pirmā maluma. Ja pļaujas laiks ir bijis sauss un labvēlīgs, saimnieces var droši cerēt saldus un briedīgus miltus, garšīgu baltmaizi, sātīgus rupjās maizes klaipus. Bet lietainās vasarās, kad labība aizlijusi, saimnieki norūpējušies iznākdzirnavu durvju priekšā ar tikko maltajiem miltiem uz delnas. Āra gaismā viņi tos paberž starp pirkstiem, noglauž sauja gludus, vēro to baltumu, blīvumu un gludumu, liek pie lūpām, nogaršo un spriež, vai saimnieces spēs no tiem izcept maizi, kam garoza nebūs atlēkusi un klaipi sakritušie, vai tā negaršos pēc pelējuma vai aizdigušiem graudiem.

Jā, rudenos, kad upē vairs netrūkst ūdens, dzirnavu sēta ir vienmēr pilna malēju, zirgu un ratu. Un dzirnavas tad strādā pilnā sparā dienu un nakti ar visiem rupjā maluma gaņģiem, bīdeļmiltu gludajiem, spožajiem veltņiem un smalkajiem zīda sietiem, ar visiem ūdensratiem un riteņiem, siksnām un svirām. Viss tad dzirnavās kustas, slīd, rit un griežas, pulsē un skan vienā kopējā ritmā.

Tēvs stāv blakus svariem pie pults. Viņš sasveicinās un aprunājas ar atbraukušajiem saimniekiem, sver un pie raksta malumu, izrīko savus melderus un malējus — kur nokraut rudzu, kur kviešu vai miežu maisus, kad iebērt graudus “zābakā”, kur pielikt maisus miltiem, kas sijājas siki un balti kā silts un smaržīgs sniegs. Bet melderu puiši un mācekļi, no galvas līdz kājām baltu miltu putekļu noklāti, baltiem miltiem pieputējušām drēbēm, te pieskata graudu lēno slidēšanu dzirnakmeņos, te pilno maisu no-

mainīšanu ar tukšajiem, te uzskrien pa trepēm otrā stāvā un piesit pie bideļmiltu zīda sietiem un notekām, lai milti tur neaizķeras un nesablīvējas, te sameklē saimnieku, kuram tūlīt sāksies malšana.

Tas ir tāds kā nerakstīts likums — katrs saimnieks pats ber savus graudus dzirnās, stāv tiem klāt, kamēr tos maļ, pats aizsien savus pilnos miltu maisus un ceļ tos ratos. Jo tā ir viņa paša sēta un ļauta labība, tēvtēvu listos, paša artos un ecētos tīrumos augusi, no pirmā zaļuma līdz ziedēšanai un vārpu piebriešanai vai ik dienas ar bažām un cerībām vērota, paša ļauta, vezumos celta, kulta un kaltēta. Rupjajos pakulu maisos graudu gludajā smagumā guļ viņa ticība, cerība, darbs un mīlestība, atgriezušies gluži taustāmā veidā. Varbūt tādēļ liekas neiespējami to uzticēt citām, svešām rokām vai atstāt dzirnavās samalšanai un atbraukt malumam pakaļ vēlāk. Neatceros arī, ka saimnieki mēģinātu savu aizlijušo ražu pārdot vai iemainīt pret labākiem, baltākiem miltiem. Lai kāda bija zemes un darba svētība, tā bija paša, un to nenācās atstumt.

Pie gaņģiem un valčiem stāvēdami un roku siltajā, gludajā miltu straumītē pastiepuši, vīri maigākus par sievu pieskārieniem saņem zemes, saules un vēja labestību. Tā plūst nepārtrauktā, siltā glāstā pār viņu cietajām, sastrādātajām delnām, tulznām un rievām vienā nepārtrauktā, vieglā, smaržīgā straumē. Un viņi paši kļūst viscaur balti, kā baltās drānas uzvilkuši, kā vienu dzīvi izdzīvojuši un pēkšņi nosirmojuši, sirmām ūsām, uzacīm un matiem, bet vēl vienmēr tikpat spēcīgi un jauni, gatavi tālākai dzīvošanai, vēl daudzām raženām dzīvēm. Vīri paši, viņu rokas un miesa, viņu drānas un zirgu staļļu smakas piesūkušies puskažociņi sāk smaržot pēc maizes un siltiem mājas pavardiem, pēc miera un labklājības.

Pirms Ziemassvētkiem, kad ik saimniecei vajadzīgi bidelētie, smalkie milti pīrāgiem, raušiem un kūkām, no Pūres, Vanadzenēm, Lubezeres un Ārlavas, no Žocenēm, Mērsraga un Rojas, no Laidzes un pat tālās Dundagas uz augsti piekrautiem, rūpīgi pārsegtiem un nosietiem vezu-

miem sēdēdami, brauc malēji, jo visā plašajā piejūras apkaimē smalko miltu bīdelēšanai Rīgā pirktie valči ir tikai mana tēva dzirnavās. No tālienes braukušie, savu malšanas kārtu gaidīdami, dažkārt naktis pārguļ malēju istabā uz mūrīša vai īpašām koka lāviņām. Zābakus novilkuši, zem galvas palikuši salocītus svārkus, viņi apsedzas ar zirgu segu un ļaijas miegam. Viņu vajadzībām šeit ir arī garš, nekrāsotu dēļu galds ar soliem abās pusēs. Tur viņi ēd saimnieces līdoto maizi ar desu vai žāvētu cūkas gaļu, piedzerdami no pudeles atdzisušu cigoriņu kafiju. Ja kāds atcerējies paņemt līdz spēļu kārtis, vīri tur, pašaudzēto tabaku kūpinādami, "sit trumpas" un skaļi sarunājas.

Viņu valodām ir tāmnieku īpatnējais plūdums un skaņa. Atmetot vārdu kārtas un locījumu galotnes, viss vienkāršojas lielā vienlīdzībā: es, tu, mēs, viņi, viņas — "mēs vis ir vienād," viņi saka. Šad tad aicinot kādu no malējiem pie tālruņa vai nesot ziņu melderiem dzirnavās, gadās dzirdēt viņus spriežam par pagasta notikumiem, darbu, ražu, par valsti, ministriem un likumiem. Bieži viņu spēcīgās, rāmās balsis no dzirnavu lieveņa atbalsojas mūsu ēdamistabā, un mēs varam dzirdēt pārrunas par notikumiem Eiropas politikā, par valsts vīriem un iespējamiem kariem. Viņi runā mierīgi un pārliecināti, viņi spriež un pareģo Eiropas likteņus kā senos laikos kopā sanākuši kara vadoņi, reti iekarsdami. Katrs no viņiem ir drošs par savu uzskatu pareizību, par pasaules politiskajiem notikumiem runādami tikpat pārliecināti un vienkārši kā par pareizi vai nepareizi darītiem darbiem kaimiņu sētā.

Vēlos rudenos, kad dienas ir īsas, miglainas vai lietainas un naktis tumsai ne malas, ne gala, dzirnavu mājīgā rūkšana ne brīdi neapstājas. Vienalga kādā stundā pamožos, istabā no sētas pa logu iespīd gaisma, jo durvju priekšas, malēju sēta un gaiteni ir apgaismoti. Bet gadās, ka nokrīt vai pārtrūkst dzensiksna vai, nedod Dievs, salūzt "ķemmes" — stiprās cieta ozolkoka vāles lielajam zobratam. Kaut arī vasarā viss tiek salabots un pārlūkots

nākošās ziemas darbam — valči lielās dēļu kastēs kā zārkos sūtīti uz Rīgu asināšanai, plānie zīda audumi bīdeļmiltu sietiem salāpīti vai uzstiepti jauni, dzensiksna sašūtas un dzirnakmeņi izkalti — pa reizei tomēr kaut kas salūst vai saplīst un dzirnavas apstājas. Tad to tūliņ zina ikviens no dzirnavu iemītniekiem, jo pēkšņais klusums pirmajā brīdī ir gluži nepanesams. Telpās trūkst tikko samanāmās, pierastās vibrēšanas un dzirnu ratu vienmērīgā pulsa. Istabu sienas un grīda pēkšņi sastingst kā pamirusas. Vairs nedzird nodunam paceltos lūkas dēļus, kad tie atkrit atpakaļ savā vietā, kļūdami atkal par grīdu dzirnavu otrā stāvā, kad tur ar ķēdēm tiek uzvilkti graudu maisi. Pat ūdens upē zem virtuves loga tad, šķiet, šalc citādāk.

Ja tas notiek vakarā, kad jau iestājusies tumsa, pēkšņs aklums uzkrīt visiem un visur: kūti meitām govīs slaucot vai virtuvē rītdienai maizi iejaucot, pušiem “Ak, kaut man Daliņa kājas būtu”, “Mērkaķīti” vai kādu citu no nelielā skaņu plašu krājuma iemīļotu šlāģeri uz gramofona spēlējot, kādam grāmatu lasot vai zeķes lāpot. Un bērniem uzkrīt bailes. Mēs neesam raduši redzēt istabām tumšus kaktus un ķēmīgas ēnas pret sienām, kas kustas līdzī sveču liesmām.

Tādām reizēm glabātās petrolejas lampas un sveces aizdedzinājuši, mēs sasēžamies ap gaismu ciešā lokā un jūtamies savādi un sveši, kā ciemos aizgājuši. Bet drošākais no mums tiek sūtīts ar kabatas spuldzīti vai sveču galiņu rokā lejā uz dzirnavām no melderiem uzzināt, kas noticis — vai sikсна nokritis vai kas salūzis un cik ilgi būsīm bez gaismas.

Šādos vakaros, kad pēkšņi izjūk parastie darbi un darbošanās, meklējam spoku stāstu stāstītājus, galdiņu dancinātājus un garu saucējus, lai tad, neparastās tumsas ielenkti, līdz sirds dziļumiem izšausminātos, spiestos arvien tuvāk gaismai un bailēs sastinguši klausītos visvisādos nedzirdētos, neparastos trokšņos. Bet bieži vien, paši ar bailēm kaudamies, cits citu vēl tīši baidām, gan no tumšām aizdurvīm nelabi iebērkdamiem izlēkdami, gan

dažādus spocīgus trokšņus un nedabīgas balsis radīdami. Kad pēc briža kā uz burvja mājienu visur atkal uzdegas ugunis un dzirnavas turpina darboties, mēs, kā no biedīga sapņa pamodušies, atgriezāties gaismā un drošībā.

* * *

Piedod, es aizrunājos. Iesim tālāk!

Nākošā ēka, mazliet uz dambja jeb, kā vēlāk mācījos teikt, aizsprosta pusi, ir linu mīstītava. Pēdējā laikā to maz lietoja. Mūsu pusē vairs tikai retā saimniecībā vēl sēja linus, tos plūca, mērcēja mārkos un veda mīstīt, lai pēc tam mājās vērptu un saimnieces pašas austu dvieļus, palagus un galdautus. Mīstītavas kaktos vēl tagad gul saslaucīti spaļi, salauzīto stiebru kauli kā sīkas, sakaltušas skujuas vai sen apēstu zivju asakas, netīkami asas un gluži nelietderīgas. Gar sienām ir plaukti, kur agrāk krājās linu un pakulu saišķi. Tagad te ir tāda kā noliktava gan vecām dzensiksnām, gan jauniem siksnu ādas rituļiem, eļļas kannām, bieziem ozola dēļu gabaliem, no kuriem taisīja zobratiem "ķemmes" vai grābekļu zarus, vecām svaru bumbām un visvisādām dzirnavu mašīnu daļām un rīkiem.

Vienā telpas stūrī vēl vienmēr glabājas pakulas, kas ik pa laikam noderēja izkaltušās laivas spraugas aizdrīvējot, alus mucām spundi ieliekot un vectēvam auklu višanai garajos ziemas vakaros. Arī man iemācīja šo senso māku, lietojot divus koka kāšus un nelielu nūju, kuras galā kā linu kodeļa turējās pakulu saišķis. Kad auklas bija novītas, vectēvs nodevās salmu segu siešanai, ar kurām agros pavasaros sedza tomātu lecektis un gurķu dobes. Tad viņa istaba pārvērtās līdz nepazīšanai par istu salmu segu darbnīcu ar Leonardo da Vinči "Svētā Vakarēdiena" reprodukciju un tēva gleznotu lielu, baltu Ļermontova eņģeli pie sienas. Telpas lielāko daļu aizpildīja garu, dzeltenu rudzu salmu klēpji, pilni vasaras smaržu. Pelēkās, drēgnās ziemas dienas tad slīdēja gar mājas stūrī un vectēva istabas logu nepamanītas. Visa istaba bija pasa-

kainas, zeltainas gaismas un smalkas skanēšanas pilna. Cik tur zelta gredzenu nesaviju, cik zelta kreļļu nesavēru! Gredzenota un kreļļota kā čigāniete caurām dienām bridu pa vectēva salmiem pārpildīto istabu kā pa tikko pļautu rudzu druvu. Bet vectēvs lika sauju pie saujas garus, kuļot nesalauztus salmus un no tiem sēja platu, biezu audumu — dzeltenu, siltu segu, to tīdams aizvien resnākā rituli, līdz to tik tikko pats spēja rokām apkampt un aiznest uz dārza būdu. Ziemā tā bija līdz jumtam piekrauta ar lecekšu logiem, dažāda lieluma kastēm sēklu diedzēšanai, maikstīm, saišķiem un lejkannām. Ar pūlēm tur iestūma jaunās, tikko sietās salmu segas.

Bez neizsīkstošajiem pakulu krājumiem tēva linu mīstītavā nebūtu bijusi arī mūsu bērniības vasaru lieliskā kuģošana, ūdens kari un laivu būvēšana. Vienīgi ar biežām pakulu šķipsnām varēja aizpildīt šķirbas starp dēļiem un dēļiņiem, ko paši nemākulīgi sanaglojām, būvējot tādas kā siles, kā kastes kuģošanai pa upes seklo daļu zem dambja. Vienīgi pakulas spēja aizkavēt ūdens sūkšanas mūsu “kuģos” un to nogrimšanu nebeidzamos ūdens karos, kur uzbrūkot un aizstāvoties vajadzēja pielietot visu mūsu trūcīgo “kuģošanas” prasmi, ko papildinājām ar izveicību un viltību.

Starp mīstītavu un malēju zirgu stalli ir ūdens pumpris, ko pašlaik, pusnakts krēslā, grūti redzēt. Tur meitas, uz trepēm pakāpušās novakaros, pirms sadzina govīs mājās, ritmiski locīdamās pumpēja upes ūdeni, kas pa zemē ieraktām caurulēm tecēja gan uz kūtiņiem un staļļiem, gan milzīgajā ūdens mucā, kas atradās aiz virtuves durvīm, tā aiztaupot zemnieku sētās tik parasto ūdens nešanu ar nēšiem spaiņos. Tā kā meitas pie pumpja upes malā nevarēja redzēt mucas un toverus un zināt, kad tie pilni, tad kādu norīkoja to uzmanišanai. Kad lielā muca pie durvīm bija gandrīz līdz malai pilna, ūjinot un mājot ar lakatiņu vai priekšauta stūri, darīja to zināmu. Reizēm to uzdeva darīt mums, bērniem. Tikai dažreiz gadījās, ka citas lietas pievērsa sev mūsu uzmanību un lēnā ūdens līmeņa celšanās milzīgajā tvertnē aizmirsās. Pārplūdušā

virtuves priekštelpa un aizkusušās meitas dusmošanās bija nepatīkams atgādinājums, ka uzliktie pienākumi pildāmi apzinīgāk.

Ā, apstājies! Tepat, šai pašā vietā, tāpat kā citās vasarās ir svaiga zāgu skaidu kaudze. Liekas, tikai nesen, varbūt vēl šodien ir zāgēti jumtu dēļiši jeb šķindeļi. Smalkās skaidas, kā tikko rupji malti milti, ir vēl pavisam baltas un smaržīgas. Tā nav tikai sveķu smarža vien, kāda ir nolāsojušiem priežu stumbriem mežā. Tā ir — kā sulas, kā lapas, kā mēness naktis, kā silta elpa... Iebāz roku dziļi līdz elkonim skaidās un tu manīsi, ka zem virskārtas tās vēl ir gluži valgas un siltas.

Bērnībā, kad vēl skraidīju pavisam isos bruncišos, krēsļai metoties, līdz padusēm ierakos svaigi žāgētajās skaidās, viscaur ierušinādamās un apsegdamās ar silto valgumu. Kā milzīgā, mīkstā gultā gulēdama pašā dzirnavu sētas vidū, tad skatījos, kā ļaudis rostījās, apdarot vakara soli, gatavodamies nakts mieram. Bija pārstājuši visu dienu dzirdētie spalgie zāga kliegzieni, zāga ripai griežoties koka baltajā miesā un to sašķeļot glītos, vienāda platuma plānos dēļišos. Ak, šie briesmīgie, griezīgie zāga kliegzieni! Šī nekad neparedzami garā "I I I II" vilkšana no zema uz arvien augstāku toni, līdz tas kļuva nepanesami spiedzīgs un skaļš, un tad, kaut kur augstu gaisā pēkšņi kūleni apmetis, spēji, kā savilktaī stīgai pārtrūkstot, aprāvās, lai pēc īsa klusuma sāktos atkal no jauna! Šī spalgā, asā žāgēšanas skaņa visu dienu bija pārpludinājusi dzirnavu sētu, pagalmu un dārzus, spiedusies kūtīs, klētīs un istabās. Griezīgās skaņas jau no agra rīta bija kaitinājušas un satraukušas kā putnus, tā mājkuštonus un cilvēkus. Neatlaidīgi, bez žēlastības tās bija pārkliegušas dzirnavu rūkoņu un ūdens šalkšanu, valodas, soļus un mūziku, aprijušas darbošanās un dzīvošanas skaņas, līdz pašā vakarā pēkšņi beigušās. Un it viss — ēkas, koki, kustoņi un cilvēki kā atsvabināti no mocībām sāka atkal elpot viegli un mierīgi. Klusums tagad kā kaut kas jauns un dārgs bija ar lielu labsajūtu novērtēts atgūvums.

Šai labajā klusumā un skaidās iegrimusi, mazliet miegaina klausījos, kā slaucenēs skanēja piena strūklas, meitām govīs slaucot, un stallī zirgi nemierīgi cilāja smagi pakavotās kājas, garajā darba dienā nogurušas. Bet pār sētu uz atvērtajām kūts durvīm lēni un uzmanīgi virzījās dzeltenais runcis Ziziks, svaiga piena palakties kārodams. Viņa ūsu galus tikko neskardamas, zemu šaudījās bezdelīgas, ķerdamas odus un mušas saviem vienmēr izsalkušajiem mazuļiem, kas atvērtiem, sārtiem knābjiem kārās pāri lizdu malām, ar kurām bija pilnas dzirnavu pažobeles.

Kad bija kļuvis jau gluži krēslains un meitas, slaucenes un smago piena kannu katra no savas puses nesdamas, iznāca no kūts un, uz malēju sētas akmeņiem koka tupeles klabinādamas, gāja uz virtuvi, es viņām pievienojos viscaur ar skaidām un miegu aplipusi.

* * *

Aiz zāģiem un linu mīstītavas, kur upe met likumu, kļūdama dziļā un plata, ir dambis un slūžas. Tur, margām pārliecoties, pēkšņi atklājas upes tumšais dziļums un spēks, ko šeit savalda aizsprosti. Bet maļot, kad slūžas ir atvērtas, ūdens kā blīva, smaga un lokana masa bez trokšņa ieslid dzirnavu ratu kambarī un tur pazūd. Pēc briža, atbrīvota no tumsas un smaguma, ko visu laiku sevī nesusi, tā no turienes atkal izskrien balti putodama un virpuļodama. Lejā pie dzirnavu pamatiem, vizuļodams un zil-zaļ-dzeltenas dzirkstis uz visām pusēm svaidīdams, ūdens griežas kā trakā dejā, kā pārmērīgā priekā. Tas virpuļo lēkdams pāri akmeņu drūmajām mugurām, pret sauli un debesīm sliedamies, gar krastu glauzdamies, ap koku saknēm vīdamies. Un skan un dejo, skan un dejo — bez stājas, bez mitas. It kā kāds to būtu uz mūžīgu dejošanu nobūris. Kāda brīnumaina pārvērtība, kāda gaiša burvestība ir notikusi tumšajā, noslēpumainajā ūdens kambarī, kur nekad neiespīd gaisma.

Tur var ieiet tikai caur šaurām, zemām durvīm, nolie-

coties un akli taustoties, un, uzmanīgi soļus liekot, nostāties uz pāris nedrošām, mitrām laipām. Tās ir noliktas pāri slapjai tumsai, kuras dziļumā šņac un krāc, plīst, ceļas un grimst ūdens masa. Un milzīgi, melni spīdīgi ūdens rati un riteņi cits citā noglumējušām ozola vālēm ķerdamies, viens ar otru stīvēdamies un cīnīdamies, viens ap otru veldamies, drebina dzirnavu ēku pamatus un mūra sienas, griež mazākus ratus, riteņus un asis, liek smagiem dzirnakmeņiem griezties viegli kā vilciņiem, liek velties veltniem, sijāties sietiem, liek svirām celt, ķēdēm vilkt, sīki sīkt dinamo mašīnai un iededz gaismu dučiem spuldzēs.

Brīnumu lietas notiek tumšajā ūdens kambarī, kur no griestiem pil smagas lāses un sienas ir piķa melnumā, kur priekšmetus nojauš pēc skaņas un runājot jāklīdz otram tieši ausī. Bērniem tur aizliegts ieiet, un sievietes tur nekad nav redzētas. Tur ieejam un iznākam redz tikai vīriešus, tur vīri runājot par vīru lietām, stāstot vīru dēkas un jokus.

Bet kā gan bērni var neieiet aizliegtās vietās! Un viņi tur tumsā redz iespīdamies ugunīgas acis — kā sikspārņu, kā velnu, kā sumpurņu acis. Bet dziļumā zem ūdens ratiem, piķa melnajā ūdenī dzīvojot glumas, lielas vēdzeles. Tik lielas un glumas, ka tās neviens nevar noķert. Varbūt tās nemaz nav zivis, bet kādi briesmīgi ūdens dzīvnieki, dzirnavu spoki vai gari, kas nebaidās ne trokšņu, ne tumsas, ne riteņu griešanās.

Šī ir tā pārvērtību vieta, kur upes blīvā, gludā viengabalainība un rāmums salūst. Šī ir tā vieta, kur milzīgi, melni rati upi tin kā mīkstu dzijas pavedienu ap saviem stiprajiem ozolkoka spārniem un tad palaiž to balti mirdzošu un vieglu, lai skrien ārā no tumsas, lai burbuļo, skan un sašķīst viss lielais, rāmais gludums tūkstoš lēkājošās lāsēs. Un upe varvīksnaini mirdzēdama kāpj atkal atpakaļ debesīs.

* * *

Brīvlūžas atver tikai sevišķos gadījumos: pavasaros, kad upe tik pilna ūdens un visu ziemu aizturētā spēka, ka draud pārraut aizsprostu, vai vasarā, kad dzirnavas remontē un lāpa palos sadauzīto betona lējumu. Tad, ūdens līmenim krītoties, upe negribīgi atklāj visu, ko tā gadiem ilgi sevī slēpusi. Tas nav nekas skaists vai glīts. Atklājas dubļos iegrimuši, dūnām aplāti ķeburaini celmi un siekstas, koku ģindeņi un kauli, nevienam nevajadzīgi un nederīgi, īgni iznīcības apliecinātāji, nāves uzvarētie, ko upe vairs nespēj noslēpt. Atklājas ūdens izskalošanās egles, lazdas un bērzi, kas pār upi nosvērušies, vairs tikko spēj ar dažām saknēm turēties zemē. Tie ir sīksti meža koki, kas līdz pēdējam neatlaižas no dzīvošanas. Bet ūdenī iegrimušie zari tiem jau brūni, bez skujām un lapām, un tie jau sākuši trūdēt. Arī to upe vairs nespēj noslēpt. Citur atklājas kāda pamesta, nogrimusi laiva, kāds novalkāts, vecs zābaks ar cauru zoli, izrūsējis spainis vai savu mūžu izdedzis katliņš. Bet visvairāk žēl lapu un ziedu, kurus bez ūdens atbalsta to garie kāti vairs nespēj noturēt. Un abi upes krasti ir pilni saļimušu stiebru, lapu un ziedu, kas bezpalīdzīgi sliktst mālainos dubļos.

Kad upe jau pa pusei sausa, bērni līdz acīm nošķiedušies, līdz ceļgaliem dubļos grimdami brien un ķer rokām seklumā palikušos asarus un raudas. Tās, tuvu galu jauzdamas, izmisumā lec gaisā, upes apsikušajā straumē iekrist cerēdamas, bet, to neaizsniegušas, nokrīt sausumā. Tikai lidakas, dziļuma zivis, prot izvairīties sekluma un nāves duļķainā peļķē. Pat gliemeži izmisīgi mēģina sekot ūdenim, smagi vilkdamies uz upes vidu, kur vēl šaura, sekla ūdens josla, atstādami slapjajās smiltīs sīkas sliedes, kas visas ved vienā vien virzienā — uz ūdens pusi.

Šie mēmie raksti dubļos, ko atstājušas vissīkākās, visneievērojamākās dzīvības bēgšana no nāves, šī saļimušo puķu ziedēšana, upē iekritušā koka turēšanās pie zemes kaut ar vienu pašu sakni, lapojot tikai ar vienu vien virs ūdens palikušu dzīvu zaru, viss tas tagad ir skaidri redzams — šī skaudrā, neatlaidīgā cīņa pret iznīcību. Bet

sīksti izcīnītai, ar izmisīgu piepūli uzturētai dzīvībai turpat blakus gul kāds milzīgs, nāves uzvarēts celms. Ar dūņām un sakaltušām ūdenszālēm aplīpušām saknēm, kā Igna veča mezglainiem pirkstiem, tas nevarīgā nīkumā apsūdzot rāda uz debesīm.

Ar nepacietību mēs visi gaidījām ūdens saplūšanu atpakaļ upes krastos.

* * *

Nāc, iesim vēl dažus soļus uz priekšu. Te, kur zem jaunas gobiņas ir soliņš kur atstāt dvieļus un drēbes, sākas aizsprosts, kas aptur upes straumi. Pašlaik, naktī, tu, protams, nevari redzēt, cik tas augsts, plats un garš. Pat upes otru krastu grūti saskatīt, kas paceļas stāvs un eglēm apaudzis un pazūd pustumsā. Bet tici man — pāris soļiem tu aizsprostam nepāriesi, un tikai labs peldētājs bez aizkušanas var tā garumu nopeldēt, jo upe šai vietā met savu visplatāko un dziļāko likumu.

Šeit ir mūsu peldvieta, šeit mēs mācījāties peldēt, kalmju kūļus zem krūtīm palikuši vai pie dēļu galiem turēdamies, skaļi sprauslodami, ar kājām un rokām ūdeni kuldami. Siena laikā, kad vecāki, prātīgāki ļaudis pēc pusdienām atpūtās ēnainās istabās, šeit sākās jauno ļaužu izpriešanās. Un, ja "kungu" bērniem un pilsētniekiem bija peldkostīmi, tad trūcīgā ganu meita lēca ūdenī ar to pašu plāno blūzīti plecos, ar ko bija pārnākusi no ganiem, un ar to pašu, saulē pusizžuvušu, pie miesas pielīpušu, krūtīm piekļāvušos, gāja uz pļavu sienu grābt. Bet padzīvojušās strādnieces nāca peldēties tikai vēla vakara krēslā, kad darbi apdarīti un nav jākaunas sava kailuma, ko saules gaisma pārāk asi un nesaudzīgi atklāja ar visām darba un laika atstātajām pēdām.

Šīs vietas istā varenība un upes lieliskums parādās tikai agros pavasaros, kad visa apkārtnē dun un dreb, palu ūdenim gāžoties pār aizsprostu. Sākumā tas slid uz leju, piekļāvies aizsprosta apaļajai mugurai, bet, kad pusceļā aizsprosts kļūst stāvs kā siena, ūdens, atbalstu zaudējis,

kā uz galvas iekrīt dziļi lejpuses bedrēs un akmeņos.

Bieži pie aizsprosta sakraujas veseli ledus kalni ar dažu izrautu koku vai celmu piedevām. Kad sablīvējums beidzot padodas straumei un metas lejā, upes krasti nodun, pamati nodreb un šļakatas uzstas līdz pat krastmalā augošo koku galotnēm. Dažkārt brīvāki apkārtnes laudis un pilsētnieki brauca šo varenību skatīties, bailīgi turēdamies pāris soļus no krasta malas. Bet mums nekur nebija jābrauc, mēs tajā dzīvojām dienām un naktīm. No ēdamistabas, no virtuves un tēva istabas logiem, kas vērās tieši pret upi, varējām stundām vērot šo dižo dabas spēku un lielisko spēli.

Vakari un rīti, dienas un naktis bija pilni nemitīgas dunēšanas un šalkšanas, it kā aiz logiem viļņotu nemierīgi, plaši ūdeņi, trakotu jūra. No otras puses tai atbalsojās Dundagas un Mārkciema meži dobjākās zemes un koku balsis. Un virs dzirnavām tās, viena pret otru mezdāmās, saplūda divkāršā spēkā un skaļumā. Šalkšana un dunēšana lija pār jumtiem, skalojās pret sienām un logiem un, durvis paverot, sitās pretī kā milzīgs, neapturams vilnis. Kad kāds lielāks celms vai ledus gabals pārvēlās aizsprostam un krītot atsitās lejpuses akmeņos, mēs ne tikai dzirdējām dobojo nodunēšanu, bet, mājas grīdai zem kājām viegli nodrebot, to arī sajūtām.

Dažreiz koki vai celmi vēl ilgi sitās atpakaļ pret aizsprostu, iesprūduši starp akmeņiem kādā ūdens izrautā bedrē, sīzdami robus un irdinādami betona lējumu. Tad naktīs dzirnavu laudīm bija grūti aizmigt, jo šī dauzīšanās atbalsojās arī dzirnavu ēkā, kas bija tik cieši pieslēgušās un saaugušās ar upes krastiem, ka bija jau kļuvušas daļa no tiem, un pieliekot plaukstu pie sienām, varēja just, ka tās ik pa brīdim notrīs. Bet vakaros istabu kakti bija tumsas un garu ēnu pilni — bija jādedz lampas un sveces, jo dzirnavas bija apstājušās darboties. Ūdensrati bija noslīkuši. Tie bija tik dziļi ūdenī, ka nespēja vairs griezties. Likās, arī dzirnavas pašas varētu sākt peldēt upes straumei līdz, jo pat lejpuse bija pārplūdusi. Visi akmeņi, laipas, puķu dobes un celiņi bija zem ūdens.

Ūdens jau sāka kāpt no upmalas pa kāpnītēm uz augšu, jau skalojās ap kraujā sastādīto ceriņu saknēm. Mēs ar bažām vērojām ūdens celšanos. Vai rīt pamodīsīmies, kā Noāsa šķirstā slīdot līdzī plūdu straumei?

Bet ap Jāņu laiku tas viss ir jau aizmirsts. Tikai rētas aizsprosta pamatos un tā sānos izdauzītie robi liecina par agrā pavasara notikumiem. Un tēvs liek saukt mūrnieku labošanas darbiem, kaut zina, ka nākošajā pavasarī viss nenovēršami atkārtosies no jauna. Bet mums, bērniem, šie robi un spraugas noderēja, lai pie tiem pieķertos un tur atspertos, kad sacentāties kāpšanā pa aizsprosta sienu. Kā pieredzējuši alpinisti izmantojām katru cilnīti un robiņu un, dambja mugurai piespiedušies, mēģinājām noturēt līdzsvaru. Uz leju neskatīdamies, cīnījāmies neatlaidīgi uz augšu. Mēs bijām neklausīgi un spītīgi — līdzīgi mazajam bērziņam, kas nez kādu vēju iesēts bija sācis augt neaizsniedzamā izcilnī tieši virs brīvslūžām. Cementa blūku spraugā, pāris riekšavās vēja sanestā zemē turēdamies, tas auga augsti virs ūdens un lepusupes akmeņiem, it kā par visu parasto un pareizo bērzu augšanu pļāvās un birztaļās tam nebūtu nekādas daļas.

Sākumā to tur pat nebijām ievērojuši. Vēlāk gadu pēc gada aprīņojām, kā tas neatlaidīgi turpināja augt. Un, kad slūžas bija atvērtas un krākdams un putodams caur tām gāzās ūdens, mazais, gaišzaļais bērziņš priecīgi un nevainīgi, kā briesmas neapzinājies bērns, šūpojās vājā starp sev svešiem un nepiedienīgiem dabas elementiem. Nu paskaties! Te jau viņš vēl ir! Vēl vienmēr dzīvs un cerīgs savā neparastajā mājvietā, tikai lielāks un stikstāks izaudzis.

***

Vai aust jau rīta gaisma? Ūdens upē kļuvis mirdzošāks un gaišāks. Jau skaidri atšķirami bruģa akmeņi, zirgu apgrauztās slitas un pāris nokrauti maisi dzirnavu lievenī. Var jau redzēt no iekšpuses aizbultēto divviru durvju kalumus un miltu putekļiem aizputinātās logu

rūtis ievilkto burtus. Vai tiešām vasaras naktis šeit ir tik īsas un egļu galotnes sāk jau atspulgot ielejā vēl nemanāmo rīta blāzmu?

Bet vēl viss ir kluss. Ne soļu atbalsis, ne putnu dziesmas. Akācijām augsti aizaugušajā žogā vārti, kā vienmēr, ir vaļā, gaidot, aicinot. Bet pagalms ar apaļo puķu dobi, ar zaļi krāsotajiem soliem un milzīgo dārza galdu ar divām mīlīgām liepām pie durvīm ir dzīvžoga sargāta, no malēju sētas nodalīta un svešiem vērotājiem neatdota vieta.

Te sākas mūsu ceļi un gaitas, ieiešana un iznākšana, atnākšana un aiziešana. Uz sola vectēva loga priekšā kāds vienmēr uz brīdi apsēžas atpūsties, parunāties, paklausīties vectēvā, kas šeit sēž un vēro mūsu dzīvi, kādu pagaidīt vai ko pārdomāt. Liepas pašas sildās saulē, zem zariem jauka, tīkama ēna. Mīkstas, platas lapas viegli miltiem apbirušas. Un ziedu laikā tās smaržo kā medus maize, kā mīļi ziemas vakari ar liepziedu tēju, pasakām un medus plāceņiem.

Vēl viss ir kluss. Vējš vēl nav modies, un lapās guļ miers. Logi ir aizvērti, durvis aizslēgtas. Tās atslēdzas tikai no iekšpuses. Atslēga stāv slēdzenē un gaida pārnācējus. Aizejot šīs durvis nevar aizslēgt. No ārpuses tās nevar atslēgt.

Savu logu es atstāju tikai pievērtu. Pagaidi šeit. Es tūliņ tev durvis atvēršu.

Tu skaties pulkstenī? Tu klausies: tālumā ieskanas mežs?

Tev jātiek atpakaļ?

Tev jāsteidzas uz vilcienu? Tagad? Tūliņ?

* * *

Iešu tevi pavadīt.

Pāri tiltam. Gar ābeļdārziem. Pa lielceļu kalnā. Līdz stacijas ceļa galam.

Kur es palikšu?

Nezinu.

* * *

Dīvaini — bieži sapņoju to pašu sapni. Par atgriešanos naktī, nevienam nezīnot.

* * *

2.

Istaba, kurā piedzimu un uzaugu, ir tā pati, kas tikusi
posta kāzu naktij — vislielākā, visgaišākā telpa visā
namā — pret koku galotnēm pacelta, ar logiem uz divām
debess pusēm.

Tumsa ir sakustējusies —

it kā kāda dzīvības jausma tai būtu pieskārusies, it kā kāds pulss tur būtu ieskanējies. Melna, blīva tumsa pilda telpu, bet telpa vairs nav bezgalīga, un bezgalīga vairs nav tumsa. Tā tagad plešas no sienas līdz sienai, ceļas pret griestiem un gulstas uz grīdas ar to nedzīvo smagumu, kas piemīt nāvei. Vēl tā tur sevī ieslēgtu visu, ko aprakusi, visu, ko sevī iekausējusi, bet kaut kas ir noticis. Kaut kas tumsai ir pieskāries, tik tikko samanāmi — kā bezvēja naktī sakustas smilga, kā kurmis sakustina velēnu, staigādams savus noslēpumainos zemzemes ceļus.

Vēl tumsa ir blīva un smaga. Vēl nekas no tās nespēj atrāisties, bet tā ir sadrebējusi un zaudējusi sava smaguma līdzsvaru. Kāda dalīšanās ir sākusies. Kāds slānis ir kļuvis blīvāks un tumšāks, tas atraisās un grimst, sāk slidēt uz leju. Un vēl nenajausta, tumsas slēpta gaisma sāk celties augšup. Sākumā to var tikko samaniņ telpas vistālākajā stūrī, augstu virs galvas. Tā ir kā bāla svītra agrā rīta debesīs tālu no tās vietas, kur parādīsies saule.

Tā top platāka, plešas arvien gaišāka un sāk slidēt uz manu pusi lēniem, platiem vilņiem, arvien vairāk aizpildīdama telpu, stumdama prom tumsu, līdz gaisma aizsniedz mani, pieskaras plakstiem. Aizturu elpu, nekustos. Baidos ar skaņu vai kustību pārtraukt tās šūpošanos telpā, tās lēno slidēšanu pāri tumsai. Baidos to pazaudēt — tik neticama, tik debešķīga tā ir — no citas pasaules, no citas saules.

Tad — vilņošana rimst, viss apstājas —

istaba ir pilna siltas, mierīgas gaismas, un visas lietas ir savā vietā.

***

Gulu aizvērtām acīm. Nepakustēdamās samanu istabas lietu veidus, virsmas un līnijas — palaga atloku, segas kņudīgo asumu, durvju roktura izliekumu, grīdas gludo vēsumu. Aizvērtām acīm redzu vilnas lakata rakstu un tā mīkstās, atirušās bārkstis, kas noslidējušas pāri

gultas malai. Roku nepastiepjot varu sajust galda malas liekumu un rievās. Nepakustēdamās varu pieiet pie loga un skatīties, kā no vecās bumbieres nokrīt dzeltens, ienācies auglis un noripo pa malkas šķūnīša jumtu, kā lielās, baltās pīles, ūdens lāsēm vizuļojot spārnu galos, šūpodamās nāk garā rindā no upes, kā vectēvs, vienmēr stalts un nesalīcis, pelēku platmali dziļi pāri pieri pārvilcis, aiziet saules apspīdēts uz savu dārzu.

Gulu aizvērtām acīm un zīnu — ir rīts, viss ir labi un pareizi, viss ir tā, kā tam jābūt, kā tas vienmēr bijis. Sienas, logi, visas lietas stāv ap mani tā, kā tās vienmēr stāvējušas, savā nemainībā ieslēgdamas arī mani, un atdod man to drošību un piederību, kas ir vecai ābelei ābeļu dārzā, nodilušam mājas sliksnim un bezdelīgām lizdā zem spāres. Es piederu šai vietai tāpat kā tā pieder man. Šeit ir mans sākums, mans pirmais rīts un pirmā krēslas stunda. Pirmās lietus lāses ieraudzīju uz šī loga rūtīm, pirmos saules zaķīšus uz šīs istabas sienām.

“Ar tevi bija viegli. Tu piedzīmi vakara pusē. Tevi nomazgāja, satina, paēdināja, un tu gulēji mierīgi visu nakti. Tavs ritms sakrita ar sauli — no rīta pamodies, vakarā aizmīgi,” stāstīja māte. Bet man pašai likās citādi. It kā es zinātu labāk, it kā es pati visu būtu redzējusi un visu atcerētos. Man šķiet, bija tā:

Ir saulaina, gandrīz karsta augusta otrā diena. Rudzi jau gatavi pļaušanai, vārpas sausas un smagas no met zemei pa graudam nākošās vasaras augšanai. Kviešu lauki zeltaini vizuļo. Pa pusatvērto logu istabā skan divēji ātri ritmi, dzidri un skanīgi — ārā pie rātnīcas puiši kapina izkaptis. Uz galdiņa blakus mātes gultai ir pirmie vasaras āboli, dzeltenī caurspīdīgu, iesprāgušu mizu. Salda sulas lāse, ritēdama pār ābola vaigu, atstāj spīdīgu, medainu sliedi. Ar āboliem pilns arī jaunais skalu grozs, kas nolikts uz sola pie namdurvīm. Ar tiem pacienās Rīgas ekskursantus, kas gaišos kreklos, puķainās kleitās staigā ap dzirnavām, apbrīno ūdens kritumu un upes krastus. Čalodami viņi nokāpj pa platajām koka kāpnēm up-

malā, papriecājās par saziēdējušām lauvmutītēm un flokšiem un brīnās par ģipsā veidotajām grieķu dievietēm, kas tur pie puķu dobēm saulē silda savus kaiļos plecus. Pa šauro, margoto tiltiņu viņi pāriet upes otrā krastā un ābeļdārzā noplūc kādu asins sarkanu nelķi vai zilu meža zvaniņu, paceļ pa nokritušai sulīgai plūmei. Atpakaļ uz dzirnavu pagalmu viņi nāk pa slīpo taciņu, kas ved gar kraujas malu, gar ceriņiem un jasmīnu krūmiem, kas sen jau noziedējuši, un, mājas galam apgājuši, apstājas pie lielās, sešstūrīnās puķu dobes, kam rožu krūms katrā stūrī un vidū mirdz augsti pacelta spoguļbumba. Piekusuši rīdzinieki beidzot apsēžas lielās egles ēnā uz šūpušola, ēd sulīgos ābolus un mātei par godu zem pavērtā guļamistabas loga nodzied "Strauja, strauja upe tecēj'."

Dziesma ieslīd gar balto aizkaru malu istabā, kas pilna gaismas un saules, un šūpojas virs spilvenu un drānu kupenām, kurās iegrimis mātes nogurušais augums. Sarkanbrūnie, jaunie gultas gali spīd kā ienākušās ķiršu ogas. Uz grīdas nav ne puteklīša, uz sienas vēl neviena traipa. Viss šeit ir vēl pavisam jauns un nenolietots. Šī ir manas mātes otrā Lubes dzirnavu vasara. Šī ir mana mūža pirmā diena.

* * *

Tēvam, krievu zemē ilgus gadus pavadot, pamazām iegūstot pārticību un vēlāk kungu kārtā dzīvojot, tur esot pielīpis "lepnības gars". Kaut arī divdesmit gados sakrājusies mantība bija jāatstāj Krievijā līdz ar visiem tur lietiēm dzirnakmeņiem un celtām dzirnavām, iegūto pašpalāvību un "kunga garu un lepnību", kā māte to sauca, tēvs nekad nezaudēja. Tā, dzimtenē atgriezies un savu tēvtēvu novadā Rojas upes krastā jaunu dzīvi uzsācis, ne uz sava vai pārnovada saimniekmeitām viņš skatījies, bet braucis uz Rīgu līgavu meklēt. Un drīz, pats labi vīra gados, uz dzirnavām pārveda jaunu, skaistu, biklu nama

kundzi. Tēvam nevajadzēja govju slaucējas un putras virējas, bet dzīvei greznuma un daiļuma, satura un nākotnes devējas.

Istaba, kurā piedzimu un uzaugu, ir tā pati, kas tikusi posta kāzu naktij — vislielākā, visgaišākā telpa visā namā, otrā stāvā, pret koku galotnēm pacelta, ar logiem uz divām debess pusēm: uz rītiem pret nelielu, ceriņiem ieslēgtu parku ar celiņiem, lapeni, puķu dobēm un soliņiem, un pret pagalmu, aiz kura pāri akāciju dzīvžogam var redzēt malēju sētu, dzirnavu lieveni un kūtis. Griestus, logus un durvis krāsoja baltas, sienas noklāja ar saulaini dzeltenām tapētēm, grīdai malas spīdēja medaini brūnas, bet vidū izritināja no Kaukāza vectēva bēgļa ratos pārvesto linoleju, kas ar saviem neparastajiem rakstiem un divainajām puķēm to dalīja maigu, saskanīgu krāsu kvadrātos. Bet pie logiem plauka baltos aizkaros ieaustas baltas rozes, gluži tāpat kā Rīgas kundzeņu spodrajās viesistabās.

Vietējais pagasta galdnieks nebija taupījis ne laiku, ne pūles, rādīdams savu mākslu mēbeļu darināšanā, kas nebija sliktāka par Rīgas meistarū māku. Stingras, smagas un moderni vienkāršas viņa gatavotās istabas lietas lepojās, pašas savos atspīdumos spoguļodamās, un pildīja telpu ar tumšsarkano mahagonija greznumu.

Abas jaunās gultas, spožiem, augstiem galvgaliem, smalkiem pūra palagiem klātas, dūnu spilveniem kruzulotos pārvalkos, stāvēja cieši viena otrai blakus. Tām iepretī virinājās divviru drēbju skapis, pilns īsiem, gaisīgiem divdesmito gadu Rīgas modes tērpiem, un kumode gan lielām, gan sīkām atvilktnēm, kas glabāja mežģīnēm rotātus ņieburus, krekliņus un jaciņas, krelles, brošas un matu sprādzes, mātes zīda zeķes un tēva svētdienas krekļus un kravates. Netālu no tumšajās podiņu krāsns aiz trīsdaļīgā sastatņa kautrīgi slēpās mazgājamais galdiņš.

Istabas otrā galā bija logu rinda pret ziemeļrietumiem. Pāri pagalam un malēju sētai tie vērās uz attālo meža malu, kas ar egļu galotnēm vilka rievotu svītru,

dalot zemi no debesīm. Pret loģiem cēlās divas liepu lapotnes, zaļošanā sacenzdamās ar mirtēm, kaktusiem, lauru kociņiem un citām dažnedažādām istabas puķēm uz palodzes, kurām pāri šūpojās baltās rozes baltajos aizkaros.

Vēlāk, vienai pēc otras uzrodoties trim bērnu gultiņām, mēbeles tika bīdītas gan uz vienu, gan otru pusi, dodot jaunpienācējām vietu, līdz beidzot tās tēva gultu izstūma pavisam no lielās guļamistabas un to novietoja blakus istabā, ko varēja sasniegt, izejot cauri stūra istabai, isa gaiteniša galā. Tēva gulta tomēr atrada sev vietu mātes gultai blakus, kaut arī istabu kopējā siena bija to starpā. Bet likās, ka tā ne ko dalīja, ne šķīra. Drīzāk siena izvērtās par ērtu sazināšanās ierīci: ja māte vakarā jau gultā iekāpusi atcerējās tēvam kaut ko sakāmu, pēc trim klauvējieniem pie sienas tēvs jau stāvēja guļamistabas durvīs. Un, ja tēvam dienā atpūšoties kaut kā ievajadzējās, viņš ar pirkstgaliem piesita pie sienas — kas to dzirdēja, tas steidzās uz tēva istabu. Dienā tie visbiežāk bijām mēs, dzirnavu trejmeitiņas, lai saņemtu un nodotu tālāk dažādus rīkojumus:

“Pasaki Arnoldam, lai dod elektrību: metas jau tumšs!”

vai pēcpusdienā, no Krievzemes ieradumiem nevēlēdamies atteikties:

“Saki Zīnai, lai uzvāra tēju!”

vai citreiz:

“Noej lejā, ieslēdz radio un paskaties, vai pasts jau atvests!”

Naktīs, kad bērni, pa dienu noskrējušies, bija iegrimuši dziļā, veselīgā miegā, visas tēva un mātes sazināšanās zīmes un signāli bija viņu pašu ziņā. Un gadījās, ka neparasti agri no rīta pamostoties kāds no mums ievēroja, ka mātes gulta ir tukša, vai kādreiz kā pa miegiem, kā pa sapņiem likās, it kā kāds klusi stāstītu garu, garu pasaku, it kā istabas siltajā tumsā būtu salidojuši baloži un mīļīgi dūdotu.

Mani plaksti ir kļuvuši caurspīdīgi. Caur tiem var redzēt vēl labāk nekā atvērtām acīm. Pelēkas svītras, ko viens pie otra kļaudamies velk balti balsināto griestu dēļi, ēnas, ko met sijas un ko agrāk nebiju ievērojusi, tagad ir pavisam skaidri saskatāmas. Gar griestu malām, siju ēnās slēpdamās, stieejas elektrības un radio vadi, ar kuriem tēvs vecajam, sen celtajam namam iepļudināja jaunas asinis un jaunu dzīvību. Ar tiem kā neredzamiem pavedieniem viņš sēja vientuļās, tālās dzirnavas Dundagas mežu malā ar lielās pasaules metropolēm un notikumiem, ar koncertzālēm, operu namiem un teātru skatuviem. Citurienes dzīve, balsis, skaņas un vārdi pulsēja vados kā artērijās, vibrēja kā nervu stīgās un gar stenderēm un kāpnēm kāpa no lejas uz visām augšstāva istabām. Tiem līdz kāpa gaisma. Gaismas un skaņas pavedieni savijās un sašķetinājās vienā dzīparā, kas stiepās no istabas uz istabu, veidodami sazarājušos nervu tīklu visam dzirnavu namam, saistīdami visas telpas vienā nedalāmā vienībā. Ja vienā istabā gadās issavienojums, tumsa iestājas visā mājā; kad, vēlās vakara ziņas radiofonā noklausījies, tēvs saka melderpuisim izslēgt dinamo un aizvērt slūžas, divi īsi tumsas signāli visai mājai paziņo drīzo tumsas iestāšanos un gulēt iešanas laiku. Bet ziemas tumšajos ritos spuldžu vienlaicīgā iedegšanās atmodina visu māju reizē, jo vienā un tai pašā mirklī spuldzes iedegas visos gaitēnos, kāpņu telpās, dzirnavās, istabās un pat kūtīs.

Tikai spuldze pie manas gultas nodzēšama agrāk un tā uzdegas vēlāk — bērniem ir citi gulēt iešanas un celšanās laiki. Ja māte savā gultā manējai iepretī zem rožainās gaismas vēl lasa Atpūtu vai grāmatu, tad bez iebildumiem jāpadodas vecāku noteikumiem. Gaisma virs mana pagalvja jāizslēdz un jāmēģina aizmigt. Bet ja mātes istabā nav un tēvs, mums labu nakti novēlējis, aiziet savā istabā, raujos sēdus, par jaunu ieslēdzu spuldzi un izvelku zem spilvena paslēpto grāmatu. Lasišana tad ir pavisam citā-

dāka nekā atļautā laikā. Tā ir daudz aizrautīgāka un steidzīgāka, tai pašā laikā ar sasprindzinātu dzirdi klausoties katrā troksnītī aiz istabas durvīm, priekšlaicīgi mēģinot uztvert mātes soļus vai tēva ieklepošanos, lai pirms durvju pavēršanās spuldzi, kas pagārā vadā nokarājas no griestiem, atkal nodzēstu. Ja kāds no viņiem durvis paverot kādreiz ievēroja tās straujo šūpošanos virs manas gultas, tad smalkjūtīgā kārtā nekad man to neteica.

Gadās, ka grāmatas visinteresantākajā vietā vai dažas lappuses pirms stāsta beigām spuldze nomirkšķina pazīstamos tumsas signālus un pēc brīža neatsaucami un nepielūdzami nodziest pavisam, mani un grāmatu, un visu to otro, brīnišķīgo pasauli ar visiem tās varoņiem un dēkām ieogrūž tumsā. Lidmašīnas paliek karājamies gaisā, kuģi cināmieš vētras satrakotā okeanā, Spēka dēls pūķa priekšā ar smago zobenu augsti paceltā rokā, cirtieniem atvēzējies. Viss sastingst kustībā, satraukumā, spriegumā ar mani pašā vidū un vairs nelaiž vaļā.

Tādām reizēm man glabājas kabatas spuldzīte. To zem segas pabāzusi un pati ar grāmatu tur palīdusi, lai gaisma pa durvju spraugu mani nenodotu vai mazās māsas otrā rītā neapsūdzētu, turpinu lasīšanu. Reīžu reizēm, kad kļūst karsti un sāk trūkt gaisa, izbāžu galvu no segas apakšas ievilkt dziļi elpu un paklausīties, vai kāds nenāk, lai pēc tam kā zivs atkal ienirtu citas, brīnišķīgākas pasaules burvībā.

Tā ir savvērestība — es un grāmata, sacelšanās pret visu taustāmo īstenību, laika un telpas likumību laušana. Tā ir pilnīga uzticēšanās grāmatas māģijai, kas mani pārvērš te putnā, te zvērā, te citā, pavisam svešā cilvēkā un noliek citā laikā un vietā. Tā ir akla, no pasaules aizgriezusi mīlestība, pilna greisirdības un nesāta, nedalāma ne ar vienu. Grāmatas atklātie noslēpumi ir mani. Tie ir — es pati. Es pati, kaila spoguļa priekšā. Tā ir sevis ieraudzīšana, ticēšana un šaubīšanās bailēs un sajūsmā. Vai tāda es esmu? Vai tāda es kādreiz būšu?

Taupīju lasāmvielu sīkstāk nekā skopulis naudu, lasīdama lēni un ar gardēža baudu, katru teikumu mēģi-

nādama izprast un izdzīvot līdz pēdējai zilbei, nešaubīgi ticēdama visam, ko grāmata noslēpumaini glabā savās baltajās lappusēs un man atklāj. Man, man vienai.

* * *

Ja gaišajā vasaras laikā bez elektrības un gaismas, ko tā deva, varējām iztikt it labi, tad bez radio mēs pat vasarā būtu jutušies ļoti nabadzīgi. Radio uztvērējs, ievietots īpaši pārbūvētā veclaicīgā, augsti paceltā kantora pultē tā, lai to pasargātu no bērnu nerātnās ziņkārības, atradās lejā, ēdamistabā pie loga, bet klausāmās austiņas bija katrā istabā, gandrīz pie katras gultas. Ikviens varēja klausīties, kad gribēja, citus netraucējot. Vienīgi tēva darba istabā atradās liels, tumši brūns skaļrunis — brīnums, ko sākumā nācis skatīties un klausīties ne viens vien kaimiņš.

Radio bija mūsu dzīves sastāvdaļa, skaļrunis — tuvs un pazīstams kā ģimenes loceklis, ar ko kopā pavadītas nedēļas, mēneši un gadi. Katra rievīņa, katra līnija skaļruņa apaļajā, brūnajā sejā ir bērnu nemierīgo pirksteļu aptaustīta, paskrubināta un apglaudīta kā vecāsmātes, dziesmu un pasaku teicējas, rievotais vaigs. Tēva istabas durvīm parasti vaļā esot, visu, ko viņš klausījās, dzirdēja arī bērni, un viņi auga un veidojās no tālienes atplūdušajās balsis un skaņās, kā aug koki, kurus skar plašuma vēji. Paši savās rotaļu valodās klausīdamies, ar lellēm un spēļu lāciņiem runādamies, viņi dzirdēja pasaules vārdus un gudru vīru atbildes jautājumiem, kuri vēl pat nebija aizmetušies bērnu prātos.

Šķiet, mūsu ikdienu pati no sevis iekārtojās, pielāgojamās kādai neredzamai kārtībai, kas pastāvēja ārpus mūsu dzirnavām. Pusdienas lika galdā tikai pēc tam, kad tēvs bija noklausījies dienas ziņas. Mājas ļaudis devās pie nakts miera pēc pēdējām vakara ziņām un gaidāmā laika pareģojumiem, bet svētrītos dievvārdu laikā visā mājā iestājās bijīgs klusums, Lubes dzirnavu dzīve it kā iekļāvās kādā plašākā pasaules ritmā.

Ikdienas ziņojumi par politiskiem, saimnieciskiem un kultūrāliem notikumiem, laika ziņas, koncertu un operu pārraidījumi tēvam bija tikpat nepieciešami kā dienišķā maize. Operešu mūzika patika mātei, un tēvs pret to necēla iebildumus, bet deju mūziku un lētās, populārās dziesmiņas viņš necieta, tās mēs reti dzirdējām. Toties nevienu operas pārraidījumu tēvs nepalaida garām.

Tikpat nepieciešami, cik tēvam bija mūzikas raidījumi, vectēvam bija dievkalpojumi svētdienas rītos. Viņš tos klausījās ar "austiņām" viens savā istabā un, rokas salicis, izsekoja visai dievkalpojuma gaitai it kā atrastos baznīcā, gan pieceldamies lūgšanu skaitot, gan apsēzdamies sprediķi klausoties, gan līdz dziedādams liturģiju un korāļus.

Reiz svētrītā namdurvju priekšā sēdējama vectēvu caur logu novēroju. Kā ko aizliegtu darot, jutos divaini vainīga, tomēr kavējos piecelties un aiziet. Visapkārt bija klusums. Dzirnavaš nemala, malēju rati nerībināja bruģa akmeņus, mājas ļaudis nestaigāja pāri pagalmam, darbības gaitās steigdamies. Vienīgi upe skanēja tikko sadzirdami. Varbūt pat ne sadzirdami, bet tikai pierastās vibrācijas atbalsojās kaut kur aizapziņā un bezdelīgu lidināšanās deva vien nojautām uztveramu dzīvības skaņu. No vectēva loga sāņus pavilkto aizkari atļāva skatīt pazīstamo istabu, kas šai svētrītā likās no pārējās, ikdienišķās apkārtnes atdalīta un pacelta kādā citā istenībā, kā skatuve, kas pienes dzīvi tuvāk un reizē padara to neaizsniedzamu. Vectēva gulta un krāsns bija aizgrimusi kaut kur dziļi istabas krēslā, bet tēva gleznotais eņģelis ar baltajiem spārnēm debess plašajā zilgmē bija pielaidies vectēvam pavisam tuvu. Pie otras sienas visā savā krāsu spožumā kā altārglezna virs vectēva sirmās galvas pacēlās Leonardo da Vinči Svētā vakarēdiena reprodukcija — reizē pazīstama, ik reizes vectēva istabā ieejot redzēta, un tomēr neizprasta un noslēpumaina, it kā kādu vēl atklājamu patiesību glabādama. Vectēvam priekšā uz galda gulēja atšķirta Jaunā Derība; lielā, melnos ādas vākos iesietā Bībele pastumta mazliet sāņus. Pats, kājās piecēlies,

dziesmu grāmatu rokā, baltiem matiem, baltu, garu, vidū pāršķirtu bārdu, baltā kreklā un pelēkā vestē viņš stāvēja pret otras sienas logu pagriezies, gaismas apspīdēts kā vaidelotis, kā priesteris. It kā viņš stāvētu neredzamas draudzes priekšā, it kā viņa istabas šaurība būtu nozudusi un tai vairs nebūtu sienu un garās rindās vīri, sievas un bērni, no soliem piecēlušies, dziesmu grāmatām rokās, dziedot paceltām galvām viņam sekotu.

* * *

Svētdienas dievkalpojumi skanēja arī tēva istabā, un durvīm pastāvīgi vaļā stāvēt, Rīgas baznīcu torņu zvani, ērģeļu mūzika un draudzes dziedātie korāļi arī man nebija sveši, jo dievkalpojumu laikā bērni nedrīkstēja skraidīt apkārt un trokšņot, bet bija jādzīvo klusi. Uz to vectēvs stingri pastāvēja, un šo viņa vēlēšanos visi ievēroja.

Ir mierīga, mazliet svinīga svētrīta stunda, kad istabas ir spodras un sapostas, kad dzirnavu durvis no iekšpuses ir aizšautas smagām dzelzs bultām, slūžas aizvērtas un upes nemiers apturēts. Lejpusē zem aizsprosta pār akmeņiem lēkājošo straumju vietā tagad ir seklas ūdens lāmas, kur līdz pirmdienai mēģina izdzīvot kāds aizķēries asaris vai grundulis. Vietām ir pacēlušās mazas saliņas un pussaliņas, kur uzmanīgi staigā dzeltenais dzirnavu runcis, sausumā palikušās zivis meklēdams.

Svētrīta stundas ir garas un lēnas. Mācītājs paceltā svētdienas balsi ver vārdu pie vārda nebeidzami garā virknē nesteidzīgi un apdomīgi, draudze dzied korāļus, meldiju šurp turp vilkdama un locīdama, ērģeles kā tautīdamās, kā maldīdamās slid no skaņas uz skaņu pa pustoniem vien, reizēm it kā atmozdamās un pilniem reģistriem iesaukdamās "Allelujā!" un "Svēts ir, svēts ir tas Kungs!" Vienīgi baznīcu torņu zvaniem ir dīvaina nepacietība un nemiers.

Sēžu pie galda un krāsoju bides savā krāsojamā grāmatā — vilcienu, kas stīvi skrien cauri tunelim, lidmašīnu, kas iesalusi gaisā, tālumā jūra ar kuģi, pakārtu

horizontā kā veļas virvē. Ūdens nopil no otiņas un sacel kalnus un lejas uz papīra lapas, krāsa aiztek pati savus ceļus, tur, kur nevajaga, debesis kā izbradāts, pielijis zils kartupeļu lauks. Ar ūdens krāsām man nekad neiznāk tā, kā gribētu. Netik ne skatīties, bet sprediķis vēl tikko kā pusē. Tad labāk rūtiņas skaitot zīmēt cimdu rakstus, lapu un ziedu ornamentus, kas cits citu savij un sasien tā, ka ne sākuma, ne gala atrast. Labāk limēt novelkamās bildītes — arvien jauns krāsu spilgtums un pārsteigums, kad labā ar kreiso pusi apmainījusies. Bet arī tas prasa uzmanību un izmaņu. Mazliet neveiklības var visu izjaukt, visu sabojāt, un tad neiznāk nekas.

Reizēm paskatos pa logu ārā. Aiz rūtīm vēl pelēka rudens migla, ne nakts tumsas, ne rīta gaišuma, it kā diena vēl nebūtu atnākusi. Mežmalu otrpus upes aiz dzelzceļa sliedēm, aiz stacijas vairs nevar saskatīt. Visapkārt dzirnavu ēkām stāv koki ar smagi noliektiem, pielijušiem zariem, visapkārt dzirnavu lejai miglas piesūkušies egļu un priežu meži līdz pat jūrmalai, līdz pat Dundagas piliņ. To nekad vēl neesmu redzējusi. Vai tā ir īsta pils ar torņiem? Sīkas dubļu straumītes plūst pa pagalma slīpumu, un vistas sabozušās un savilkušās stāv zem akāciju krūmiem, gailis nolaištu asti, ierautu galvu, sekste pāri acij nošļukusi, stāv uz vienas kājas un snauž.

Ārā netīrs, drēgns pelēkums, bet istabā šķiet blāva, silta gaisma, kaut spuldzes karājas aukstas un nedzīvas un kakti krēslaini, it kā ērģeļu skaņām no Doma baznīcas līdz nāktu arī apzeltīto lustru spīdums, sudraba biķeru vizēšana, iedegto sveču plīvošana. Varbūt svētdienīgais gaišums ir radies no dzirnavu trokšņu apklusšanas, no mūsu tīrajām svētdienas drēbēm, izgludinātām matu lentēm, gaiši zilajiem, vēl nesaburzītajiem priekšautiņiem, baltajiem krekliņiem, kas jau sestdienas vakarā bija mātes glīti salocīti un nolikti pie gultas līdz ar biksītēm, nieburīšiem, salāpītām zeķēm un baltiem kabatas lakatiņiem.

No virtuves plūst kārdinošas svētdienas pusdienu smaržas, un negribot jāsāk minēt, ko dabūsim saldā

ēdienā: debess mannu, peldošās saliņas, bubertu ar saldi skābeno dzērveņu mērci vai augļu kompotu? Tikko beigšies dievkalpojums, mēs sēdisimies pie tīri klāta galda, kur svaigi gludinātā lina galdautā vēl redzamas visas locījuma rievās un ko laimīgā kārtā neviens no mums vēl nav notraipījis.

* * *

Bez parastās radio programmu dzirdēšanas, savā nodabā dzīvojoties un darbojoties, kad skaņas un vārdus uztver tāpat kā uztver vējus, gaismu un saules siltumu un dzirdētam sevišķu vērību nepiegrīž, vēl ir tā daļa, ko uzskatīju par pilnīgi savu, kam nodevos ar aizrautību un visas pārējās pasaules aizmīšanu. Tie ir Bērnu rītu raidījumi svētdienas rītos un radio raidlugas vēlās vakara stundās.

Bērnu rītus eju klausīties lejā ēdamistabā, ko ziemas visaukstākajā laikā ir neiespējami piekurināt un uzturēt siltu. Aukstums tomēr mani neattur doties lejā pie lielās radio kastes, pagriezt zināmās pogas un drebinoties uzlikt aukstās, melnās bakelīta "austiņas", kas ausīm pieskaroties liek sarauties. Bet šeit, sēžot uz cietā koka krēsla nemīlīgi vēsajā telpā, mani netraucē ne mātes soļi, ne mazās māsas, kas ik pa brīdim vēlas manu uzmanību vai līdzdalību viņu bērnišķīgajās spēlēs un rotaļās.

Uzliekot radio austiņas, mani nervu galī saslēdzas ar māģisko spēku radio vadus, kas paņem mani savā varā tā, ka nespēju pat pakustēties. Sēžu sastingusi un klausos, nejuzdama ne saltumu, ne kādu izejam caur istabu. Bērnu rītu klausīšanās ir kā kāra skatīšanās uz kādu tālu, apsolītu zemi, kas ik svētdienas rītā par jaunu apliecina savu esamību un sola kādreiz sasniedzamu laimi: pilsētu, skolu, citus bērnus, dziesmas, stāstus, teātrus.

Bērnu rīti sagriež manu Lubes dzirnavu īstenību ar pasaku burvībām un sapni par pilsētu vienā reibinošā virpulī, vienā neatšķetināmā, neatmezgljamā, neaptveramā Lielās Pasaules, Lielās Dzīves jausmā. Kristaps

Linde ir īstenība, viņa attēls daudzkārt redzēts radio programmās un žurnālos, viņa balss ir īstenība, bet viņa stāsti visvisādu burvību pilni.

Manās ausīs skan bērnu balsis. Viņi iet Rīgas skolās. Es zinu — tie ir īsti bērni, Rīga ir īsta, skolas ir īstas, bet tā nav mana īstenība. Lubes dzirnavās tam visam ir tikai pasaku burvības īstenība, aizvērtām acīm skatāma.

Kad dziesmas ievilkas pārāk garas, palūkojos ārā pa logu. Tur nav nekā sevišķa — kaili upmalas koki, ledus un sniega pa pusei apsegtā upe, gandrīz melnas, salā zaļumu zaudējušas egles upes otrā krastā, pelēki koku zari, pelēkas ziemas debesis. Vienīgi lielā vecā goba pie paša loga, ap ko apsiets antenas vads, pievērš sev manu uzmanību. Kad koks vēl bijis jauns un slaidis, pie tā apsiets stiepules gals, kas tagad, kokam kļūstot arvien resnākam, griežas cauri tā mizai, griežas tā miesā, to mocīdams un žņaugdams. Jo biežāk uz to paskatos, jo vairāk žēl man tā sametas. Sāk likties, ka arī man spiestu, ka grūti elpot. Kaut varētu koku no žņauga atbrīvot! Kaut arī man būtu kādi burvju vārdi, kāda māģiska spēja metalla stiepli no koka noraut! Kaut varētu būt reizē šeit un tur, pilsētā, kopā ar citiem bērniem!

Pēkšņi atjēdzos — Bērnu rīts ir beidzies un jau dūc Doma ērģeles. Pieceļos stīva no aukstuma, nosalušiem pirkstiem, sarkanu degungalu. Pirms varu iet augšā un mātei rādīties, jāsasildās virtuvē pie plīts, kur meitas, baltus priekšautus apsējušas, mizo kartupeļus pusdienām. Citādi rājiens kā lietus: "Kādēļ nesēdi un neklausies tepat augšā, kur silts? Dabūsi iesnas vai plaušu karsoni!"

Raidlugu klausīšanās parasti ir vakaros siltumā, gultā zem segām, kad māšeles jau aizmigušas un māte atrodas tēva istabā vai savā gultā kaut ko lasa un nemaz nenojauš, kādos pārdzīvojumu viļņos es šūpojos, kādos satraukumos pavadu šķietami klusās un mierīgās vakara stundas, kādas traģēdijas pārdzīvoju. Varbūt viņi pat domā mani aizmigušu. Gaismu esmu ar gudru ziņu izslēgusi, pati dziļi zem segas palīdusi un klausos tikai ar vienu ausi, ar to uz kuras guļu. Vai nu istabas puskrēslā kāds

ievēros, ka "austiņas" no sienā iedzītās naglas, kur tās parasti karājās, ir nozudušas?

Ne vienu vien reizi tēvs vai māte mani uz klausīšanos rīkojamies un agri gulēt ejam pamanījuši un radio programmā ieskatījušies ir teikuši: "To tu neklausies, šī luga nav domāta bērniem!" Bet tieši tās tad parasti bija tās visinteresantākās, visaizraujošākās lugas, ar viskaislākajiem, visnoslēpumainākajiem čukstiem, visžēlabaināko raudāšanu, šausmināja ar dobjiem, aizpasaulīgiem klauvējieniem, grīdas dēļu čīkstēšanu, smagiem soļiem, suņu kaukšanu vai riešanu, durvju aizciršanos un vētras gaudošanu. Reizēm tēvs vai māte nāca pārbaudīt, vai esmu viņus klausījusi un guļu. Ja nepaspēju austiņas nolikt un izlikties aizmigušai, tad jādzird pārmetums: "Vai es tev neteicu, lai neklausies? Naktī atkal negulēsi, murgosi nezin ko."

Ja vecākiem pašiem luga nepatika vai negribējās klausīties līdz galam, tēvs nogāja lejā un radio izslēdza, raidījumu pārtraucot viskritiskākajā brīdī. Dusmojies kā gribi — ausīs spiežas tikai kluss, ciets bakelīta gabals. Visa brīnišķīgā pasaule izjūk kā ziepju burbulis. Tomēr — klusums nespēj visu izdzēst kā nebijušu. Ja bērnu miegs nebūtu tik veselīgs un spēcīgs, tad droši vien visu nakti mocītos lugas varoņiem līdz viņu ciešanās, kas parasti beidzās pēdējā cēlienā. Turpretī tēvam patvarīgi iejaucoties autora nodomos un manos piedzīvojumos, dažreiz paliku ar pusvaidu vai vēja gaudu ausī, līdz miega pārvarēta aizmigu. Tas laikam bija sods par nepaklausību.

* * *

Mēs esam bijušas mežā un pārnākušas ar lieliem, pilniem groziem baltas sūnas. Tā ir viegla un čaugana kā sastingušas piena putas, un pāri plūstošajiem groziem nav nekāda smaguma, tomēr mūsu kustībās ir iemeties lēnums un skumīgs nogurums.

Baltā sūna ir sliekšnis starp rudeni un ziemu, ledu

un sniegu aiz loga rūtīm un siltumu, kas, no krāsns atraisījies, staigā pa istabu. Lai nekādi ziemeļu vēji nelauztos cauri logu spraugām, starp dubultlogiem māte uz palodzēm saliek balto meža sūnu. Ja citās mājās logu starpās parādās ar zīdpapīru aptīti lupati vai vates spilventiņi, izgreznoti sarkanām un zilām papīra puķēm, kas drīz vien izbāl un mitrumā izplūst nožēlojamus krāsu traipos, tad man uz palodzes visu ziemu ir smalkos rakstos sazarojušies sūnu čauganie čemuri, kas nemainās ne krāsā, ne veidā. Ik reizi logā jaunu rītu meklējot, tur ieraugu sīku meža atspulgu, ko pārnesām dienā, kad vasara jau bija aizgājusi.

Māte griež garas, baltas papīra sloksnes, apziež tās ar limi, taisītu no miltiem, un noklāj visas dubultlogu apmales. Nevienai aukstai vēja pūsmi nebūs iekļūt mūsu istabās! Logu stikli mirdz spoži nospodrināti, baltās apmales noslaucītas un aizkari tikko izmazgāti, sastīvināti un izgludināti. Svētku spodrumi ir ienācis mūsu istabās, un līdz ar to kāds savāds svinīgums un apklusana. Visi āra trokšņi ir atkāpušies un kļuvuši tāli. Vistas kladzina kā cūku kūts viņā galā, kā līdz meža malai aizklīdušas, tilta reizēm it pārkonīgā dārdēšana, strauji tukšiem ratiem tiem pāri braucot, ir zaudējusi skaidri saklausāmo pakavu un riteņu divbalsīgos ritmus, un koki ir kļuvuši pavisam mēmi. Tikai īsti vētrainās dienās vai naktīs un spēcīgos vējos tos varēs atkal saklausīt.

Vasaras skaņas ir izskanējušas, vasaras spēles ir izspēlētas. Tēmu ir bijis daudz un variācijas neskaitāmas — mēs skrējām sunīšus, mācījāmies peldēt, gājām avenēs un sienu grābt ar maziem, viegliem grābekļiņiem, katram pēc auguma un mēra darinātiem. Mēs braucām uz Rojas jūrmalu un mātei līdz uz Ķemeriem, mēs vizinājāmies laivā un šupojāmies sūpolēs. Mēs spēlējām slēpšanos, kuģa lādēšanu un "smīdmaņus", ravējām zemeņu dobes, lējām vectēva tomātu dēstus un staigājām uz kokkājām. Mēs barojām caļus un rakām sliekas pilēniem, mizojām ābolus un lasījām jāņogas. Mēs sēdējām uz augsti piekrautiem siena vezumiem, kad tie līgodamies slidēja pa

ganu ceļu uz siena šķūni, nolējāmie viscaur slapji rumulējoties, mēs bijām visur, kur kaut ko būvēja, laboja, nagloja, mūrēja, nojauca vai cēla. Mēs bijām kā piecas kustīgas ūdens zāles, cits par citu garāki, lielāki, gudrāki un izveicīgāki gan darbos, gan nedarbos, un pat lietainās dienās mūs bija grūti atrast istabā.

Tagad — brālēni ir aizbraukuši un viņu istabas ir tukšas. Ēdamistabā galds ir kļuvis nevajadzīgi garš un to var saīsināt, cālēni izauguši, iejukuši pērno vistu pulkā un vairs neskrien čiepstēdami pretī, putraimus gaidīdami, pīlēni visu dienu dzīvo pa upi, un sētā arvien biežāk uzrodas dubļu peļķes, kas no vienas lietainas dienas līdz nākošajai vairs nespēj izžūt sausas.

Saule ir sabozusies un parādās reti. Arvien mazāk un mazāk gribas uzturēties ārā, kur vairs nevar atrast patīkamu vietīņu, lai apsēstos. Zālē līdz pat pusdienas laikam vēl auksta rasa, soliņi visi slapji no lietus vai nakts vēsās miglas, un upmalas akmeņi tagad ir nemīlīgi auksti. Pat vectēva dārzā vairs maz prieka. Visu vasaru dārzu kopis un laistījis, un augļus novācis, viņš tur tagad tikai pa retam iegriežas pievākt kādu aizkavējušos gurķi dzeltenī izbalējušiem sāniem vai pāris sīkus, bālus tomātiņus no sausiem ķeburainiem, līdz zemei nolīkušiem zariem. Vienīgi kāds novēlojies floksis vēl zied pie dārza vārtiņiem, un asteres, pārņēmušas vai visu puķu dobi, vējā priecīgi šūpodamas savas baltās, zilās un sārtās galvas, nebēdā ne par lietu, ne pamestību, ne par naktī sagaidāmo salnu, kas neglābjami izbeigs ikvienu vasaras ilūziju.

Tādēļ vēsā, skaidrā pēcpusdienā abas ar māti bez žēlastības nogriežam visas palikušās dārza puķes un sanesam istabā veselū klēpi vasaras viskošāko krāsu, saliekam vāzēs. Naktī ir paredzams sals, un meitas pirmo reizi šoruden sanes malku un iekurina krāsnis. Ziedu pārmērība grezno galdus, skapišus, kumodes un palodzes. Vai sviņnam vasaras pēdējo krāšņumu, atvadāmies no vasaras, vai varbūt ar ziediem sagaidām ziemas atnākšanu?

Līdz ar pēdējām rudens puķēm izbeidzas arī brīvā un nepārtrauktā iekšā un ārā skraidīšana. Istabas siltums un

gaišums jau liekas it tīkams, kad brīdi ārā esot sāk salt pirksti un ar vilnas jaciņu vien vairs nepietiek. Māte cilā ziemas drēbes, vilnas zeķes un cimodus, liek uzvilkt ziemas kleitīņas, vēro, kura vēl valkājama, no kuras pa vasaru esmu izaugusi, un prāto, kas Rīgā pērkams, lai bērni ziemā būtu pieklājīgi un silti apģērbti.

Un es? Es pati? Mani sagrābj miers un nemiers reizē. Nosēžos uguns priekšā un skatos liesmās kā sen neredzētā, mīļā sejā. Siltums tinas ap pleciem, glauž vaigus un savelk manas pasaules apvāršņus ap mani kā mātes lakata stūrus. Es pazīstu mājīgos ziemas vakarus, zinu, ka vectēvs stāstīs stāstus un pasakas, ceps pelnos kartupeļus un ābolus. Es zinu, ka mātei būs atkal laika spēlēm un grāmatu priekšā lasīšanai, ka ziema mani gaida — silta, laba un jauka. Es gribu visu to, ko tā devusi visus iepriekšējos gadus, bet es gribu vēl kaut ko. Kaut ko vairāk, kaut ko citādāku. Vēl man esot jāgaida. Vēl es esot maza. Vēl jāpagaidot, kamēr mazā māsa paaugšoties. Un tēvs ar māti runā par mājskolotājām, par citu gadu, par to, ka skolas ir tālu, ka pilsēta vēl tālāk, ka meitenei vēl jāpaaugas. Te atkal — māte groza galvu un saka:

“Skuķis pa vasaru no visām drēbēm atkal izaudzis!”

***

Ziemas dienas ir īsas, sāk krēslot jau agrā pēcpusdienā, un meitām jāsteidzas sanest malku pirms kļūst tumšs, lai malkas šķūnī pagales nav taustoties jāsameklē. Zilina auksts ziemas pliksals, bērniem ārā nav iespējams iet, un vakari izstiepušies neticami gari. Tik gari, ka mātei nav vairs sevišķi grūti mūs jau laicīgi dabūt gultās. Ārā sper lauskis, un katru reizi, kad mājas pakšos gluži tuvu, tepat aiz sienas, tepat man pie loga atskan cirtiens, man gar mugurkaulu noskrien viegla izbaiļu trīsa. Ja nu lauskis pārcērt sienu? Ja nu māja pārdalās un sabrūk un viss ziemas melnais, stindzinošais, nāvējošais aukstums gāžas mums virsū?

Guļu sarāvusies dziļi zem segām un gaidu tēvu un

apsolīto stāstu. Durvis uz gaiteni, tieši iepretī manai gultai, ir vaļā, un tur, trepju galā deg griestu spuldze mierīgi un droši kā bākas uguns. Tieši tur, kur atrodas spuldze, ir dzirnavu nama centra punkts, neredzamā ass, kur krustojas un dalās soļi uz dažādām pasaulēm, ved dažādos virzienos.

No mūsu guļamistabas

plašas, siltas un drošas, kur kaktos rotaļietas un lelles, gultās spēļu lāciņi, aizdurvē mātes puķainais plīša mētelis, uz palodzes zied mirtes, atvilktnēs bilžu grāmatas, Kotī smaržas, krelles un mežģīnes, uz skapja augšas glabājas saldās bezē kūciņas, pie sienām gleznas un gobelēni, rožainas spuldzes un ēterisko viļņu brīnumzeme atveras tikai roku pastiepjot —

no mūsu guļamistabas,

kas pacelta no zemes liepu zaru augstumā, kur īstenība plūst vienā straumē ar sapņiem un pasakām, kur baltās durvis ar smalku, gludu bronzas rokturi vienmēr plaši atvērtas —

no mūsu guļamistabas, zemam sliekšnim pārkāpjot un pagriežoties pa labi, trepes ved lejā uz ēdamistabu, virtuvi, vectēva istabu, ārdurvīm, sētu, dārziem, laukiem, uz ceļa galu, kas pāri tiltam ieved lielajā, plašajā pasaulē.

Mūsu guļamistabas sliekšnim pārkāpjot un ejot taisni uz priekšu, gaitenis gar pustumsā paslēptām šaurām kāpnēm uz bēniņiem, gar pustukšiem, jumta paspārēs izbūvētiem pieliekamiem atduras melderu puišu istabas durvīs.

Caur melderu istabu, kas vienmēr smaržo pēc militiem no pie sienām pakārtajām, miltu putekļiem pieputējušajām darba drēbēm, var aiziet uz meitu istabu, kas ir mīlīga un noslēpumaina kā veca vecenīte. Tā ir gandrīz neaizsniadzama un neizpētama valstība, vasarā vēsa un krēslaina, ziemā ar siltu uguni krāsns mutē un adāmo adatu sīko skanēšanu. Tur aizdurvē stāv ganu meitenes groziņš, ārpusē pie sliekšņa koka tupeles, ar ko meitas brien uz kūti, pie sienām virs augsti uzčubinātām, šaurām gulti-

ņām sakārtas svētdienas kleitas, blūzes un brunči, bet uz maza galdiņa, pārklāta ar sarkanām rozēm izšūtu galdautu, stāv Lizetes brīnumainais gramofons. Aiz meitu istabas pustumsā var sataustīt cietām, sastrādātām plaukstām gludi noberztu trepju margu un, uzmanīgi soļus liekot, pa šaurām kāpnēm nokāpt priekšnamā, kur durvis ved uz pagalmu, bet telpas pašā vidū atrodas milzīgs iemūrēts čuguna katls cūkrāceņu vārīšanai un ūdens sildīšanai.

No mūsu guļamistabas pagriežoties pa kreisi, Iss gaitenītis ieved tēva istabās, kas ir visādu no svešām, tālām zemēm vestu lietu pilnas. Ja vien tēvs neguļ vai pie viņa kāds necieņojas, uz šīm istabām durvis ir vaļā. Bet ne vienmēr gadās, ka tēvs ir vaļīgs un runīgs un ļauj mums ne tikai apbrīnot un aptaustīt garo brieža raga pīpi ar sarkaniem pušķiem galā, spēlēties ar skaitāmiem kauliņiem, cilāt grāmatas un rakstāmgalda piederumus, bet vēlreiz pastāsta, kam tā vai cita lieta der, kā to lieto un no kurienes tā nākusi. Ja tēvs ir aizņemts un nevaļīgs un negrib, ka viņu traucē, viņš mēdz pacelt galvu un teikt: "Manis nav mājās." Tad pat vismazākā no mums saprot, ka nevar traucēt un runāt ar kādu, kura tur nav. Un Kaukāzu kalnu un Melnās jūras ceļojuma vietā ir jāatgriežas pie stīvi smaidīgām lellēm.

Bet tādos ziemas vakaros, kad radio programmā nav ne operas, ne laba koncerta, kad laikraksti no pasta atvesti jau agri un visi izlasīti, malēju sētā vairs nav neviena pajūga un dzirnavās klusi dūc tikai dinamomašīna, tad var cerēt, ka tēvu izdosies pierunāt, lai mums ko pastāsta. Ne jau pasakas — tēvs nekad nestāsta parastās bērnu pasakas, bet īstus notikumus, kas ir pavisam citādi nekā vectēva stāsti vai mātes priekšā lasīti stāstiņi Mazās Jaunības Tekās.

"Un tas bija tā," tēvs iesāk pēc īsas strīdēšanās, uz kuras gultiņas malas viņam šovakar kārtā sēdēt. "Un tas bija tā" — tas ir diriģenta paceltais zizlis, tie ir uvertīras pirmie akordi, un istabā iestājas klusums un gaidu pilns sasprindzinājums, kāds iestājas operu un teātru zālēs,

priekškarām sakustoties un lēni atdaloties no grīdas, kad apzeltīto lustru un spoguļu greznums nogrimst tumsā un no tās iznirst elpu aizraujoša burvība.

Vectēva stāstus mēs bieži vien pašas varam izvēlēties un jau iepriekš sagatavoties, vai nu uz Bībeles stāstiem un līdzībām, jokiem par žīdiem un čigāniem, uz stāstiem par muižkungiem vai no vectēva paša dzīves. Tēvam stāstu iesākot, nekad nezinām, vai dzirdēsim kādu Krilova fābulu, Čehova humoresku, kādu gruzīnu teiku, vai par to, kā tēvam pieci simti zirgi ar pajūgiem caram uz Pēterpili bijis jānogādā. Tēva stāsti nekad nav neiespējami izdomājumi, kā, piemēram, jātnieks jāpā gaisu, un zirgs piesit Pētera baznīcas tornim, kā to vectēvs ar gluži nopietnu seju mēdz stāstīt. Tēvs nekad tādas blēņas nestāstīja. Viņam varēja ticēt, pat visfantastiskākos stāstus klausoties, vienalga, vai tas bija par zemnieku, kam no tirgus mājās braucot laupītājs gribējis naudu atņemt, un viņš to piemānījis lūgdams, lai vispirms šauj cepurē par pierādījumu dusmīgajai sievai, ka naudu nav krogū nodzēris, līdz laupītājs visas patronas izšāvis un tad, protams, zemnieks nav aplaupīts; vai par muļķa zaķi, kam guļot čiekurs uzkritis uz deguna, un tas izbailēs mucis un brīdinājis citus dzīvniekus, ka pasaulei gals. "Tas bija tā," tēvs teica, un tam varēja ticēt. Viņa roka visu stāstījuma laiku guļ uz silti apsegtajām bērnu kājām, un viņa balss ir vienmēr mierīga, bez pacēluma un satraukuma pat visstraujākos stāstījuma momentos. Tā skan lēni un ritmiski, kā kādu poēmu skandējot, un ne vienu vien reizi gadās, ka kāda garāka stāsta beigās tēvs stāsta tikai man, jo abas māsiņas jau elpo dziļi un lēni, miegā iegrimušas.

***

Mēs esam rūpīgi nomazgājušās, drēbes kārtīgi salocījušas un nolikušas, matu lentes ir samitrinātas un aptītas gultas gala stienim, lai no rīta tās būtu gludas, un pašas esam salīdušas gultiņās. Mēs gaidām tēvu. Viss ir pada-

ritis labi un kārtīgi. Pat segas gul taisni un gludi, neviens stūris neskar grīdu. Un nepacietībā mazi pirkstiņi groza un knubina noplukušo lāciņu stikla acis. Beidzot ienāk tēvs un apsēžas uz manas gultas malas. Šī vakara stāsts ir apsoliņš man un nebūs par muļķa zaķi. Tēvs sasprauž segu ciešāk man ap kājām un iesāk:

“Un tas bija tā:

jauns putnēns stāvēja lizdas malā un cilāja spārnus. Tas biju es, tikko beidzis Talsu pilsētas skolu. Lizda bija šaura, man bija septiņpadsmit gadi, un es jutu, ka man bija jātiek prom. Es vēlējos kļūt par skolotāju. No pilsētas skolas tādēļ vajadzētu iet tieši uz skolotāju institūtu, tikai, diemžēl, es šo ceļu nevarēja staigāt.

Tēvam ilgāku laiku slimojot nebija naudas, ko dēlam dot, un nebija arī neviena, no kā aizņemties. Tēvs, būdams mūrnieks, bija uzcēlis sev namu Ilenciemā pie Sasmakas, ko tagad mēs saucam par Valdemārpili, un naudas krājumi bija izsikuši. Viņš man ieteica meklēt darbu pastā, jo pasta ierēdņa darbs esot tīrs darbs, ierēdņi nēsā glītas uniformas, toreiz pat ar uzplečiem, vecuma dienas viņiem ir nodrošinātas ar pensiju un kara laikā ierēdņi netiek mobilizēti.

Bet es no sava mērķa negribēju atteikties un klusībā gaidīju izdevību kļūt kādā pamatskolā par skolotāja palīgu, jo tādas tiesības man bija. Rudenī meklēju avīzēs sludinājumus un atradu arī — Inčukalna pagastā bija vajadzīgs skolotāja palīgs. Noteiktā dienā braucu turp. Bijām ieradušies vairāki kandidāti, bet pagasta vīri paziņoja, ka došot priekšroku sava pagasta jauneklim. Vēlreiz braucu uz citu pagastu, bet arī tur bez sekmēm. Devos pat uz Ventspili pie tautskolu inspektora, bet arī šis brauciens bija veltīgs.

Bija jau vēls rudens, un man vēl vienmēr nebija darba. Kaut kas bija steidzīgi jāsāk. Beidzot pieteicos darbam pastā, pats sevi mierinādams: iestāšos pasta dienestā tikai tā pagaidām, gan jau vēlāk radīsies citas iespējas.

Valdemārpils pastmeistars bija lepnākais kungs mū-

su mazajā pilsētiņā. Zelta brilles, degunkniebis, ar zelta aukliņu aiz auss, piešķīra viņa sejai cienīgu izskatu. Staigājot viņam uz pleciem vienmēr bija apmetnis, tāds kā Puškinam, un ziemā viņš valkāja smalku kažoku.

Bez mums četriem jauniem pasta mācekļiem, kam bija jāiemācās ar Morzes aparātu pieņemt un pārraidīt telegrammas, pasta nodaļā strādāja vēl kāds vecāks ierēdnis. Tuvojoties Ziemassvētkiem, viņš mums stāstīja, ka uz svētkiem pastmeistars saņemot no lielākajiem kungiem naudas balvas, ko tad sadalot savā starpā. Lauvas tiesa, protams, pienācās pastmeistaram pašam. Devēji esot žīdu tirgotāji un muižu baroni, bet visvairāk dodot Lubes dzirnavu dzirnavnieks Bucharts.

Buchartu redzējām samērā bieži ierodamies pasta kantori kārtot naudas lietas. Viņš vienmēr piebrauca divjūgā ar kučieri uz bukas. Arī muižu baroni tā piebrauca, bet tie to darīja retāk un mūs, jaunos latviešu pasta ierēdņus, neievēroja. Viņi runāja tikai ar pašu pastmeistaru un pie tam vācu valodā.

Ziemassvētku priekšvakarā, naudas balvu sadalot, pastmeistars arī mums, mācekļiem, nedaudz no tās iedeva — tāda esot bijusi Lubes dzirnavnieka vēlēšanās. Mēs tad visi nospriedām, ka viņš ir laipns un labs kungs. Toreiz man ne sapņos nevarēja rādīties, ka es, kas goddevīgi un bijīgi apkalpoju laipno Lubes dzirnavnieku, pēc divdesmit pieciem gadiem pats kļūšu par Lubes dzirnavnieku, ka man tās kādreiz piederēs.

Bez krievu un latviešu valodas pastmeistars prata arī vācu un franču mēli. Pēc viņa domām pasta ierēdnim bez franču valodas nav nākotnes, un viņš sāka mums pasniegt franču valodas stundas. Par tām mēs, protams, viņam maksājām. Mēs visi gribējām nākotni.

Pirmajā stundā mēs sākām vingrināt mēli franču valodā ar lūgšanu "Mūsu Tēvs debesis", un pamazām to visu iemācījāmies no galvas. Tas bija labi darīts — uzreiz mums radās vārdu krājums, ko nevarējām aizmirst.

Pastmeistars pa retam sarīkoja jautājumu un izskaidrošanas vakarus. Tad pie viņa pulcējās gandrīz

visa Sasmakas jaunatne. Tie bija interesanti un jauki vakari.

Pavasaris pienāca ātri, un mēs jau bijām sagatavoti pasta ierēdņa eksāmeniem Kuldīgā. Pastmeistars pats brauca mums līdz, lai mūs neizgāztu. Viss noritēja labi, eksāmenus izturējām, un pārbraukuši mājās sarīkojām svinēšanu. Tagad bijām pasta ierēdņu kandidāti, ne vairs mācekļi, saņēmām septiņus rubļus mēnesī un varējām cerēt uz pastāvīgu vietu un vēl labāku atalgojumu.

1901. gada vasaras sākumā no pasta virsvaldes pienāca apkārtraksts, ka Kaukāzā pieprasot pasta-telegrafa ierēdņus. Bija norādīta arī alga, kas, salīdzinot ar vispārējām Krievijas pasta ierēdņu algām, bija labu tiesu augstāka. Arī ceļa nauda, ap simts rubļu, tika solīta, ko izmaksāšot pirms aizbraukšanas. Tas nu bija kaut kas negaidīts un ļoti vilinošs. Es bija kā spārnos. Mājās tomēr negāja tik gludi. Vecāki, it sevišķi māte, bija tādai braukšanai uz tik tālu un svešu vietu pretī. Dienu no dienas runāju ar viņiem un apgalvoju, ka būšu uzmanīgs un centīgs, ka nekad viņus, savus vecākus, neaizmirsīšu un ka, galu galā, man šeit ir par šauru, ka mans gars laužas ārā no šaurības un grib redzēt lielo pasauli. Man par labu nāca apstākļi, ka Sasmakas ērgelnieka dēls bija pirms gada aizbraucis uz Kaukāzu un tur kādā vācu kolonijā dabūjis skolotāja vietu. Viņš rakstīja saviem vecākiem labas vēstules.

Beidzot pierunāju savus vecākus, dabūju viņu atļauju un paspēju vēl pēdējā brīdī pirms pieteikšanās termiņa beigām pieteikties darbam Kaukāzā. Sāku gatavoties tālajam braucienam un liku pašūt formas tērpu. Drīz vien man pienāca attiecīgie dokumenti un ceļa nauda. Pirmo reizi mūžā turēju savās rokās tik lielu naudas summu. Uzzinājis, ka trešās klases dzelzceļa biļete maksā ap četrdesmit rubļiem, daļu naudas atstāju vecākiem.

Pienāca aizbraukšanas diena. Tēvs ar māti mani pavadīja līdz Stendes stacijai. Es laikam izskatījos diezgan muļķīgi — jauns, vēl nepilnus astoņpadsmit gadus vecs, neveikls puika cienīga pasta ierēdņa uniformā ar

spožiem uzplečiem. Māte uz mani skatījās reizē lepna un priecīga, reizē skumīga. Kad vilciens sāka kustēties, pa vagona logu redzēju, ka māte uz tēva pleca gauži raudāja. Sāpīgākais viņai laikam bija tas, ka neviens cits no mums, četriem jaunajiem pasta ierēdņiem, nebija devies tālajā svešumā darbu un laimi meklēt — es biju vienīgais. Citas mātes savus dēliņus nebija laidušas.

Līdz Rīgai brauciens gāja gludi un labi. Rīgā jau pāris reizes biju bijis, bet tālāk gan ne. Sēdēju vagonā priecīgi satraucies un nepacietīgs redzēt pasauli aiz Rīgas. Vienīgi mātes man bija žēl, viņa, nabadzīte, manis dēļ raudāja un cieta. Kļuva skumīgi, bet sapratu, ka atpakaļ ceļa man vairs nav.

Braucot cauri Latgalei, kādā nomaļā stacijā iekāpa veca māmuļa. Viņa nosēdās man pretī un, mīlīgām acīm kādu brīdi vērojusi, jautāja: “Kur tad tu, dēliņ, tā brauci?” Atbildēju, ka uz Kaukāzu. “Vī diev, vī diev!” viņa iesaucās. “Tad jau tev, dēliņ, māmiņas nav.” Teicu, ka ir gan. “Vī diev, vī diev, tad jau viņ, cilvēks, nemaz nezina, kas tā Kaukāz par zem ir! Tā ir vien razbainiek zem, kur visi staigā ar dunčiem, un citiem ir tikai vien acs pierē. Vī diev! Tāds jauks puistīt's, vai tad tev, dēliņ, vairs mūs zem nepatīk?”

Vecā māmiņa man piestāstīja pilnu galvu visādiem briesmu stāstiem par to vietu, uz kurienu braucu. Es jutos atvieglots, kad viņa beidzot izkāpa.

Visus ceļojuma iespaidus nemaz nevaru izstāstīt. Pēc kartes, ko biju izplēsis no skolas grāmatas, sekoju ceļa virzienam un ievērojamākām vietām. Visdzīvāk atceros Dienvidkrievijas bezgalīgās stepes. Tā bija nepārskatāmi plaša zaļgani iebrūna zaļu jūra. Uz visām pusēm, kur vien acis metu, apvāršnis saplūda ar stepi. Vējš viegli viļņoja garo zāli. Nekur neviena koka vai mājas. Tikai šur tur redzēja kādu stacijas ēku vai dzelzceļa strādnieku mājiņu. Bet šajās stepju stacijās ne kāds iekāpa, ne izkāpa.

Vilciens skrēja caur stepi visu dienu. Naktij iestājoties, stepe vēl turpinājās. Man stāstīja, ka stepi esot savs īpatnējs gars, kuru pazīstot tikai stepju tautas — klejojo-

šie ķirgīzi. Naktis stepēs ir tumšas, debesis melnas un zvaigznes spožas. Tai gadā bija redzēta kāda visai spoža planēta ar spožu, platu asti, un tādēļ tā dēvēta par "astes zvaigzni". Astronomi ziņoja, ka tā parādoties tikai reizi pa vairākiem gadu desmitiem. Braucot naktī un skatoties melnajās debesīs, kas no viena apvāršņa malas līdz otrai bija pilnas spožām zvaigznēm, prātoju, ka astes zvaigznes parādīšanās tieši tai gadā, kad es dodos svešumā, noteikti nozīmē labu laimi un pareģo man labu izdošanos.

Ziemeļkaukāzā bija plaši līdzenumi.....

....vietām māju puduri.... sarkani jumti un dārzī.... dzīvojot vācu kolonisti.... varbūt Sasmakas ērgelnieka dēls...."

* * *

Citā vakarā tēvs turpināja savu stāstu. Es sevi cieši apņēmos šoreiz neaizmigt pirms tēvs būs beidzis stāstīt.

"Un tas bija tā," tēvs noklepojās, nosēdās ērtāk uz māsiņas gultas malas, apsprauda segu ciešāk ap viņas kājām un sāka stāstīt.

"Biju braucis jau vairākas dienas un naktis, kad kādu rītu pamodies pa logu redzēju, ka mūsu vilciens skrien garām kādam augstam, kailam klinšu kalnam. Kalna vidū bija kāds sevišķi augsts klints rags, nošķiebies uz vieniem sāniem. Pie šī raga bija viegli piespiedies mazs, balts mākonītis. Tas bija tik neparasts, agrāk neredzēts skats, ka to vēl tagad pavisam dzīvi atceros. Vēroju, ka laika zobs šo cieto ragu pamazām drupināja un kalna pakājē gulēja lieli, nokrituši klinšu bluķi. Vēl viena diena pagāja, braucot pa klinšainiem apgabaliem, līdz beidzot vilciens sasniedza Aizkaukāzu, kur sākas īstie kalni.

Ak Dievs! tur bija ko nenoskatīties un nenobrīnīties! Kādi tur bija īpatnēji un vareni skati! Vilciens, skrienot gar kādu upes krastu, meta līkumu pēc līkuma. Vietām tas veikli pārskrēja pa tiltu pāri upei un iedrās kādā tunelī, tad atkal izdrās ārā no tā un, paskrējis kādu brīdi tai upes krastā, no jauna metās pāri upei pa citu, tikpat

augstu tiltu, ka, skatoties lejā, galva reiba. Vagona loga malām pieķēries, vēroju šo trako, likumaino ceļu. Upe bija sekla, un tur ūdenī gulēja lieli dzīvnieki ar gariem, likiem ragiem — ūdensvērši jeb bifeļi. Gar abām pusēm upei bija augsti, kokiem noauguši kalni. Vietām, līdzinākos apvidos braucot, tālumā violetā miglā bija saskatāmas augstas kalnu grēdas, kas līdzinājās mākoņiem. Kādā citā vietā atkal dzidri zilajās debesīs kā milzīgs dimants laistījās sniegota, augsta kalnu smaile, kuru apspīdēja saule. Skats pēc skata cits par citu brīnumaināks un varenāks slīdēja gar vilciena logu kā kino lentē.

Bija vietas, kur kailu kalnu kraujās varēja redzēt gan lielākus, gan mazākus tumšus caurumus — kā logus, kā alas. Vilciena konduktors, krievs, man paskaidroja, ka tie vēl saglabājušies no tiem laikiem, kad krievi iekaroja Kaukāzu. Tur esot slēpušies bandīti, mežonīgās Kaukāzu tautas, un šāvuši uz krievu karaspēku, un ka šī iekarošana vilkusies piecdesmit gadus. Bet konduktora vārdos nebija līdzjūtības kaukāziešiem, kas bija aizstāvējušies pret iebrucējiem, bet gan drīzāk nojaušams naidis.

Visu ceļu, braucot pa Kaukāzu, vilciena pasažieri vairumā bija vietējie iedzīvotāji, kalnu tautas dažādos tērpos. Daudziem pie jostas bija kindžali. Pirmo reizi to redzot, jutos mazliet neērti, pat bailīgi, bet vēlāk pie tā pieradu. Kidžals kaukāziešiem ir ne tikai apģērba greznajums, bet arī nāvīgs ierocis. Tas ir samērā garš, abpusīgi griezīgs ass duncis, ko nēsā makstī pie jostas un tiek laists darbā gan pret meža zvēriem, gan savstarpējās izrēķināšanās reizēs.

Beidzot, pēc ceļā pavadītām septiņām dienām un naktīm, rīta saulei ceļoties pāri kalnu galotnēm, sasniedzu savu ceļa mērķi. Es iebraucu izdaudzīnātajā Tiflisā.”

Tēvs apklust — varbūt atmiņās aizgrimdams, varbūt gribēdams pārliecināties, vai vērts vēl tālāk stāstīt, vai mēs vēl klausāmieš. Protams, ka mēs vēl klausāmieš. Tieši tagad jānāk visādiem pārsteigumiem, neparastiem notikumiem, tēva varoņdarbiem.

“Stāsti tālāk! kas notika tālāk?” mēs mudinām, un

tēvs turpina:

“Otrā rītā, atpūties, izgulējies un nomazgājies, uzvilcis jauno formas tērpu, gāju meklēt pasta-telegrafa virsvaldi. Tās priekšnieks, vecs, bargs vīrs, pieņēma mani nelabvēlīgi, gandrīz naidīgi.

“Es gaidīju pieaugušu cilvēku, ne jaunu puiku. Kur es jūs likšu?” viņš teica un noprasīja, vai es zinot visu, kas pasta ierēdnim jāzina. Atbildēju, ka zinu visu un ka eksāmenus esmu nolīcis.

“Nu, to mēs vēl redzēsim!” viņš pikti iesaucās. “Mēs jūs pārbaudīsim.” Man lika priekštelpā brīdi uzgaidīt, tad iedeva vēstuli, ko man personīgi vajadzēja nodot pasta kantora priekšniekam.

Priekšnieks mani pieņēma savā kabinetā un, izlasījis vēstuli, mani vēsi uzlūkoja un teica: “Mēs jūs pāreksāminēsim. Atnāciet rīt šeit!” Izgājis ārā, jutos pazemots un apvainots. Biju arī norūpējies. Kas ar mani notiks, ja mani eksāmenā izgāzīs un darbu nedos?

Eksāmenu tomēr izturēju otro reizi. Tad kāds no eksāminētājiem man jautāja, no kādas pilsētas es isti esmu atbraucis. Atbildēju, ka no Sasmakas. Nē, tādas pilsētas nemaz neesot, lai es parādot uz kartes, kur tāda atrodas. Turpat pie sienas bija liela Krievijas karte. Es sāku meklēt. Tavu brīnumu — nevaru atrast! Talsi ir, Sasmakas nav.

“Te vajadzēja būt,” es teicu “bet nav iezīmēta.”

“Nu redziet, ka nav. Un ja arī tāda vieta ir, tad tas ir tikai kāds žīdu miests.” Man teica, ka varot iet, bet rīt man jāierodas telegrafa kantorī pie vecākā ierēdņa, kas man ierādišot darbu.

Staigāju pa Tifliskas ielām, un ausīs man skanēja: “Sasmakas nav, un ja ir, tad tā ir tikai kāds žīdu miests.” Tas man bija atkal jauns apvainojums.

Trešajā rītā, neko labu necerēdams, gāju uz telegrafa kantorī. Vecākais ierēdnis mani ieveda garā trokšņainā telpā, kur gar abām pusēm pie sienas atradās Morzes aparātu rindas. Iedomājos mūsu mazo Sasmakas kantorīti ar vienu Morzes aparātu, kas vairāk klusēja nekā

tikšķēja, un salīdzināju to ar šo telpu, ar milzīgo aparātu skaitu un šo trako troksni, un jutos smagi nospiests. Mans priekšnieks ierādīja man brīvu aparātu un noteica: "Šis aparāts ir ar mazāku slodzi, sāciet strādāt ar šo," un aizgāja.

Sākumā, man likās, darbs veicās labi un nekādu pārpratumu vai kļūdu nebija. Bet tad, pieņemot kādu telegrammu, uz lentes redzēju adresē vārdu "Bog-Boga". "Tas nevar būt pareizi," nodomāju un lūdzu adresi atkārtot. Otrā galā noraidīja tos pašus vārdus "Bog-Boga", kas nozīmē "Dieva-Dievs". Noteikumi prasīja, ka man vajadzēja nodot kvīti, ka telegrammu esmu pieņēmis. Es kavējos to darīt, jo tāda adrese "Dieva-Dievs" likās neiespējama. Lūdzu to atkārtot vēlreiz. Otrā galā aparāts apklusā. Saprātu, ka tagad mani apsūdz pa kādu citu aparātu. Un tiešām! Pagāja tikai dažas minūtes, pienāca mans priekšnieks un rādīja man telegrammu, kurā bija teikts, ka es traucējot darbu un lūdza, lai mani nomaina. Es rādīju viņam pieņemto telegrammu ar dīvaino adresi. "Jā," mans priekšnieks teica, "adrese ir neparasta, bet tāda vieta tiešām ir ar tik savādu nosaukumu," un sarunājies ar telegrammas noraidītāju, laipni pateica, lai turpinot darbu, un, telegrammu paņēmis, aizgāja.

Tajā dienā sarežģītumu vairs neradās. Arī nākošajās dienās viss ritēja gludi, un drīz vien jau strādāju tik veikli, ka mani pārsēdināja pie cita aparāta ar lielāku slodzi. Sāku vērot savus darba biedrus. Vairums no tiem bija gruzīni, kas savā starpā sarunājās tikai gruzīniski. Es ar viņiem ātri iedraudzējos, jo es nebiju krievs. Latviešus nekur nemanīju, un pastā neviens arī par viņiem neko nezināja.

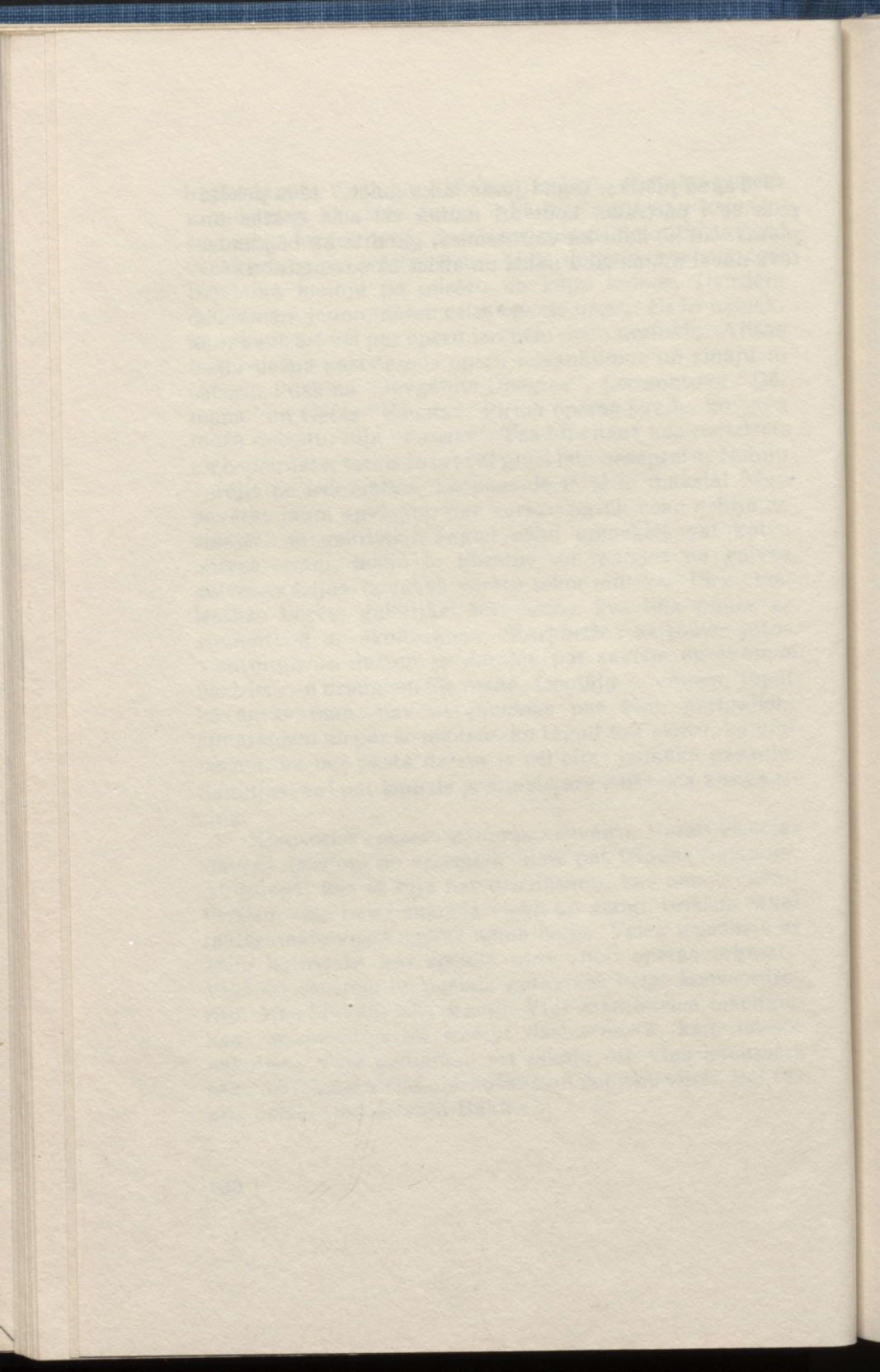
Es vēl vienmēr jutos pazemots un apvainots. Biju neveikls, dumjš zēns, uz laukiem audzis, mazās pilsētiņās mācījies un no lielās pasaules vēl nekā nezināju. Tagad biju tālu prom no visa tā, ko pazinu un kas man bija mīļš un tuvs, gluži viens bez ģimenes un bērniņas draugiem. Tagad es biju tajā lielajā pasaulē, pēc kuras es tā biju kārojies, kur bija cita kultūra, nedzirdēta valoda, savādi ģēr-

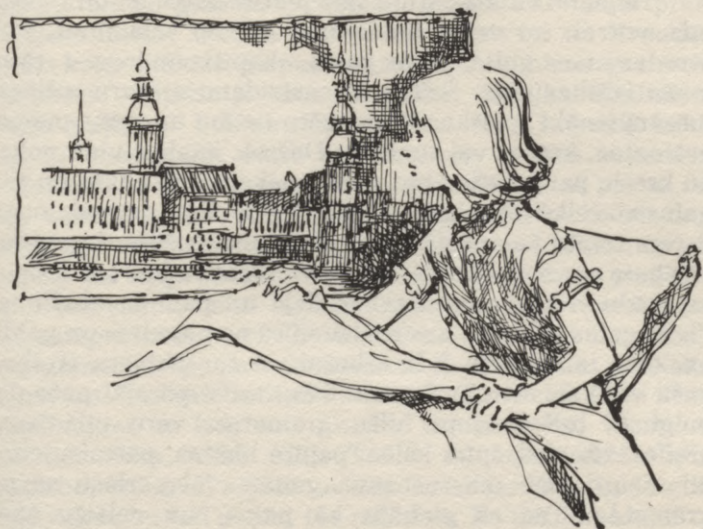
bušies ļaudis. Es te jutos nedroši, ieslēgts no visām pusēm ar milzīgiem kalniem. Jutos, it kā man vairs nav izejas no šīs vietas, un tas radīja divainu nemieru. Rakstīju saviem vecākiem garas vēstules un bieži domāju par mājām. Brīvlaikā klejoju pa pilsētu un kāpu kalnos. Dzirdēju daudzinaim jauno, nesen celto operas namu. Es to uzmeklēju, kaut arī vēl par operu izrādēm neko nezināju. Afišās lasīju dažus pazīstamus operu nosaukumus un zināju to saturu: Puškina "Jevgēņijs Ņeņgins", Ļermontova "Dēmons" un Gētes "Fausts". Pirmā operas izrāde, ko savā mūžā redzēju, bija "Fausts". Tas bija kaut kas neredzēts un nedzirdēts, toreiz to arī vēl gluži labi nesapratu. Nebiju varējis ne iedomāties, ka pasaulē ir tāda māksla! Man pavērās jauni apvāršņi, par kuriem agrāk neko nebiju ne zinājis, ne dzirdējis. Tagad sāku apmeklēt vai katru operas izrādi, lasīju to libretus un mācījos no galvas galvenās ārijas, lai labāk varētu sekot mūzikai. Pirku vislētākās biļetes galerijās, stāvvietās, kas bija pilnas ar studentiem un skolniekiem. Starpbrīžos es tomēr jutos vientulīgi, un dažreiz es domāju par saviem agrākajiem biedriem un draugiem Sasmakā. Domāju — viņiem, tāpat kā agrāk man, nav ne jausmas par šiem garīgajiem apvāršņiem un par šo mākslu, ko tagad šeit skatu, ka viņi nezina, ka bez pasta dzīves ir vēl cita, jaukāka pasaule. Šaubījos, vai pat lepnais pastmeistars Anšēvica kungs to zina.

Klausoties operas, aizmirsu visu citu. Nereti viesojās slaveni dziedoņi no ārzemēm. Reiz pat ieradās Šaļāpins. Ak kungs, kas tā bija par dziedāšanu, kas par gavilēm! Brīžiem viņa balss skanēja viegli un maigi, brīžiem atkal tā dārdināja visus operas nama logus. Vēlāk iepazinās ar kādu lietuvieti, kas spēlēja otro vijoli operas orķestrī. Viņš arī gleznoja un pašlaik gatavojās beigt konservatoriju. Mēs kļuvām labi draugi. Viņš man ieteica mācīties, kaut ko mācīties un izbeigt darbu pastā, kam neesot nākotnes. Viņa padomam arī sekoju, un viņa ietekmēts sāku arī izmēģināties gleznošanā un nopirku vijoli. Bet tas bija vēlāk, kad dzīvoju Bakū.....

Tagad pietiks, tagad jums laiks gulēt," tēvs pēkšņi pats sevi pārtrauc, kaut arī mums vēl acis spožas un platas. Kā no kaut kā vairīdamies, gandrīz kā bēgdams, tēvs novēl mums labu nakti un aiziet uz savu istabu.

* * *

3.

Kad palienu zem segas labi dziļi un pārvelku palagu pār galvu tā, lai tikai blāva gaisma rāda izeju no siltās tumsas, es esmu kurmis alā, kur man neviens netiek klāt, vai vāvere, vai lauku pele sausās lapās dziļi zem viegla, pūkaina sniega. Kad sēžu, spilvenus sev apkārt apkrāvusi, segu līdz padusēm uzrāvusi, ar grāmatu klēpī, es esmu putnēns līzdā, augsti koka zarā, kur neuzkāpj neviena bēda.

Telpa no istabas stūra līdz mātes kumodei un no tās līdz svītrai, ko veido linolejuma gabalu salaidumi, kur atrodas mana gulta, mans galds, skapītis un logs — tā ir mana istabas daļa. Šeit, kad sastrīdamies, varu aizliegt māsām ienākt, pieskarties manām lietām un ņemt manas grāmatas, krāsas vai zīmuļus. Dažreiz istabas vidū nolieku krēslu par robežstabu, atzveltnei apsienu auklu un tās galus aizvelku līdz sienai, tā skaidri parādot un nodalot to dzīves telpu, kas pieder man. Ja manī sacēlies dumpošanās gars par nodarītu pārestību vai netaisnību, tad izslauku grīdu vienīgi savā istabas daļā un papīra gabaliņus, diegu galus un visu, kas saslaucījies no pagultes un galda apakšas, aizstumju līdz robežai un tur pametu istabas pašā vidū visiem pa kājām. Pagriezusi pārējai pasaulei muguru, tad krāsoju bilžu grāmatas, veru pīlādžogu krelles, zīmēju papīra lellēm papīra kleitas, pārtaisu cimdu un prievīšu rakstus savā gaumē vai pārlasu savas grāmatas. Tās es glabāju kā puķis un nelaižu tām nevienu klāt.

Manam skapītim nav atslēgas. Dažreiz tur atrodu savas grāmatas citādā kārtībā, nekā tās mēdzu turēt. Skaidrs — viena vai otra no mazajām māsām, kas vēl pat lasīt neprot, tur bijusi klāt. Ātrāk neatlaižos, līdz māte man atdod vienu sava skapja atvilktni, ko var aizslēgt. Tur tad salieku visu savu nelielo grāmatu krājumu un turu to aiz atslēgas.

Skapja atvilktnē glabāju arī savus pārējos dārgumus: krustmātes dāvināto sudraba karoti ar skaisti iegravētu monogrammu, A un K savītu stīgām un lapiņām, kastīti ar sīkiem dzintara graudiņiem, Rojas jūrmalā ik vasaru cītīgi meklētiem un krātiem, un kladi ar nospiestiem ziediem un meža puķītēm, četrlapu āboliņu un pieclapaiņiem ceriņziediem — laimes nesējiem. Bez visa tā tur vēl glabāju pusduci visādu sīku kārbiņu un kastīšu ar pūpoliem, lazdas ziediem, ozola zilēm, īpaši skaistiem kastāņiem, atrastiem tauriņu spārniem un rožainiem gliemežvākiem — gan upē, gan jūrmalā salasītiem.

Ar dīvainu slepenību, it kā kaut ko neatļautu, starp

grāmatām vēl glabāju iedzeltenu, garenu kārbīņu ar praula gabaliņiem. Zīnu — katrs, kas to atvērs un ieraudzīs pārīs koka skaidas, pa pusei satrūdējušas mizas, par mani smiesies, rādīs ar pirkstu un sauks: “Mulķe! Skataities, kāda mulķīte!” Bet man balss ieskries kaut kur dziļi kaklā un tur noslēpsies, vārdi sapīsies, cits ar citu saķersies, viens otru turēs un neļaus man neko teikt — ne par to, kā tos vasaras naktī tumšā upes malā atradu, kā tie pirmajā brīdī nobaidīja ar savu spokaino, balto mirdzēšanu, ne par to, cik tos bijīgi pacēlu un kā aukstu uguni sauļā paslēptu pārnesu mājās, ne to, ka tikai naktī tie atdzīvojas un gail kā sumpurņu acis, visādu burvību un noslēpumu pilnas, bet dienā izliekas par vienkāršām, malkas šķūņi paceltām skaidām. Tas nav izstāstāms citiem. To var tikai tai vienā reizē izjust un izdzīvot, un pēc tas jānoslēpj tā, lai ar vārdiem tam netiek klāt. Tas ir kaut kas, kas rūpīgi jāglabā, ko vārdi atplēš un izārda, kā puikas atplēš gliemežvākus un tad pamet tos mirušus. Es nezīnu, kādēļ un kā tas notiek, bet tā notiek, ja neprot to, kas nemaz nav noslēpums, noslēpt, lai vārdi to neatrod un neizposta.

Ik pa laikam, kad neviena nav tuvumā, savus dārgumus pārcilāju un atveru kastīti priecīgā uzbudinājumā tos atkal ieraudzīt tikpat krāsainus, spožus un brīnumainus, tādus, kādus tos atradu dārzā, pļavā vai jūrmalā. Bet es vienmēr viļos — praula skaidiņas istabā ir izžuvušas un zaudējušas fosforisko gaismu. Grozi kā gribi drūpošo koka gabaliņu tumsā zem galda vai mātes skapī — baltā, aukstā gaisma vairs neiešķīlas, burvība ir mirusi, pārpasaulīgais spēks ir zudis. Koka gabaliņš tagad ne ar ko neatšķiras no tūkstošiem līdzīgu koka šķembu skaidienā, un tomēr nespēju no tā šķirties, to aizsviest. Kā kādas atklāsmes apliecinātāju noglabāju to atpakaļ kastītē, mazliet neticīgi cerēdama, ka nākošā reizē, to atverot, skaida varētu atkal būt tāda, kādu to pirmo reizi ieraudzīju, un atkal spēs tumsā iecirst baltas zīmes.

Līdzīgā kārtā kastaņi zaudēja brūno, gludo spīdumu, zīles sakalta un grabēja, lazdas ziedi sadrupa, pūpoli sarāvās un kļuva cieti, un nekas vairs neliecināja par to

sidrabaino vizēšanu un pūkaino maigumu, ar ko tie pacēlās pāri ikdienišķajam. Tāpat pārvērtās kladē nospiestās puķes — vizbulītes izbalēja, baltie, trauslie zaķkāpostu ziedi kļuva neglīti brūni, un rožu lapas nomelnēja un sāka smaržot kā pašaudzēta tabaka.

Vai neko nespēju saglabāt un paturēt tādu, kādu to atradu tikko uzplaukušu un dzīvu, kad pārsteigumā un apbrīnā aizrāvās elpa? Vai viss dzīvais un skaistais reiz kļūst neglīts un beigts? Kāpēc es nespēju paturēt ne ziedu, ne zīli, ne vissīkāko dzīvības dzirksti nemainīgu, nezūdīgu? Kāpēc nevar saglabāt kaut viena vienīga brīža pilnību? Ir jābūt kādai iespējai! Dzintars nemainās, sudraba karote atgūst tiro mirdzumu, ja to paberž. Kādēļ zieds nepatur savu krāsu un smaržu, kastanis — savu spožumu?

Ik pavasari, gadu pēc gada liku vizbulju ziedus gan ar visām lapām, kātiņiem un saknēm, gan bez tām starp avižu lapām un žāvēju tos zem grāmatu kaudzes, ik rudeni par jaunu krāju ozola zīles un kastaņus, paļaudamās kādai nojaustai nezudības likumībai, bet neprazdama to atrast, ticēdama kādam spēkam, kas spēj uztvert dzīvības mirkli un to saglabāt, līdz beidzot dienā, kad piedzima mana jaunākā māsiņa, es uztaisīju pupu. Pati saviem pirkstiem radīju vienu vienkāršu, baltu cūku pupu. Tas notika tā:

Dziļā ziemas nakts tumsā tēvs mani pusaizmigušu, segās un palagos savīstītu paņēma un nonesa lejā vectēva istabā un noguldīja vectēva gultā. Balsis un soļi brīdi vēl atbalsojās tālā pusapziņā un tad aplusa pavisam. No rīta pamosties blakus vectēvam bija tikpat liels brīnums un tikpat nesaprotami kā neparastās skaņas augšā, mūsu guļamistabā — it kā tur aizsmakuši jauni gailēni dziedātu, it kā no kūts atnestas aitas blētu.

Tai dienā viss bija neparasti un citādi. Meitas cepa baltmaizi bez mātes, un svešas sievas rīkojās un rosījās gan augšā, gan virtuvē. Baltmaizes cepšanas darbos man bija dota nepieredzēta brīvība — drikstēju gan mīklu mīcīt, gan kriņģelišus locīt, gan "riekstiņus" plaukstās vilāt kā vien man patikās, un neviens nerājās, kad drīz

vien biju baltiem miltiem aplipusi no pleciem līdz ceļgaliem kā melderpuīši dzirnavās.

Brīnumiem todien nebija gala — svešā sieva gribēja zināt, kā man patikšot, ja Ziemassvētku vecītis mantu vietā man atnesīšot mazu māsiņu, tumstot jau svētku vakars. Tam bija grūti ticēt — neredzēja ne mātes, ne tēva, ne svētku eglītes. Kad padomāju, nekas neliecināja par Ziemassvētku tuvošanos — ne ietinamie papīri čaukstēja, ne tīras drēbes bija noliktas, ne jaunas kleitiņas šūtas, ne kāds atgādināja dzejolišus atkārtot. Vienīgi mūsu guļamistabā nedrīkstējām ieiet.

Tomēr, kad bija jau kļuvis tumšs un mani uzveda augšā, tieši pretī mātes gultai dega izrotāta eglīte. Māte gulēja dziļi spilvenos un segās ar baltu drānu vīstokli sev blakus. Es drikstēju klusi pieiet klāt un paskatīties. Tā esot mana māsiņa, Ziemassvētku dāvana, ar sejiņu kā izceptu ābolu — dzeltenbrūnu un krunkainu.

Apjukusi skatījos aizdegtajā, spožajā eglītē un knibinājos ap baltu sveces galiņu. Svece sila manos pirkstos, kļūdama mīksta un valgana, un no tās atdalījās neizdegušais dakts galiņš. Mīcīju un spaidīju balto masu pirkstos jau labu laiku, līdz ievēroju, ka tā sāk izskatīties pēc lielas, baltas cūku pupas. Melni apdegušo dakts daļu iespiedu tās galā, un pupa gatava — svaiga un tīra, it kā tikko no pāksts izņemta. Noliku to uz mātes naktsгалdīņa, kur to ieraudzīja tēvs. Viņa mākslinieka acs to prata novērtēt un tēva sirds — saglabāt. Par spožu, lielu pieclatnieku to no manis atpircis, viņš to vēlāk glabāja savā skapī pie vērtslietām un dokumentiem mazā, baltā kastītē tāpat kā es savus pūpolus, zīles un dzintargraudus.

Ik pa laikam lūdzos, lai tēvs manis darināto pupu man parāda. Man vajadzēja pārliecināties, ka tā nesažuva, nemainījās un nekļuva neglīta. Māsiņa auga un pārvērtās, bet mana pupa palika tāda, kāda bija sākumā — ne ēdama, ne stādāma zemē un tomēr kādas īstenības apliecinātāja, it kā līdzīga tām pupām, kuras zari auga debesis.

Kaut arī seši lieli linolejuma raksta kvadrāti skaidri norādīja manu istabas daļu, kas deva man tiesības uz savrupību, tie mani nespēja pasargāt no mazo māšīņu uzbāzības un kaitināšanas reizēs, kad man bija apnikušas viņu spēles vai bijām sastrīdējušās. Pāri robežlinijai lidoja papīra vīstokļi, klucīši, lupatiņas un balsis, izaicinot un kaitinot līdz nejēdzībai ar maziem bērniem piemītošo ietiepību un neatlaidību. Arī pieaugušie ne ievēroja, ne saprata neredzamo, iedomāto sienu, kam vajadzēja atdalīt manu dzīves telpu no pārējās istabas.

Pamazām mācījos vilkt robežu starp sevi un pieaugušajiem tāpat kā reizēm atstāt vēl pavisam mazos bērnus viņu bērnišķībā. Bija jārada sev telpa, jāatrod līdzsvars starp divām pilnīgi pretējām pasaulēm: pieaugušajiem un vēl pavisam mazajiem.

Ka pārpratumi no pieaugušo puses ir nenovēršami, tāpat kā viņu neizpratne par neatkarības un savrupības nepieciešamību, to jau sāku saprast agri. Tādēļ, laikam, tik ļoti iemīļoju vienīgo, pilnīgi privāto vietu mūsu kopējā istabā, kur neviens, pat ne māte, ne tēvs neiedomājās mani traucēt, proti, savu gultu.

Mana gulta stāvēja istabas vienā stūrī mazliet savrupu, un tomēr no tās varēja redzēt lielāko daļu no telpas un, durvīm vaļā esot, ikvienu, kas gāja lejā vai nāca augšā pa trepēm. Tai pašā laikā augstais, izrotātais gultas gals pasargāja mani no citu skatiem. Gulta bija mana drošība, mans īpašums, kurā man nevajadzēja dalīties ne ar vienu citu. Tā bija mans patvērums, kā gliemezim čaula, kur ievilkties un paslēpties, kur varēju izraudāt visas savas bēdas. Spilvenā ar asarām un elsām iesūcās un izsīka visas pārestības un netaisnības, un pēc kāda brīža varēju atkal piecelties ar jaunu sparū un apņēmību, it kā nekas nebūtu spējis un nekas briesmīgs noticis.

Brīnišķīgā, labā gulta!

Kad palienu zem segas labi dziļi un pārvelku palagu pār galvu, tā, lai tikai blāva gaisma rāda izeju no siltās

tumsas, es esmu kurmis alā, kur man neviens netiek klāt, vai vāvere, vai lauku pele sausās lapās dziļi zem viegla, pūkaina sniega. Kad sēžu, spilvenus sev apkārt sakrāvusi, ceļgalus sev klāt pievilkusi, segu līdz padusēm uzrāvusi un skatos bilžu grāmatās, es esmu kā putnēns lizdā, augsti koka zarā, kur neuzkāpj neviena bēda.

Ziemā bieži slimojot, mana gulta līdzinājās kuģim jūras vidū, no kura nevar nokāpt, nevar tikt prom. Mokoties ar drudzi, gulta šūpojās un slidēja telpā kā pazaudējusi krastus. Zeme, koki, dzirnavas bija palikušas kaut kur aiz manis — es peldēju izplatījumā, kuras vienā malā nojautu gaismu. No turienes reizēm atplūda te mātes, te tēva balss. Kad kādā rītā atkal ieraudzīju istabas sienas, vecākus un visu pārējo, kā pēc gara jūras ceļojuma ieraugot pazīstamu krastu, vēl ilgi nedrīkstēju izkāpt un gultu atstāt. Pat ja zīmulis nokrita un aizripoja uz istabas vidu, nedrīkstēju kailām kājām gridas vēsumam pieskarties, it kā tad tūliņ nogrimtu Ziemeļjūras ledainajos ūdeņos. Man vajadzēja lūgties un gaidīt, kamēr kāds par mani apžēlojās un nokritušo lietu padeva. Gulta mani atdalīja no pārējās apkārtnes un attālināja no ikdienas dzīvošanas.

Kaut arī, ziemā bieži slimojot, gulta izvērtās par vietu, ko neatstāju nedēļām ilgi, to tomēr neienīdu. Tā bija plata, ērta, vienmēr balti, gludinātiem palagiem un siltām vilnas segām klāta, elektriskās spuldzes un loga gaismā. Kur var vēl labāk ziemā grāmatu lasīt, radio vai tēva stāstus klausīties, kaķēnu glaudīt, ar māti riču-raču spēlēt, pankūkas ēst, saritināties un aizmigt un vēlāk pusmiegā rītu apjaust un atmosties kā savā gultā?

Vistikamākā gulta ir sestdienas vakaros, kad palagi balti un gludi kā galdauti un svaigi kā vēji, pilni priežu un bērzu smaržas, kad mēs paši mitriem matiņiem no vannas izkāpuši, baltos krekliņos palienam zem segas. Blakus gultai uz krēsla māte ir nolikusi tīras, salāpītas zeķes un veļu, kur visas iztrūkušās pogas ir par jaunu iešūtas, atirušās viles un pārtrūkušās cilpas atkal kārtībā. Pāri

krēsla atzveltenei karājas sarkanās matu lentas, izmazgātas un izgludinātas, un gultas galam ir pārlikta mūsu kleitiņas, jaciņas un priekšautiņi — tīri un gludi kā jauns, cerīgs sākums, kur vairs ne pēdas no visiem iepriekšējās nedēļas traipiem, darbiem un nedarbiem.

Visi galdi, kumode, skapis un palodzes ir apslaucītas, puķes aplietas, grīda uzmazgāta un katra lietīņa ir nolikta savā vietā, pat lelles guļ savos leļļu ratiņos. Svētdienas rītā visam jābūt tīram un spodram, visām lietām tur, kur tām jāstāv, tā, lai nekas nav jāmeklē, lai ne par ko nebūtu jāuztraucas vai jādusmojas, lai mēs visi svaigi un spodri sēdētu pie brokastu galda, ēzdami mīkstu, vakar ceptu baltmaizi. Par šo spodribu un kārtību rūpējās māte, kaut arī nekad neredzējām viņu skaļi citus darbos izrikojam vai pašu steidzamies un rosāmies. Likās, katrs pats zināja savu darāmo, un mātei nevajadzēja ne ko teikt, ne aizrādīt. Sestdienas pēcpusdienā visu māju pārņēma uzkopšanas un tīrīšanas gars. Ik istaba tika sakārtota, putekļi noslaucīti, grīdas uzmazgātas, sēta izslaucīta, kurināja pirti vai virtuvē sildīja ūdeni vannai, un ik pārnedēļu cepa baltmaizi. Ziemā vai vasarā — šai kārtībā nekas nemainījās. Ik svētvakars nobeidza darba nedēļu ar tīras veļas smaržu tīrās, spodrās istabās.

Kamēr māte, bērnus nomazgājusi un apguldījusi, vēl šo to nolikdama staigā pa istabām līdz beidzot pati aiziet mazgāties, man ir atļauts gultā vēl brītiņu palasīt tikko no pasta atvesto, jauno Atpūtas numuru. Tas ir kārots brīdis, kad svaigas drukas smarža jaucas ar svaigas veļas un tikko mazgātu matu smaržu. Žurnāla lapas vēl ir tikpat baltas un nesaburzītas kā manas gultas palagi. Vāks ir reizē jauns un pazīstams — burti veido vienmēr to pašu vārdu: "ATPŪTA", bet vāka zīmējums ir ik reizi cits, jauns un vēl neredzēts — vasarā vasarīgs, ziemā ziemīgs un nopietns. Pirmajā lapā parasti sēž kāds ministrs, direktors vai citādi ievērojams vīrs — viens vai ar visu ģimeni: kundzi, dēliem un meitām; dažreiz arī kāds dižciltīgs suns uz grīdsegas pie kājām. Viņi vienmēr sēž zem kādas lielas gleznas, rokas salikuši, gludi sasukāju-

šies, bērni ir rātni un mierīgi, kundzes laipnas un saposušās, vīri plecīgi, labi paēduši un apmierināti. Skatos viņiem sejās ilgi un neatlaidīgi, gandrīz jau var manīt, ka viņi vairs nevar tā mierīgi nosēdēt un sāks kustēties un runāt, un es zināšu, kā tas ir — dzīvot Rīgā, skaistā dzīvoklī, staigāt pa mīkstām grīdsegām, vilkt tumšzilu skolnieces kleitiņu ar sniegbaltām aprocēm un apkaklītēm un iet skolā.

Ieskanas tēva soļi. Man jāpasteidzas šķirt tālāk. Tikko māte būs nomazgājusies, viņa pati gribēs lasīt Atpūtu, un man tad būs tā jāatdod. Man virs gultas nodzēsīs spuldzi, un būs jāgaida līdz rītam, kad to atkal varēšu dabūt.

* * *

Pie manas gultas visā tās garumā sienu līdz pusei sedz gobelēns. To no Rīgas atvedis tēvs, lai ziemā nejustu caur sienu sūcamies saltumu. Sienas otrā pusē, jumta slīpumā ir neapsildīta telpa, visādu ikdienā nelietotu vai savu mūžu jau nokalpojušu lietu glābtuve. Sedzot sienu, biežajam audumam vajadzēja radīt siltu un mājīgu istabas stūrīti, mani pasargāt no ārpasaules, bet sega panāca tieši pretējo. Tā manu gultu ar mani, segās un spilvenos iegrīmušu, kā gondolu ienesa plašu ūdeņu straumēs. Mana palaga atloki un segas mala pieskārs Daugavas tumšzilajiem ūdeņiem — gobelēnā bija ieausta visa plašā Rīgas panorāma, labi pazīstamais skats no Pārdaugavas puses, ko laivā sēžot un lēni airējoties varētu redzēt skaidrā, baltu mākoņu vasaras dienā.

Aizsedzu acis plaukstām. Bet segai ir pašai sava gaisma. Tā laužas caur pirkstu starpām un plakstiem. Varu saskatīt segā ik velku un audu, ik pavedienu un kā tie krustojoties zīmē stūrainu seju laiviniekam, kas ir pieairējis tik tuvu man, ka skar jau gultas malu. Gan lielākas, gan mazākas buru laiviņas var redzēt vēja aizdzītas Daugavas otrā malā iepretī Rīgas pilij, kur torņa galā, lai arī tas cik tālu, var saskatīt mūsu karogu.

Daugavmalas apstādījumi te sedz, te atklāj pilsētas namus un to neskaitāmo logu rindas, centrāltirgus paviljonu apaļīgos jumtus un galu puslokus. Bet visam pāri ceļas baznīcu torņu smailes, kā sīkai jaunaudzei pāri slejas vecas, augstas egļu galotnes, ko ne vētras varējušas nolauzt, ne vecums saliekt. Un vakaros, kad aiz mana loga lielā dzirnavu egle iegrimst tumsā, gultā iekāpusi skaitu savu vakara lūgšanu blakus segā ieauštajam Pēterbaznīcas tornim.

Dažreiz nevaru aizmigt. Naktīm nav miega. Vaļā vai aizvērtām acīm — nemāku pasacīt — mēģinu ieskatīties Rīgas logos un tās namos, atcerēties Rīgas stāstus. Reiz, kādreiz es tur dzīvošu! Tas man ir apsollīts.

“Kara laikā, kad aizsala straumes un ledus bija drošs, mēs gājām pāri Daugavai uz Leišiem pēc gaļas un miltiem,” kādreiz māte stāstīja. Vai šeit, šai vietā, kas tepat man pie pagalvja?

Krustmāte dzīvo Stabu ielā. Zem rožaina zīda apsegta spuldzes mirgo kristalla vāzītes un sudraba karotītes tējas glāzēs. Ko var redzēt no viņas loga? Ielu, koku galotnes, Pēterbaznīcas gaili? Trīs spožas, pret debesīm paceltas zvaigznes vai varbūt pavisam kaut ko citu? Ko ridzinieki šovakar skatās operā? Un kā šai bridī, tieši šai mirklī, kad par to domāju, izskatās pie Brīvības pieminekļa? Vai tas ir gaiši apgaismots vai iegrimis tumsā? Kādi ļaudis ap to staigā? Un tas, kurš tur šai acumirkli, tieši šajā, iet tam garām, vai viņš paceļ galvu un paskatās uz trim plaukstās turētām zvaigznēm?

Daugavas viņā krastā sakustas melns kuģa stāvs un aug lielāks. Tas ir milzīgs tālu jūru un okeanu braucējs, slīpu, resnu skursteni, no kura paceļas tumši dūmi. Tie ceļas un izplūst uz visām pusēm un sāk darīt neskaidru Rīgas panorāmu. Svešais, milzīgais kuģis ir iejaucies krastmalas namu gludajā un mierīgajā ritmā. Tas te nepieder, tas ir svešs un draudīgs, tā saceltie vilņi var apgāzt vieglās buru laiviņas. Miļlais Dieviņ, liec, lai nekas ļauns nenotiek!

Mākoņi virs Rīgas ir satumsuši, it kā uz vētru. Istabā ir ienākusi tumsa, un grūti saskatīt lietu patiesos veidus.

***

slēpsimies
kāds skaita līdz desmit un man ir jāpaslēpjas
zem gultas visdrošāk — zemu, zemu
tumsā kur nevar ne redzēt ne atrast
jānometas uz ceļiem jālien uz vēdera
bruncītis saburzās zeķes slauka putekļus galva
atsitas pret gultas rāmja dēļiem
tā jānoliec pavisam zemu tā ka vaigs un piere gandrīz
skar jau grīdu
bet te ir droši
te mani neatradīs
nolieku galvu uz elkoņa un klausos kā soļi skan
mani meklējot — šurp turp tuvāk tālāk
balsis skan — te viņai jābūt
tūlīt būs rokā
nespodri purngali
novalkāti papēži man tepat tepat pie sejas
pazūd tad nāk atpakaļ man pakaļ
tagad šeit zemu guļot uz grīdas
varu redzēt visas četras gultas kājas krietna amatnieka
cirstas
ēvelētas stingri sanaglotas stīpras
velku ar pirkstu pa kādreiz gludo spožo pulējumu
kas tagad pilns ieskrāpētām rievām skrambām un iesitie-
niem
mūsu kājas ir spērušas un spārdijušas to kas
naktīm un dienām ir turējis un sargājis
gadiem
neesam pratušas to novērtēt
vairs nevaru uz grīdas šaurībā un tumsā
trūkst gaisa
jūtu kā rokas un kājas un pleci aug lielāki kļūst plataki
drīz iesprūdis
šaurajā telpā spraugā starp grīdu un matraci

ja arī mani neviens neatrastu
līdīšu ārā no gultas apakšas
man jāstāv atkal uz kājām
Jājūt brīva telpa sev apkārt
brīvība rokām kustēties acīm redzēt kājām staigāt
es vairs negribu būt pazudusi
es gribu lai citi atkal zina kā es šeit ESMU

* * *

Citreiz slēpjos zem galda ar izlikumotām malām, te tievāk te resnāk izvīrotām kājām, ar krustus liktiem balstiem sprīdi virs grīdas, un to krustojumā ir bumba ar smailu galu. Tas ir savādākais, visnepraktiskākais galds visā mājā, ne koši sarkanbrūnajā pārējo mēbeļu spožumā, bet palsā, elegantā riekstu koka krāsā.

Kad galds ir pārsegts ar lielu, platu galdautu, tas nostiepjās līdz grīdai, zem tā var viegli paslēpties, bet tikpat viegli arī meklētāji mani šeit atrod. Tā ir visiem labi zināma slēpšanās vieta, te nekādu drošību neatrast. Tikai tad, kad neviens mani īpaši nemeklē, platās galdsegas malu kā aizkaru sev priekšā nolaidusi, nosēžos zem galda izjust lietas un apkārtņi citādi, būt tālāk no citiem. Laiku pa laikam ir jāsaņūti citādi lietu un apkārtnes samēri, tie pret mani un es pret tiem. Laiku pa laikam lietas ir jāapskata no citas puses, lietām, ko parasti redz no virsas, ir jāpieskaras no apakšpusēs.

Te man ir griesti, ko es varu aizsniegt pati. Tie ir manis pašas atrasti griesti, ne tie, kurus varu aizsniegt tikai tad, kad tēvs mani paceļ uz saviem pleciem un es tur jūtos apreibusi un baiļu pilna, kad neticība, ka spēšu noturēties tādā augstumā, grib pārspēt drošību, ko dod tēva rokas un pleci.

Reizēm manas tikko atklātās jaunās lietu sakarības un attiecības, manu jaunatrasto telpu un attālināšanos no ierastās apkārtnes izjauc māte, ienākot kopā ar kādu, ko es ne redzu, ne pazīstu pēc balss. Viņas apsēžas uz divāna iepreti galdam un uzsāk paklusas un nopietnas sarunas.

Kad sāku nojaust, ka tās ir zem četrām acīm runājamas, ir jau par vēlu, lai atklātos un atzītos par līdzinātāju. Tā iznāk labu laiku sēdēt zem galda pret pašas gribu, pusnotirpušiem locekļiem, baidoties pakustēties, sakustināt galdautu un mokoties bailēs, ka pēkšņi uznākušas šķavas varētu mani nodot. “Nesakiet nevienam...” balss bez sejas man uzliek vainas apziņu, ka klausos kaut ko, ko ne drikstu, ne gribu dzirdēt, ne arī varu isti saprast.

Vēlāk izlienu no galda apakšas, līdz nesot negribētu zināšanu. Pusvainīga, pusnokaunējusies atstāju to vietu, kas likās no citiem pasargāta dzīves telpa, manis pašas izvēlēta, kur gribēju pati savu domu izdomāt — piemēram, ko nozīmē “m 67”, kas ar tumšzilu galdnieka zīmuli spēcīgi ievilkts galda apakšpusē. Kā šis galds, iederīgāks galma dāmas buduārā nekā mūsu dzirnavās, ir nokļuvis šeit? Kur, kam, kad un kas no pāris dēļiem, no pāris koka gabaliem ir spējis izveidot it kā kaut ko gluži derīgu un praktisku, bet tai pašā reizē parastām vajadzībām tomēr tik nepiemērotu lietu — galdu, ap kuru ļaudis nekad nesēžas ēst vai dzert? Tik likumotas ir tā malas.

Pie šī galda mācījos vilkt pirmos burtus, pierakstīju pirmās lapas puses ar stabiņiem, cilpām un puslokiem, mātes priekšā rakstītus katras rindas sākumā. Pie šī galda es arī sāku apjaust, cik daudz pūļu prasa katra aprakstīta lappuse, kas reti darbu beidzot izskatījās tāda, kādu to vēlējos redzēt — viegli un brīvi vilktiem burtiem, kas, saskanīgi vienā virzienā mazliet noliekušies, kā kādā steidzīgā gājienā virzās uz vēl neredzamu gala mērķi. Un pirms burtnīca bija līdz pusei aizrakstīta, “zaķausis” katras lapas stūrī, nez kur gadījušies traipi uz burtnīcas vākiem un jau padzisušais zīmuļa raksts apslāpēja pirmo rakstīšanas prieku. Tad sāku ilgoties pēc jaunas, tīras burtnīcas un jauna sākuma.

Ar laiku galds pārgāja pilnīgi manā lietošanā, nostājās pie manas gultas, kas gan krāsā, gan izrotājumos bija ļoti radniecīga galdam, un tur, loga priekšā, palika uz dzīvošanu. Varbūt tā bija pārāk liela greznība uz tā likt

divas puķu vāzes. Man tomēr šķita it piederīgi tur turēt savu pirmo kristalla vāzīti, krustmātes no Rīgas vestu, un mātes dāvināto Rozentāla vāzi, kurā pat ziedus nevajadzēja likt, tie jau bija maigi iekrāsoti tās sānos.

* * *

Paslēpties var arī ceļa somā.

Soma stāv nelielā nišā guļamistabas aizdurvē. Tā ir liela, brūna un iekritušiem sāniem kā veca govs — ālava, kas nekad vairs piebriedusi un smaga nenesīs sava saimnieka bagātību. Šī soma vairs nav ceļošanai. Nopietna un klusa, kādi mēdz būt daudz pieredzējuši un piedzīvojuši ceļotāji, tā stāv krēslainajā kaktā. Šad un tad to pagrūsta vai pastumj grīdu mazgājot un ar slapju lupatu noslauka tai putekļus. Tad uz brīdi mitrumā atdzīvojas tās krāsa un gluži redzami un salasāmi atkal kļūst daži burti, kāda pusizdzisusi bagāžas zīme vai skaitlis. Bet, līdzīgi zīmēm vecos kapakmeņos, tie nekā neatklāj un nestāsta nezinātājam.

Kur tā ir ceļojusi, kam kalpojusi? Ko tā sevī ir glabājusi — mātes pūra palagus un dvieļus? Tēva kakla saites un aprocēs? Vai māte tajā no Rīgas sev līdz atveda vecus ģimenes albumus, pirmās skolas liecības? Īsus, baltus svārciņus un augstpapēžu kurpītes? Tagad tur iesviež kādu jaku cauriem elkoņiem, kādu lāpāmu zeķu pāri vai izdilušu palagu lāpīšanai; vai tos tur krāj, lai atdotu čigānu sievām, kad tās ar pusduci melnacainu, spriganu bērnu pēkšņi atkal uzradīsies dzirnavās un ar savu dīvaino valodu, dziedāšanu un dancošanu dzirnavu nopietno virtuvi vienā mirklī pārvērtīs par uztraucošu, aizraujošu skatuvi vai gada tirgu? Somā sasviestos drēbju gabalus sastumjot gar malām un savelkot ceļgalus pie zoda, somā varu ir ērti gulēt, cerot, ka neviens nepamanīs, ka soma vairs nav tik novājējusi un sakritusies kā parasti.

Soma ir ceļošanai.

Uz kurieni? Uz Tiflisu, Baku vai Pēterpili?

Nē! Kaut kas neizskaidrojami draudīgs nāk pretī no

krievu zemes. No turienes tēvs pārnāca kā tukšinieks, tā paņēma un vairs neatdeva mātei mūsu un man ir atņēmusi brālēnu, kuru nekad neesmu redzējusi. Nekad ar viņu neesmu sunīšus skrējusi, zemenēs gājusi, nekad viņš nav mani laivā vizinājis kā Ints.

Uz Talsiem?

Nē. Tā ir neievērojama aprīnča pilsēta, uz ko brauc ikviens — saimnieki ar zirgiem, zvejnieki agri no rīta ar mazo bānīti un atgriežas ap pusnakti, neko lielu ne redzējuši, ne arī ko sevišķu mājās atveduši. Viņi brauc darišanas kārtot, pie ārsta vai zobārsta. Talsi ir gandrīz tāda pati kā Valdemārpils, senā tēva un vectēva Sasmaka, tikai lielāka. Bruģētas ielas ved stāvus kalnā un tikpat strauji likločiem lejā. Tāpat kā Valdemārpilī, tur pilsētas malā ir ezers, veci koki un mājas sarkaniem dakstiņu jumtiem. Talsiem nav tik diža vīra kā Krišjāņa Valdemāra, kas pilsētiņai palīdzēja tikt vaļā no neglītā vārda "Sasmaka", kā to agrāk sauca. Bet citādi slaveno Krišjāni tur ne kāds piemin, ne atceras. Un Sasmakas ezeru aizmirsa pārkristīt, bet tādēļ tas nav mazāk mīlīgs un jauks.

Tomēr, Talsiem ir divas vietas, ar ko tie ir pārāki: Talsu pilskalns, kur vēl vienmēr atrod senas rotas, un ģimnazija, kur māca algebru, ģeometriju un pat latīņu valodu. Pilskalns vedina domāt par tālu, nogrimušu pagātni, par visu to, kā tur varētu būt bijis, par seniem kuršu ķoniņiem, ģimnazija — par to, ka kādreiz dzīvošu pilsētā un iešu skolā. Tikai tas nebūs Talsos.

Varbūt uz Jelgavu?

Jelgavā ir liela, veca pils, kuras pagrabs ir visas spoku stāstu drausmas, vācu baronu zārki un ģindeņi, kara laika šausmas, logi bez stikliem, kāpnes bez pakāpieniem, vārti bez vārtiem. Jelgavā ir upes, tilti un kuģiši, milzīgi garas ielas ar slaidu torņu baznīcām un plašs, apaļiem laukakmeņiem bruģēts tirgus laukums pašā pilsētas vidū. Jelgavā ir Dobeles iela, kas sākas tirgus laukuma malā un beidzas laikam Dobelē, tik gara tā liekas. Kad nāku ar tēva mūsu no tirgus un, turoties pie piekrautā iepirkumu groza, vairs nevaru paiet, tad ir tuvu dzeltenā

stūra māja, kurā dzīvo brālēni. Viņu dzīvokli ir klavieres — plats, brūns flīgelis ieplēties istabas vidū, ko spēlē Ints.

Jelgavā ir cukurfabrika, kur taisa krāsainos cukurgraudiņus, kas vectēvam vienmēr uz plaukta. Tos viņš ar savu kabatas nazi pārsit uz pusēm vai pat uz četrām daļām, dod man un sūkā pats, tēju dzerdams. Jelgavā ir ļoti daudz skolu: pirmskolas, pamatskolas, vidusskolas, vācu skolas, žīdu skolas, arodskolas, māsiņu skolas, mūzikkola un pat skolotāju skola. Ja grib iet skolās, tad jādzīvo Jelgavā, kā to dara brālēni. Svētdienas pēcpusdienās tad varu uzlikt galvā samta cepuri ar sudraba vai zelta aukliņām ap malu, nošķiebt to uz vienu ausi tā, lai var labi redzēt spoži kaldināto skolas nozīmi, un iet staigāt pa Lielo ielu, pāri Driksai, garām pils parkam, līdz pat Lielupei un tad pa ielas otru pusi nākt atpakaļ, sveicināt skolotājus, satikt skolas biedrus un draugus.

Kad Jelgavā ir nobeigta vidusskola, tad studēt jābrauc uz Rīgu.

Rīga skan. Rīga ir svētki, Rīga ir spožums. Rīga plūst, rit uz steidzas. Rīgai ir plašums un augstums, un dziļums, ko man, mazai, ne izpētīt, ne izmērīt. Rīgai ir pašai savi kalni un meži, ezeri, salas un pļavas — Čiekurkalns un Torņakalns, un Bastejkalns, Zaķu sala un Doles sala, un meži kā parki vai parki kā meži. Rīgas pļavās neaug parastā zāle, ko var kaltēt un bāzt čubu maisos, bet tur aug bāli pūkainas spilvas, mīkstas un vieglas kā gulbju dūnas. Rīgai ir viss!

Rīgā ir tramvaji. Mātei līdz atbraukusi, viņas bērniņas mājā Maskavas priekšpilsētā gulēdama, visu nakti klausos, kā tie tālumā dūc kā zemes bites un tuvodamies kļūst skaļāki un skaļāki, reizēm apklusdami pieturas vietās. Tad, nikni sliedes rībinādami, vagonus grabinādami un stieplēs sīkdami, tie garām skrienot sadrebina mazā koka namiņa rūtis, pamet tos trīsot un aizsteidzas kaut kur vēl tālāk uz Rīgas nomali. Bet loga aizkaros tramvaja ugunis ir iesviedušas nemieru, kas negrib rimt, un skaņas un atbalsis vēl ilgi sitas no kakta kaktā.

Rīga ir burvību pilna, kurām ne ticēt, ne neticēt, Rīgā ir teātri, operas un kino zāles, zvēru dārzi un cirkus. Pieaugušie tur spēlējas un izliekas, ka tic. Rīgā ir Romas viesnīca. Tēvs atklāj gultai segu un apskatās, vai palagi ir tīri. Māte izņem no somām veļu un kleitas. Sēžu uzrāpusies uz palodzes un skatos dziļi lejā kā akā, kur ielā kustas gājēji, ormaņi un auto mašīnas. Tie visi ir sīki un mazi kā spēļu mantiņas, kā uzvilktas lelles, kā uzgrieztas rotallietīņas. It kā kāds ar tiem tur spēlētos tāpat kā es mājās ar čiekuriem, veļas kņāgiem un kastāņiem.

Tieši pāri ielai pretējā namā tikpat augsti logā sēž meitene tikpat liela kā es. Mana pirmā draudzene! Tagad man būs draudzene ar ko spēlēties. Viņa māj man ar roku. Stiepjos viņai pretī viņu satikt, viņai pieskarties — — Atsitos ar pieri stiklā. Acis aizmiglojas. Meitene pazūd. Apakšā steidzas iela — šķind tramvaju zvani, klab ormaņu zirgu pakavi. Tēvs noceļ mani no palodzes.

Jā — es braukšu uz Rīgu! Staigāšu sudraba sandalēs tāpat kā mana krustmāte, ar platu lentu matos kā mātei jaunības dienu fotografijās. Būt ļaudis, gaismā, skaņās! Sēdēt operā, tramvajā, kafejnīcā, kāpt sešstāvīgos namos, kamēr pietrūkst elpas, iet ar draudzenēm uz teātriem, nest klēpjiem grāmatas no bibliotēkas, pirkt tās svaigas un tīras, neatgrieztām lapām grāmatu veikalos, ziemā drebinoties stāvēt pie puķu veikalu logiem un skatīties uz sarkanām tulpēm un ziedošu ceriņu zariem, braukt ormaņu kamanās zvaniņiem šķindot, pirkt saldējumu un krējumkūkas un šokolādes. Jā — es braukšu uz Rīgu! Tur es kādreiz dzīvošu!

* * *

Ir sestdienas pēcpusdiena. Slimošanas grūtākās dienas un naktis ar karstumiem, murgiem, kompresēm un ārsta vizītēm ir jau pārlaistas, bet vēl man jāpaliek gultā, vēl nedrīkstu celties. Raugos, kā Lizete likņājas ap manu gultu, mazgājot mūsu istabā grīdu. Ceļos nometusies, viņa iemērc spainī veca pakulu maisa gabalu un laiž to, ūdens

strūklai nošķīstot, ar slaidu, veiklu rokas atvēzienu, lai tas paslīd pagultē un saslauka tur visus sakrājušos putekļus. Tad viņa lupatu vēlreiz iegriež spainī, tā pilošos galus satvērusi, to spēcīgi izgriež un vēlreiz, līdz pagultei noliekdamās, lupatu paslidina zem gultas, uzslaukot lieko mitrumu. Spaini pavirzījusi tālāk, viņa atkārtu rikošanos ar lupatu neskaitāmas reizes ar tām pašām spēcīgajām, sen ierastajām kustībām, līdz visās istabās, gaitenēs un kāpnēs grīdas tīras.

Lizete ir slaida, varbūt pārāk slaida, varētu varbūt teikt, kalsna meita jau labi gados, lopu kopēja, govju slaucēja, ap ko vienmēr var sajust kūts dvašu. Tumšpelēkos, pagaros vadmalas brunčos, tumšā blūzē vai jakā, lakatiņu pāri pieri — tā viņu redz ik dienu staigājam pāri pagalmam gan nēšiem uz pleciem, cūkas barojot, gan slaucenes un piena kannas nesot. Un katru sestdienu viņa nāk augšā mazgāt grīdas mūsu istabās. Citi Lizeti sauca par Liziņu — tie, kas vakaros iet meitu istabā klausīties viņas gramofonu. Ar mani Lizete daudz nerunā. Viņa it kā visu saprot un zina bez runāšanas. Es raugos uz Lizeti ar kļušu bijību, apbrīnu un līdzjūtību — viņas sastrādātās, sarkanās rokas ar mezglainiem pirkstiem un aplūzušiem nagiem sen vairs nav ne jaunas, ne skaistas, bet tās kustas ar tādu zināšanu un prasmi, ka neviena kustība nav lieka, nekas nenotiek nepareizi, neko nenoliek garām vai šķībi, nekas nenokrīt, neizlīst, neaizķeras. Viņa ir pirmā ravējamās vagas galā un visātrāk prot izslaukt govi pat ar viscietākiem pupiem. Viņas rokās ir spēks un varēšana kā nevienai citai meitai, kas gandrīz jau līdzinās burvībai. Kur Lizete pārlaiž ar slapjo, veco maisa gabalu, tur par jaunu uzmirdz krāsas, par jaunu uzzied sen izdzisušas puķes vecajā grīdas linolejā. Pirms tās atkal izbāl, uz īsu brīdi es redzu, es zinu, kā bija toreiz, kādi bija tie raksti, kāda bija tā ziedēšana... Ir tādi brīži —

— mūsu istabā pie katras gultas ir pa meijai. Tie ir smaržīgi, jauni pusaugu bērziņi — zari tievi kā kusla bērna pirkstiņi. Šovakar katrā istabā vist meijas un kalnes, katrā pusē ārdurvīm slejas jauni, balti bērziņi,

aizsprosto pusi no sētas vārtiem. Lokans zars ar gaišzaļām lapām noliecas man pie sejas. Visi ir ārā. Istabā neviena nav. Te ir krēslaini un klusi, un uz galda vāzē smaržo pirmās, tikko uzplaukušās sikrozītes. Māte man tās uznesa no tiem kupļajiem rožu krūmiem, ko varu redzēt pa savu logu. Tur dārzā šovakar ir iznesti soli un galds, kas apklāts baltu galdautu un piekrauts ar alus krūzēm, siera rituļiem, baltmaizi, pīrāgiem un sklandu raušiem.

Man gultā uz spilvena vīst rudzu puķu vainadziņš. Rokās grozu siera gabalu, bet es ne kumosīņa nevaru norīt un man gribas raudāt. Man jāguļ gultā, slimojot ar "cūciņu", un jāklausa, kā dārzā zem mana loga sprakst Jāņu ugunskurs un priecīgas balsis un valodas mainās ar ligo dziesmām. Kad ir jau gluži tumšs un neviens mani nevar redzēt, atveru logu līdz galam, apsēžos uz palodzes un uzlieku galvā vainadziņu. Tagad pāri košuma krūmiem un jasmīnu tvanam varu redzēt, kā tumsā ceļas un šūpojas ugunsкура liesmas, kā dzirksteļu šaltis līdzīgi spožām strūklām sitas augsti debesīs pāri koku galotnēm. Gan gaismā, gan krēslā kustas jānotāju silueti — pagāniskie dzirotāji dzer, dzied un liksmojas. Viskuplākais ozollapu vainags, protams, ir pašam Jānim — Jāņu tēvam — saimniekam — Lubes dzirnavu dzirnavniekam — manam tēvam. Māte dala sieru un raušus, Jāņu bērni mielojas un priecājas, ieskrienas un lec pāri ugunskuram. Liesmas noliecas, dzirkstis pašķīst, balsis iesaucas skaļi un aušīgi.

Man aiz kreklīņa norit pa gaužai asarai.

***

Slimošanas reizēs ne tikai vectēvs nāca garās dienas isināt ar saviem stāstiem, bet arī tēvu nebija pārāk grūti pierunāt uz stāstīšanu:

"Pastāsti, ko tu vari atcerēties vistālāk, vistālāk atpakaļ. Tik tālu, ka gandrīz vairs nevar atcerēties," tēva krekla piedurknē ieķērusies, lūdzos un nelaīžu tēvu prom, kad viņš ienācis pārbaudīt, vai karsonis beidzot atlaidies

un termometra dzīvsudraba stabiņš, padusē sildīts, pamazām raujas isāks. Pēc isas, trīsbalsīgas tielēšanās tēvs apsežas uz manas gultas malas un iesāk:

“Un tas bija tā:

Manas vistālākās bērnības dienu atmiņas laikam ir no tās reizes, kad es ar tādu pašu zenķi kā pats gājām kāpt uz siena šķūnīša jumta. Šķūnītis atradās meža pļavā, kur mēs vasarā, kad lielle pļava sienu, bijām jau vairākas reizes bijuši. Šķūnīša jumts bija segts ar garām plēstam lubiņām, kas bija pārliktas ar krustkokiem, tā ka kāpšana tur bija viegla kā pa trepēm. Šķūni mēs atradām, jumtā uzkāpām un nokāpām, bet ceļa uz mājām vairs neatradām. Klidām un maldījāmies pa mežu, līdz uznāca tumsa. Līdz ar tumsu uznāca bailes. Beidzot mūsu lielais gājiens beidzās ar to, ka mūsu vecāki ar vējlukturēm izgāja mūs meklēt un atrada mežā. Mājās pārvesti mēs abi dabūjām pērienu.

Vēlāk dzirdēju, ka māte šo gadījumu atstāstīja kaimiņienei, piemetinādama, ka puikam vēl neesot ne četri gadi, bet jau darot tādas palaidnības.

Pēc tam atceros, ka mēs dzīvojām kādās citās lauku mājās. Tur meitas ziemas vakaros vērpjot dziedāja skaidras dziesmas. Dziedāšana man patika, un klausoties bieži vien turpat aizmigu. Dažreiz saimniece lasīja citiem priekšā no kādas grāmatas, kas saucās “Bālā grēfene”, bet tā man nepatika un tad uzmeklēju savu vectēvu, ielīdu viņa gultā un, cieši viņam pieķēries, aizrautīgi klausījos viņa stāstos. Tos viņš nesauca par pasakām, bet par patiesiem notikumiem, un es tiem vienmēr ticēju, kaut arī tie bija par raganām, pūķiem, burvjiem, spokiem un pat par pašu velnu.

Vectāvam pašam daudz piedzīvojumu ar velnu nebija, toties viņš zināja stāstīt visādus sava tēva piedzīvojumus. Viņa paša piedzīvojums bija tāds:

Savā jaunībā viņš dzīvojis kādā muižā par zirgu puisi, un viņa pienākums bijis barot zirgus arī naktī. Lai ziemas salā un dziļā sniegā nebūtu jābrien pa sniega kupenām, viņš dažreiz gulējis pie zirgiem staļļa vienā

galā, kur dienā no stalla augšas nogāzts siens vai āboliņš zirgu barībai. Tur bijusi silta gulēšana un zirgu tuvums un viņu ritmiskā ēšana veicinājusi miegu.

Dažreiz viņš gan dzirdējis kūtsaugšā dažādus trokšņus, bet tiem nepiegrīzies vērību. Taču vienunakt noticis kaut kas neparasts, kaut kas drausmīgs. Viņš esot pamodies no miega, kad sadzirdējis augšā kādus smagus soļus, kuri tuvojušies trepēm, pa kurām parasti kāpuši augšā pēc siena. Pa lūku no augšas atspīdējusi sarkana blāzma, un kāds melns stāvs ar spīdīgām acīm kāpis lejā. Zirgi tūliņ sākuši krākt, spārdīties un lēkt stāvus gaisā, tā izrādīdami savas bailes. Vectēvs sapratis, ka nupat viņam būs darišana ar pašu velnu. Velns jau sācis viņam tuvoties, un vectēvs pārmetis sev krustu tieši tai brīdī, kad velns bijis tikai rokas pastiepiena attālumā. Tūliņ tad atsprāgušas stalla durvis vaļā, un nelabais pa tām izdrāzies laukā. Zirgi kļuvuši atkal mierīgi, bet, kad vectēvs pie tiem piegājis, tie visi bijuši vienos sviedros, un stalli bijusi stipra zēveles smaka.

Šis bijis vienīgais neparastais vectēva piedzīvojums. Visvairāk viņš milēja stāstīt par sava tēva pieredzējumiem, kas bija raibi jo raibi un viens par otru baigāki. Tos prasiet vectētiņam, lai pastāsta, viņš tos izstāstīs labāk nekā es.

Tajos vakaros, kad meitas nedziedāja un vectēvam vairs nebija ko stāstīt, es rotaļājos ar savu runci. Tas bija varens runcis, un mēs bijām labi sadraudzējušies. Viņam patika gulēt manā gultiņā un malt savas dzirnaviņas. Dienās mana galvenā nodarbošanās bija gatavot sev rotaļu mantiņas, jo veikalā pirktu rotallietu man nebija. Visbiežāk tās izgriezu no kāļiem un turpat tās arī apēdu.

Mana māte bija liela audēja — viņa prata aust gan rakstītus galdautus, gan raibas gultas segas, un darba viņai netrūka. Bieži dzirdēju viņu sakām: "Ak, kā man patīk aust!", un dažreiz viņa sauca mani palīgā pie audekla uzvilšanas."

Es sataustu savas segas stūri. Vai tās ir manas vecmāmiņas ieaustās zvaigznes, kas noklāj visu manu gultu

kā debesis? Es baidos to prasīt. Es gandrīz zinu, ka šī nav viņas austā sega, bet kamēr man vēl neviens nav to skaļi pateicis, es varu domāt, kā man gribas. Un man ļoti, ļoti gribas, kaut mani katru nakti segtu tēvmāmiņas rokās tapusi sega un viņas izdomātie zvaigžņu raksti. Vēl man neviens nav teicis, ka tā nav, tādēļ, varbūt, varētu taču būt, ka šis ir viņas pirkstu apglausts audums. Un es noņemos nevienam nekad par to neprasīt.

“Stelles viņai bija uztaistījis mans vectēvs, un viņa tās allaž slavēja, teikdama, ka uz tām esot viegli un tīkami strādāt. Māte slavēja vectēvu kā labu galdnieku, tikai dažreiz viņa arī ieminējās, ka vectēvs reizēm esot stipri dzēris. Mana vecmāmiņa tad atsaucās, ka tā jau esot gan. Viņas Ievalds bijis krietns amatnieks, bet nauda pie viņa neturējusies, un pastāstīja par gadījumu, kad viņa esot sakrājusi vienu rubli naudas, un, lai Ievalds to neatrastu, viņa uztinusi uz tā dziju un tā to paslēpusi kamolā. Ievalds to tomēr atradis, dziju pārtinis otrā kamolā, un rublis pazudis.

Mana vecmāmiņa man daudz stāstīja par savu garo, sūro un grūto mūžu, kā viņa mazo Didzi, manu tēvu, villainē ietītu, uz muguras uzsietu nesusi līdz sev uz muižu lauku darbos, kur viņa gājusi strādāt, lai nopelnītu kādu kapeiciņu naudas, un bērns tur cauru dienu gan spēlējies, gan raudājis. Atceros viņu stāstījušu, ka viņa bieži vārījusi zirņus, tos stipri sasālot, lai būtu vairāk jādzer un mazāk gribētos ēst, jo dažu labu reizi ar maizi bijis trūcīgi un nezinājusi, ko galdā likt.

Manas pirmās atmiņas par manu vecmāmiņu ir visai bēdīgas. Viņa sēdēja plīts priekšā uz zema ķebliša, mizoja kartupeļus un raudāja. Pa viņas vaigiem ritēja lielas asaras. Es sēdēju viņai blakus un arī raudāju, un Ievalds bija bēdīgs. Viņiem bez trim dēliem; Jāņa, Didriķa un Kriša, bija arī meita Ieva. Mēs ar Ieviņu bieži gājām pastaigāties. Tagad viņa bija nomirusi no kādas slimības, un vecmāmiņa sēdēja un raudāja un mizoja kartupeļus rītdienas bēriniem.”

Mēs visi esam kļuvuši ļoti nopietni. Es aizveru acis

un redzu: iet liela, stipra meitene ar mazu puiku, manu tēvu bērnbā, pie rokas pa lauku, pa pļavu, lakatiņš plīvo vējā, groziņš uz elkoņa. Tad viņa ieiet istabā, ieliekas gultā un — vairs nav. Nomirst.

“Stāsti kaut ko priecīgāku. Vai toreiz, kad tu vēl biji mazs, nekā priecīga nebija?” Mums nevienam nepatīk bēdīgi stāsti.

“Protams, ka bija arī priecīgas reizes. Visa mana bērnbā man bija priecīga. Tēvs un māte mani ļoti mīlēja. Un vecāmāte arī; viņi mani visādi lutināja. Bet jums jāzina un jāsaprot, ka dzīve latviešu zemniekiem nekad nav bijusi viegla un bez rūpēm, it sevišķi manu vecāku vecākiem un paaudzēm vēl pirms tam. Bet tādēļ nav jādomā, ka viņi vienmēr sēdēja un raudāja. Nē! Viņi drīzāk dziedāja. Cik tālu vien sniedzas mana atmiņa, atceros tēva dziedāšanu. Viņam bija skaista balss, viņš mīlēja dziedāt un prata gandrīz vai visas dziesmas, kādas bija dziesmu grāmatā.

Mani vecāki bija dievbijīgi ļaudis. Tēvs nevienu svētdienu nepalaida garām bez dievvārdiem. Ja negāja uz baznīcu, tad noturēja pātarus mājās. Atceros, tēvam bija bieza, melnos, cietos vākos iesieta Bībele, bieza sprediķu grāmata un divas dziesmu grāmatas. Bet baznīcas dziesmas nebija vienīgās, ko viņš mēdza dziedāt. Pie mums bieži nāca tēva draugs, vārdā Matīss. Kad viņi abi dziedāja un piedalījās arī māte, tad skanēja pavisam jauki.

Toreiz dzīvojām kādās mājās, kur mums pašiem bija jāgādā malka krāsniņ. Tā kā žagarus varēja dabūt muižas mežā par brīvu, tad tēvs tos saveda visai ziemei. Es jau biju tik liels, ka man pašam bija savs cirvītis. Pirms Ziemassvētkiem es sāku žagariem nozāgēt resnākos galus, visus vienādā garumā, tos nomizot un sakraut glītā kaudzītē. Lidz Ziemassvētkiem biju paspējis sagatavot jau palielu kaudzi un svētku vakarā tos dāvināju mātei kā Ziemassvētku dāvanu. Domāju, ka nomizoti žagari degs labāk par nemizotiem, jo tie atgādina malku. Vēl biju par mazu, lai zinātu, ka patiesībā šķekainie, nemizotie

egļu un priežu zari deg ar daudz gaišāku un siltāku uguni nekā mizotie. Māte man to toreiz, protams, neteica, bet ļāva tā niekoties, cik vien gribēju, lai es vairāk izkustētos svaigā gaisā.

Velāk mani vecāki pieņēma moderniecību kādā pusmuižā. Tas nozīmēja, ka par noteiktu maksu par litru vai stopu tēvam vajadzēja atpirkt visu muižā ražoto pienu, ko tad viņš varēja pārdot, krejot, kult sviestu vai taisīt sieru un vest uz tirgu vai Sasmakas veikaliem. Ar moderniecību noņēmās māte, jo tēvs strādāja dažādās vietās par mūrnieku un bija prom visu nedēļu. Katru rītu māte veda svaigu pienu uz Sasmaku, tur to pārdeva pilsētniekiem. To, kas palika pāri, nokrejoja un taisīja sviestu. Pagrabā sviestu kulstot, mans pienākums bija griezt ķēni. Kad pieguru, mani nomainīja vecmāmiņa. Cita palīga mums nebija. Tēvs pavadīja mājās tikai svētdienas. Katru sestdienu ap launaga laiku braucu viņam pakal, bet pirmdienas rītos viņš agri jo agri gāja kājām atpakaļ uz darba vietu, jo tad vest viņu nevarējām — zirgs bija vajadzīgs piena vešanai uz pilsētu. Daudzas reizes māte sūdzējās, ka muižas kalpi ratnīcā aizvelkot savas smagās ores priekšā viņas ratiem, ka viņai nabadzītei tie jāvelkot ārā, lai dabūtu savus piena ratus aizjūgt.

Kārļmuižā dzīvojot, tēva svētdienas pātari izvērtās par tādiem kā mājas dievkalpojumiem. Uz tiem sanāca muižas kalpi ar sievām un bērniem sagērbušies svētdienas drēbēs. Tēvs lasīja sprediķi lēnā un svinīgā balsī, kā to darīja mācītāji baznīcā. Pats galvenais, man šķita, tomēr bija dziedāšana, kas lielākā pulcīnā tad skanēja skaļi un spēcīgi.

Pusmuižā par moderniekiem vecāki nodzīvoja vairākus gadus, līdz tēvs nopirka pie Sasmakas vienu pūrvietu zemes un gatavojās celt namu. Man tad varēja būt deviņi vai desmit gadi, un es piedalījos baļķu vešanā. Vienudien bija sarunāts vest baļķus ar vairākiem zirgiem. Arī man bija savs zirgs un uz ragavām baļķis. No lielceļa nogriežoties, ragavas apgāzās, un baļķis uzkrita man uz kājas. Piesteidzās ļaudis, pacēla baļķi un mani izvilka no tā

apakšās, bet paiet vairs nevarēju. Otrā rītā mani veda pie ārsta, kas pateica, ka kāja lauza, un iesēja to dzelžos. Tā ar iesietu kāju sagulēju ilgāku laiku.

Kad biju sasniedzis divpadsmito dzīvības gadu, vecāki mani noveda uz Talsiem un nodeva pie kādas Blumberga kundzes pansijā. Izturot pārbaudījumus sešgadīgajā pilsētas skolā, varēju iestāties tūliņ tās otrā klasē. Es biju gājis nevis pagasta skolā, kur sūtīja visus laucinieku bērnus, bet gan Sasmakas pilsētas skolā, kas bija privātskola un kur bija jāmaksā, un biju ticis zināšanās citiem gabaliņu priekšā.

Man sākās jauna, neparasta dzīve. Toreiz man Talsi likās lielpilsēta un mana skola līdzīga augstskolai. Savus skolas uzdevumus sagatavoju, cik vien labi spēju. Ja laiks bija labs, sestdienās gāju uz mājām. Tas varēja būt ap divpadsmit kilometru garš ceļa gabals. Sliktā laikā paliku pilsētā un cītīgi mācījos.

Reiz, pastāvot labam laikam, gāju atkal uz mājām. Svētdienas vakarā man bija jātiek atpakaļ Talsos, lai pirmdienas rītā nenokavētu stundas. Tai svētdienā mūsu kaimiņš ar diviem zirgiem brauca caur Talsiem uz Stendi pēc precēm un solījās mani aizvest uz skolu. Toreiz vecāki jau bija pārgājuši dzīvot jaunceltajā namā.

Māte sakārtoja visu, kas man līdz vedams, vairāk-kārtīgi noprasīdama: "Vai tik tev, dēliņ, kas nepalika mājās?" Atbildēju, ka man viss ir kārtībā, un aizbraucu.

Otrā rītā, pirms biju paguvis piecelties, pie manis istabā ietuntuļoja mana māte kā liela sniega kupena, visa apsnigusi. Palūkojoties pa logu, redzēju, ka ārā plosās sniega vētra. Man par lielu pārsteigumu, māte it mīlīgā balsī sacīja: "Tu, dēliņ, vakar biji aizmirsis skolas grāmatas mājās. Es tās tev atvedu, lai tu varētu mācīties."

Māte vēl pirms gaismiņas bija jūgusi zirgu kamanās un sniega putenī braukusi uz Talsiem, lai atvestu man aizmirstās grāmatas, un ne ar vārdu man nepārmeta manu aizmāršību. To es nekad nevarēju aizmirst.

Mācības maksa Talsu skolā nebija pārāk augsta. Tā bija valsts skola, kas galvenām kārtām sagatavoja valsts

ierēdņus. Ja skolnieku vecāki nebija turīgi un skolnieks bija centīgs un labi mācījās, tad varēja lūgt atbrīvot no skolas maksas. To arī es darīju, nevienam neko nesacīdams, un skolas maksu man atlaida. No tēva saņemto skolas naudu uzglabāju līdz pavasarim un Talsu dārzniecībā sapirku augļu kociņus un iestādīju tos tēva jaunās mājas dārzā. Vēlāk tēvam vairs par manu skolas naudu nebija jā rūpējas.”

Ā, tagad es zinu — tās ir tās pašas ābeles, tagad lielas, lielas izaugušas, kas vectēva mājiņas galā Ilenciemā liecas pāri akas grodiem. Tām vēl garšīgāki āboli nekā ābelēm dzirnavu dārzos. Dažreiz vectēvs ņem mani līdz, kad viņš brauc savu izīrēto namu pārskatīt, vai nav jumts jālabo, vai mazais, ķeizarkroniņiem un jasmīniem apaugušais lievenītis vēl turas taisni. Cik vectēva namiņš mazs un mīlīgs zem lielajām kļavām paslēpies! Zemas durvis, augsts sliexsnis, liela krāsns pašā namiņa vidū, logi sīkām rūtīm, nekrāsotu dēļu grīdas. Man gribētos te ar vectēvu dzīvot — būtu kā pasakā, kā visos stāstos. Ik ritu izskrietu basām kājām ārā rasā pa nakti nokritušos ābolus salasīt, no akas ūdeni pasmelt. Dzīvot tā, kā uz laukiem jādzīvo. Dzirnāvās ābeļdarzi aiz upes, aiz tiltiem. Dzirnāvās nav pat akas — meitas virtuvei ūdeni nes no pumpja.

Akā varot zvaigznes redzēt. Es gribu aku ar zvaigznēm.

4.

... bet mātei pietiek spēka un drosmes atstāt visu pilsētā ierasto un uzņemties sievas un tikko apjaustus lielās dzirnavu saimniecības uzliktos pienākumus. Baltā tērpa malu un plīvuru ar vienu roku pacēlusi, viņa kā ar baltu mākonī nolaižas pa meža zaļumiem apvītajām kāpnēm. Viņas bālajā sejā ir iemeties sārtums un acis salījis visu aizdegto sveču spožums.

Dzirnavās ir svētki, dzirnavās svin kāzas.

Māte, trīs valodu pratēja, nav pasaku stāstītāja, bet viņa labprāt lasa priekšā. Viņa ir gandrīz vienīgā ar ko var visādas spēles spēlēt: Riču-Raču, Cirku, Domino un Melno Pēteri, var "Blusiņas" lecināt un pat trumpot — kārtis spēlēt. Ar māti spēlējot, zaudētājs nekad nejūtas pārāk bēdīgi. Vakaros, vienā vai otrā gultā silti un mājīgi sasēdušās, mēs bez lieliem uztraukumiem metam kauliņus vai dalām kārtis. Tas ir spēles prieks, nejaušības un pārsteigumi, ne sacensība un vēlēšanās otru pārspēt un uzvarēt, kas mūs saista un dara garās, klusās vakara stundas tīkamas. Māte prot izlīdzināt zaudētāja vilšanos un uzvarētāja savtīgo prieku brīnum saskanīgi, isā brīdī spēj ap sevi radīt draudzīgu mājīgumu.

Visbiežāk māti meklējam par priekšā lasītāju. Varbūt solot lasīt nākošo nodaļu no iesāktās grāmatas bija viņas gudrais un smalkjūtīgais veids, kā mūs bez lielas bardzības vakaros laikus dabūt gultā. Varbūt viņai pašai lasīšana sagādāja prieku. Lai nu kā, solījumu saņēmušas, trakā steigā metāties mazgāties, katra savā dvieļa galā slaucīdamās, no bizēm matu lentes raisīdamas nepacietībā sev pa matu šķipsnai izplēsdamas un ātri, kā pupas bērdami, steidzāties noskaidīt pašu sausinātu vakara lūgšanu.

Drīz vien istabā bija klusums un miers. Uz trim baltiem spilveniem nepacietīgi grozījās trīs gaišmatainas galviņas, kamēr māte iekārtojās ērti pati savā gultā, pussēdus spilvenos atbalstījusies, lēni atšķīra grāmatu un atrada vietu, kur atsākt lasīšanu. Ja laimējās pirmajam slepeni sameklēt dzelteno runcēnu un nevienam neredzot to pabāzt zem segas, tad svētlaimība bija pilnīga.

Māte reti stāstīja par savu ģimeni, bērnību vai jaunību, kas bijusi pirmā pasaules kara apēnota. Rīgas likteņiem līdz dzīvojusi, grūtības, postīšanas un kara drausmas piedzīvojusi, tēvu, māti, māsu un brāli dažu gadu laikā zaudējusi, mātes stāstiem vienmēr bija kāda skumja ja, pat bēdīga noskaņa. Varbūt tādēļ arī pārāk neuzstājām, lai māte par sevi daudz stāstītu. Tai vietā kārojām pāršķirstīt viņas foto albumus, pārcilāt visvisādas sikas, interesantas lietiņas, kas glabājās aizslēgtajā kumodes

augšējā atvilktnē un, par visām lietām, skatīties viņas brīnumjaukās vācu bilžu grāmatas. Tik jaukas bildes nekur vairs neatrast — tādus mazus pazemes cilvēkus, kas zem koku saknēm krāso puķu ziedus un pavasaros tos iznes no zemes spraugām zaļā pļavā, nākdami nebeidzami garā rindā pāri divām atvērtām grāmatas lappusēm, katrs nesdams pa lielam, zilam meža zvaniņam, pa dzeltenai purenei, baltai maijpuķītei. Tās bija grāmatas, ko varēja iemīlēt, vāciski neprotot, burtus nepazīstot.

Mātei bija arī pastkaršu kolekcija kā nevienam, ko tikai tad, kad slimojot visu citu jau bijām apnikušas, deva mums apskatīt. Pirmās bija gleznu reprodukcijas — Napoleons un viņa kara gājieni, viņa sakautās armijas bēdīgā atkāpšanās Krievijas bargajā ziemā. Skatot nosalušos kareivjus soļojam bezgalīgajos sniega klajumos ar vēja vaļā atrautiem mēteļu stūriem, jutos it priecīgi savā siltajā, mīkstajā gultā arī pēc garākas slimošanas.

Tad nāca Krievijas pēdējā cara un viņa ģimenes fotografijas — gan visi kopā, gan mazākās grupās vai katrs ģimenes loceklis atsevišķi. Greznas uniformas, vakara tērpi, atsegti pleci, diadēmas un kakla rotas, samts, zīds un dārgakmeņi — greznība pildīja pastkartes no malas līdz malai, plūda tām pāri. Cilāju tās ar bijību. Tie nebija bilžu grāmatas zīmējumi, tie bija bijuši īsti, dzīvi cilvēki, tā ir bijusi īstenība. Māte zināja vārdu katrai princesei un kņazam, zināja visus cariskās ģimenes radu rakstus. Mēģināju nedomāt par cara ģimenes drausmīgo galu, bet nodevos skaisto rotu, tērpu un to valkātāju daiļuma apbrīnošanai, līdz nenovēršami nonācu līdz Raspuķina fotografijai. Viņa vārds vien jau lika nodrebēt — izklausījās pēc pūka, pēc burvja, pēc briesmu pareģa.

Cariskās ģimenes sēriju melnbaltās fotografijas izskatījusi, pārgāju uz krāsainajām puķu un augļu kartītēm. Vijolītes, rozes un neļķes kā siltumnīcā! Gan pumuros, pusplaukušas, gludi kartītē iegūlušas, gan plaukdamas un briezdamas, papīru uz augšu sacēlušas, kā sēnes, kas augot ceļ uz augšu lapas un sūnu, tās lauztin lauzās ārā no albumiem, kur gadiem krātie dzimšanas un

vārda dienu apsveikumi bija rūpīgi sakārtoti un glabāti.

Vēl brīnumainākas bija dažādo augļu kartītes. Ne tikai siltzemju augļu krāsas un veidi rādīja tos ticami istus, bet firziķu mizu pūkainumu, pirkstgalus kartītei pāri velkot, varēja pat sataustīt. Lai arī cik īsti un garšīgi izskatījās šie ananasi, melones, firziķi un vīnogas, šaubījos, vai man tos gribētos ēst. Reiz vilusies pirmo reizi vīnogas ēdot, kas drīzāk garšoja kā skābas, nenogatavojušās baltās jānogas, nevis kā bagāto ļaužu gardums, šos eksotisko augļu krāsainos attēlus aplūkoju ar šaubām un aizdomām. Vienīgi apelsīnu šķēles skatot, mutē saskrēja siekalas. Apelsīni tiešām ir saldi, sulīgi un garšīgi, tos es pazīnu.

Tēvs, par bērnu veselību rūpējoties un vitamīnus gādājot, lika ik dienu gan burkānus rīvēt un to sulu dzert, gan apelsīnus ēst. No Rīgas atsūtīti, katrs auglis atsevišķi čaukstīgā zīd papīrā ietīts, tie gulēja garenā koka kastē lejā, vēsā telpā. Ik pēcpusdienā līdz elkoņiem siltzemju augļu smaržā iegrimusi, meklēju pašus lielākos, skaistākos apelsīnus, papīrus gan attīdama, gan atkal aizzīdama. Tā bija islaicīga pieskaršanās kādai tālai, neredzētai pašulei. Varbūt tās bija kāda nēģera melnās rokas, kas šos augļus te rindās, kārtu kārtām bija salikušas? Varbūt šīs kastes aiznagloja zem svešzemju kokiem, dziedot svešiem siltzemju putniem? Kaut kam neparastam vajadzēja atrasties šai kastē starp smaržīgajiem, dzeltenoranžajiem augļiem, tikai es to nepratu atrast.

Kad albumi ar puķu un augļu pastkartēm ir izskatīti, dažreiz izdodas izkaulēt mātes ģimenes uzņēmumus. Šis ir rūpīgi glabāts albums, kas sākas ar vecām, nodzeltējušām, pa pusei apdrupušām fotografijām un beidzas ar mūsu pašu nesen Rīgā izdarītiem uzņēmumiem mātes brālēna foto studijā, kā to apliecina katras kartītes apakšējā malā iespiests pusmēness. Mēs abas ar māsu tur izskatāmies neticami rātnas un mazliet svešas — kleitiņas ir nesaburzītas, matu lentes vēl jaunas, stīvas un gludas, mati pāršķirti celiņā, kas taisns kā diedziņš, bizes glīti un vienādi sapītas, stīvi nostiepjās pār ausīm. Citā uzņemu-

mā mūsu garie mati ir atlaisti vaļā, plūst pāri pleciem līdz kleitīņas jostai kā spožs, biezs zīds, bet galvas vidū iesietā platā lente izskatās, it kā tur būtu nolaidies spārnus izplētis milzīgs tauriņš. Tur jau gandrīz sākam līdzināties tiem bērniem, ko skatos un apbrīnoju Atpūtā.

Albumu atverot un sākot to skatīt, no sākuma ir vajadzīga mātes palīdzība:

— “Kas tās tādas? Vai tas bērniņš esi tu?”

— “Tās — mana vecmāmiņa, mana māte un vecākā māsa —, kas aizbrauca uz Krieviju un tur palika.”

Trīs paudzū sievietes, vai pareizāk, divas sievietes un maza meitenīte sēž, tuvu kopā saspiedušās. Tas bijis sen, sen vēl pirms manis, pat pirms manas mātes piedzimšanas. Mātes vienīgā māsa, pirmais bērns ģimenē, ir divpadsmit gadus vecāka par pastarīti. Mana vecmāmiņa divdesmit gadus ir iznēsājusi un dzemdējusi divpadsmit bērnu — septiņus zidainīšus uz kapiem vedusi, piecus uzaudzinājusi.

— “Kā viņu sauca? ” rādu ar pirkstu uz pusmūža sievieti biežā vilnas tērpā, stīvu augstu apkaklīti, augstu sasukātiem matiem, kas skatās man tieši acīs: “— prasi, prasi! jautā — tev jāzina!”

“Sofija — ? Emīlija — ? vai Sofija-Emīlija,” māte sastomās, “meitas vārdu vairs neatceros. Bet mana vecmāmiņa bija precējusies divas reizes, un viņa dabūja divu vīru uzvārdus.”

“Kāpēc? Kā? Pastāsti!” es neatlaižos.

“Viņas pirmo vīru iesauca uz 25 gadiem un aizsūtīja uz Krieviju kara dienestā, un viņa apprecējās otru reizi, kad viņas pirmais bērniņš vēl bijis pavisam maziņš. Mana māte, Elizabete, uzauga kopā ar pusmāsu Olgu, un vairāk bērnu viņiem nebija,” saka māte.

Sofija-Emīlija piekritoši pamāj man ar galvu. Stalti, gandrīz kā karaliene, ar četriem it dižciltīgiem vārdiem, paceltu galvu, viņa izskatās ļoti apzinīga un enerģiska blakus savai meitai, vēl gandrīz nepieaugušai meitenei, kuras bērnu viņa tur sev klēpī.

Mana vecmāmiņa apprecējās sešpadsmit gadus veca

un pusi sava mūža nostaigāja uz grūtām kājām vai bērņus zīdīdama. Ne tā mana vecvecmāmiņa. Nē, Sofijai-Emīlijai nebija daudz laika nodoties bērņiem, viņai bija jāpalīdz vīram "zirgu ekspedīcijas kantorī" dzīvi celt uz augšu, dzīvi dzīvot. Viņa negribēja divdesmit piecus gadus sērot un vīru no zaldātiem pārnākam gaidīt, ļaut dzīvei aizslīdēt garām. Mana vecmāmiņa ir bijusi varena sieva, bet ne vienmēr viss gājis gludi un viegli.

"Mani vecvecāki Rīgas tuvumā bija uzcēluši namu, uz ko paņemts aizņēmums. Kad nauda atdota, aizdevējs teicis, ka žurkas sagrauzušas aizdevuma papīrus un māja pazaudēta," stāsta māte. Kaut kas man šai stāstā liekas savādi un nepareizi, bet nevaru izdomāt, kas. Arī māte neko vairāk nevar atcerēties vai negrib stāstīt. Tik daudz tomēr saprotu, ka kāds vecvecmāmiņu ir apkrāpis. Dzīve nav bijusi taisnīga, cilvēki ne vienmēr bijuši godīgi. Neskatoties uz visu to, māte ir uzaugusi Maskavas priekšpilsētas namiņā, kas uzcelts uz zemes gabala, ko Sofija-Emīlija atdalījusi no sava īpašuma un atdāvinājusi meitai.

"Nebija jau nekas liels. Četri mazi dzīvokļi apakšā, divi bēniņos. Bet dārzs bija it paliels. Māte turēja vistas, pārdeva vācu madāmām olas, pirka sivēnu un, kad to nobarojām, bija gaļas pa pilnam. Nelaime tikai ar Kuzņecova trauku fabrikas strādnieku puikām. Tie, palaidņi, meta sprunguļus un akmeņus pāri sētai un aplauza puķes. Tad tēvs uzcēla jaunu, augstāku sētu —" māte apraujas un aizklist savas bērņības dārzā.

Es šķiru tālāk albuma lapas. Dažas sejas tā kā kaut ko atgādina, citas — pilnīgi svešas, skatās man vienaldzīgi garām kaut kur tālumā. Uz labu laimi izvēlos vienu un prasu atkal:

"Kas tas tāds?"

"Tas mans brālēns Reinis, pirms aizbēga uz Krieviju. Muka no soda ekspedīcijas, kas viņu meklēja par līdzdabību 1905. gada nemieros. Pārbrauca pēc astoņpadsmit gadiem. Es jau biju tad precējusies. Visas savas lietas vēl nebiju paspējusi uz dzirnavām atvest. Aizbraucu tām

pakaļ, stāvēju istabā pie kumodes un cilāju savas mantas. Te skatos — nāk viens vīrs. Reinis! meklēja savu tēvu. Bet viņa tēvs jau sen bija miris. Atceros — mana māte taisījās uz bērēm. Mani neņēma līdz, kaut arī ļoti gribēju. Es par daudz raudot. Tā jau bija — es bērēs vienmēr pie kapa tā lielākā raudātāja. Kā sāku, tā nevaru beigt. Brēcu bez gala, un māte dusmojās...”

Pētu veco fotografiju, mēģinu ieskatīties acīs, uzzināt kaut daļu no tā, ko īsti domājis šis jaunais revolūcionārs, ja viņš tāds bijis. Cik daudz drosmes un uzņēmības ir bijis vajadzīgs, lai pretotos, par kādiem ideāliem, pret kādu netaisnību ir cīnījies šis Reinis? Vai varbūt tikai nejaušs gadījums viņu iejauca notikumos un viņš izmantoja izdevību meklēt labāku laimi un dzīvi plašajā Krievijā kā daudzi citi?

Velti — atbilžu nav, nekad nebūs.

Lēni šķiru lapu pēc lapas — jaunu meiteņu sejas, kas tikko sāk apzināties savu pievilcību. Gludi sasukāti mati, bizes sagriezta “copē” vīrs katras auss vai pakausī. Tērpi gan vasarīgi un viegli, atsedzot gludus, apaļīgus plecus, gan smagas, tumšas vilnas auduma jaciņas, cieši pieguļošas ap krūtīm, izceļot tievos, meitenīgos vidukļus, apkaklītes stīvas un augstas līdz pat ausīm. Tās ir mātes jaunības draudzenes, skolas biedrenes un māsiņas — Almas, Olgas, Mildas un Kates. Tikai viena fotogrāfija atšķiras no pārējām gan lielumā, gan ar to, ka tā ir vairāk sadzeltējusi un izbalējusi. Jauna, skaista meitene ar mātes pieri un acīm, vienkāršā, bet elegantā pirmskara tērpā ar divām mazām meitenītēm pie rokas skatās priecīgi un pašpaļāvīgi pāri fotografa galvai. Viņa tur redz un priecājas par kaut ko, par ko mums nav ne jausmas.

Es viņu jau sen pazīstu, jau daudzas reizes esmu dzirdējusi: tā ir mātes vienīgā māsa Anna ar savām audzēknēm jaunībā Francijā. Man neapnik klausīties stāstus par veciem laikiem. Es viltīgi izliekos, it kā tos būtu jau aizmirsusi, un prasu, lai man stāsta vēlreiz par to, kā tas bija toreiz, kad es vēl nebiju.

“Anna jau sešpadsmit gadu vecumā aizbrauca uz

Parīzi bērniem par audzinātāju. Kā viņa tika galā ar franču valodu, to nezinu. Franciski viņa toreiz neprata. Varbūt tā bija krievu ģimene, kas tur dzīvoja un runāja krieviski ar saviem bērniem. Jā — droši vien tā tas bija. Ik pa laikam Anna atgriezās Rīgā, drusku paciemojās, saņēma jaunu darbu kādā citā augstmaņu ģimenē un atkal aizbrauca par guvernanti. Toreiz krievu muižnieki bija latviešu audzinātājas ļoti iecienījuši. Rīgas avīzēs bieži bija sludinājumi, ka tās meklē tieši Baltijas valstīs. Tu jau zini, toreiz Latvijas, tādas kā tagad — savas Latvijas valsts — vēl nebija. Toreiz rakstīja: Baltiskaja...” Kad man būs sešpadsmit gadi, es arī braukšu uz Parīzi. Protams, franciski jāiemācās vispirms, lai var mācīt mazas, mīlas franču meitenītes, iet ar tām staigāt pa Parīzes dārziem, spēlēt klavieru duetus, braukt kariatē pa Parīzes bulvāriem...

Man būs baltas mežģīnu blūzītes, un mājas kungam es patikšu. Viņš būs ļoti laipns pret mani, ņems mani līdz uz operu, kad kundzei sāpēs galva. Mēs brauksim uz Versaļas pili, kur Marija Antuanete...

“...Harkovā. Tā bija pēdējā reize. Viņa lika Rīgā sev šūt līgavas kleitu. Toreiz šķiroties briesmīgi raudāju. Nez’ kādēļ iedomājos, ka mūsu nekad vairs neredzēšu. Tā arī bija. Viņas vīrs bija muižas pārvaldnieks un pirms kara laikam viņi dzīvoja labi un pārtikuši. Bet vēlāk —, skaties pati...” māte rāda uz viņas albumā it kā neiederīgu fotografiju. Divi pusmūža lauku cilvēki vadmalas darba drēbēs. Vīrs mazliet salicis stāv sievai aiz muguras, kuras garie brunči un platā jaka dara jau tā pilnīgo stāvu pavisam bezveidīgu. Sejās kā nogurums, kā rūpes vai bezcerība. Vienīgi pusaugu zēns, kas stāv viņiem blakus, izskatās priecīgāks. Tas esot mans brālēns Harkovā, ko nekad neesmu redzējusi un laikam arī nekad neredzēšu. Kā var būt brālēns, ar ko nevar spēlēt spēles, kuru pat nepazīst? Pat viņa vārdu es nevaru atcerēties, un man vienmēr tas par jaunu mātei jāprasa, tik svešs viņš man ir.

“...viņas mantojuma daļu pēc kara sūtijām pārtikas

sainīšos — baltos miltus, cukuru, žāvētu gaļu. Māsa rakstīja, ka logi un durvis vienmēr bijis jātur ciet, kad baltmaizi cepuši, lai kaimiņi nesajustu svaigas maizes smaržu. Tad vienu reizi viņa atrakstīja, lai vairāk nesūtot. Tā bija pēdējā vēstule. Kas ar viņu notika, to neviens no mums nezina," māte nopūšas un apklust.

Arī man kļuvis bēdīgi. Vairs negribas skatīt mežģīnu apkaklītes; gludi sasukātos, rūpīgi vilņos saglaustos matus, svaigās, jaunās sejas, kurās vēl nevienas rievīņas, nekādu dzīvošanas pēdu.

"Kur tu gāji skolā?" pāreju uz citu tematu.

"Nu, kā jau teicu, dzīvojām Maskavas priekšpilsētā, netālu no Kuzņecova fabrikas, kur strādāja daudz krievu, kas bija nabadzīgi un dzēra. Puikas palaidnīgi, daudzās apkārt, uzauga uz ielas. Māte gribēja māju pārdot un pārcelties uz Āgenskalnu, kur toreiz daudzi cēla sev jaunus namus, bet tēvs bija neuzņēmīgs, negribēja neko tādu. Kad bija jāpieraksta Irnieki, sūtīja māti, kaut pats runāja labāk krieviski nekā māte. Viņš strādāja koku zāgētavā, veda ar zirgiem kokmateriālus. Mans tēvs bija kluss un kautrīgs, bet ko darīja, to darīja kārtīgi un pamatīgi. Kad vajadzēja sivēnam aizgaldu..." māte aizklīst atmiņu stāstos pavisam citā virzienā.

"Bet kādās skolās tu gāji?" mēģinu vēlreiz.

"Vispirms gāju vācu bērnu dārzā. Tur drusku vāciski ieklausījos. Pēc tam četrus vai piecus gadus mācījos vācu skolā, turpat, kur bija gājusi mana māte — Deutsche Damen-Vereinigung — manā laikā tā svinēja simts gadu jubileju."

Kāpēc tu gāji vācu skolā, ja mājās runājāt latviski un, kā tu pati saki, sevi par latviešiem turējāt?" man grūti saprast tā laika dzīves sakarības.

"Nu redzi, tajos laikos jau visi vairāk vāciešiem pieslējās. Mana vecmāmiņa pieskatīja vācu kungiem mājas, kad viņi vasarās izbrauca. Viņa bija tā saucamā "Sommer Frau". Mana māte vāciešu kundzēm pārdeva olas, un mana krustmāte, vairs neatceros, kā viņu sauca, bija vāciete. Laikam mātei ar daudzajiem bērniem bija

rados krustmātes pietrūkušas. Atceros, viņa, mana vācu krustmāte, reiz man uzdāvināja sarkanu ar baltiem punktiņiem rotātu priekšautu, uz muguras aizpogājamu, kas man ļoti patika. Toreiz jau vienmēr priekšautus valkāja, aiztaupa drēbes....

Ak, jā — par to vācu skolu. Toreiz jau latviski vien runājot nekur tālu netika. Vajadzēja ir krieviski, ir vāciski prast. Mana vecāmāte toziem, kad gāju vācu bērnu dārzā, bija ļoti slima. Atbrauca mācītājs dot pēdējo Dievaugsto jeb, kā tagad saka, svēto vakarēdienu. Prastja, vai es protot lasīt, un māte man nolika priekšā vācu ābeci. Lasīt jau izlasīju labi, bet kad mācītājs gribēja zināt, vai protu arī latviski pārtulkot, tad nekā. "Es gan domāju, ka būtu labāk, ja bērns vispirms latviski iemācās lasīt un pēc tam mācās svešā valodā," mācītājs teica. Tas vecomāti raušus uzrāva gultā sēdus. "Ko ar latviešu valodu var iesākt? Ar vācu valodu var vismaz maizi nopelnīt!" viņa dusmīgi iesaucās. Un tā arī bija — pie vāciešiem vienmēr tādu vai citādu darbu varēja dabūt un kaut ko nopelnīt."

It kā es pati tur būtu bijusi klāt, redzu Sofiju-Emīliju vēl īsi pirms nāves ar mācītāju strīdamies. Ne kungiem, ne mācītājiem, ne dzīves grūtībām viņa neliecās. Kā man būtu gribējies viņu satikt! Es esmu pārlicināta, ka ne vāciski, ne krieviski, ne latviski runājot viņa nevienam neglaimoja un pazemībā neliecās, bet prata sev savu daļu prasīt un ar taisnu muguru stāvēt.

* * *

Māte ir bijusi Rīgā un atvedusi baltus, smalkus kokvilnas audumus jauniem palagiem. Ar balto drānu sev visapkārt, viņa sēž kā kupenās iegrimumi un šuj "cauro vīli" gala atlokos. Māte šuj lēni un rūpīgi, smalkos diedziņus skaitīdama — ik četriem apmezdamā cilpu un tos savilkdamā mazos stabiņos. Viņas dūrieni ir sīki un vienādi un veido glītu rakstu, un ik palagam vienā stūrī māte sarkaniem krustdūrieniem iešuj savu monogrammu. Viņai priekšā uz galda ir neliela padzeltējusi lupatiņa, kur

izšūti dažādi rakstu, burtu un monogrammu paraugi.

“Tādu paraugus mums, meitenēm, katrai vajadzēja skolā izšūt,” māte stāsta, “lai vēlāk dzīvē būtu kur paskatīties. Tas nebija tik grūti kā baltās kokvilnas diegu zeķes adīt vai baltos darbus — “hēleri” un “rišelje” šūt. Rokām tad vienmēr vajadzēja būt tikko mazgātām, citādi drīz vien viss darbs bija pelēks un netīrs. Un lai Dievs nedod, ja ielaidām kļūdas un vajadzēja ārdīt.”

“Un ko jums vēl mācīja tai vācu skolā?” mudinu māti stāstīt tālāk. Klausīties vai lasīt stāstus par skolu man nekad neapnīk, tas man ir vismīļākais temats. Es gribu visu zināt par klasēm, par skolotājiem, par tāfelēm un kritiēm, par kārtību stundās un brīvdzīvē, par zēniem un meitenēm. Kā tas ir, kad skolotājs tevi izsauc un tu stāvi visas klases priekšā un visi dzird katru vārdu, ko tu saki, redz katru svītru, ko tu velc uz melnās tāfeles, katru tavu kustību? Varbūt tu pasaki kaut ko nepareizi, uzraksti kaut ko kļūdaini. Ko tad tu dari? Kā skan skolas zvans? Kā dara špikošanu? Kā tas ir, kad, no skolas mājās ejot, tu ar vienu roku ieķeries draudzenes elkonī, ar otru nes grāmatu somu un mēģini likt soļus vienādā ritmā un rakstā — labo ar labo, kreiso kopā ar otras meitenes kreiso soli? Kā tas ir, kad tev ir draudzene? Kā tas būs, kad es iešu skolā — istā skolā, pilsētā, kopā ar citiem bērniem, un man mugurā būs tumšzila kleita ar baltām aprocēm, baltu apkaklīti un priekšā tumši zils priekšauts?

“Vai tava skola bija tuvu tavām mājām?”

Māte šuj sīkus, vienādus dūrienus un stāsta:

“O, nē! Skola sākās astoņos no rīta. Lai tiktu laikā, bija jāiziet no mājas jau septiņos, jābrauc labu gabalu aukstā tramvajā, kam ziemā visi logi bija aizsaluši. Ja baidījies, ka neaizbraucu garām vietai, kur jāizkāpj, ar dvašu atkausēju logā mazu caurumiņu, lai redzētu, kur atrodos. Vajadzēja pašai silti gērbties un it īpaši kājas labi apaut, lai nesaltu. Uniformas mums nebija jāvalkā, tikai matus nedrīkstējām atstāt bizēs, bet vajadzēja siet uz augšu. Pie Dinaburgas, vēlāk to sauca par Daugavpils

ielu, bija jāizkāpj, jāiet līdz dzelzceļam, tam pāri, tad pa Ģertrūdes ielu, no tās jānogriežas un tad vēl mazu gabaliņu jāpaiet pa Romānova ielu. Tas bija labas pus stundas gājiens. Pirms astoņiem klasē mūs nelaida, vajadzēja stāvēt un gaidīt priekštelpā. Saprotams, trokšņot mēs nedrīkstējām.

Tā bija tikai meiteņu skola. Visas stundas un sarunāšanās notika vācu valodā, atskaitot vēsturi un ģeografiju, kas bija krievu valodā. Krieviski runāt biju iemācījusies no kaimiņu bērniem, un man ļoti patika ģeografija. Pie sienas bija liela karte. Kad mani izsauca, visas gubernas un pilsētas pratu parādīt, tas man gāja, tas bija viegli. Tāpat ar vēsturi — visus kņazus un carus zināju no galvas.

Vācu domrakstos man gan neveicās, divnieki vien lēkāja. Vācu valoda man bija sveša — cik skolā dzirdēju un mācījos, tik bija. Bet kad nāca krievu inspektori, tad atkal vācu meitenēm, nabadzītēm, nekā negāja. Viņas nevarēja krievu valodā parunāt. Kad viņām kaut ko jautāja, viņas nezināja atbildēt. Tā tur mācījos parastos četrus gadus un tad vēl piekto pa virsu. Kas gribēja, tas to varēja darīt. Bet citas meitenes nemaz skolā negāja. Mana draudzene, kas dzīvoja mums kaimiņos, gāja pie kādas "freilenes" mācīties. Skolas toreiz nebija obligātas, neviens nelika tajās iet un mācīties."

"Un ko tu darīji, kad nobeidzi skolu?" man tagad gribas visu zināt par mātes dzīvi Rīgā.

"Vienu gadu nodzīvoju pa māju. Pēc tam gāju pie kādas jaunkundzes mācīties šūt, bet mana pirmā darba vieta bija puķu veikalā. Man vienmēr patikušas puķes. Domāju — kur vēl skaistāka strādāšana kā veikalā ziedus salikt vāzēs, sasiet pušķos un vainagos, pārdot tos kungiem un dāmām. Īstenība tomēr bija citāda. Man cauru dienu vajadzēja sēdēt veikala pagrabā un attīt vecus, novītušus vainagus un pušķus un iztaisnot stieples, ar ko tie bija sasieti, lai tās varētu atkal par jaunu lietot, jaunus vainagus pinot. Otrās dienas vakarā mani pirksti bija tulznās, sadurstīti un satūkuši, bet pēc trešās dienas vakariņas ēdot man rokas tā sāpēja un trīsēja karoti turot,

ka to ievēroja māte un sāka mani izprašāt.

“Tāds darbs tev nav jāstrādā!” māte noteica, manas rokas apskatījusi, un nākošā rītā aizgāja uz puķu veikalu un manu darbu uzteica.

Vēlāk māsas draudzene man palīdzēja dabūt darbu grāmatu veikalā, un tur man patika. No tiem laikiem, no veikala, kurā strādāju, ir tās lielās bilžu grāmatas, kuras dodu jums skatīties. Grāmatu veikalā strādādama arī iepazīnos ar tēvu. Viņš tur nāca pirkt rakstāmlietas, papirus un grāmatas.”

Par mātes un tēva iepazīšanos man jau agrāk krustmāte ir stāstījusi. Tēvs esot mātei uz satikšanos nesis sarkanās rozes, bet laikam kautrējies tās rokās turēt. Iebāzis un paslēpis portfeli, atvadoties iedevis — — Vēlāk bildinājis.

Par to savu dzīves daļu māte nekad nestāsta. Varbūt tā ir tā nepasakāmā, vārdiem neatdodamā daļa, sargājamā. Es zinu — tādas ir, un mātei par to neprasu.

“Kādus mēnešus pirms kāzām gāju saimniecības kursus pie gleznotāja Romana Sutas mātes,” brīdi klusējusi, māte turpina: “Tur mācījos smalkus ēdienus gatavot, grezni galdus klāt, viesības rīkot. Atceros, reiz tur rīkoja vakariņas par godu dēlam, kas bija atbraucis no Anglijas. Bija ap divdesmit vai pat vairāk mākslinieku un rakstnieku salūgts: Romans Suta, Tone, arī Rainis un Aspazija. Mums, kursantiem, vajadzēja pie galda apkalpot, lai mācītos un zinātu, kā arī tas darāms.”

Rainis un Aspazija! Dieviņ, augstais! Māte bijusi kopā ar Raini un Aspaziju!

“Ko viņi teica? Ko viņi runāja? Vai Aspazijai bija mati augsti virs galvas sasprausti, kā to redz bildēs?”

“Mati jau tādi bija, bet ko viņi runāja, ne dzirdēju, ne atceros. Istaba, kur galds bija klāts, bija samērā neliela, viesi pie galda sasēdušies cieši kopā. Viņi tikai runā savu, neļaujas traucēties, un mēs, meitenes, nezinājām kā viņiem ēdienu pasniegt, kā ar smagajām paplātēm un pilnajām bļodām tikt klāt. Laikam uztraukušās arī viņām.”

Māte ir Rainim un Aspazijai pie elkoņa stāvējusi!
Cepumus pasniegusi, kafiju ielējusi!

Es jau trešo vasaru kopā ar tēvmāsu šuju lielu sienas segu, ko viņa man ar veselu klēpi skaisti spīdīgiem, krāsainiem zīda diegiem atvedusi. Uz parupja audekla ar zilu zīmuli uzzīmēta vesela glezna, kas man jāizšuj: meitene ar gariem, vaļā palaistiem matiem sēž uz kumeļa, kas viss ziediem appušķots, kam ziedu apvīti iemaukti un pavada, jāg caur zaļu bērzu birzi. Pie baltajiem stumbriem takai gar malām zilas un dzeltenas puķes, un debesīs ieraksts:

“Mazā, sirmā kumeliņā

Jāj pa ceļu pasaciņa.”

Nakts vidū varētu šo Aspazijas dzejoli noskaidrot. Es zinu, kādā krāsā jāšuj kumeliņa pakavi, kādā ir pātadziņa. Tikai ar šūšanu man neveicas. Vēl tikai bērzu stumbri ir ar balto zīda diegu, dūrienu pie dūriena liekot, izšūti, pie tam — tie ir audumu savilkuši mazliet čokurā, audumā ir iemetušās sikas krociņas. Vēl tikai puķītes segas malā neveiklām zīda cilpām saziēdējušas. Nevaru ne iedomāties, cik vasaru paies, cik ilgi būs jāšuj, kamēr visu kumeļu smalkajiem, sudrapelēkajiem diedziņiem noklāšu, kamēr visus bērzus zaļus dabūšu. Tas liekas tik bezcerīgi, ka tikai kopā ar tēvmāsu, kad viņa ap Jāņiem atbrauc vasaru pavadīt dzirnavās, uzdrošinos segu atritināt un atsākt izšūšanas darbu. Tad zem liepām nosēdušās šujam katra savā segas stūrī, un dažreiz, laiku kavējot, viņa stāsta par savu bērnību. Ziemā lielais, izzīmētais audekla gabals ap zīda diegiem satīts guļ skapja vistālākajā stūrī. Ziemā es lasu un mācos no galvas Aspazijas dzejoļus:

“Tur jūties tu māmiņas mīlā ziņā

Kā diedziņš ievērts adatiņā.”

Vai:

“Es esmu nebēdne meitene!

Ja mani arī labot sāks,

Tikpat nekas tur neiznāks.

Pa laukiem un grāvjiem tik milu skriet,

Mati juku jukām ap galvu man iet!”

Aspazijas dzejoļus lasīt un no galvas skaitīt ir daudz jaukāk nekā tos mēģināt uz audekla izšūt.

* * *

Debesis apmākušās. Līnā. Ārā nevar iet. Spēles apnikušas, un visas grāmatas ir izlasītas. Abas mazās māšeles, sametušās uz vienu roku, izmanto katru izdevību, lai mani kaitinātu. Kreisās rokas rādītāja pirkstu pret mani izstiepušas, viņas, kā iesmu drāžot, pa to velk ar labās rokas pirkstu un skandina: "Kic, kic kauns! Vēl neprot bizi sapīt! Kic, kic kauns — liela meitene, vēl neprot bizi sapīt." Kā raganas ļaunās meitas viņas staigā man apkārt un grib man dusmas pieburt. Kad tas neizdodas, tad, garām skrienot, viena no viņām uzmin man uz kājas un uzsauc: "Pašam jāuzmanās!"

Tādās reizēs ir velti taisnību meklēt pie mātes. "Neklausies," viņa vienaldzīgi nosaka. "Vai tev pašai nekā darāma nav?" Var pat gadīties, ka māte man uzdod kaut ko garlaicīgu darīt. Bet tādās dienās un gara stāvoklī man nepavisam negribas mācīties zeķes lāpīt, istabu sakārtot un putekļus slaucīt, matu lentes mazgāt vai glitrakstīšanas burtnīcā vēl vienu lapu ar cilpām, kāsišiem vai burtiem pierakstīt. Tādās reizēs vislabāk ir kaut kur nozūst.

Pirmais gājiens, protams, ir pie vectēva ar parasto lūgumu: "Pastāsti kaut ko." Ik uz soļa, pa kāpnēm lejup ejot, tas briest lielāks un skaļāks, un durvis verot, to vairs nemaz nevaru sevī noturēt. Bet tad apraujos — vectēvs, pret sienu pagriezies, guļ savā gultā diensvidu. Atliek tikai klusi aizvērt durvis un cerēt, ka neesmu viņu uzmodinājusi. Nezinu, ko tālāk iesākt. Kāpjū lēni un negribīgi atpakaļ, aiz gara laika pakāpienus skaitīdama. Tad pēkšņi rodas laba doma: ja neviena nepamanīta varētu ieslīdēt pieliekamā telpā bēniņos, tad pēcpusdiena paietu it jauki, vecas lietas apskatot, mātes vecās somās un kastēs visvisādus neparastus apģērba gabalus cilājot un sadzeltējušus žurnālus šķirstot.

Klusi iezogos pažobelē un uzmanīgi aizveru aiz sevis durvis. Vēl paklausos, vai kāds man neseko, un tad atviegloti ievelku elpu. Te viss ir citādāks. Caur mazu lodziņu ieplūst krēslaina gaisma. Tādas nav ne dienai, ne rītam, ne novakaram. Šeit ir citādas stundas un citāds laiks. Jaunākās Ziņas kaktā uz grīdas jau sen vairs nav jaunas, un vecs sienas pulkstenis, minūšu un stundu rādītājus pazaudējis, mulsina ar savām divpadsmit stundām. Te tās ir — sastājušās nepārtrauktā, neatlokāmā aplī. Kas tagad pateiks, kura ir īstā? Ņem, kuru gribi — ikkatra var būt tava — visas un neviena.

Šeit nav ierastā, drošā pamata zem soļiem. Grīdas dēļi ir nolikti tikai tur, kur iznāk biežāka staigāšana, pie durvīm un gar sienām, kur pienagloti plaukti, vietās, kur jumts ir pietiekoši augstu, lai zem tā varētu iet, neatstot galvu. Bet tur, kur jumta slīpums jau tuvojas grīdai, pāri vērbajķiem ir pārsviesti tikai daži vaļēji dēļu gali. Tur veci laikraksti, apputējuši, dīvaini priekšmeti un nederīgi krāmi peld pelēkajā puskrēslā, it kā līdz ar savu lietderību arī smagumu zaudējuši.

Iepretī mazajam lodziņam, kur mazliet vairāk gaismas, ir saskatāms kāds sabojājies elektriskais katliņš, kāds izplisušu sēdekli krēsls, kaudze vecu modes žurnālu un vēl vienmēr spīdīgs, izrotāts samovars — līdzīgs tam, ko katru vakaru meita ienes no virtuves ēdamistabā un noliek uz blakus galdiņa pilnu kūpoša ūdens un kvēlojošu ogļu. Virs oglēm silst maza kanniņa ar Ķīnas tējai uzlietu ūdeni. Karstajam samovaram ēdamistabā ir bistami pie-skarties, un vēl bistamāk ir pagriezt tā krānu. Bet šeit es varu bez bēdām glaudīt samovara vēsos, gludos sānus, pirkstu galiem sataustīt un izsekot iegrebtajiem lapu rakstiem, nocelt tējas kannu, pacilāt tā rokturus un grozīt izliekto krānu bez bailēm, ka apdedzināšos. Šeit jāuzmanās pavisam no kā cita — te var atsisties ar galvu jumtā un uzduerties uz kādas naglas asā gala, kas jumtu sitot ir iznācis cauri dēlišu kārtām. Tādēļ, ja grib piekļūt mātes vecajām somām, tad jānoliecas pavisam zemu un tausti-giem soļiem uzmanīgi jāvirzās dziļi pustumsā, paļaujoties

nojautai, kur drikst un kur nedrikst likt soli. Te jāmacās jauna staigāšana un jauna redzēšana.

Nogrūžot nost labu kaudzi vecu laikrakstu un radio programmu, var pacelt lielās somas vāku. Soma ir divdaļīga — vispirms no tās ir izceļama pasekla, ar pelēku, vietām atlupušu audeklu apvilktā kaste, kas pilna dažādiem nederīgiem sikumiem un sadzeltējušām, kokaini stīvām tēva kreklu apkaklītēm un aprocēm. Viena otrā saritinājušās, tās guļ kā izkaltušas zalkšu ādas, ko dzīvība ir pametusi un aizgājusi turpināties citur, kā veci, šaurās strēmelēs sagriezti pergamenta ruļļi, no kuriem visi raksti izzuduši. Kaut kas neglābjami miris un izbeidzies ir viņu nodzeltējušajā stīvumā. Pat pogu caurumi ir salīpuši, tik tikko saskatāmi, it kā laiks tos par jaunu būtu saaudis ciet. Varbūt šīs apkaklītes un aproces ir pārāk īsu laiku valkātas, varbūt tās nekad nav pakļāvušās savam valkātajam un viņi ir šķīrušies, nekad viens ar otru īsti neiepažinušies un neiedraudzējušies. Varbūt tēvs tās ir pametis kā nevajadzīgas, apkaklīšu kokainais stīvums ir bijis netīkams, un darba pieradušās rokas nekad varbūt nav jutušās īsti brīvas aproču baltajā spožumā. Bez valkātajā atstātām tuvības zīmēm, bez kopā pavadīto stundu pēdām sadzeltējušās apkaklītēs ir tāds skumjš tukšums kā izniekotā mūžā, kā velti izšķiestā greznībā.

Tikai tad, kad izceļ un pie malas noliek somas virsējo daļu, atklājas somas īstās bagātības — aizgājušo laiku krāsas, dīvainas smaržas, glaudīgs siltums, pārgalvīga ziedēšana, brokāta smagums un gaisīgs plīvuru vieglums. Ā! — te glabājas sena Rīgas meitenes pilsētas greznība!

Pie somas notupusies, ceļu ārā mātes jaunības dienu tērpus — krāsainus, gaisīgus, plīvojošus. Tur ir samta jaciņas, mežģīnu blūzītes, zīda šallītes, īsi, īsi balti brunciši, ņirboši, spīguļojoši bezpiedurkņu ņieburīņi, milzīgām dzeltenām magonēm noklāts gaisīgs vasaras tērps ar piedurknēm kā platiem, izplestiem tauriņu spārnieniem. Vai tajā tu te ciemojies Jāņos, pirmo reizi uz Lubes dzirnavām atbraukusi?

Varbūt tas bija tā:

Ceriņi ir savā vistrakākajā ziedēšanā, bet vēl šur tur upes līčos egļu ēnā rūgteni smaržojot birst pēdējās ievas. Sniegpārslu baltās ziedlapiņas vizinājas pa meža upes tumšo straumi uz leju, pazūd zem tilta, krājas ap laipām un laivu un beidzot izkūst, ierautas ūdensrata virpuļos. Tēvs stāv pagalmā ar savu tēvu, māti un māsu un tevi sagaida, palīdz izkāpt no jaunās, svaigi lakotās līnijdroškas, ar ko dzirnavu puisis ir tevi atvedis no attālās Cīruļu stacijas. Visi dārza celiņi ir noslaucīti, puķu dobes izravētas un saceltas jaunas lapenes, soliņi un tiltiņi. Vārti un durvis ir apspraustas meijām. Jāņu alus ir labi norūdzis un siers sasiets. Tēvs bija gudri darijis, tevi Jāņos ciemā aicinādams — Rīgas jaukumi nespēj sacensties ar vasaras burvību Lubes dzirnavās. Un, kad satumstot pie uguns-kura vecā Valterene un Rozālija uzsāk savas apdziedāšanās dziesmas, tēvs zem kuplā ozolu vainaga smaيدا laimīgs un lepns, tevi sev visu laiku blakus turēdams — — —

Tupu puteklainajā, pustumšajā pažobelē, un novembra lietus vienmuļīgi sit pa jumta šķindeļiem, kas ir tikai sprīdi virs manas galvas, pilni asu naglu smailēm, bet man blakus kupenām vien zied rudzu puķes, uguns-sarkanas tulpes un balti jasmīni zīda tērpos, dvesdami tikko samanāmu kā miesas, kā Rīgā pirktās Kotl, kā ziedēšanas smaržu. Tie visi ir vasaras un svētku tērpi, un tie nebeidz slepeni svinēt seno dienu svētkus. Tie zied un smaržo, un tvīkst nebeidzamā vasarā. Paceļu sudrabainu, platu piedurkņu blūzi, pieglaužu saviem sīkajiem pleciem — tālu zvaigžņu gaisma nozib tumšajos kaktos, atspīd aukstā samovara sānos, bet es pati tajā nozūdu kā sīks, pelēks zvirbulēns. Mātei taisnība — šie tērpi, puķes un audumi neder mazām lauku meitenēm, lai kā tās pāršūtu. Tomēr laiku pa laikam, kad neviens neredz, ceļu tos sev pie pleciem, spraužu sev ap jostu — Au! saķeru pakausi. Kā gan es varēju naglas jumtā aizmirst?!

Pie pirkstgaliem pieķērušos asinsslāsīti priekšautiņa malā noslaucījusi, sāku likt mātes tērpus atpakaļ somā. Daži no tiem ir saulē pabālējuši, citam vile mazliet atirusi,

citam piedurkne izplīsusi vai kāda podziņa iztrūkusi. Tie visi ir valkāti vai pavisam novalkāti tērpi. Katrā no tiem ir kaut kas no mātes palicis — kāda ievalkāta, ielocījusies vīle, kāds izdilis elkonis, brunčos kāda iesēdēta vieta vai padilis ņieburs, kurā vēl vienmēr var jaust valkātājas augumu, it kā tikai vakar viņa būtu to novilkusi. Lielāko daļu tērpu neatceros mātei mugurā redzējusi. Mātei patik skaistas lietas ilgi glabāt, kaut arī tās vairs nav lietojamas. Bet ir arī tādi tērpi, kurus esmu aprīņojusi, mātei tos uzvelkot pēc tēva pārbraukšanas no Rīgas, piemēram, šī tumši zaļā egļu krāsas vilnas kleita ar brūna samta apvilktām pogām kā brūnām, lielām vabolēm. Māte ir jauna un skaista, un viņai ir labs augums. Viņai viegli tērpus pirkt un dāvināt. Un tēvs to dara vai ik reizes, uz Rīgu braukdams.

Visvisādus tērpus cilājot, viena tomēr trūkst — mātes baltā līgavas tērpa. Tas glabājas kādā no skapja atvilktnēm, salocīts kopā ar plīvuru, kurā iesprausti mazi, zaļi mirtes zariņi, tik trausli, ka tiem vairs nedrīkst pat pieskarties. Šai somā atrodas tikai neliels gabals baltā, smalkā plīvura, kam dejojot kāds no kāzu viesiem uzkāpis un to noplēsis. Mātes foto albumā nav arī neviena kāzu uzņēmuma. Vietējais lauku fotografs gan visādi pūlējies, bet nekas neesot iznācis. Man tas šķiet brīnumjauki — man nav jāskatās kādā stīvā, svešā sejā, bet varu iedomāties māti tādu, kādu to zinu un pazīstu, tikai vēl skaistāku — tērpušos visā viņas līgavas greznībā, tērpā, kas nelīdzinās nevienam citam tērpam, tik pasakaini skaists, zižaini glaudīgs un mirdzoši balts tas ir.

Manas mātes kāzas ir kaut kas mazliet noslēpumains un nepasakāmi brīnumains. Šeit pat, blakus vecajai somai, guļ divi kāzu liecinieki — divi milzīgi koka svečturi, garāki, lielāki un vecāki par mani pašu. Tie nav ne pulēti, ne krāsoti, bet baltais, dabīgais koks ir vēl tikpat tīrs kā savā tapšanas dienā, kā tai lielajā brīdī, kam tie tika radīti, it kā laiks tiem nespētu pieskarties un putekļi tiem nepieliptu.

Toreiz dzirnavās vēl nebijis elektriskās gaismas. Ve-

cais draudzes mācītājs, baltvācietis Jēnichs, atbraucis un laulājis mājās, lielajā zālē ar divviru stikla durvīm uz verandu vienā un baltu podiņu kamīnu otrā galā. Netālu no kamīna izveidots altāris, bet ar tur novietotajiem svečturiem un svecēm nepieticis. Tēvs licis galdniekam uztaisīt šos divus milzīgos koka svešturus, kas apvīti zaļām mētru vītņēm un ar augsti paceltām piecām lielām, baltām svecēm novietoti altārim katrā pusē.

Ir vienpadsmitais marts, un ziema vēl neatlaižas. Bet dzirnavu sievas zina mežā saules pusē vietu, kur brūklenāju zaļums laužtin laužas ārā no sniega, kur var klēpjiem saplūkt mētras un tumšzaļos staipekļus ar ko apvīt durvis, trepju margas un jaunā pāra krēslus pie mielasta galda. Līdz ar mētrām mājā ir ienākusi svaiga meža smarža, kas vēl ilgi nenozūd pat svecēm degot un vīnam dzirkstot.

Dzirnavās ir svētki, dzirnavās svin kāzas — kas zina, varbūt vienīgās, ko tās ir piedzīvojušas un piedzīvos. Ir cepts, vārīts, gādāts un posts. Viesi un ciemiņi sabraukuši no tuvienes un tālienes. Tēva dzimta no netālās apkārtnes ir ieradusies kuplā skaitā, māte, nesen bārenīte kļuvusi, turas pie pāris Rīgas draudzenēm un attālām radniecēm. Tās poš līgavu un ir norūpējušās — tik bāla, tik trausla viņa stāv spoguļa priekšā, ka šķiet, drīz vairs nespēs kājās noturēties. Bet mātei pietiek spēka un drosmes atstāt visu pilsētā ierasto un uzņemties sievas un tikko apjaustus, lielās dzirnavu saimniecības uzliktos pienākumus. Viņa ir Sofijas-Emilijas mazmeita. Kad tuvojas lielā stunda — brīdis, lai teiktu “jā” vārdu, māte, baltā tērpa malu un plīvuru ar vienu roku pacēlusi, kā ar baltu mākonī nolaižas pa zaļajām mētrām apvītajām kāpnēm un caur sveču gaismā mirdzošajiem gaitenīem, gar melni spīdīgajiem logu spoguļiem iet un nostājas savā goda vietā, meža zaļumiem apvītā altāra un lielo svečturu priekšā.

Tēvs stāv plecīgs un drošs, kupliem, rūsganiem matiem, švītīgi uz augšu sagrieztām ūsām, blakus mātei, kas izskatās kā no bilžu grāmatas izkāpusi. Viņas bālajā sejā ir iemeties sārtums un acis salijis visu aizdegto sveču

spožums. Mātei ir Karmenas melnie, vilņojošie mati un pelēkzilas ziemēlnieces acis.

Dzirnavās ir svētki, dzirnavās svin kāzas. Tēvs ir nopircis gramofonu un jaunas skaņu plates — Traviatas ārijas, Karmenas čigānu kori, Aidas triumfa maršu. Par dejošanai piemērotu mūziku ir parūpējušies citi. Skan baltis, šķind glāzes, plīv sveču liesmas un zīda tērpu malas. Sudraba paplātēs un logu stiklos kā spoguļos atspīd priecīgas, pietvikušas sejas un dejā līgojošie augumi. Un kad platajam kāzu galdam no viena gala līdz otram pāri nošalc "Rūgts! Rūgts!" aiz loga apsarmojušās gobas zaros ielec zelta dzirkstis no mātes jaunā, spožā gredzena.

* * *

Tik ļoti vēl negribas mosties!

Nomods un sapnis vēl vienlīdz tuvi. Līdzsvars starp tiem ir tik viegls un trausls, ka pietiek tikai uztvert kādas tālas balss vēl tālāku atbalsi, kādu pusapjaustu gaismas staru no vienas vai otras puses, un turp jau ir pārslīdējis līdzsvara centrs, pašam nezinot un nemanot. Es slīdu uz vienu pusi, it kā kādi neapjausti aizapziņas spēki būtu pasauli sasvēruši tai vienā virzienā. Šī slidēšana ir ļoti, ļoti viegla un lēna — gaisu nesaviļņojot, nevienu pūciņu nepaceļot gaisā, neko neiztraucējot, neko neizjaucot, visu atstājot savā vecajā vietā.

Istaba ir it kā pacēlusies izplatījumā. Tā peld kā pūkains, piesnidzis vakars, ko vismazākā sakustēšanās, visniecīgākais vējiņš, visvieglākā gaisa savilņošanās var pārvērst neapturamā, nesavācamā dūnu putenī. Vēl tās tikai mazliet paceļas uz augšu, palido un atkal nosēžas telpas vidū, kur no baltā, pūkainā mākoņa reizēm iznirst, reizēm pazūd mātes seja. Viņas garie, uz augšu vaļīgi sapspraustie melnie mati it kā ar sniegu nosniguši. Mātes rokas lēni un uzmanīgi iegrimst kā baltos miltos, kā piena putās, kā sniega kupenās un izceļ pilnas sauļas mīkstas, gadiem krātas balto Pekīnas piļu vismaigākās dūnas. Valēniece ir atnesušas viņām nodoto darbu — izplucinātās putnu spalvas, un māte ar tām pilda jaunus, tikko sašūtus

spilvenus.

Tagad man šķiet, es varu iedomāties kā izskatās debesīs virs mākoņiem. Tagad es zinu, cik lēni un viegli jāstaigā eņģeļiem un cik ļoti rātņiem viņiem jābūt. Pat, ja pūka kutina deguna galu, nedrīkst strauji pakustēties, lēkt kājās, mētāties rokām.

Es eju uz pirkstgaliem, mēģinu slidēt viegli un graciozi, kā bildēs var redzēt slīdam baleta meitenes. Es jau sāku apjaust to mieru un vieglumu, ar kādu slīd vasaras baltie mākoņi, ar ko paceļas un aizslīd pieneņu pūka. Noņemtos mātei blakus un sēžu eņģeliskā mierā ar lielu, baltu pīles spārna spalvu rokā un brīnos, cik viegli dalās un atkal sakļaujas spalvas sīkās daļiņas, cik skaisti, derīgi un saderīgi tur viss sakļaujas un veidojas rakstos un veidos. Līdz šim esmu apbrīnojusi tikai paplukušas pāva spalvas krāsainos lokus, tās spīdīgo varavīksni un spožo greznumu, ar ko vectēvs iezīmē Jaunā Derībā lasāmo lappusi. Ko pāva pasaulīgā lepnība darija vectēva svētajā grāmatā? Baltā, garā pīles spalva tur būtu bijusi daudz iedīgāka. Bet tā laikam bija par prastu, tepat no sētas, no putnu kūts pacelta. Tāda, laikam, grāmatai par debess valstību nederēja. —

Doma samezglojas. Dievs prasīja pazemību un vienkāršību, ne pāva spalvas spožo greznību. Kaut kas man nav saprotams. Būtu jāprasa vectēvam, kas par Dievu un debess lietām zina visvairāk. Bet arī viņš ne vienmēr prot visu izskaidrot, kā piemēram, par matiem, kas nenokrīt bez Dieva ziņas, jo viss notiekot pēc Viņa prāta. Tad jau mēs arī grēkojam ar Viņa ziņu. Lai kā vectēvs mani mēģina pārliecināt, ka par saviem ļaunajiem darbiem mēs paši esam atbildīgi, viņa atbildes mani neapmierina. Tomēr, pret dažiem viņa izskaidrojumiem man nav ko iebilst. Kad prasu, ko nozīmē "Āmen", ko sakām pēc katras lūgšanas, tad, viņa atbilde ir vienkārša un saprotama: "Tā ir tāda kā atslēga, ar ko: krip! — aizslēdz lūgšanu."

* * *

— “Kā tu, no Rīgas atbraukusi, pilsētā uzaugusi, zināji kā dzirnavās saimniekot? Kā tu uzreiz visu zināji, kas un kā darāms?”

— “Sākumā tava tēvmāmiņa vadīja dzirnavu saimniecību un man pamazām visu ierādīja. Ilgi jau gan viņa nedzīvoja. Tevi vēl sagaidīja, bet drīz pēc tam sāka slimot un vairs necēlās.”

— “Un kā viņa zināja, kur viņa iemācījās?”

— “Tava tēva māte kādreiz jaunības dienās bija strādājusi muižās un tur noskatījusies ir kā kungi dzīvoja, ir kā tāda liela saimniecība vadāma, ir kādi ēdieni kuro dienu vārāmi un kā darbi sadalāmi. Pirmdienās vīriešiem reizēm slābana dūša — svētdienā vairāk iedzēruši, mokās ar paģirām. Tad viņi ir priecīgi, ja ir kāds stiprāks ēdiens pusdienās, un tādēļ pirmdienās vārtījām skābus kāpostus. Otrdienās var kaut ko vieglāku, kādu piena zupu ar pieceptām žāvētas gaļas šķēlēm vai siļķēm. Sestdienās, kad nav vaļas daudz pie plīts stāvēt, kad istabas jāmazgā un maize cepama, tad parasti vārtījām zirņus vai biežputru ar spēcīgu gaļas mērci. Launagā tad, protams, ir svaigi cepta baltmaize ar sviestu un biežpienu vai vasarā ar augļu vai ogu ievārtījumu. Tāpat — kā saimei gaļa sadalāma pirms galdā likšanas un sviests katram atsevišķi šķīvja malās nodalāms, jo citādi tam, kam gadās vēlāk pie galda nosēsties, bļoda tukša — to visu mana vīra māte bija muižā noskatījusies un dzirnavu saimniecībā ievēdusi. Vēlāk, šo to mainot, lielāko daļu paradumu paturēju. Ja par gandrīz divdesmit cilvēku lielu saimi ik dienu jārūpējas un tā jāpaēdina, tad pie kaut kādas kārtības jāpieturas.”

Klausoties pamazām atceros jau gandrīz aizmirstu, sen sen tēva māsas stāstītu stāstu:

Kate, Katiņa, mana tēvmāmiņa, dzīvo un strādā par istabas meitu, laikam Ārlavas muižā. Baronese Katiņu labi ieredz, un Katei tur strādāt un dzīvot nav grūti. Muiža ir mazliet pakalnītē, netālu no ezera, liela, skaista parka vidū. Kādā siltā, krēslainā jūlija vakarā manam vectēvam gadās iet gar muižas lieveni. Viss gaiss ir

medainas smaržas pilns. Zied liepas, un to te ir vesela aleja, bet pašā sētas vidū iepretī galvenajām durvīm aug milzīgs, simtgadīgs liepas koks, lieliem, ziedošiem zariem skardams zemi. Bet uz lieveņa kāpnēm sēž Katiņa un raud. Vectēvs apstājas un tad iet klāt. Arī viņam patīk staltā, iznesīgā meita, bet brālis viņu ir jau bildinājis, un Katiņa viņam ir solījusies.

“Kas tev, Katiņ, kaiš? Kādēļ tu raudi?” Didriķis prasa.

“Tavs brālis man dara pāri, kad nav skaidrā prātā,” Katiņa priekšauta stūrī slauka acis.

“Nāc pie manis, Katiņ! Es tev pāri nekad nedarišu!” Un tā Didriķis apprecēja Katiņu un dzīvoja laimīgi.

“...daži no dzirnavu ļaudīm, kad tēvs tās pārņēma un sāka te dzīvot, palika tepat,” māte stāsta tālāk. “No viņiem arī mācījos kā saimniekot. Kalpones tad arī visāduš nostāstus par iepriekšējiem laikiem stāstīja. Kā Bucharta madama ar aizdegtu sveci rokā staigājusi apkārt lielajam ēdamistabas galdam un tur uzklāto galdautu pārskatījusi — vai tas tīri izmazgāts. Un kā sievām zem garajiem, kuplajiem brunčiem bijuši otri, linu svārki ar lielām kabatām, kur ābolus, plūmes un citus gardumus virtuvē strādājot sabāzušas. Neviens nav varējis pateikt, vai sievas kuplums ir viņas pašas un īsts, vai arī tikai uz brīdi uzradies. Pīrāgus, ķimeņmaizītes vai smalkus cepumus no krāsns ārā velkot, meitām tie no glītajām rindām, kā madama tos salikusi, allaž izslidējuši un sajukuši. Lielā maizes cepamā krāsns toreiz vēl bijusi virtuves priekštelpā jeb kukņā, tur, kur tagad cūkrāceņu katls. No turienes pa ceļam uz virtuvi, pannas ar izceptajiem gardumiem atpakaļ nesot, sievu augumi kļuvuši arvien apaļāki, bet no izjauktajām rindām bijis grūti pateikt, vai radies iztrūkums vai ne.”

“Vai tiešām dzirnavu ļaudīm bija jākaujas ar izsalikumu?”

“Ak, ne jau tas!” māte atsaucas, “bet precētās vaļenieces tā varēja kādu lieku gardumu saviem vīriem vai bērniem pārnest, un jaunās neprecētās meitas, un vēl

vairāk vecmeitas vai meitas jau labi gados, gribēja dzirnavu puišus un melderus paslepus pacienāt un ar kādu gardāku kumosu pie sevis aicināt. Tā vecie muižu netikumi arī šeit bija ieviesušies.”

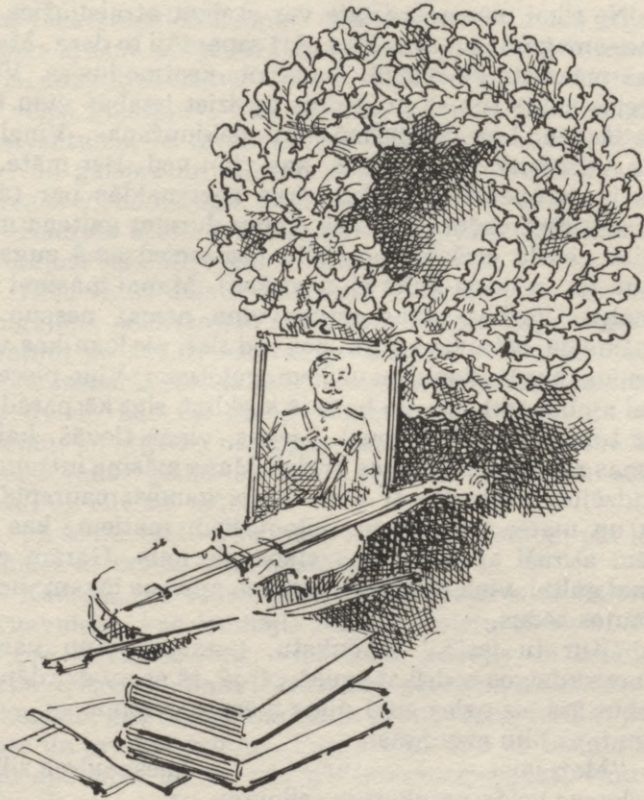
Bucharta madamas tēls, ēnains un mazliet izplūdis, garam tērpam vaļīgi krītot no paceltas rokas, kurā spokaini plīv aizdegta svece, pavid un izgaist. Viņas vārds ir reti pieminēts. Toties Rozālija un vecā Valterene ir senas un neaizmirstamas dzirnavu iemītnieces, ziņģu ziņģētājas, mīklu teicējas, veco ierašu turpinātājas. Viņas ir pa pusei ēnā, pa pusei gaismā, reizēm skaidri saskatāmas, reizēm tām ir tā netveramā caurspīdība, kas piemīt legendu un teiku tēliem, kas te parādās, te nozūd. Viņām ir gari, pelēkas pašaustas vadmalas rupjie svārki un pakulu priekšauti, bet viņu sejas, lakatiņu stūru apēnotas, ir nesaskatāmas. Ienākot istabā, viņas pie durvīm novelk savas koka tupeles un atstāj tās sliekšņa priekšā. Biezās vilnas zeķēs ar daudzkārt lāpītiem papēžiem viņas staigā tik nedzirdami un viegli kā pelītes. Šķiet, viņu druknie augumi līdz ar koka tupelēm pie sliekšņa ir atstājuši smagā, garā mūža smagumu un viņas slīd un kustas savos istabas darbos tik atraisīti un veikli, it kā būtu jaunas meitenes. Šo sievu matu krāsa ir viņu lielais, zem kokvilnas lakatiņiem rūpīgi glabātais noslēpums. Varbūt tādēļ viņas šķiet tik pārļaicīgas, ka viņas nekad nenosirmo. Viņas ir jaunas un vecvecas, jo prot stāstīt par notikumiem, ko neviens cits vairs neatceras, prot bērņus ucināt, nēsāt kukuragā un šūpot uz kājas vai lecināt uz saviem ceļgaliem, ritmā līdz skandējot: “Tā jā kungi, tā jā kungi, tā tie kunga sulainīši — upacā, upacā, u-pa-cā!” Un tad ir ar bailēm un priekā aizrāvušos elpu jāturas visiem spēkiem, lai nenokristu, pus ticot, pus neticot, ka aukles stiprās rokas spēs laikā noņert un saturēt.

Vai vecā Valterene ir bijusi mana aukle? Man tā gribas domāt. Jā, droši vien viņa bija mana aukle. Droši vien katram ir bijusi kādreiz tāda aukle, vienalga, vai to atceramies vai ne, ja ne mūsu pašu, tad mūsu mātes bērņībā.

Vecā Valterene prot ziņģes ziņģēt, vilnu kārst, laimi zilēt un budeļos iet. Viņas taukšķētie zirņi, taukos sacepti skraukšķīgi un spīdīgi brūni, garšo vēl labāk par mātes vārītām krējuma konfektēm. Pirkstus laizīdami, mēs tos no saujas pa vienam vien metam mutē, sēžot uz malkas šķilām plīts priekšā, kas pilna kvēlojošu ogļu un zilu, šaudīgu liesmiņu.

“Gribi vēl čičus?” Valterene prasa un pastiepj uz manu pusi ieplaisājušu māla bļodu, kur spīd sauja sacepto zirņu — lauku bērnu senvecais gardums. Gardi kā zemes rieksti, kā mandeles — —

***

5.

Mans tēvs ir Jānis, un reizi gadā viņš svin savus svētkus bajāriski un diži. Savu ozollapu vainagu viņš pakar savā istabā pie sienas un glabā no vieniem Jāņiem līdz nākošajiem, un neļauj to aizsviest, pirms nav jauns vainags vecā vietā.

Ne tikai mēnessērdzīgie var staigāt atraisījušies no zemes smaguma un istenības. Arī sapņotāji to dara. Mana mazā māsa staigā miegā, sapņojot, neatmodusies. Viņa pieceļas nakts tumsā no gultas un iziet istabas vidū bez taustišanās, bez maldīšanās vai paklupšanas. Viņai ir sava redzēšana, savs sapnis, kas viņu ved. Bet māte un tēvs ir norūpējušies — ka bērns nenomaldās par tālu, nenokrīt pa trepēm. Viņi liek trepju durvīm gaitēņa galā pielikt nelielu aizšaujamo bultu neaizsniedzamā augstumā un to, vakaros gulēt ejot, aizšauj. Manai māsiņai tas vienalga. Varbūt viņas sapnis viņu nemaz nesauc pa trepēm lejā, sētā, uz kūtīm, bet ved tieši pie loga, kas virs upes, uz tēva balkonu vai uz liepu galotnēm. Viņa pieceļas klusi un bez trokšņa un baltajā krekliņā slīd kā parādība caur tumsu uz durvju pusi. Liekas, viņas tievās, kailās kājiņas nemaz nepieskaras grīdai. Mana māsiņa ir trausla, izstīdzējusi meitenīte ar tēva balto, gandrīz caurspīdīgo ādu un mātes tumšajiem, viļņojošiem matiem, kas no bizēm atiruši apsedz viņas sīkos pleciņus. Garām ejot manai gultai, viņa pieskaras manam apziņas lokam, un es uzraujos sēdus.

“Kur tu iesi?” es čukstu, nesaucot viņu vārdā. Mēnessērdzīgos nedrīkst saukt vārdā, tā esmu dzirdējusi. Varbūt arī aiz egles spīd pilns mēness, varbūt — — Es nezinu, es biju aizmigusi.

“Man jāiet — — — tur — — —,” neskaidras zilbes un skaņas veido nesakarīgu teikumu.

“Nāc atpakaļ! Vēl ir nakts, vēl jāguļ,” es čukstu vecākās māsas pavēlošā tonī. Un māšele lēni, kā kaut ko pārdomādama un savā prātā pārlikdama, aiziet uz savu gultiņu un no rīta neko vairs neatceras.

Varbūt es arī staigāju sapnī? Kas to pasacīs? Man nav vecākās māsas.

Gaitenis uz tēva istabām ir puskrēslā. Man nevajaga gaismas, es tur arī tumsā zinu katru grīdas dēli — tos, uz kuriem uzkāpjot tie žēli iecīkstas, tos, kuri nokrakšķ, un tos, kas ir vienmēr klusi un nevienu nenodod. Kad tēva istabas durvis ir vaļā, gaitenī ieplūst mazliet gaismas no

saules apmirdzētām lapotnēm, apsnigušām palodzēm vai zaļas rakstāmgalda lampas. Ziemā, kurinot mūsu gulamistabas krāsni, tas jādara no gaiteņa, jo krāsns ir mūrēta tā, lai aukstajos ziemas rītos to varētu iekurināt, netraucējot vēlos gulētājus. Tad gaismai no tēva istabas pretī plūst siltums, jo tēva darba istabai pašai savas krāsns nav, un gaisma un siltums saplūdina mūsu istabas un gaitēņus vienā mājīgā, nedalītā telpā.

Kādreiz brūni krāsotie gaiteņa grīdas dēļi krāsu ir paturējuši tikai dēļu galos, gar pašu sienu.

Dēļu vidus daļa ir nostaiģāta un noberzta līdz koka dabīgajām, pelēcīgajām šķiedrām. Basām kājām ejot un nokāpjot no auksti lakotās grīdas, pēdas sajūt siltu un mīlīgu saskaršanos. Ir it kā staigātu pa garu, nebalinātu linu divieli, kas vēl glabā zemes krāsu un audēju roku siltumu, kā stāvētu uz laipas, kas pārlikta pāri iznīcībai. Manas kailās pēdas saskaras ar koku mūžu un mājas mūžu, un cilvēka mūžu.

Pa šo noberzto dēļu grīdu ieeju stūra istabā, par kuru tēvmāsa atcerējās senu nostāstu:

Kādreiz, sen senos laikos šeit dzīvojis kāds baltvācu dzirnavnieks, kas iemīlējis jaunu, skaistu sievieti. Viņu sev par sievu iecerējis, viņš cēlis, būvējis un izdaiļojis dzirnavu ēku gan balti izkrāsotām ģēvelēm, verandām un balkoniem, gan licis dārznīkam dēstīt rozes, ierīkot puķu dobes un grantēt celiņus. Parku viņš licis ar ceriņkrūmu žogu apstādīt, lai no ceļa garāmbraucēju skati viņu un jauno dārza kundzi tur netraucētu. Pakalniņā, parka vistālākā stūrī uzcēla lapeni ar soliem gar malām un galdiņu pašā vidū. Uz to veda slīpa taciņa un sakrautu akmeņu kāpnes, apstādītas uguns sarkanām magonēm. Lapenē sēžot, pavērās plašs skats gan uz dārza košumiem, puķēm, soliņiem, takām un tiltiņiem, ko vecais dzirnavnieks bija sacēlis vasariģām pastaigām ar savu iemīļoto, gan uz dzirnavu ēkām un stāvo upes krastu.

Dzirnavnieks visu gribējis pēc bagāto muižu parauga ierīkot un tad bildināt savu iecerēto, kas dzīvojusi greznu dzīvi kaut kur tālumā. Kad viss jau bijis gandrīz paveikts

un viņš jau sācis domāt par kāzām un gatavojies ceļojumam daiļo sirdsdāmu bildināt, viņš pēkšņi savārdzis un ik ar dienu kļuvis vājāks un nespēcīgāks. Ar nāves domām kaudamies un varbūt tomēr jaunus dzīvības spēkus no iemīļotās cerēdams, dzirnavnieks sūtījis pie viņas kādu draugu savā vietā ar bildinājumu, aicinādams viņu uz dzirnavām. Dienā, kad cerējis viņu sagaidīt, viņš, vis-smalkākajā linu kreklā un brūna samta rīta svārkos saposies, licis sevi iznest no guļamistabas šai stūra istabā. Gaidīdams viņš uztraukumā smēķējis garo, sarkaniem zīda pušķiem rotāto svētdienas pīpi un licis plaši atvērt abas divviru stikla durvis, kas vedušas uz mazu, trīsstūrainu balkoniņu ar kokā izgrieztām, balti krāsotām margām. No tā pavērs skats gan uz meža malu, noaugušu lielām slaidām eglēm un platu zaru bērziem, gan upi leļpus aizsprosta, pār kuru uz ābeļdārzu vedis tikko celts tiltiņš, uz trim augstiem, turpat no upes izceltiem un samūrētiem balstiem balstīdamies. Kaut arī viņš pats, uz dīvāna spilvenos gulēdams, daudz neko no upmalas puķu dobēm un ziedošajiem košuma krūmiem nevarējis redzēt, viņš tomēr it labi zinājis, cik neparasti skaists un romantisks ir šī upes līča dabas jaukums. Vienalga, saules gaismā, rieta stundā vai mēnesnīcai pieberot klusi čalojošo upes strauti sudraba vižņiem, skatam no šī balkoniņa, kas pacēlās pāri krastmalas kokiem, vajadzēja iesildīt katras sievietes sirdi, radīt vēlēšanos te palikt un dzīvot šai dabas skaistumā un saskaņā.

Kad beidzot slimais dzirnavnieks saklausījis zirgu pakavu troksni un uz sētas bruģa akmeņiem ratu riteņus, viņš saslējies pussēdus un kā sastindzis klausījies, lai sadzirdētu mīļotās balsi un soļus kāpjām pa trepēm uz augšu, tuvojamiem ātri un priecīgi, viņu pašu parādāties durvīs....

Bet, lai arī kā viņš klausījies, nekā vairāk par sava drauga nogurušajiem soļiem nav saklausījis. Viņa iemīļotā bildinājumu bija noraidījusi.

Otrā dienā slimais dzirnavnieks licis jaunās stikla durvis, kas vedušas uz balkoniņu, aiznaglot un pats vairs

neesot piecēlies.

Teika, sens nostāsts, īstenība? Varbūt visi trīs kopā — — Mazais balkoniņš ir sen nozudis — sadrupis un nokritis, durvis ir neatveramas. Sarūsējušas atslēgas, sen aiznaglotas viras neļauj vairs ne spraudziņu pavērt. Par lieliem kokiem izaugušās liepas un oši tagad met ēnu stikla rūtīs, bet ziemā durvis aizklāj ar siltu, izrakstītu segu.

Šī ir neliela istaba, ko gandrīz piepilda tēva rakstāmgalds un jaunais sešstūrainais galds ar tam piederīgajiem krēsliem, kas noskatīti žurnālos Rīgas dzīvokļu attēlos un pasūtīnāti vietējam galdniekam. Galds ir jauns, grezns un skaists ar gaišām bērza un kāda tumšāka koka intarsijām. Katrs koks rāda savu īpatnējo šķiēdru, krāsu un gadskārtu rakstu. Tās ir svētdienas un svētku lietas, darbdienās tās ir apklātas un tādēļ vēl brīnumainākas, kad tās atsedz.

Tēva rakstāmgalds ar platu, ērtu krēslu ir ikdienas, ikstundas lietošanai, kur krājas papīri, vēstules, rēķini, laikraksti un reižu reizēm arī putekļi. Kā visi rakstāmgaldu īpašnieki, kam diena nav pilnīga, ja pie tā nepiesēžas, tēvs necieš, ka kāds cits pieskaras viņa papīriem un rakstāmgalda šķietami nekārtīgajai kārtībai. Reizēm viņš pie tā pavada garas vakaras stundas, rakstīdams vēstules un kārtodams darīšanas ar ministrijām, bankām un biedrībām, vezdams dzirnavu ienākumu un izdevumu grāmatas, izdarīdams pasūtīnājumus vai maksādams rēķinus. Sākums tēvam dzirnavās nav bijis nekāds vieglais bez kapitāla, ko tajās ieguldīt, lai izdarītu vajadzīgos remontus un jauninājumus. Bet, kad dzirnavās darbs iegājis labās un sekmīgās sliedēs, tēvs piedalījies arī dažādos sabiedriskos pasākumos, tai pašā laikā vienmēr paturēdams saites ar Rīgas pilsētas dzīvi, paziņām un seniem Krievijas laiku draugiem.

Uz Rīgu tēvs brauc bieži — gan kopā ar māti un kādu no mums, bērniem, līdz paņemdams, gan viens, darīšanas kārtojot, dzirnavām melderus, meitas vai puīšus ar laikrakstu sludinājumiem meklēdams un salīgdams, vai dzir-

navlietas, eļļas, dzensiksnas, zīda sietus un mašīnāļas pirkdams. Viņš tad apmetas Romas viesnīcā, iet uz gleznu izstādēm, operu izrādēm, sēž ar draugiem Romas pagrabā un mājās pārved pa gleznai, pa grāmatai, mātei smaržas pudelīti vai kādu tērpu, un dažreiz jaunu, tikko saligtu dzirnavu iemītnieku. Vasarā, turpretī, ne reti kāds Rīgas ciemiņš šeit pavada savu atvaļinājumu. Tad ēdamistabas lielais galds ir izstiepies tik garš, ka linu galdauts to tikko spēj apsegt, un neviens krēsls pie tā vairs nestāv tukšs.

Ap to laiku, kad dienas ir spožas un karstas un naktis sarāvušās pavisam īsas, tēvmāsa un brālēni jau sen vairs neliemas ciemos atbraukuši pilsētas radi. Viņi pieder pie dzirnavu vasarām tāpat kā bezdelīgas zem to spārēm, ierazdamies ap Jāņu laiku un, kuļammašīnām apkārtējās kaimiņmājās dūcot, atkal pazūdot.

Ja ciemos atbrauc mātes radi, tad mēs visi staigājam pa Rojas krastiem, pa mežu, dārziem un laukiem, skaistākās vietas rādīdami, jo viņiem patīk tās fotografēt. Turpretī tēva draugs Vasilijs, no Rīgas atbraucis, mīl vientuļību. Izrakstītā krievu zemnieka kreklā, kas pārlaists pāri biksēm un apsiets ar garu, sarkanu jostu, viņš var dienām stāvēt vienā un tai pašā vietā un gleznot. Tikai tad, kad sāk krēslot un darba diena dzirnavās beigusies, viņš sēž ar tēvu un māti uz verandas, malko vīnu vai vēl pagrabā saglabājušos Jāņu alu un kavējas kopējās atmiņās par Krievijā pavadītajiem gadiem.

Daudz dzirdētos tēva jaunības laiku stāstus apliecina lietas, ko var atrast tēva istabās. Uz tēva rakstāmgalda stāv svečturis, kam pamatā ir neliela bruņurupuča kaulainā mugura. Tā ir brūni spīdīga, un pirkstgaliem pieskaroties var sajust rievīgas, kas veido nevienādus laukumīņus. Iekšpusē ir ieliets svins vai kāds cits metalla kausējums, kas to dara smagu, un rokā paņemot, gribot negribot jāsaņū — šeit kaut kas ir noslēpts, kaut kas, ko no virspuses nevar redzēt.

Bruņurupučs tēvs ar draugiem ķēruši pie Kaspijas jūras. Dienā, stāsta tēvs, bērni lielākajiem sēdējuši uz muguras un uz tiem jājuši. Be naktis ar tiem spēlejušies

pusaudži — bruņurupuču mugurām piekausējuši sveču galiņus, tos aizdedzinājuši un tad palaiduši mīļigos rūpuļus smiltīs, lai staigā. Izskatījies pasakaini skaisti — tur, toreiz, siltajās, tumšajās dienvidzemju naktīs — zvaigžņu gaisma mirgo debesīs, sveču gaisma uz zemes. Vēl tagad Kaspijas jūras bruņurupucis nebeidz nest gaismu.

Saka, ka bruņurupucis ilgi dzīvojis. Jā — pat tad, kad no tā pāri ir palikusi tikai tā brūnā bruņu mugura. Pat vēl ilgāk — —

* * *

Tēvs sēž pie sava rakstāmgalda un kaut ko rēķina, varbūt saskaita ieņēmumus vai izdevumus, vai cik kviešu sabīdelēts. Labā rokā viņam ir spalvas kāts, ko viņš ik pa laikam neskatīdamies pastiepj uz lielās, smagās tintnīcas pusi, iemērc spalvu tintē un kaut ko ieraksta ļoti šaurā, bet garā melnu vāku grāmatā. Ar kreiso roku viņš veikli stumj, nē — drīzāk pasviež sarkanos un melnos uz stieplēm savērtos koka ripulīšus gan uz vienu, gan otru pusi. To viņš dara ātri un eleganti ar izstieptu rādītāja pirkstu. Skaitāmie kauliņi viens pret otru atsitoties skandina maigus kastaņetas ritmus, it kā tēvs spēlētu kādai neredzamai dejojošai andalūzietei. Ik pa reizei, ailes skaitīšanu nobeidzot un visus ripulīšus sagrūžot vai sakratot vienā malā, noskan it kā kadence un iestājas īsa pauze pirms nākošās dejas variācijas.

Ka šāda skaitāmo kauliņu spēlēšana nav tēva mīļākā nodarbošanās, liecina reizes, kad ar māsiņu pieejam pie viņa parunāties. Tēvs tad pastumj grāmatas un papīrus tālāk, uzsēdina māšeli sev uz ceļgala un ļauj viņai apbrīnot spožo zelta pulksteņi, kas pagārā zelta važiņā vienmēr atrodas viņa vestes kabatā. Es, protams, esmu par lielu, lai mani klēpi auklētu un uz ceļiem ucinātu. Tai vietā, ja galda atvilktnes gadās palikušas puspavērtas, sāku cilāt un apskatīt tur atrodošās mantas. Parasti tās man ir nepieejamas reti lietotas un divvainas lietas un priekšmeti, kas glabājas aiz atslēgas, jo tām ir milzīgs spēks un vara.

Tās var būt pat bīstamas. Ar tām jāapietas uzmanīgi, ar tām nevar spēlēties. Tēva rakstāmgalda aizslēgtajās atvilktnēs atrodas lietas, kam vara pār cilvēku dzīvībām un likteņiem. Tur nelielā kastītē glabājas ierocis — revolveris. Auksts, tumši pelēks, gandrīz melns, atbaidoši izliekts ierocis ar mazu, melnu aci īsa stobra galā. Man bailes šai aci skatīties, it kā es tur varētu ieraudzīt kaut ko briesmīgu, it kā tai brīdī, kad es šai aci ieskatīšos, visnespējamākais spētu notikt... Bailīgi ar vienu sīku, izstieptu bērna pirkstiņu pieskaros ieroča spalām. Tas ir auksts ar nemīlīgi grubuļainu virsmu.

“Nebaidies, tas nav pielādēts,” tēvs paņem ieroci un ieliek man to plaukstā. Mana roka no negaidīta smaguma noslid kā bez spēka, un tēvs to vēl kritošu gaisā satver. Viņš zina, cik es vēl maziņa un nesagatavojusies tādām smagumam.

Esmu priecīga, ka varu atstāt svešo, draudīgo priekšmetu tēva rokā, tikt no tā vaļā. Tomēr — aukstais pieskāriens paliek manā plaukstā. Ierocis — nāves nesējs — melns, ciets, auksts. Kaut arī nolikts pie malas, prom no acīm, prom no rokām, tomēr kāda ledaini stindzinoša ēna no tā ir pielipusi pirkstiem. Kā tik mazai, klusai, nekustīgai lietai var būt tāds spēks — pārcirst mūžu, aprīt dzīvību, sastindzināt kustību ar vienu īsu, aprautu skaņu, vienu īsu, asu zibsnī?

“Nāve nav šai dzelzs gabalā! Nāve ir, ja šos divus saliek kopā,” tēvs rāda uz mazu, aizslēgtu kastīti, kur viņš glabā patronas. Arī tās man tēvs ļauj paturēt pirkstos. Tās mani nebaida. Tās ir gludas, gaiši pelēkas kā sausi zirņi un mazliet noslēpumainas. Bet es esmu apmulsusi — šeit pat uz tēva rakstāmgalda, pie maniem pirkstgaliem ir kaut kas, kas velk neredzamu nāves un dzīvības robežu. Neatsaucamais, neaptveramais ir tepat, tepat tuvumā, tepat aiz vienas īsas kustības, aiz viena īsa mirkļa. Kas aiztur, kas glābj? Kas vairs neaiztur? Nespēj? Kā var būt tik daudz varas vienā kustībā, vienā mirklī, vienā sīkā lietā? Vai tēvs teica: “ja saliek kopā?”

“Nāve nav dzelzs gabalā,” tēvs teica. — — —

Citā tēva atvilktnē ir vecas, nederīgas naudas zīmes — Kerenska rubļi. Bermonta laika vācu markas. Tie ir lieli zilzaļi papīra gabali ar svešām, bārdainām sejām, cipariem un burtu zīmēm. “Tagad ar šiem papīriem var sienas tapsēt, tiem vairs nav nekādas vērtības,” tēvs saka un ļauj man šķirstīt un cilāt paciņās sasiētās naudas zīmes ar vairs neesošu valdību un valdītāju zīmogiem un ģerboņiem. Kādreiz šīs papīru lapiņas ir likušas ļaudīm celties un kustēties, iet, nākt un strādāt. Tās ir spējušas ļaudis iepriecināt vai apbēdināt, apģērbt un paēdināt vai likušas staigāt izsalkumā. Tās ir darījušas dažiem dzīvi ērtu, citiem devušas tulzinas rokās un sāpošu muguru, spējušas dzīvību uzturēt vai to deldēt. Grozu savos pirkstinos vecās naudas papīrus ar skaitļiem, sejām, vārdiem un nullēm. Nav nemaz tik briesmīgi sen, kad šiem vīriem bija vara un nullēm aiz cipariem bija spējas desmit un simtkāršot naudas zīmes spēku. Tad pēkšņi vienā stundā, vienā mirkli šis spēks ir izgājis. Kur tas palika?

Starp papīriem un melnu vāku rēķinu grāmatām tēva rakstāmgaldā glabājas smags, mazliet aprūsējis zirga pakavs ar divām vaļīgām naglām, kas tajā vēl turas. Tas ir tēva laimes pakavs, ko viņš no Krievijas iznesis savā svārku kabatā un tic, ka pakavam piemīt labvēlīgi spēki. Tēvs to rūpīgi glabā, un kādreiz tas būs mans, un man tas būs jāglabā tālāk bērnu bērniem. Ja tēvam nav nekas steidzīgs darāms, viņš atkārtο stāstu, kas jau vairākkārt dzirdēts, lai es to neaizmirstu un ticētu pakavam. Es klausos labprāt. Es gribu ticēt, ka ir arī tādas lietas, kam ir spējas cilvēkus pasargāt un viņiem labu darīt.

“Tas bija,” tēvs iesāk, “1914. gadā, kad sākās Pirmais pasaules karš un krievu valdība izdeva pavēli, ka visiem poļu zemes īpašniekiem jāatstāj Polija un līdz ar visiem lopiem jādodas uz plašo Krieviju. Drīz pa lielo Varšavas-Maskavas šoseju sāka plūst poļu bēgļi ar saviem lopiem. Šī šoseja gāja caur Roslavļu, kur bija mana dzirnakmens liešanas rūpnīca. Pilsēta un tās apkārtnē pildījās bēgļiem, kas turpināja virzīties arvien tālāk.

Kādā dienā pie manis ieradās cienīga izskata privāti

tērpies kungs kāda virsnieka pavadībā un teica: "Es, Kubļeckis, un mans sekretārs Kalniņš esam šeit ieradušies sūtīti no Pēterburgas, lai apturētu bēgļu straumi, šeit uzceltu barakas, iekārtotu slimnīcas un gādātu, lai apturētu epidēmiju. Mums ir vajadzīgas biroja telpas."

Sapratu, ar ko man darišana, apsolīju savu biroju atdot viņiem un rūpēties, lai viņiem būtu vajadzīgās telpas un ērtības. Kungi bija apmierināti, bet mana rūpnīca ar to izbeidza darboties. Otrā dienā Kubļeckis sāka rīkoties un celt barakas, un dažas dienas vēlāk viņš mani aicināja pie sevis.

"Man ir vajadzīgi enerģiski un spējīgi cilvēki. Man par jums ir izziņa, ka jūs tāds esat. Redziet, bēgļu straume ir jāaptur. Maskavā viņus ielaist nedrīkst, bet es pat nezinu, cik tālu ir nogājusi pirmā bēgļu grupa. Jums jau rīt pat jāizbrauc un jāpanāk pēdējā grupa, tā jāaptur un jānovieto tuvākā ciematā. Jums tur būs bēgļiem jāatrod telpas un jāceļ barakas. Būvmateriāli jāpērk par valsts cenām, bet ja nedod, tad jārekvizē. Došu jums pilnvaru, naudu, vajadzīgos tehniķus un strādniekus, un katram gadījumam jūs pavadīs viens žandarms."

Māte un tēvs, kas bija bēgļu gaitās apmetušies pie manis, izbijās. Vai es to spēšot? Es to spēju, un ar pirmo sniegu visi poļu bēgļi bija zem jumta. Savu darbu biju veicis sekmīgi. Kad atgriezos Roslavļā, mani uzslavēja, ka es visu esot pareizi izkārtojis, un sūtīja mani jaunos uzdevumos. Īsi pirms 1915. gada Ziemassvētkiem Kubļeckis mani atkal aicināja pie sevis.

"Man no Pēterburgas ir uzdots atpirkt labākos zirgus, ratus, ragavas un aizjūgus. Esmu jau nopircis ap divi simti zirgu ar visu vajadzīgo, un viss tas man jānosūta uz Pēterburgu. Tur jāsavāc ap divi tūkstoši zirgu un pajūgu. Tiek organizēts zirgu transports kara vajadzībām, evakuācijas gadījumam. Zirgi, ko esmu jau nopircis, ar vilcienu jānogādā Pēterburgā, un par šī transporta vilciena priekšnieku es esmu iecēlis jūs. Ar man dotām tiesībām ieceļu jūs virsnieku kārtā. Steidzieties sagādāt virsnieka tērpu, zobenu un visu pārējo."

Saņēmis vēl daudz citu sīkāku norādījumu, pilnvaras, naudu un manā rīcībā nodotos cilvēkus, gan karavīrus, gan privātos, vecgada vakarā ar man padoto transporta vilcienu izbraucu uz Pēterburgu.

Pēc gara un sarežģīta brauciena Pēterburgā man bija jāuzņemas atbildība vēl par trīs simti zirgiem. Manā personīgā rīcībā bija kučieris un divi zirgi — balts arābu ērzelis un laba rikšotāja, maza piemīlīga ķēvīte Maška. Ērzelis bija straujš un nemierīgs, bet Mašku es biju pieradinājis ar cukura graudiem tā, ka viņa man visur sekoja. Maška bija draudzīga, un visiem viņa patika, it sevišķi manam tēvam, kad viņš atbrauca pie manis ciemoties.

Notikumi risinājās tā, ka pienāca diena, kad varēju Pēterburgu atstāt un atgriezties Roslavļā. Pēc pēdējā izbraukuma ar Mašku, no tās atvadoties, pacienāju to ar cukura graudiem un kučierim iedevu mazliet naudas. Kad viņš ar ķēvīti bija aizbraucis, manu durvju priekšā zemē palika Maškas pakavs, kas viņai tur bija nokritis, un es to pacēlu.

Pakavs būtu varējis nokrist kaut kur citur pirms piebraukšanas pie nama, kur es biju apmeties, vai arī dažus soļus tālāk, kur es to nebūtu redzējis, bet Maška pakavu nometa tieši man to redzot, man tieši pie kājām, tā sakot, atstāja man kā dāvanu no sevis. Parasti man pakavs neko sevišķu nenozīmē, bet šoreiz bija citādi. Tā man bija patīkama piemiņa no Maškas, no Pēterburgas, no daudzajiem braucieniem pa tās ielām. Otrā rītā prom braucot, es pakavu iebāzu kabatā un paņēmu līdz. Mājās pārbraucis, sāku meklēt ceļus un veidus kā Krieviju atstāt un tikt atpakaļ uz Latviju, kur jau bija atgriezušies mani piederīgie. Pienāca diena, kad es ar mantām sēdēju stacijā un gaidīju vilcienu, bet tas nenāca. Vēlāk man paziņoja, ka notikusi smaga nelaime un vilciens sadragāts, daudzi ievainoti un nogalināti. Atgriezos mājās un uz galda ieraudzīju tur atstāto pakavu. Izskatījās gluži tā, it kā tas būtu mani atsaucis atpakaļ un gribēja man likt pārdomāt izvēlēta ceļa pareizību. Labi apsvēris, atskārtu, ka tas ne-

būtu bijis ne drošs, ne pareizs. No tā laika es no pakava vairs nešķīros, un ir pierādījies, ka daudz reižu man dzīvē ir bijušas neizprotamas laimīgas nejaušības un neizskaidrojami notikumi, kad mani pilnīgi sveši cilvēki ir no nāves un briesmām izglābuši. Karos un revolūcijās bieži mirklīga izšķiršanās ir neparedzami nozīmīga. Nenoteiktība, svārstīšanās un vilcināšanās tad nepalīdz, bet ticēšana savu lēmumu pareizībai, ticēšana sev un kādiem labiem spēkiem, kas vada nojautas, tādās reizēs var glābt. Tā es, visu citu atstājis, kabatā sev līdz nesu un šurp no tālās Pēterburgas pārnesu šo te pakavu.”

Tēvs pacilā pakavu no vienas rokas otrā un tad iedod to man. Tēva rokās tas ir sasilis. Tam nav ne tā aukstuma, ne skarbuma, kāds mēdz būt dzelzij, ko biju sagatavojusies saņemt. Tas silts un gluds piekļaujas manai delnai, un mani pirksti jūtas labi un draudzīgi, to saņemot, ar to saskaroties. Jā, bez šaubām šis ir pavisam sevišķs, pavisam neparasts pakavs, kam tikai ārējā veidojumā līdzība ar tiem, kas mētājas ratnīcas kaktos vai pakārti uz naglas stalli. Šis ir tēva laimes pakavs. Kādā vasaras naktī, tēvam pa Pēterburgas ielām vizinoties, tas pret bruģa akmeņiem ir šķīlis sīkas, baltas dzirkstelītes, kā krītošas zvaigznes. Tā ir bijis, tas ir noticis.

Piepildoties, ko, krītošu zvaigzni ieraugot, vēloties. Es to vienmēr atceros par vēlu. Brīnuma pārsteigta, stāvu aizrāvušos elpu. “Vai redzēji? Tur — —”, bet blakus stāvētājs nekā nav redzējis. Dažreiz man pat netic.

***

Savā mazajā stūra istabā tēvs ne tikai strādā, bet arī atpūšas no dzīves rūpēm un pienākumiem, meklēdams līdzsvaru savai praktiskajai dzīvei mākslas pagalmos. Brīvajos brīžos tēvs mēģina gleznot un spēlēt vijoli. Mazliet mākas šajās mākslās viņš ir pārvedis no Kaukāza. Gleznošanai vasarā pietrūkst laika, tādēļ laikam tēva nedaudzās gleznas ir ziemas skati — piesnigušas priedes un egles vai šaurs kamanu ceļš, kas caur kupenām ved

dzīli piesnigušā mežā. Tēvam nav ne laika, ne pacietības iet pie skolotājiem un mācīties viņu šaurajās studijās. Viņš meklē pats savus ceļus un varēšanu, vērojot un mācoties no dabas.

Kad ir tikko uzkrītis svaigs sniegš un nav pārāk auksts, tēvs apvieno praktisko ar nepraktisko, liek jūgt savu staltāko zirgu Lielo Pēteri jērādām izsistās kamanās un ņem mani līdz braucienā pie meža cirtējiem, kas cērt dzirnavām vajadzīgos kokus.

Brauciens ir neaizmirstams. Piesnigušajos kokos iegūlis klusums un bilžu grāmatu neikdienišķais skaistums. Takas, ceļš, visa meža mala ir pārvērtusies līdz nepazīšanai. Tā ir kā atvērusies glezna, kurā var ieiet un pazust. Brauciens ir straujš. Zirgs, nedēļām stalli nostāvējies, ir nepacietīgs un tikko valdāms, met pie pakaviem sakrājušās sniega pikas pret kamanu priekšu. Kamanas reizēm sametas šķērsu ceļam, slid sāniski uz priekšu, atsitas pret kādu iesnigušu celmu, vai reizēm kāds zems, piesnidzis zars apber mūs ar sniegu. Bet tēvs sēž mierīgs un kažokā ieplēties plats un tur rokā ādas grožus tik droši un stingri, it kā citu neko savā mūžā nebūtu darījis kā sēdējis kamanās par kučieri.

Izcirtumā tikko uzsnigušais sniegš cilvēka izdarītā posta lielāko daļu ir noslēpis. Nogāztie koki un svaigie, sveķainie celmi ir sniega apsegti. Vīri atcērt baļķiem zarus, met tos kaudzē un dedzina. Man aizraujas elpa — sniegā spoža, karsta uguns! Uzreiz var ticēt tautas dziesmai: "strautā kūru uguntiņu..." Zelta liesmas šaudās un cilājas kā plati dzeltenie spārni, te uzšvīkst, te noplok zaļajos egļu zaros, te ar veselu dzirksteļu klēpi uzskrien caur piesnigušo koku galotnēm debesīs. Pieeju tuvāk ugunskuram. Liesmas karsti iesitas sejā, bet man kāju pirkstgalos kniebj sals un botēs sasmēlies vēss mitrums, filca maliņas jau apledojušas. Meža vīri pagrābj katliņā sniegu un pakar to virs uguns, lai uzvārītu tēju. Viņi izņem no kules desu, uzsprauž to uz balti nodrāzta iesma un sāk to cept. Mēs esam atbraukuši tieši pusdienu laikā, un tēvs man nevar parādīt, kā aizcērt, zāgē un nogāž

koku. Labi, ka nevar. Es negribu redzēt kā izposta mežu, kā nokauj egles. Brauciens uz mājām ir vēl brīnumaināks, vēl spožāks un pasakaināks. No mākoņiem ir izlauzies saule, un mēs slidam caur aukstām dzirkstīm un sasalušām saules liesmām kā degošām lāstekām. Acis jātur puspievērtas, var skatīties tikai caur mazu, mazu spraudziņu, caur apsarmojušām skropstām. Vaigi deg no vēja un sala, un prieka. Nobrauciens no kalna sētā ir tik straujš, ka, no kamanām izkāpjot, viss pagalms sašūpojas.

Tēvs pēc tam nedēļām ilgi glezno un nokasa, glezno un pārglezno savu "Meža skatu ziemā." Arī man tad gribas gleznot ar eļļas krāsām, kas smaržo neparasti un cēli, un tēvs dod man savas krāsas, otas un gabaliņu audekla, lai varu izmēģināt roku un spējas šai mākslā. Dīvainā kārtā man iznāk "Vasara ziedošā pļavā" — zila, zila debess, zaļa zāle un simts sīku sarkanu punktiņu zaļumā. Tās ir sarkanas puķes — magones.

* * *

Pa reizei pie tēva viņa stūra istabā ciemojas kāds malējs — tēva paziņa vai draugs no senajiem Krievijas laikiem, kāds kaimiņu saimnieks, pagasta vecākais, vietējās pamatskolas pārzinis, kooperatīva vadītājs vai mežzinis. Citreiz tas ir kāds zvejnieks no Žocenēm vai Kaltenes, kam lielākas piejūras lauku mājas un kas līdzī paņēmis svaigi kūpinātas butes vai lucīšus, vai mazā koka toverīti ietaisītus nēģus vai žāvētu lasi. Tēvs tad liek aplāt vienu rakstāmgalda stūri ar galdautu, vārīt tēju, atnest pāris šķīvjus un glāzes un no skapja izņem Henesi pudeli.

Kamēr tēvs ar ciemiņu nogaršo pašu mājas un atvestos gardumus, puīši dzirnavās stiepj maisus un pieskata malumu. Tēvs ir "kungs" — viņam nekad kājās nav redzētas koka tupeles, viņš nekad nav bijis baltiem miltu putekļiem apputējis. Vecā vācu ziņģe par "dzirnam zaļā ielejā" neattiecas ne uz mani, ne tēvu.

Pa atvērtajām stūra istabas durvīm mēģinu ciemiņu novērot, kaut ko no valodām saklausīt. Par ko tēvs

runāja ar Žocenes zvejnieku, kas pusi sava mūža pavadījis laivā, tiklus cilājot? Ko tēvam stāstīja pagasta saimnieks, kas pāris reizes gadā aizbrauca uz aprīņķa pilsētu, bet citādi reti pārkāpa savu lauku robežgrāvīm? Par kādām grāmatām, gleznām un izrādēm tēvs runāja ar mežsargu, kas atvedis pāris maisus kviešu no savas jaunsaimniecības smilšainā lauciņa, bet citādi reti atstāja savu Mārkiema mežu apgaitu un vietulīgo sētu? Ko viņi viens otram teica, ko viens otram spēja dot? Tēvs savu laiku nemēdz tērēt, klausoties tukšās valodās, ar cilvēkiem, kas viņam neko nenozīmē. Lai arī cik tālu no savas dzimtās vietas viņš bija kādreiz aizceļojis, lai kādus apvāršņus kādreiz skatījis, šis tomēr ir viņa tēvtēvu novads, viņa piederība ir šai vietai un šiem ļaudīm. Tikai to viegli nepamanīt.

* * *

Ik pa laikam tēva istabas stūrī pie krāsns uzrodas liels viņa balons — zilzaļa milzīga stikla pudele, līdz krūtīm iegremdēta mīkstā salmu pinumā, lai tai silti un labi. Tās kaklā ir iesprausta trausla stikla caurulīte, saliekta likumu likumos, kas kā nogurusi sirds pukst lēni un mazliet nevienmērīgi, ik pa brīdim uzslidinot uz augšu pa lielam, apaļam burbulim. Reizēm liekas, nupat, nupat tā apstāsies. Bet tad — nē — tur vēl pukst vasaras sirds, pulsē vasaras sarkanās asinis, pilnas saldskāba spēka, kas liek viebties un smieties un kārot vēl dzīvīgā dzēriena. Tur rūgst jāņogu vīns, kam ir tā pati dzidri sarkanā krāsa, kas jāņogām, tā pati mulsinošā un reizē tīrā smarža, kas agriem, saulainiem vasaras rītiem.

Kad metas gatavi pirmie rožāboli, dzirnavu dārzos sāk sārtoties jāņogu ķekari. Vispirms aiz vectēva tomātu dobēm, tad pie malkas šķūnīša un tad tilta gala ābeļdārzā, kur starp ābelēm ir neskaitāmas rindas gan sarkano, gan melno jāņogu krūmu. Jāņogulāji ir arī pie pagraba, cūku kūts aizmugurē un parkā starp ceriņiem un košuma krūmiem. Šķiet, visur, kur vien bijis kāds brīvs zemes lauku-

miņš un dārznieks nav zinājis, ko ar to iesākt, viņš tur ir stādījis jāņogu krūmus. Izpletušies lieli un plati, gan ražīgi un pilni rubīnsarkano ogu ķekariem, gan aiz vecuma un nevižības apslinkuši, jāņogulāji ir visās malās un stūros, kur vien pagriezies. Tādēļ nav jābrīnās, ka ogu laikā sarkanas ir ne tikai bērnu mutes, vaigi un blūzītes, meitu un sievu pirksti, koka karotes, bļodas un katli, bet arī vistām un titariem knābji.

No pirmajām, vēl mazliet negatavām ogām top salda, dzidra želeja. Pēc tam vāra sulas un pilda dučiem pudelēs, lai ziemā gatavotu sarkanos jāņogu ķīselus, kur peld brūnas kanēļa miziņas un smaržo vaniļijs, lai saldajiem mātes gatavotajiem bubertiem un debess mannā varētu uzliet svaigo, mazliet skābeno jāņogu mērci. Viss lielais vairums jāņogu pēc tam pāriet tēva rīcībā viņa gatavošanai. Tad jāņogu lasīšanai sasauc visus dzirnavu iemītniekus, kas nav aizņēmti steidzīgos lauku darbos. Pat pilsētas ciemiņi ir aicināti piedalīties. Gan lieliem, gan mazākiem groziņiem, krūzēm un bļodiņām mēs dodamies jāņogu krūmu biezokņos un nogrimstam aizrautīgā mantrausībā — stiepties, tiekties, tvert, raut, plūkt un vākt traukā sulīgās, asins sarkanās ogas veseliem ķekariem, riekšavām vien. Pastiep tik roku — sauja pilna visskaistāko rubīnu! Atver muti, pieliec zaru — mēle pret aukslējām saspiež saulē sasilušās ogas, un garda sula noskrien lejā pa kaklu, pakutinot rīkles galiņu. Uz lūpām paliek saldi skābs svaigums, plauksta smaržo, it kā tās būtu turējušas visus vasaras augļus un caur pirkstu starpām pulsētu vasaras siltās, košās asinis.

Zem jāņogulājiem tvan āboliņa otrējie ziedi. Pierei piesitas dzeltenām plūmēm pilns sveķains zars. Augļiem miza pārsprāgusi — sula lāso kā salds dzintars. Ap tām zanēdamas laižas lapsenes un bites. Ā, vasaras ogu un sulu noreibums, augļu un auglības pārpilnība! Kad apņik sarkanos rubīnus lasīt, atguļos āboliņā starp nobirušiem āboliem un plūmēm un skatos zilajās vasaras debesis, kur peld zaļas lapu gubenas, zaļi gubu mākoņi, un deg koši, koši sarkanas zvaigznes ķekaros vien, kā jāņogas.

Jau sen ir iestājusies ziema, logiem ir ledus aizmiglotas rūtis, un visi dārzi ir aizputenoti, bet tēva istabā vēl vienmēr pukst vasaras sirds, rit vasaras saldās asinis.

* * *

Kaut arī tēva darba un guļamistabu šķir siena un durvis, īstenībā tās ir kā viena otras turpinājums, kā saplūdušas vienā nedalāmā dzīvošanas, strādāšanas un atpūtas telpā. Priekšmeti, kas tur atrodas, bieži ceļo no vienas istabas uz otru un ir abās vienlīdz iedēriģi.

Mazajā stūra istabā logi un durvis atstāj vietu tikai vienai lielai gleznai. Varbūt tādēļ tēva guļamistabā pie sienas atrodas gleznas un priekšmeti vislielākā dažādībā. Tur ir vienmēr jauna, nelietota medību bise gaiši dzeltenā ādas somā par biedinājumu meža cūkām, kas bieži mielojas mežmalas kartupeļu laukā. Tēva bise nekad neviena dzīvnieka dzīvību nav apdraudējusi. Tur ir divi nelieli stirnu radziņi: viens tur garu, greznu briežraga pīpi, pakārtu sarkanā zīda auklā ar pušķiem galā, otrs — ozollapu vainagu, ko ik gadu Jāņu rītā nomaina ar jaunu, smaržīgu un mazliet apvītušu, pašam Jāņu tēvam galvā liktu vainagu.

Tēvs glabā savu ozollapu vainagu no vieniem Jāņiem līdz nākošiem un neļauj to aizsviest, pirms nav jauns vainags vecā vietā. "Es miršu tai gadā, kad Jāņu vakarā man neviens vairs neuzliks vainagu galvā," viņš teica.

Vainags karājas iepretī Dostojevskā un Tolstoja sējumiem, kuriem uz muguras zeltīti, man nesalasāmi un nesaprotami raksti un zīmes, blakus vācu barona pīpei un kāda tālbraucēja kapteiņa barometram. Ar laiku lapu zaļums kļūst pelēcīgs un ievītie jasmīnziedi izbeidz smaržot, bet Jāņu vainags ar īstā saimnieka pašapziņu ļauj pārējām lietām dižoties un lielīties ar sarkaniem zīda pušķiem, zelta burtiem un kosma gudrībām. Ne tēvs garo pīpi kādreiz pīpējis, ne ar bisi medit gājis, ne ar kompasu un barometru tālās jūrās braucis — visas šīs lietas tēvam nekad nav bijušas tik tuvas kā šis sakaltušais ozollapu

vainags, ko Jāņu naktī viņš nesis uz savas pieres ne mazāk stalti un lepni kā senie romieši savus uzvaras laurus. Mans tēvs ir Jānis, un reizi gadā viņš svin savus svētkus bajāriski un diži.

Jāņu nakts — uguns un dziesma

apīņu rūgtums

siera un ķimeņu garša uz lūpām

balti tērpi tumsā   baltas puķes melnzaļā tumsā

balti jasmīni lapu vītnē

balsis kas sauc

balsis kas tur

Jāņu nakts — pieskaršanās saknēm ziediem un sulām

šai naktī   šai brīdī   aizlaikos

sensenis un vienmēr

Kā citur pie sienas karājas krucifikss par ticības un piederības zīmi, tā dzirnavās karājas Jāņu vainags — ik gadu jauns un tas pats.

Turpat, netālu no vainaga atrodas tēva drauga Vasiļa glezna, kurā man neapnik skatīties. Tā ir koša un priecīga glezna par gleznām un krāsām un jaunu sievieti, kas sēž mākslinieka darbnīcā. Viņai ir mātes melnie vilņotie mati, kuriem apsiets sarkans, nošķiebies lakatiņš. Tas ir tikpat sarkans kā viņas lūpas, kas mazliet pavērušās, it kā viņa kaut ko teiktu vai tūliņ varētu iesmieties. Visa telpa aiz viņas ir smieklu pilna un priecīga. Koši krāsainās gleznas, ar ko noklātas darbnīcas sienas, karājas šķībi un greizi, it kā tās vairs tur nespētu taisni un mierīgi noturēties, it kā tām gribētos vai nu dejot vai skriet prom. Bet jaunā čigāniete — viņa nevar būt nekas cits kā čigāniete ar tik spilgti raibiem brunčiem un lieliem zelta auskariem ausīs — sēž kājas šūpodama un kaut ko gaida. Viņa redz kādu tuvojamies, kaut ko ļoti satraucošu un tīkamu. Blūze viņai no kreisā pleca ir jau gluži noslīdējusi, bet viņa to nav pat pamanījusi, un man gribas pieiet un viņai blūzes maliņu pavilkt mazliet uz augšu. Man gribas ar pirkstgalu vieglitiņām pieskarties viņas zelta auskaram, tik skaidri saskatāms tas ir. Tā ir brīnumaina glezna, tik dzīva un priecīga, ka arī pati glezna nespēj mierīgi un

taisni pie sienas karāties, bet ik pa laikam tā ir sagriezusies slīpi, it kā tā būtu nebēdīgi šūpojusies uz vienkāršās galdnieka naglas.

* * *

Pavisam taisni un nopietni pie sienas karājas neliels medikamentu skapītis. Tam pieskarties un to atvērt man ne atļauts, ne vēlēšanās to darīt. Es turos no tā pēc iespējas tālāk. Tikai tad, kad kritot celis nobrāzts, uz kādas naglas ar kailu pēdu uzkāpts vai pirkstā ar nazi iegriezts, iznāk ar tā saturu saskarties. Ziemā tas notiek retāk, bet vasarā nav daudz tādu dienu, kad kāds apsējs, plāksteris vai jau apdzijusi krevelīte nenodotu manas neveiksmes praktiskajā dzīvošanā. Ne tikai parastās nodarbībās skrienot, kāpjot, lecot vai ar nazi rīkojoties apdraud manu asins riņķošanu. Bieži sarkanas, siltas straumītes pār sauju sāk plūst, ar brālēniem būvējot plostus, laivas, kokkājas un būdas gan uz zemes, gan kokos, naglojot visādus būrus gan atrastiem ievainotiem putnēniem, gan dzīvnieciņiem: te klibam pilēnam vai no lizdas izkritušam bezdelīdzēnam, te pļāvēju no lauka pārnestam, bailēs trīcošam zaķēnam vai ežukam.

Ja visas tiešās dzīves nepieciešamības ir apmierinātas, tad vēl vienmēr atliek visvisādu kastišu taisīšana gan kastaņu glabāšanai, gan bumbieru vākšanai, gliemežvākiem, papīriem, žāvētiem āboliem un neskaitāmām citām mantām un lietām. Materiālu nekad netrūkst — jumta dēlīšu jeb šķindeļu kaudzes ik gadu par jaunu atjaunojas gan pie linīcas, gan zem lielās bumbieres. Naglas izlūdzamies vai vienkārši paņemam no amatniekiem nodotiem krājumiem vai tās nopērkam paši tuvējā veikalīnā.

Dažreiz, kad galdniekam gadās kāds brīvāks brīdis, viņš man noēvelē dēlīšus spoži gludus, iedzen kādu nepaklausīgu naglu tā, ka tā visa pazūd plānā dēlīša maliņā, neieplēšot ne šķiedru. Citreiz viņš man ļauj ēvelēt, naglot un zāgēt pašai, mazliet palīdzot gan ar rokām, gan padomiem. Galdnieka amatam ir vajadzīga pacietība, un

patīkamām lietām man tās netrūkst. Es varu stundām stāvēt "skrūvbenča" te vienā, te otrā galā, vērodama galdnieka strādāšanu, gatavojot vai labojot dzirnavu sietus, ratus, kastes, tvertnes vai saimniecības lietas. Ar kalnu vai zāģi viņš pāršķēļ koka šķiedras un atklāj tā visapslēptākos rakstus un smaržas, vistirākās, vismaigākās krāsas. Tā ir varmācīga ielaušanās koka noslēpumos. Koks reizēm pretojas un nepavisam negrib atvērties tajās vietās, atklāties tajās šķiedrās, kā to nolēmis galdnieks. Skaidas lec acīs, zāģis metas un čīkst, naglas saliecas — viss, viss ir viena vienīga pretošanās. Citreiz šķiet, koks ir gaidīt gaidījies brīdi, lai ienāktu pasaulē vēlreiz par jaunu, jaunā veidā ar jaunu sākumu, un atklājas viegli un gribīgi amatnieka prasmīgajām rokām, pilns vēl nenojaustu iespējamību. Tas ne tikai smaržo un staro ar pavisam maigu gaismu, bet piepilda darbnīcas pustumšos kaktus ar skaņām un ritmiem, tagad skanēdams un dziedādams pavisam citādi nekā mežā.

Visvairāk man tīk vērot ēvelēšanu, kad koka šķīla nomet no sevis kārtu pēc kārtas baltas, mīkstas skaidas kā zida lentes, kā vairs nevajadzīgas drānas, kā saplēšot palagu šaurās strēmelēs un nosperot tās uz grīdas, pati kļūdamā arvien gludāka un tīkamāka. Ik pa brīdim galdnieks pārļaiž kokam ar plaukstu, noglauž to kā kailu meitenes plecu un, šķiet, zem bārdas pasmaida. Smaržīga un maiga koka miesa veidojas zem vīra rokām te taisna, te slaidi vai apaļi izliekta, zaudējusi šķautnainību un asumu.

Es stāvu un skatos acu nenolaidusi, kā zem ēveles asmeņa atdalās un izslīd koka skaida — plāna, gluda un mazliet stīva kā balts tafta zīds ar tam līdzīgo viļņaino rakstu, kas atklājas, skaidu paceļot pret gaismu. Savu neaptraipīto baltumu sargādama, skaida ir saritinājusies pati ap sevi un kaut ko klusi čukstēdama nokrīt zemē pie galdnieka kājām. Viņa smagie, māliem aplīpušie zābaki mīnājas baltajā skaidu kupenā. Galdniekam nav ne jausmas, kādu skaistumu viņa kājas samīn. Viņš tiksmīnājas un priecājas par to, ko atklāj un veido viņa rokas. Noliecos, palienu zem ēvelsola un izmisīgi mēģinu glābt to,

kas vēl saglābjams. Uzmanīgi, tā, lai baltās, mazliet mitrās skaidas nenotraipītu, tā, lai tās nesaburzītu, lasu un vācu tās vienuviet. Balto lenšu straume veļas pāri galda malai ik reizi, ēvelei ar klusu, tīksmu skaņu pārslīdot pāri koka virsmai. Plānās, gandrīz caurspīdīgās koka lentas krājas uz darbnīcas palodzes, un durvis verot, vējš aizpūš tās telpas vidū, putina tās kā baltas ūdens putas. Pilnām rokām, pilnu priekšautu līdz pat zodam pacēlus, izskrienu pagalmā. Ko lai ar tām iesāku, kam lai dodu, kur lai glabāju šo sargājamo, trauslo, nevienam nevajadzīgo skaistumu?

* * *

Koks man šķiet visbrīnīgākā lieta pasaulē — vienlīga ārā vai istabā, ziemā vai vasarā, liels vai mazs, dzīvs un zaļodams, vai dzīvodams otru mūžu, kādā lietā pārvērsts. Arī tēvs laikam mīlēja kokus. Lai cik lieli un kupli tie aizauga viņa logiem, viņš tos nelika nocirst. Tikai reiz pēc kādas vētras vienam no lielajiem, vecajiem bērziem parka malā pienāca gals. Tas vētrā bija kā uz pusi pāršķelts — vējš bija nolauzis zaru, kas veidoja pusi no koka. Bērzs, ko visas savas ziemas un vasaras biju skatījusi no sava loga, tagad stāvēja kā kroplis ar vienu atlauztu roku. Tas bija neizsakāmi bēdīgs skats. Tur nekas nebija glābjams, zars bija jānožāgē, vāts kaut kā jāapsedz un jācer, ka bērzs dzīvos tālāk. Bet tad dzirdēju, ka tēvs liek meklēt zāģi un nozāģēt visu koku. Varbūt palikušā stumbra daļa vairs nebija dzīvot spējīga, varbūt koks bija jau pārāk vecs. Nespēju ne pie tā pieiet un par to pati pārliecināties, ne ar tēva briesmīgo pavēli samierināties. Aklās bēdās, nevarīgā izmisumā metos skriešus gar mājas galu pa stāvo taku uz meža malu, ko no dzirnavām norobežo divas izvilktas dzeloņstieples. Tām pārkāpt bija nieka lieta, tūkstošiem reižu tas bez grūtībām darīts. Tikai šoreiz, aiz asarām visu pasauli pazaudējusi, uzmetos un dzeloņstieplēm pilnā sparā, kājā izraudama palielu caurumu. Nedaudz mirkļos mana kurpe bija

pilna asiņu. Senās ārstniecības "asins laišanas" metode tiešām reizēm palīdz. Bērzam līdz ciezdama, pa meža malu klibodama un sūnā kāju ārstēdama, pamazām nomierinājos un pēc laiciņa atgriezos dzirnavās rāma, kaut nerunīga. Savu kāju kopu pati kā prazdama un nevienam par to nekā neteicu. Bet rēta man kājā palika uz visiem laikiem par piemiņas zīmi bērzam parka malā un manā logā.

Tāpat kā neviens nezina, ko man liek atcerēties rēta virs ceļgala, tāpat laikam neviens nezina, ko tēvs piemin, uzskatot lielo koka piepi, kas galdnieka spoži nospodrināta un pārvērsta glītā plauktiņā grezno tēva guļamistabas sienu. Plauktiņš ir pietiekoši liels, lai tas kaut ko turētu, lai uz tā kaut ko noliktu, bet tas stāv tukšs. Vienīgi tēvs uz tā redz to, ko mēs pārējie neredzam, viņš ir vienīgais, kas zina, ko tas glabā. Ne mežs, ne koks, kas to ir izaudzējis, nevienam citam nav vairs atminams, neviens nevar aiziet pa meža teku līdz zināmai vietai un teikt: "te tas bija, toreiz, kad..." Tumšbrūnais piepes plauktiņš ir nepateiktā daļa no cita laika, no dienas, kurā mums vairs neieskatīties.

* * *

Tēva istabas divviru stikla durvis ved uz plašu, pa daļai vaļēju, pa daļai noslēgtu verandu. Tā ir gandrīz tikpat liela kā tēva guļamistaba, un tās sienas augšējo daļu veido rakstā likti balti krāsoti koka skali vai šauri dēļiši, aužot baltas, gaisīgas mežģīnes. Tāda pati veranda atrodas tieši zem tās stāvu zemāk, un pa tās sienām uz augšu kāpj vīnstīgas, kas rudenos krāsojas visbrīnišķīgākās rudās, brūnās un koši sarkanās krāsās. Šīs gaisīgās, vaļējās verandas dzirnavu nama galam piešķir neparastu Venēcijas architektūras cēlumu. Tā kā tās atrodas ēkas vistālākajā stūrī, kas vērsts pret upes krauju un mežu, šī ir vismazāk lietotā mājas daļa, pilnīgi novērsusies no ikdienas rosišanās, darbiem un gaitām, tālu no pagalma, kūtim, klētim un sakņu dārziem, no dzirnavām pašām un lielceļa gala, tad šo verandu jaukumu reti kāds atceras un

uzmeklē. Vienīgi vislielākajā vasaras karstumā, kad kupli salapojušas liepas ap nelielo, mazliet iegrimušo pagalmiņu dod patīkamu ēnainu vēsumu, kādu citur dzirnavās neatrast. Apakšējā verandā sēdēdami, tēvs un māte, ar pilsētas ciemiņiem ciemodamies, pavada vienu otru patīkamu stundu, no Jāņiem atlikušo alu malkodami un atmiņas cilādami.

Augšējo verandu, kur var nokļūt izejot caur tēva darba un guļamistabu, bieži izlieto saimnieciskām vajadzībām — lietainā laikā, rudenos un ziemā te reizēm žāvē veļu, vasarā te izklāj liepu ziedus kaltēšanai, sakar ķimeņu un kumelišu slotiņas vai uznes brūklenes vai kādus augļus islaicīgai uzglabāšanai. Tad veranda pildās ar smaržām un zanēšanu no vienas malas līdz otrai. Pa bāli dzeltenajiem liepu ziediem staigā bites, steigdamās vēl kādu lāsi medus no tiem savākt, uzlido kāds dzeltens tauriņš spārnotajiem liepziediem tik līdzīgs, ka pirmajā brīdī tos grūti atšķirt, vai no upmalas atmaldās kāda apmulsusi spāre. Netrūkst arī lapsēnu, it sevišķi, ja te ir noliktas plūmes vai bumbieri. Vasaras bagātība nepieder mums vien — katrs drīkst ņemt savu daļu, un reizēm ir bijīgi jāatkāpjas kādas lapsenes priekšā un steidzīgi jāatrauj roka no viņas iekārotā augļa vai ogas.

Verandas vidū atrodas milzīga koka lāde, nepakustināmi smaga, apkalta melnām dzelzīm visos stūros un pāri visam ieapaļi izliektajam vākam. Šis nav tautas dziesmās apdziedātais Rīgā kaldinātais pūrs. Šī lāde drīzāk līdzinās Noasa šķirstam. Tā ir tik liela, ka es tai tikko varu vāka virsu redzēt, un tur iekāpjot, es pilnīgi pazūdu. Pat galva nav jānoliec, lai aiztaisītu vāku. Ja vajadzētu, patiešām, no katra kustoņa pa pārim tur varētu ievietot, atskaitot pašus lielākos, un mēs visi varētu no plūdiem paglābties.

Patiesībā šis šķirsts glābj mūs nevis no plūdiem, bet no ziemas sala un aukstajiem vējiem. Šeit starp sakaltušiem vaivariņu zariem glabājas visi mūsu kažoki, mēteļi un cepures, vilnas jakas, cimdi un zeķes. Te gul salocītas aitādas kamanām un liela, melna vilkāda grīdas paklājam, te glabājas vilnas segas un lakati, kleitas, uzvalki

un dzijas, drēbes, kas vēl pavisam jaunas, un kamzoli ar cauriem elkoņiem. Visiem šiem apģērbu gabaliem ir ziemas smagums un nopietnība. Tikai kāda maza sarkana jaciņa vai zaļa šallīte pazib pelēko, melno un tumšbrūno audumu un adījumu kalnos. Šai lādē mēs katru pavasari salokām, noliekam un ar lielu, smagu atslēgu ieslēdzam ziemu, lai pa Mārtiņiem to atkal no turienes izņemtu, atlocītu, izpurinātu un par jaunu sāktu ar to dzīvot, ar to sadzīvot un izdzīvot.

Bez ziemas drēbēm šai lādē glabājas arī nešūtu dvieļu un galdautu audumi, cieši saritināti, kā neatraisījušies pumpuri, kuru apslēptie veidi vēl tikai minami. Tur gul arī lielā, melnā lāča āda ar visu lāča zvērīgo galvu un tā plēsīgajiem nagiem. Uz grīdas izklāta tā reizē pievelk un atbaida. Melnā, garā spalva spīd gluda un silta un sola mikstu gulēšanu uz tās, ausis gribas ņemt rokā un glaudīt, bet milzīgās ķetnas ar asajiem, izliektajiem nagiem draud ar plēsoņas nežēlīgumu. Vai tur zem nagiem vēl nav stirnas sarecējušās asinis? Tikpat pretrunu pilna ir lāča galva, zem kuras pašūts zaļa filca spilventiņš. — Acīs spīd milīgas stikla pogas, tādas kā manam brūnajam spēļu lācītim, kuras man patīk grozīt un knubināt, kad ar to vakaros palienu zem segas un palaga, bet melnais, cietais purna gals ir vēss un liekas Ists, tik Ists, ka bail pirkstu piedurt. Melnā lāčāda spēj reizē šausmināt un valdzināt kā visaizraujošākā pasaka ar pūķiem, velniem un princesēm, un viss var notikt, un viss ir iespējams.

Visdziļāk lielajā šķirstā glabājas bieza, smaga persiešu sienas sega, ko, pirmajiem ziemeļu vējiem ap logiem ieurojoties, izceļ no lādes, ļauj tai turpat uz verandas kādu dienu labi izsald un izvējoties, tad piekar priekšā tēva istabas stikla durvīm, lai ziemā būtu siltāk. Pelēcīgo novembra gaismu un melnos, kailos koku zarus, kas drūmi raugās tēva istabā caur daudzajām durvju rūtīm, tad aizstāj plašs stāvus sacēlies rakstu un krāsu lauks, kas rauj skatu prom no visām ikdienišķām, daudz redzētām lietām. Stingrā, noteiktā kārtībā saliktās rakstu rindas visapkārt segas malām veido platu logatu, kas tik

tikko spēj saturēt visus tos varvīkšņainos krāsu lokus, likumus un laukumus, kas, viens caur otru jaukdamies, cits citā pazudami un atkal uzrazdamies, spēlē tādus krāsu ritmus, ka, tiem sekojot, drīz vien var apreibt. Vai sega ir zila, zaļa vai sarkana? Kura no krāsām valda, kuri raksti padodas un atkāpjas, kuras līnijas stingri un no-teikti iet savu ceļu un satur kopā visus četrus segas stūrus? Gaismai istabā mainoties, mainās raksti un krāsas segā. Tā ir dzīva kā pļava, kā jūras ūdeņi. Tur var ieiēt kā mežā, pavadīt stundas bez gala, aizmirst visas citas likumības un sakarības un dzīvot tikai tajās attiecībās, kas mežā ir kokam pret koku, jūrā vilnim pret vilni un šai segā — krāsai pret krāsu, rakstam pret rakstu, jo citu likumību vairs nav. Un ja atpakaļ iznākot tev prasa — kur tu biji, ko tu darīji, ko tu redzēji? — ko tad lai saka? Var teikt: es biju mežā; es biju pļavā vai jūrā, bet kā lai saka: “Es biju segā?” Dažreiz mani tur tomēr atrod. Es mazliet paveru tās malu no sienas, aizspraucos aiz biežā auduma un piespiežos segai tik tuvu, ka gandrīz jau esmu pati tur ieaudusies. Smagā sega pat nemet kroku un mani nenodod. Dažreiz pat tas nav vajadzīgs. Pietiek ar skatīšanos vien.

* * *

6.

Uz vectēva istabu durvis veramas citādi nekā uz pārējām telpām. Vectēva durvju rokturis ir jāceļ uz augšu, nevis jāspiež uz leju. It kā ieiešana viņa istabā būtu došanās uz kaut ko neparastu, kā pakāpšanās soli augstāk, kaut arī tepat aiz viņa istabas sliekšņa ir pagalma cieši nomīdītās takas, zeme un saknes.

Ieejot dzirnavu namā, pirmās durvis turpat pa kreisi ved uz vectēva istabu. Vectēvs sagaida ikvienu, kas pārbrauc, vienalga cik vēlā nakts stundā. Vectēvs paver savas durvis ik reizes, kad kāds no mums vēl pirms gaismiņas dodas uz dzelzceļa staciju, un dod mums ceļam svētību: "Tas Kungs lai pasargā tavu ieiešanu uz izešanu."

Uz vectēva istabu durvis ir veramas citādi nekā uz pārējām istabām. Vectēva durvju rokturis ir jāceļ uz augšu, nevis jāspiež uz leju. It kā ieiešana viņa istabā būtu došanās uz kaut ko neparastu, kā pakāpšanās soli augstāk par to, kas tepat pie mūsu kājām, uz zemes, kaut arī vectēva istaba atrodas ēkas pirmā stāvā. Tepat pie namdurvīm, tepat aiz sliekšņa ir pagalma cieši nomītās takas, zeme un koku saknes.

Iepretī durvīm karājas vectēva sienas pulkstenis ar romiešu skaitļu zīmēm kā vainagu apvītu neredzamajai pulksteņa sirdij, un katra stunda šeit ir pavisam citāda. Vectēva pulksteņa stundām nav tā iezīmētā tiešuma, nepārprotamo robežu, kas ir pārējiem mūsmāju pulksteņiem. Tā rādītāji nav šauri un nepielūdzami taisni kā pavēles, kā asmeņi, kas sašķeļ laiku stundās un minūtēs, šai brīdī un pagājušajā. Uzmetot skatu tēva zelta kabatas pulkstenim, mātes modinātājam vai lielajam laika rādītājam ēdamistabā pie sienas, tie ar saviem skaidrajiem skaitļiem, ar saviem asajiem rādītāju galiem kā pīķiem iedur apziņā: ir tieši šī stunda, ir tieši šī minūte! Pastedzies to aptvert, jo tūlī, tūlī būs nākošā, un šī būs jau pazudusi. Vectēva pulkstenis ļauj man pašai bez steigas un bailēm, ka kaut ko nokavēšu, ka kaut ko palaidīšu garām, skaitīt stabiņus un krustiņus tā brūnganpelēkajā cīparnicā, te pieskaitīt, te atskaitīt, te vectēvam pārprasīt, vai tā ir pareizi, kamēr pulkstenis pats vienmērīgi rit savā ritmā, savā mūžīgajā laika lokā: nekas nekur nezudīs, viss ir tepat, viss paliek tepat — šī stunda būs vēl rit un parīt un vēl pēc tam, tāpat kā ir bijusi vakar un aizvakar.

Vectēva pulkstenim piekārti divi apsūbējuši, smagi egles čiekuri, atsvari, ko ik pa laikam, kad tie noslidējuši

jau gandrīz līdz grīdai, es drikstu garās pulksteņa ķēdes galā iekērusies uzvilkt atkal augšā. Tas jādara uzmanīgi, tā, lai pulksteņa lielā zelta mēle neapstātos kustēties un skaitīt savus tik-tak, tik-tak, ko nedzird vienīgi tajos brīžos, kad pulkstenis dzied savas stundas vai pusstundas. Pulksteņa balss nav ne veca, ne aizsmakusi vai nevarīga kļuvusi, daudzus, daudzus gadus kalpojot. Tai ir mājīgs šūpļa dziesmas maigums, paaudžu paaudzēs iedziedāts, kāds saudzīgs atgādinājums, kas negrib traucēt.

Vectēvs man iemāca zināt laiku. Viņš man iemāca saprast sensenās zīmes — skaitļu zīmes un skaitļu sakarības, burtu zīmes un vārdu sakarības senlaiku grāmatās, kas ir citādākas nekā tās, ko man māte māca. Tie ir seno romiešu skaitļi un vecie gotu raksti, kas vectēva grāmatu sadzeltējušajās, stīvajās lapās man pamazām kļūst arvien saprotamāki. Kad vectēvs lasa Bībeli un gados viņa istabā, viņš paņem nomizotu ceriņkrūma zariņu un velk to pa burtu rindām, izrunādams vārdus lēni un skaidri. Pēc kāda laika es sāku teikt dažus vieglākos, man jau pazīstamos vārdus vectēvam līdz, un mēs lasām abi — te divbal-sīgi, te pamīšus, kā duetu dziedādami.

Vectēvs man ļauj katru vakaru noplēst vienu kalendāra lapiņu — darbdienās ar melniem skaitļiem un burtiem, svētdienās — ar priecīgi sarkaniem. Vectēvam ir svarīgi zināt laiku gan pēc kalendāra, gan pēc lūgšanu grāmatā īpaši atzīmētām svētdienām un svētku dienām, gan pēc dilstošā vai augošā mēness puslokjiem pie debesīm. Vectēvs nekad nesaka: “man nav laika” vai “man garš laiks”, viņš stāv it kā laika pašā vidū, kā kādā neredzamā lēnā straumē, kas viņu nes no mūžības uz mūžību. Šķiet, vectēva mūžam nav ne sākuma, ne gala. Neviens pat īsti nezina vectēva dzimšanas dienu, neviens vairs nezina, cik gadu vectēvam jau apritējuši. Vectēvs ir no tiem laikiem, kad vēl velni, lietuvēni un visādi mošķi cilvēkiem tuvojās atklāti un kad debešķīgas parādības stiprināja ticību debess valstības godībai un Dieva visvarenībai.

“Tas bija toreiz, kad es, vēl mazs puisēlis būdams, ganos gāju. Bija vēl rudeņa laiks, labība jau novākta, un

lopiņi varēja brīvi staigāt pa nokoptajiem laukiem. Diena bija nomākusies, un tuvojās jau pievakare, pamazām kļuva krēslaināks. Te pēkšņi govīs kļūst tādas nemierīgas, sāk pulcēties kopā, ošņāt gaisu un skatīties uz debesīm. Es arī paskatos uz augšu. Tavu brīnumu — visas debess malas jau pavisam satumsušas itin kā uz lietu, bet tieši man virs galvas sāk tapt arvien gaišāks un gaišāks. Te uzreiz — pašā vidū debess atveras un parādās tāds liels gaišums, tāds liels spožums, ka vairs ne skatīties, ne būt. Un tad no debesīm sāk slidēt uz leju liels, mirdzošs koks, viscaur tik spožs un gaišs kā viena uguns. Es neko citu kā mesties uz ceļiem un lūgt Dievu. Lielais spožums Īsu brīdi paliek tādu mazu gabaliņu man un lopiem virs galvas un tad atkal paceļas uz augšu un debess aizveras. Viss top atkal krēslains un pēlēks, kā jau bijis iepriekš. Tikai govīs raugās uz debesīm un kā izbijušās spiežas viena pie otras. Tā bija pirmā reize, kad Dievs man sūtīja savu parādību.”

“Kad vēl tu esi Dievu redzējis? ”

“Dievs man ir vienmēr stāvējis klāt, par mani gādājis un mani pasargājis. Dievs ir te, tagad, šobrīd šai istabā. Tikai ar miesīgām acīm viņu nevar redzēt. Dievs mani ir vienmēr svētījis. Es viņam katru dienu pateicos par savām mierīgajām vecumdienām, ka man nekā netrūkst. Dieva svētība man bija arī manā namā Ilenciemā. Vakaros, kad visi aizgāja gulēt un bija kluss, bieži varēja dzirdēt, ka aiz lielās maizes krāsns Svētmeita vērpa. Un tad tai vienā reizē, kad Piektā gada nemieros Melnā Sotņa jāja pa Sasmakas ielām un dedzināja mājas un apcietināja cilvēkus — — — Jā, tovakar bijām visi sanākuši, arī no kaimiņiem, Dievu lūgt. Aizbultējām durvis, aiztaisījām visiem logiem slēgus, lai no āra neviens neredz. Kad bijām pāris dziesmas nodziedājuši un Dievu piesaukuši, dzirdam — priekšīnā, kur uz sola spaiņi salikti, kāds cilā slaucenes. Varējām pavisam skaidri dzirdēt. Un neviena tur nebija. Bet mēs visi no sirds Dievu lūdzām un Viņam savas bēdas uzticējām. Viņš bija nonācis pie mums un mūs uzklausa.”

Manai visjaunākai, vēl pavisam mazajai māsiņai pieder māte, otrai māsiņai — tēvs, bet man — vectēvs. Ēdamistabā vectēvs sēž garā galda galā, māte viņam pa labi, tēvs pa kreisi, un virs viņa galvas pie sienas liels pulkstenis rāda stundas un minūtes. Vectēvs sēž pie galda goda vietā. Māte viņam pasniedz maizi, sviestu vai biezpienu, un tēvs viņam jautā:

“Jaunnedēļ vajadzētu sāk pļaut sienu. Kā tu domā? ”
Tēvs ievēro vectēva vajadzības un vēlēšauās un uzklausa viņa padomus.

Neviens nespēj līdzināties manam vectēvam. Vienīgi viņam ir sirmi mati un gara, balta, vidū pāršķirta bārda. Vienīgi viņš runā tā, kā dzird runājam dzirnavās atbraukušos zemniekus, un prot stāstīt stāstus par žīdiem, čigāniem un vācu baroniem un var noskaitīt visus Jēzus mācekļus un Vecās derības apustuļus kā dziesmu no galvas. Vectēvs ir mans labākais draugs un aizstāvis.

Pie vectēva varu ieiet katrā laikā, viņš nekad mani nesūta prom. Pat ja ienāku no paša rīta un vectēvs, kājās piecēlies, vēl lasa rīta lūgšanu, es drikstu stāvēt viņam blakus, skatīties vecajā lūgšanu grāmatā un klausīties, kā vectēvs pusbalsī lasa:

“Ak lelais Deevs, ka buhschana irr bezgalliga, ka spehciba muhschiga, ka gudriba ne-izteicama, un ka lehniba ne-izsakkama: Es nabags mettohs ar pazemmigu sirdi preeksch tawa swehta waiga ceļļos, un pateicu tew no wissas mannas dwehseles, ka tu manni schinni nakti no daudz un daschadas nelaimes ta pee meesas ka pee dwehseles it scheligi essi paglahbis un pasargajis, un wesselu atkal uzcelis. Ak mihlais Deews, ka warru es tew par wissam tawahm labbadarrischanam, kas irr bezgalligas, tew teikt un mihlet? Mannu nabagga dwehseli, mannu wahrdzigu meesu, mannu buschanu un dzihwoschanu, mannu godu un mantu es pawehlu taggadiņ un allaschiņ tawas wiss-spehcigas un scheligas rohkas. Swehti un glahbi, pasargi un pahrstahwi, wedd un waddi

manni un tohs mannejus, un palihdzi mums ta, ka tu zinni mums par labbu essam. Un lihdz ka tu mums lihdz schim ehst un dzert, drahnas un waijadzibu baggatigi essi peemettis. Lai tawi swehti engeli apkahrt mums apmet-tahs, un wakti tur, ka tas launs eenaidneeks nekahdu warru pee mums nedabu. Waddi mannas kahjas uz meera-cella, lai es eeksch taweem bauschleem allaschin paklausigs laujohs atrastees. Palihdzi, ka es sawu sirdi ar rupjeem grehkeem nesaganu un, ka es warru deewabihjigi dzihwoht, un pehgalla preecigi mirt. Amen."

Vectēva istabā nav ne briesmīgu vecu un nolietotu, ne spīdīgi jaunu lietu, ne greznības, ne nabadzības, ne steigas, ne garlaikošanās. Te ir viss, kas vajadzīgs labai dzīvošanai: divi logi gaismai un vienkāršs balta audekla aizkars ko vakaros aizvilkt tumsai priekšā, krāsns siltu-mam, kaktā ūdens bļoda un spainis, aizdurvē pāris vadžu, kur uzkārt cepuri, vilnas kamzoli un pašaustas vadmalas svārkus, gulta, galds, divi krēslī un zems ķebļītis krāsns priekšā. Visu lieko mantību vectēvs glabā vienkāršā, nekrāsota koka skapī blakus telpā. Kad vectēvs paver skapja durvis, pretī plūst viegla ābolu smarža, sajaukusies ar senām, nenosakāmām augu, lapu un drēbju smaržām. Vectēvs neatklāj visus sava skapja noslēpumus. Man šķiet, tur glabājas lietas, ko vecāmāte tur pirms gadiem nolikusi, vectēva roku neaiztiktas, neizceltas.

Dzīli vienā stūrī, tikko pamanāmi skapja pustumsā, aiz vectēva svētdienas kurpēm, kā slēpdamies, kā citā laikā aizgrimuši stāv pāris augstpapēžu zābaciņi ar melnu, spožu pogu rindu visā to garumā. Vietām āda aiz vecuma jau saplaisājusi un savu spīdumu zaudējusi, tomēr kaut kas nenovalkāts, kaut kas svētdienīgi jauns, pat svinīgs ir šajos vecāsmātes baznīcā ejamos zābaciņos. Kaut kas svētdienīgs un jauns ir arī vecāsmātes plecu lakatā, kas guļ salocīts skapja augšējā plauktā. Varbūt tas bija viņas pēdējais audums. Varbūt tas bijis vecai-mātei ap pleciem kādās īpaši nozīmīgās reizēs, ko vairs atceras tikai vecaistēvs. Vectēvs labprāt stāsta par visā-diem ļaudīm un notikumiem, bet vecomāti viņš piemin

reti.

Dažreiz vectēvs no sava skapja ienes un noliek uz galda kultīti ar žāvētiem āboliem, sauju krāsainu cukura graudiņu vai nelielu koka kastīti ar visādiem sikumiem un piemiņas lietiņām. Tur ir vienkāršas apkaklišu un aproču pogas, matu sprādzes un platas, matos spraužamās ķemmes, balti, smalki kabatas lakatiņi ar sarkanām monogramām stūros, ko vecāmāte no muižā nokalpotiem gadiem, baroneses dāvātus, saglabājusi, salocītas, sadzeltējušas vecas kapusvētku dziesmu lapiņas un dažas fotografijas.

Skatos senseņus uzņēmumus: vecaistēvs ar vecomāti savos spēka gados — stīvi, sveši tēli, kas man neko nenozīmē. Es gribu redzēt savu vecomāti sēžot stellēs un aužot, gribu viņu redzēt uz tirgu braucot, sviestu kuļot, maizi mīcot, govi slaucot. Bet tādu fotografiju vectēvam nav. Tomēr — vectēvam kastītē glabājas kaut kas tāds, ko nevaru beigt apbrīnot. Tā ir tumši brūna no vecāsmātes matiem pīta pulksteņa saite, ko viņa kādreiz likusi pagatavot un vectēvam uzdāvinājusi. Vectēvs to glabā neveikli zīdpirrā ietītu un baltajiem kabatas lakatiņiem apsegtu.

Viegli un bijīgi turu pirkstos ļoti vienmērīgo, ļoti gludo un rūpīgo pinumu. Tas ir spožs un gluds un stingrs. Abi gali savīti kopā un nobeidzas ar cilpu, kurā iekārt pulksteni. Pulksteni vectēvs valkā. Te tas ir viņam kabatā, te galda atvilktnē, bet pīto saiti, piemiņu no vecāsmātes, vectēvs taupa un glabā.

Grozu to pirkstos, noglaužu ar plaukstu visu tās garumu. Vai vecāmāte paguva tā manus matus noglāstīt? Nē, laikam gan ne. Viņa nesagaidīja tos garus un bizēs pinamus izaugam.

Divaini — man ir pirkstos viņas jauno dienu krāšņums, brūni spožs, kā saules apspīdēts, dzīvs — — —

* * *

Pavasaros, kad koki jau salapojuši un vairs nav jābaidās no nakts salnām, vectēvs sāk rostities, lai brauktu pie vecāsmātes Ārlavas baznīcas kapsētā. Dažreiz mēs turp braucam abi. Vectēvs liek ratos lāpstu, grābekli, lejkannas un puķu stādus, man rokās mātes līdzdotais kurvītis ar sviestmaizēm un saldinātu jāņogu sulu, ielietu vecā zeltera pudelē.

Pēc pusotras stundas brauciena mazliet noputējuši un sakarsuši mēs ieejam klusajā, gaišzaļu ēnu un saules pārplūdušajā kapsētā. Turpat iepretī baznīcas durvīm apstājamies pie mazliet aizaugušas, vēl pērnām lapām apbirušas kapa vietas. Vectēvs noņem cepuri, nometas ceļos un noskaita lūgšanu. Tikai pēc tam, kājās piecēlies, vēl vienmēr noliektu galvu, uz zemi skatīdamies, viņš saka:

“Nu tu redzi, Katiņ, es esmu atkal atbraucis —

Es tev varu pateikt, ka man iet labi. Man nekas nekaiš, un visi mūsu bērni ir veseli.

Dievs mums ir stāvējis klāt un mūs pasargājis.”

Ieraudzījis uz kapa nātri, vectēvs noliecas un to izrauj un tad lēni turpina:

“Jā, man iet labi, un es Dievam pateicos par savām vecuma dienām. Bet gan jau, Katiņ, drīz mēs atkal būsīm kopā.”

Brīdi klusējis un domīgi kapu kopiņu un tās vienkāršo koka krustu ar tur pakārto metalla vainagu, pilnu koši zili krāsotām neaizmirstulītēm vērojis, viņš pagriežas pret mani:

“Pasaki tu arī vecaimātei labdienu!”

“Labdien, vecomāt,” es pusbalsī nedroši nosaku. Man ir svinīgi. Es mazliet kautrējos runāt un kustēties, kā vienmēr kāda sveša tuvumā. Es pavisam droši zinu, ka pašlaik šeit esam trijātā. Vecāmmāte, kuru nepazīstu, ir nostājusies starp mani un vectēvu, un es vairs nezīnu ko darīt, kā izturēties, ko teikt. Pēkšņi arī vectēvs šķiet svešāks kļūvis.

Bijīgi skatos uz krustu ar mūsu ģimenes vārdu uz tā, uz kapu mirtēm, kas apstādītas visapkārt nelielajam

laukumiņam, kura malā jau salapojusi jaunā goba, un zem tās ir nekrāsota koka soliņš. Blakus vecāsmātes kapu kopīnai ir vēl viena, pavisam zema, bez krusta, bez vainaga un uzraksta.

"Tur es gulēju," vectēvs vienkārši nosaka, un mēs ejam atpakaļ pie ratiem un zirga, kas piesiets pie slitas aiz kapsētas augstās akmens sētas. Izceļam visus dārzniecības rīkus, puķu dēstus un launaga kurvīti un, atpakaļ kapsētā ienākuši, sākam strādāt — rakt, ravēt, nogrābt vecās lapas un stādīt puķes.

Pēc britiņa man apņik vectēvam palīdzēt, es sāku apstaigāt un apskatīt kapus. Mēs te esam vienīgi kapu kopēji, atskaitot kādu vecu sieviņu, kas likņājas kapsētas otrā galā, bet baznīcas dārzs, kas apņem baznīcu no trim pusēm, ir pilns dzīvības, gaismas un zaļošanas. Kokiem un zālei ir vēl pats pirmais, sulīgais plaukums, pirmā gaiši zaļā, priecīgā starošana, kas kūst un smaržo siltajā saulē un pārvēršas caurspīdīgi zaļā, kustīgā gaismā. Tepat blakus ir uzplaukušas narcises. Sen aizmirstās, zemē iegrimušās kapu vietas pie mūra sētas noklājis zils neaizmirstulišu lakats, kam pāri liecas ziedošs ievu krūms. Un putni lidinās šurp un turp un dzied, lidinās un dzied. Kurp vien vērsos — starp krūmiem, kokiem un krustiem gaiss vizuļo un viegli trīc no smaržām, no putnu balsīm, no bišu spārniem, no lapu plaukšanas. Pat vecā baznīca izskatās jaunāka un gaišāka kļuvusi. Pieeju tās smagajām, melnu dzelzi apkaltajām durvīm. Tumšbrūnie koka dēļi saulē sasīlušī silti, un skudras, kā apmaldījušās, kā ceļu uz debesīm meklēdamas, tek pa dēļu šķirbām te uz augšu, te sāņus, te dodas atpakaļ pie zemes. Atliecu galvu — torņa smaile ieaugusi dziļi, dziļi zilajās debesīs taisni un droši, pat no lielas tālienes skaidri saskatāma.

Kad vectēvs ir pabeidzis stādīt, viss laukumiņš ir izravēts un glīti nogrābts, mēs ar spaiņiem un lejkannām dodamies pēc ūdens, ko var atrast vienīgi lielceļa malā grāvī. Gabaliņu aiz kapsētas. Vectēvs piesmeļ sev pilnu spaini un kannu, bet man manus daudz mazākos traukus tikai līdz pusei. Līdz ar ūdeni spainī iesmēlušies arī

kurkuļi. Tos mēs ar saujām izceļam un atmetam atpakaļ grāvi. Lai dzīvo vien tālāk mazās dzīvībiņas un aug lielas.

Ēnas sāk jau mesties garākas, tuvojas launaga laiks. Uzkopšanas un dēstišanas darbi ir padarīti, un mēs abi ar vectēvu apsēžamies uz soliņa vecāsmātes kapa kājgalī un ieturam maltīti. Klusēdami ēdam mātes līdz dotās biežpieņa maizes un piedzeram saldskābo jāņogu sulu. Mazliet noguruši, svētvakarīgā noskaņā vērojam padarīto. Visas nezāles izravētas, pērnās lapas novāktas, un atvestie puķu dēsti iestādīti glītās, taisnās rindās un aplieti. Kapu dobes uzrušinātas augstas un mīkstas un rūpīgi nogludinātas kā svaigi uzklātas gultas. Grants ap tām ir nogrābta vienādām, taisnām grābekļu zaru ievilkām svītrām. Tā tām jāpaliek, pa tām vietām vairs nedrīkstu staigāt, tās vairs nedrīkstu piepēdot.

Puķu dēsti mazliet apvītuši liecas pret zemi, bet gobas zaru ēnas jau stiepjas tos no saules karstuma pasargāt. Labi aplieti, tie nakts vēsumā un rasā atkal atžirgs un ieaugs. Vectēva rokām ir svētība — ko viņš sēj un stāda, tas aug, zied un dod augļus.

Sēžam klusi un nerunādami. Kapsēta ir pilna siltas gaismas un viegli zaļām, kustīgām ēnām, ziedēšanas un plaukšanas, pilna klusām, neskaitāmām skaņām, un atbalsīm no ceļa un apkārtējiem laukiem un mājām — te iemaujas govys, te ierejas suns vai, ceļu rībinot un putekļu mākonī aiz sevis atstājot, garām aizbrauc kāds pajūgs.

Tieši mums virs galvām gobas zara caurumā ir lizda, kur čiepst sīki, pūkaini putnēni. Paliels, pelēks putns sēž ziedošā ievu krūmā un mūs uzmana, reizēm brīdinoši kaut ko mums uzsauc. Māte sargā savus bērnus. Vectēvs palīdz man pakāpties uz sola atzveltnes un mani pietur, kamēr, uz pirkstgaliem pastiepusies, mēģinu ieskatīties dziļi paslēptās lizdas krēslā, kur cilājas vēl pavisam īsi, neizauguši spārni.

“Nu tad guli vien, Katiņ, guli. Pēc kāda laika atkal atbrauksim!” vectēvs nosaka, savācis lejkannas un grā-

bekļus, un mēs dodamies uz kapsētas vārtiem, lai vēl ar sauli tiktu atpakaļ dzirnavās.

* * *

Vēl neesmu pārkāpusi vectēva istabas sliekšnim, kad man jau pasprucis:

“Pastāsti kaut ko, vectēv!”

“Pag, pag, pag,” vectēvs pieceļas no galda, noņem acenes un aizver grāmatu. “Vispirms jāiekur krāsns.”

Malka jau ir ienesta un nolikta krāsns priekšā. Tās ir sveķainas, labi izžuvušas egļu šķilas — vieglas un skanīgas, plēsuma vietās baltas un smaržīgas ar lipīgām sveķa lāsēm uz mizas.

Egļu malka man patīk vislabāk. Tā deg priecīgi sprakstēdama, tās ugunij ir viegls, mīlīgs siltums, liesmām ātri un deļojoši ritmi. Turpretī bērzu malka ir smaga, zaru vietās samezgluļošos šķiedru. Tā deg nopietni un karsti, kā darbu daridama. It kā katra šķila apzinātos, ka tām krāsns mūris no grīdas līdz pat griestiem jāsasilda tā, lai līdz pat otram ritam krāsns būtu silta. Bez tam, katra bērza pagale man liek domāt par birzīm, par mēness naktīm, par pavasara plaukšanu, par Liēldienu šūpolēm, par Jāņu meijām. Nē — bērzi neaug malkai, bērzi nav dedzināšanai.

Vectēvs atvelk krāsns aizbāzni jeb “šīberi”, atver krāsns durvīņas, ieliek tur divas palielas pagales, sameklē īpaši kaltētu priedes šķilu bez zariem un sāk plēst skalus iekuram. Dažreiz skals noplīst gluds un plāns visā šķilas garumā, citreiz tas pārlūst vai aizmetas kaut kur vidū. Skatos un nevaru nociesties:

“Dod man, es arī gribu plēst skalus!”

Vectēva vecais kabatas nazis ar nolauztu asmeņa galu manās rokās nav ne tik ass, ne veiksmīgs kā vectēva pirkstos. Vectēvam asmeni tikai mazliet pašķiebjot uz vienu vai otru pusi, tas noslīd viegli un gludi pa koka šķiedru, it kā tā to vien būtu gaidījusi. Tomēr arī es varu pa skalam, pa skaidai noplēst.

Kamēr vectēvs saliek skalus krāsnī starp abām pagalēm tā, lai tas veido vaļīgu režģi, tā, lai tie nesakristu visi kopā, bet degtu katrs par sevi, lai katram skalam būtu sava liesmiņa, sava degšana, man patīk pārējos skalus likt pamīšus vienu otram pāri un aust tos platā, vieglā skalu audumā. Tikai tad, ja elastīgais spēks skalu galos satiekas un izlīdzinājas, tie viens otru notur. Tie paliek kopā, un tos var likt un pīt un veidot arvien tālāk un plašāk. Reizēm man tas izdodas, reizēm ne. Man patīk sajukt koka gludo tvirtumu un atsperīgo spēku, pieliekt tā galu un ar spēku, kas manās rokās, tuvoties pretošanās un padošanās robežai kokā. Kaut kur manī ir nojauta — tik tālu skals lieksies un no taisnās, šaurās sloksnes veidosies ieapaļš pusloks. Šķiedra saspringst atlēcienam, tikko viens tā gals kļūtu brīvs. Es to liecu, bet kaut kur ir robeža. Tā ir pašam jāsapūt, jāsaprot bez teikšanas, pašam jau laikus jānojaus. Ir tāda sazināšanās — maniem pirkstgaliem un koka skalam, tāda savstarpēja saprašanās, bezvārdu zīmes, kuras nedrīkst pārprast un neklausīt. Man ir jāuztver brīdinājums: tik tālu, bet ne tālāk. Te ir robeža. Citādi — skals pārlūst ar sausu, īsu sprādzienu, un manas rokas kā atlūzušas nokrīt man klēpī. Nekas vairs tās netur kopā. Kad skals ir pārlūzis un loks pārtrūcis, man pirkstos paliek tikai neliela koka skaida ar izārdītām šķiedrām tā galos kā garām, asām adatām.

Es vairošos tuvoties lūšanas robežai. Bet vectēvs ņem garākos skalus, atspiež tos vidū pret savu celi, īsi un ātri tos pārlauž uz pusēm, to asos, lūstot sašķēlušos galus aizdedzina un ieliek krāsnī. Vectēvam prāts nenesas blēņoties. Viņam krāsns kurināma, garai ziemas naktij siltums gādājams.

Cilāju, salieku un atkal pārlieku sauju pāri palikušo skalu, pirms vectēvs tos noglabās aizkrāsnī citai reizei. Velku ar pirkstu pa koka gadskārtu rakstiem un svītrām, kas vietām sanāk draudzīgi tuvu, tuvu kopā, vietām it kā atgrūžas viens no otra un katrs sāk iet savu ceļu, tad atkal — savijas apļos un gredzenos, kur kāds zars pēkšņi izlauzis sev ceļu uz āru, uz sauli, aiz sevis atstādams koka lēno

un vienmuļīgo augšanu. Nepietiek tikai ar acīm, ar skatīšanos. Man ar pirkstiem jāizjūt koka gludums un asums, bāli iedzeltenā šķiedra un sausā, kārtainā miza. Ar pirkstgaliem jāsmaržo visas tās labās smaržas, ko koks sevi paglabājis — mežu, sauli un zemi — — —

Krāsns beidzot ir iekurta. Labākai degšanai vectēvs iemet vēl pāris bērzu tāsis. Uguns saļecās un ierūcas kā nikns suns un sāk garām, sarkanām mēlēm laizīt sodrējiem aplipušo krāsns muti, graužt baltās malkas šķilas kā saimnieka pasviestus kaulus. Karstums spējīgiem vilņiem ceļas mums pretī, dedzina vaigus. Tā nevar! Krāsni jāprot pareizi izkurināt, ļaujot ugunij lēni sasildīt tās gludos sānus tā, lai siltums tur turas visu garo, auksto ziemas nakti. Un vectēvs piever caurumotās čuguna durvīņas un nostāda gaisa iepļūšanu krāsns mutē tieši pareizi. Tā, lai malka degtu lēni un vienmērīgi.

“Par ko tad tu gribi, lai šovakar stāstu?” vectēvs nav aizmirsis manu lūgumu un nosēžas uz savas gultas malas. Es palieku turpat uz soliņa krāsns priekšā.

“Pastāsti par to, ko tu darīji, kad vēl biji mazs. Pastāsti par seniem laikiem.”

“Tur nav nekā daudz ko stāstīt. Tikko spēju iet ganos, sāku maizi pats sev pelnīt. Drusku paaudzies, strādāju par puspuisi, par palīgu muižas stallu puišiem, reizēm par kučieri. Vēlāk iemācījos mūrnieka darbus.”

“Tieši to pastāsti! Par muižām un baroniem!”

“Ko lai tur stāsta? Muižas un baroni dažādi. Citi labi un vēlīgi, citi bargi jo bargi. Atceros, reiz man sūtīja ziņu, ka barons gribot ar mani runāt, viņam kaut kas esot mūrējams. Svētdienas pēcpusdienā noēju uz muižu. Zirgu stallim garām iedams, domāju: paskatīšos, vai visi izbraucamie zirgi stallī. Ja nebūs, tad nāciens velts. Ieeju stallī, apskatos — jā, zirgi visi stāv steliņos un ēd auzas. Tā es eju pāri pagalmam uz kalpu galu, lai virtuvēne pasaka kungam, ka esmu atnācis. Te barons paver muižas augšstāvā logu un pilnā balsī sauc:

“Baur, ko tu manā stallī meklē?”

Es gandrīz pārbīstos no tāda negaidīta blāviņa,

tomēr it lēnprātīgi atbildu:

“Es tikai gribēju apskatīties, vai barona lielskungs ir mājās.”

Uz to barons vēl niknāk man atbļauj:

“Vai tad barons stallī dzīvo, ka tu tur lien skatīties?”

Man ar māsiņu par to lielie smiekli, bet vectēvs nesmejas, vectēvam, baronus un muižas atceroties, smiekli nenāk. Viņš savās atmiņās aizklidis vēl dziļāk pagātnē:

“Vienu ziemu dzīvoju kādā muižā, kur stallu puisim un kučierim palīdzēju zirgus kopt. Ar baronu man nekādas darīšanas neiznāca, bet lielmāti man bieži vajadzēja vest uz kaimiņu muižām kārtis spēlēt. Tas viņai gauži patika. Vienalga ziema vai vasara, viņai vajadzēja braukt vai nu uz vienu vai otru muižu trumpot un kafiju dzert. Bet, kā jau kafiju labi sadzērusies, visu ceļa gabalu uz mājām nevar vis mierīgi kariatē nosēdēt. Pabraucam tādu gabaliņu, un lielmāte jau sauc:

“Puisiņ, puisiņ, pietur nu, kur tāds biezāks!”

Es noskatos arī tādu labu vietīņu un pieturu. Lielmāte, varen kupla miesās, raušas ārā no kariatē un steidzīgi vien pāri grāvim uz krūmiem. Pēc brītiņa nāk atpakaļ, bet nu skatās un meklē šaurāku vietu grāvim kur pārlēkt. Met man ar roku:

“Puisiņ, puisiņ, padod rociņ!” lai es velku viņu pāri. Es vēl sīks un vājš, vēl ne puspuīša gados, lielmāte smaga un plata kā siena gubena. Kā es viņai pastiepu roku, tā viņa pieķeras un velk mani uz savu pusi ar tādu spēku, ka mēs abi — grāvi gan! Ledus aukstā ūdenī līdz jostas vietai! Vēl bija agrs, vēss pavasara laiks. Dzinu zirgus cik spēdams uz muižu. Mums abiem ar lielmāti pārbraucot zobi klabēja. Labi, ka visu nesapratu, ko lielmāte vāciski man aiz muguras sarunāja — mani lamāja vai Dievu lūdza, lai pašai nelabums nepiemetas.”

It kā vectēvam par jaunu būtu auksti kļuvis, seno salšanu atceroties, viņš pieiet pie krāsns, piespiež tās sāniem abas plaukstas, pasilda tās un patausta, vai krāsns jau metas silta. Vectēvam ir kalsnas, bet stipras

rokas, tagad no daudzu gadu smagā darba atpūtušās, nometušas tulznas un pazaudējušas melnās zemes svītras ap nagiem un pirkstu rievās. Tikai pavasaros, kad vectēvs rok dobes, sēj un stāda savā sakņu dārzā, tās tur atkal atgriežas un kļūst par zemes darba darītāja rokām. Vectēva rokas tagad ir tīras un baltas, ar mazliet sausu veca cilvēka ādu un slaidiem, gariem pirkstiem, kā māksliniekam, kā pianistam. Viņa pirkstu gali šķiet jūtīgi un atsaucīgi visam, kam viņš pieskaras, un patiek iet, turoties viņam pie rokas. Tā ir labi un droši. Platais zelta laulības gredzens, trīs reizes platāks par tēva un mātes modernajiem gredzeniem, piešķir viņa rokām vēl vairāk cēluma, gandrīz dara tās dižciltīgas. Es paskatos uz saviem strupajiem pirkstiem un platajiem, aplūzušajiem nagiem platos, gandrīz stūrainos pirkstgalos. Vai manas rokas kādreiz būs skaistas? Vai mani pirksti izaugs slaidi un gludi, glīti apkoptiem nagiem, tā, lai nav par tiem jākaunas un rokas jābāž aiz priekšauta vai jāslēpj zem galda?

Vectēvs pieiet pie krāsns un tur iesviež vēl pāris pagales. Nakts būs gara un auksta. Gaiši liesmu atspulgi izlec uz krēslainās istabas sienām.

“Pastāsti, kur tu gāji skolā, kā tev gāja ar mācīšanās?” man vēl stāstu nepietiek.

“Ko nu par skolām! Ne man bija vaļas skolām, ne arī tajās ko lielu mācīja. Pāris ziemas nogāju pagasta skolā. Iemācījos galvas rēķinus, rakstīt un lasīt ātri. Vienam otram gan gāja grūti un ilgi ar to boksterēšanu. Pat pie mācītāja uz iesvētību ejot stostījās Bībeles stāstus lasot. Nē — to, ko pagasta skolā mācīja, pāris ziemās iemācījos, un kad vajadzēja iet uz mācītāja muižu iesvētību mācībā, baušļus un kateķismu zināju jau no galvas. Bet mācītājs neatlaidās. Vajadzēja tāpat ar visiem citiem vienu ziemu pie viņa iet mācībā. Tie, kam mājas bija tālu, turpat mācītājmuižā arī pārgulēja. Par to tad vajadzēja mācītājam malku sacirst, lopus apkopt vai šo to citu pastrādāt.

Toreiz man gandrīz izgāja prasti. Mums bija nolikts iet staļļa puisim palīgā zirgus barot. Vakari bija gari. Nav ko sadarīt. Sēžam visi virtuvē un gaidām laiku,

kad varēs pēdējo reizi zirgiem sienu pasviest un tad iet gulēt. Te mācītāja staļļa puisis sāk mūs pierunāt, lai ar viņu kārtis spēlējam. Būšot isāks laiks. Mēs negribam, negribam, beidzot — spēlēsim arī. Otrā rītā kāds mūs mācītājam apsūdzējis, ka mēs trumpas situši. Mācītājs melns no dusmām kā mākonis. Vai tā viņš mūs esot mācījis? Vai mēs nezinot, ka trumpas sist ir velna darbs? Tādus bezdievjus viņš nevarot iesvētīt. Lai vainīgie nākot priekšā un atzīstoties. Mēs, trīs puīši, stostāmies un grozāmies, beidzot tomēr jāstājas mācītāja cienīgtēva priekšā. Ak tad mēs tie vainīgie esot? Ak tad mums neko no Dieva likumiem nevarot iemācīt? Lai ejot mājās un nākot atpakaļ uz iesvētīšanu citu gadu. Mēs nu metamies roku bučot un nolūgties, ka neko ļaunu jau neesam gribējuši. Arī staļļa puisis nāca mums palīgā un teica, ka mūs uz spēlēšanu esot pierunājis. Beidzot mācītājs piekāpās un pavasarī mūs visus iesvētīja.”

Vectēvs pieceļas apskatīt krāsni. Malka ir sadegusi, un krāsns ir pilna karstu, kvēlojošu ogļu.

“Gribi cept kartupeļus?”

Tas nav divreiz jāprasa. Kamēr es aizskrienu uz virtuvi pēc pāris vidēja lieluma kartupeļiem, vectēvs ir tējas krūzē uzlējis verdošu ūdeni žāvētām ābolu šķēlitēm un to ielicis ierē, lai siltumā ievelkas.

Kartupeļus cept pelnos ir īpaša māka. Vectēvs tos ierušina ne par tuvu, ne par tālu no vēl kvēlojošām oglēm, ne par seklu, ne par dziļu un tos rūpīgi apsedz karstajiem pelniem un sikām oglitēm. Pēc tam ir pacietīgi jāgaida un istajā laikā tie no pelniem atkal jāizrauš.

Šim vakaram stāstu ir diezgan, un mēs kavējam viens otram laiku, mīklas uzdodami un tās minēdami.

“Kas tas ir: iet un iet, bet nekur neaiziet?” es vectēvam prasu un nevaru nociesties, uz viņa pulksteni nepaskatījusies. Vectēvs brīdi klusē, it kā atbildi meklēdams, un tad saka:

“Pulkstenis. Bet kas tas ir: kur lācis tup, tur melns paliek?”

Dažreiz man ir jāpadomā, dažreiz mīkla ir jauna un

vēl nedzirdēta vai jau aizmirsusies. Visbiežāk atbildi jau zinu, pirms visa mīkla pateikta. Galvenais nav mīklu atminēt, bet zināt otram jaunu mīklu uzdot.

“Katls,” es atsaucos. Nupat virtuvē redzēju meitu cilājam lielo čuguna katlu, dūmos melnu nokvēpušu, kam jāsargās piedurties. “Bet kas tas ir: ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena?”

Kad aprūkst mīklu, vectēvs man māca reizes rēķinus, baušļus vai kādu korāļa pantu. Dažreiz viņš pats grib savu atmiņu pārbaudīt vai manā priekšā palepoties un noskaita visus Vecās derības apustuļus. Es pat izteikt nevaru visus tos svešos, dīvainos vārdus, bet vectēvs skaita kā no grāmatas:

“Jesaja, Jeremija, Eceķielis, Daniels, Hozeja, Joela ...Jonas, Mīkas, Abakuks, Čakarijs...”

Beidzot kartupeļi ir izcepušies. Vectēvs tos izrauš no pelniem, izvelk tos pašā krāsns malā un tad viegli un vāri tos kailām rokām saņem un izceļ un noliek uz maza dēliša, it kā uguns un karstums viņam neko nespētu nodarīt. Šī būs pavisam īpaša maltīte.

Ar asu un īsu kabatas naža šķēlienu viņš pārgriež kartupeļus uz pusēm, un tie atveras smaržodami un kūpēdami, balti un saldi miltaini. Mēs tiem uzberam sāli, un vectēvs mani māca kā viegli, viegli paņemt karsto gardumu un to turēt un ēst tā, lai tas nededzina. Visgardākā tomēr ir mazliet apdegušā, mazliet ogļainā un pelniem aplipušā kartupeļu miza, ko virtuvē meitas nogriež kā nederīgu. Laizos kā kaķis — pirkstu gali ir sāls un ogļu un kartupeļu garšas aplipuši. Zeme, uguns un jūras sāļums ir sakusis vienā labā gardumā.

Mielastu mēs nobeidzam ar ābolu tēju un uz četrām daļām saskaldītu dzeltenu cukurgraudu. Tējai ir viegla vasaras smarža un siltums. Mēs to dzeram “pa krievu modei”, tā vectēvs saka, cukurgraudu turot mutē uz mēles un tēju dzerot tam virsū. Kad saldi skābais, gaiši dzeltenais šķidrums ir nodzerts, krūzītēs paliek ar karsto ūdeni pievilkušās ābolu šķēlītes, kas garšo saldi un sulīgi kā tikko cepti svaigi āboli.

Pēc brīža māte mūs sauc vakariņās. Mēs paklausīgi

ejam pie galda un neko nesakām par nesen ēsto maltīti. Sēžam kā klusi sazvērnīki un knibināmies ap sviestmaizēm, sieriem, desām un ievārijumu. Mums pelnos ceptie kartupeļi, apkaisīti ar sāli, likās daudz gardāki.

* * *

“Pastāsti kaut ko, vectēv! Kaut ko jautru. Par paunu žīdiem vai čigāniem!”

“Tā, tā,” vectēvs bārdā pie sevis noņurd. Viņš labprātāk stāstītu kādu Bībeles stāstu vai līdzību, kaut ko pamācošu. “Tos stāstus jau tu visus zini. Nekā jauna man nav.”

“Tas nekas. Stāsti tos pašus vecos,” māšele man palīdz vectēvu uz stāstīšanu pierunāt.

“Par žīdiem... par čigāniem... hm,” vectēvs brīdi domā. “Nu labi. Reiz bijis viens varen izveicīgs un mutīgs čigāns. Braukājis apkārt pa tirgiem zirgus mīdams no pagasta uz pagastu. Savā kulbā sēdēdams, vienmēr vērojis, no kuras mājas skursteņa visaugstāk dūmi paceļas. Tur tad, domājams, saimniece cep gaļu vai vāra labas un spēcīgas pusdienas. Tādās mājās čigāns, vienmēr uz gaļu kārs, brauc tik sētā un iet uz istabu. Tā arī šoreiz. Jau pa gabalu čigāns saož dūmu un gaļas smaržu — saimniece vāra jēra zupu. Ieiet virtuvē. Kā tad! Saimniece ar lielu pavārnīcu rokā stāv pie plīts un ceļ no katla ārā gaļas gabalus un taisās liet zupu bļodā. Čigāns dod saimniecei dievpalīgu. Vēl visa saime uz lauka, tikai saimnieks pats drīz vien pārrodas. Ienācis virtuvē un čigānu tur ieraudzījis, nez ko priecīgs neliekas. Bet čigāns, kā jau čigāns, nav uz muties kritis.

“Labdien, mīlais saiminiek,” viņš klanās, rokā pātāgu turēdams, un iet saimniekam pretī. “Nu tik būs ēšan kā ēšan! Re kas par dižen bļod uz gald!”

Bet saimniekam rūpju diezgan savu saimi paēdināt, kur nu vēl par katru apkārtklejotāju diedelnīeku gādāt.

“Ēdīs gan, čigān, bet ne visi,” saimnieks it strupi atbild.

“Kā, mīlo saimniek, vai tad tu neēdīs? Tād lab jēr zup! Es gan ēdīs,” čigāns brīnās.

“Nu tad sēdies klāt,” saimnieks nosmējies, “ēdīsim abi. Gan jau mums visiem pietiks.”

“Un pieticis arī,” vectēvs nobeidz savu stāstu.

Reta ir tāda ziemas diena, kad mēs neesam klausījušies vai nu par paunu žīdiem vai čigāniem, kādu zvēru pasaku, kādu pamācīgu stāstu, ko vectēvs Kristīgajā Vadonī izlasījis, kādu sen, jaunības laikos dzirdētu romanci par muižas “freilenēm”, kas nelaimīgi iemilējušās zemas kārtas cilvēkā, par vācu mācītājiem, kas, latviešu valodu labi neprazdami, visādas jocīgas un muļķīgas lietas no kanceles sarunājuši. Jauno Derību mēs esam dzirdējušas gan priekšā lasītu, gan stāstītu. Neviena līdzība mums nav sveša, un Jēzus pats reizēm liekas ļoti līdzīgs vectēvam. Kaut jaunāks, viņš tāpat staigājis, vienmēr Dievu piesaukdams, vienmēr pamācīgus stāstus stāstīdams, par pasaulīgām lietām maz rūpēdamies. “Skatieties uz putniem gaisā. Ne tie sēj, ne pļauj,” vectēvs saka. Un tiešām! Vectēvu nekad neesmu redzējusi sējam, ne pļaujām, bet bieži jo bieži viņu dzirdējusi Dievam par labajām vecumdienām pateicamies.

Nedaudz vārdos, ar dažiem īsiem teikumiem vectēvs mums atklāj citas pasaules, citas sakarības: jūras atveras, akmens klintis pārplīst, uguns nededzina, mirušie pieceļas un slimie izveseļojas, lauvas nekož, cilvēki dzīvo simtiem gadu un nekļūst veci, kapi atveras, Jēzus uzbrauc debesīs — tas viss tā ir, par to visu ir rakstīts Bibelē, un nav vajadzīgi nekādi paskaidrojumi, ne izskaidrojumi, ne sīka izstāstīšana. Īsi, skaidri un noteikti teikums seko teikumam, vārdu pa vārdam tie paši, tos pašus stāstus stāstot.

Dažreiz vectēvs pats iesāk: “Es naktī atcerējos tādu stāstu...” un tiešām! Tas ir jauns, vēl nedzirdēts stāsts, varbūt vectēva paša izdomāts, varbūt no kādiem tāliem, bagātiem atmiņu kambariem izcelts. Citā reizē mēs pašas pieprasām stāstu par “ģeķīgajām jumpravām”, par “ūdens kustēšanos un tizlajiem” vai neticīgo Pēteri.

Bībeles stāstus vectēvs sāk stāstīt bez apdomāšanās un kavēšanās. Tie viņam galvā tikpat skaidri un nezūdīgi kā grāmatā. Uzšķir lappusi, un tur tie ir — rindu pa rindai, vārdu pa vārdam, nemainīgi un tie paši. Bet garāki pasaulīgi stāsti vectēvam dažreiz atmiņā jāpārcilā un jāpārdomā, pirms sāk stāstīt.

“Pastāsti kaut ko par velniem, vectēv! Tādu labi garu stāstu!” ziemas pēcpusdienas pelēkums sāk darīt mani nemierīgu. Ja pati nevaru neko neparastu un aizraujošu darīt, tad vismaz vectēva stāstam jābūt satraucošam un neparastam, un labi garam. Tādam, kurā var iegrimt dziļi un ilgi un pazust līdz pavasarim.

Vectēvs kavējas. Viņam jāpārdomājot, beigas piemirsušās tam garajam stāstam. Vectēvs sēž uz gultas malas un domā. Es klusi uz pirkstgaliem, lai viņu netraucētu domāšanā, staigāju pa istabu un gaidu. Pieeju pie loga. Uz palodzes kārba ar naglām. A — tās jāpaņem rokā, jāsaņūmet metalla aukstums un smagums, naglu tvirtais un noteiktais veids, smailu asums. Ikkatra lieluma nagla dod citu sajūtu. Tupeļu nagliņas ir sīkas, asas un vieglas. Pat veselu sauju rokā turot, nejut smaguma, tik tādu vieglu, nemierīgu kņudēšanu. Tumši zilās un spīdīgas tās atgādina lielās zilās vasaras mušas. Jā, es sāku ilgoties mušu un odu, pat kādu dunduru labprāt šobrīd redzētu, tik neciešami gara un apnicīga ir kļuvusi ziema. Citas, lielākas naglas ir vai nu garas un izstīdzējušas kā kāti meža puķēm, vai arī resnas un spēcīgas kā drukni lauku puīši.

Kamēr vectēvs vēl domā par velniem, es ar visu naglu kārbu esmu notupusies pie viņa krēsla, kam sēdekli saplākšņu gabals izrotāts sīkiem caurumiņiem, kas veido lielu, daudzstarainu zvaigzni. Caurumiņi ir tieši tik lieli, lai tajos varētu iebāzt naglas tā, ka tās brīvi karājas, ar galviņām aizķērušās sēdekļa virsā. Kad katrā caurumiņā pa naglai, pabāžu plaukstu zem sēdekļa un tur sataustu to asos galus. Tad sāku naglas dancināt. Sākumā lēni un apdomīgi ar pirkstu galiem, ar pus plaukstu pieskaros smailēm un ar vieglu kustību pastumju tās uz augšu.

Naglas smagums uzgulstas plaukstai ar tās smailes vieglu ieduršanos, ar kairu pieskaršanos manai ādai, bet tās otrs gals mazliet saraudamies un palēkdamies paceļas uz augšu. Es virzu savu plaukstu zem sēdekļa te uz vienu, te uz otru pusi un mēģinu paredzēt naglas, kurām vajadzētu pacelties. Ne vienmēr tas izdodas, ne vienmēr esmu pieskārusies to naglu smailēm, kuras vēlējos pacelt, kuras gribēju dancināt, lecināt. Reizēm liekas, naglām pašām sava gribēšana. Tās pašas danco savu danci, no manis gluži neatkarīgi. Reizēm liekas, tās mani pat tīši kaitina, izlēkdamas tur, kur tās vismazāk gaidīju.

Gluži nemanot ir radies kāds ritms: augšup — lejup, augšup — lejup, te — tur, šeit, šeit — viņā pusē, lēni — lēni, viegli — viegli, vēl — te, tur, ātrāk, ātrāk, straujāk, augstāk, lēkt, lēkt, lēkt... Plauksta kut, nē, mazliet jau sūrst no asajām naglu smailēm. Katrai naglai savs ašums, savs smagums, sava dejošana man uz plaukstas, uz vectēva krēsla, uz manas rokas locītavas, uz mana pulsa.

Te vesela sauja naglu izlec no caurumiņiem un nokrīt uz gridas. Mani piesitieni ir kļuvuši par straujiem un spēcīgiem. Ritms ir pārrauts, dejošana beigusies.

"Liec nu naglas nost un sēdi mierīgi, ja gribi, lai stāstu," vectēvs pieiet pie loga un aizvelk tam priekšā aizkaru. Virs galda ir iedegusies spuldze. Istabas kaktos ievilkusies krēsla, bet krāsnī ir gaiša, sprakstoša uguns.

"Tas ir patiens stāsts," vectēvs iesāk. "Es to neesmu izgudrojis. Kad vēl tāds mazs puīselis biju, man tēvs to stāstīja. Tas tepat vien mūsu pusē ir noticis, tas gadījums ar Dižkrišu. Nu tad klausaities:

Par Dižkrišu gāja dažādas valodas. Vieni teica, ka viņš esot burvis, citi, ka viņš savu dvēseli esot pārdevis velnam, un vēl citi, ka viņš spējot pārvērsties dažādos dzīvniekos, ka viņš sēžot pats velns. Ja kādai saimniecei labākā govys aprāva pienu, saimniece tad stāstīja, ka aplokam, kur govys ganījušās, garām gājis Dižkrišs un govī nobūris. Citur saimniece nav varējusi cūkas nobarot. Dod cūkām, ko gribi, kā vājas, tā vājas. Kas cits vainīgs, ja ne Dižkrišs. Citā vietā — teļš iekritis akā un noslīcis.

Atkal Dižkriša vaina.

Dižkrišs bieži apstaigājis zemnieku mājas, pirkdams sev maizi un žāvētu gaļu. Reiz viņš tuvojies tādām mājām, kur kaut kas nelabs noticis ar lopiem. Saimniece redzējusi Dižkrišu nākam un aiz dūsmām rīdījusi viņam virsū niknus suņus. Tie metušies uz Dižkrišu, spalvu sacēlušī, kā gribēdami viņu gabalos saplosīt. Bet Dižkrišs suņiem tik uzsaucis: "Go — go — go", un suņi, astes nolaiduši, tūlīņ griezušies atpakaļ. Bet kas noticis? Tajā pašā vakarā meitas kurinājušas pirti, jo bijusi sestdiena. Tikko pirts izkurināta, tā ņem un nodeg. Sadeguši gan toveri, gan spaini, gan visi ķipīši. Skaidra lieta — tā bija Dižkriša atriebība par suņu uzrīdīšanu.

Citreiz kaimiņos nodega rija ar visu labību. Citur — lopu kūts ar visiem lopiem. Visur vainoja Dižkrišu. Tikai tajās mājās, kur saimnieces Dižkrišam maizi un gaļu par velti devušas, nekādas nelaimes neesot notikušas.

Dižkrišs esot arī pa mežiem staigājis un baidījies ogo-tājas un sēnotājas. Tās vairs neesot gribējušas vienas bez vīriem mežā rādīties. Reiz kāda sieva mežā pielasījusi pilnu grozu ar mellenēm, kad piepeši pie viņas pieskrējis liels, melns suns, ierējies un atkal aizskrējis. Sieva tā pārbijusies, ka grozs apgāzies, ogas izbirušas un viņa pati aizsusies skrējusi uz mājām. Mājās bez elpas pārskrējusi, viņa visiem stāstījusi, ka varot zvērēt, ka tas bijis pats Dižkrišs suņa izskatā, jo visā apkārtnē tāda melna suņa neesot, un riešana izklausījies pēc "go — go — go". Arī sēnotājām bijuši līdzīgi piedzīvojumi.

Par visiem ļaunāk tomēr gājis trim vīriem, kas īsi pirms Jāņiem sadomājuši iet pazvejot, lai Jāņos būtu svaigi ceptas zivis. Tuvumā bijis ar zivīm bagāts ezers. Divi vīri vilkuši tīkla galus, trešais turējis tīkla asti, lai zivis no tā neizspruktu. Zvejošana bijusi varena. Drīz vien maisa gals jau bijis pilns ar raudām, asariem un pat lidakām, un vīri jau nolēmuši drīz zvejošanu beigt, kad ieraudzījuši tuvojamiem pērkona negaisu. Norunājuši vēl vienu reizi tīklu izvilkāt un tad iet mājās. Pēdējais loms licies būt sevišķi bagāts. Jau dziļi ūdenī varējuši manīt,

ka zivis šaudās no viena tīkla spārna uz otru. Sevišķi kāda liela lidaka spārdījusies un kūlusi ūdeni putās. Te uzreiz tā ar spēcīgu astes sitienu nogāž tīkla turētāju, tā ka viņš vienā mirklī pazūd zem ūdens, bet tad atkal uzraujas kājās. Negaišs arī bijis klāt. Zibeņo un dārdina, ka nekur glābties. Zibens gaismā vīri tik ieraudzījuši virs ūdens milzīgu lidakas galvu parādāmieš, un tūdaļ arī atskanējis Dižkriša negantīgais sauciens: "Go — go — go!"

Vīri pametuši visas sazvejtās zivis ezermalā un metušies uz mājām. Neviens nav vairs gribējis tādas zivis, kuru zvejošanā iejaucies pats nelabais.

Visā apkārtnē valdījis nemiers un dusmas uz Dižkrišu, līdz beidzot vīri nosprieduši iet uz muižu un sūdzēties lielkungam. Tā un tā, cienīgs, žēlīgs barona lielskungs. Meža būdā dzīvo kāds, kas draudzējas ar velnu vai ir pats velns. Viņš nobur mums lopus, dedzina ēkas un pats var pārvērsties par dzīvnieku.

"Kā to burv sauc?" noprasa barons.

"Kāds viņam īstais vārds, to mēs nezinām, bet visi viņu sauc par Dižkrišu."

"Nu tad, vīr, ved man to Dižkriš uz muižu, es grib ar viņ runāt," pavēl barons.

Vīri aiziet un izmeklē četrus visstiprākos un visdrošsirdīgākos vīrus, starp tiem bija arī mans vectēvs, kuri apņēmušies Dižkrišu notvert, sasiet un aizvest uz muižu, kaut arī viņš būtu pats velns. Kādā dienā agri no rīta šie četri vīri ierodas mežā pie Dižkriša būdas. Būdas durvis ir vaļā, bet paša Dižkriša tur vairs nav, tikai silta vieta gultā vēl palikusi, kur viņš gulējis. Vīri nospriež, ka nav vērts iet mežā Dižkrišu meklēt, bet citu rītu jānāk agrāk. Tā arī izdara. Otrā rītā vīri ierodas gaismai austot. Skatās, būdas durvis atkal vaļā, Dižkriša būdā nav, bet guļas vieta vēl silta, un mežā skan viņa sauciens: "go — go — go". Pēc pāris dienām vīri ierodas naktī pie Dižkriša būdas. Tas pats. Dižkriša būdā nav. Vīri nu noprot, ka Dižkrišs, kā jau nelabais, visu zina iepriekš, un nospriež likt Dižkrišu mierā, jo viņu uz muižu aizvest nav iespējams.

Muižkungs tomēr zemnieku sūdzību nav aizmirsis. Viņš tos ataicina uz muižu un bargi noprasa:

“Kāpēc ne ir to Dižkriš atvest uz muiž?”

Vīri taisnojas. Tā un tā, žēlīgs barona lielskungs, viņš ir kā velns. Mēs nevaram viņu notvert. Vīri izstāsta visu, kā bijis.

“Jūs, vīr, ir vien dumj baur. Liec to veln mierā un ved man to Dižkriš uz muiž. Ja nevar ar lab, tad sasien ar striķ.”

Vīri aiziet un sāk atkal apmeklēt Dižkriša būdu ar striķiem. Sākumā viss atkārtojas kā agrāk. Pagājis jau ilgāks laiks, līdz beidzot sadomājuši iet dienas laikā. Piegājuši pie būdas, redz — šoreiz būdas durvis ir ciet. Vīri nu klusām ar striķiem lien iekšā un redz, ka Dižkriš guļ gultā. Visi nu steidzas klāt un žigli to piesien pie gultas.

Bet Dižkrišs nepamostas. Vīri nu kļūst domīgi un vēro, ka Dižkrišs neelpo. Tātad viņš ir miris, beigts. Bet ja viņš ir velns, tad ej nu sažini, vai velns elpo vai ne?

Vīri nolemj Dižkrišu nest uz muižu piesietu, ar visu gultu. Lielskungs, augstās skolās gājis, sapratis, kas te par lietu un kas darāms. Tā četri vīri, viens no tiem mans vectēvs, nes Dižkrišu piesietu pie gultas uz muižu.

Barons, padzirdējis, ka beidzot Dižkrišs ir sasiets un atvests, iet skatīties. Skatās, skatās un tad sāk kliegt:

“Jūs, dumj baur, nes man uz muiž to miruš Dižkriš!”

Viens no vīriem iedrošinās ieminēties:

“Bet, ja nu viņš ir velns un tikai izliekas, ka ir miris?”

“Tu pats, vien dumj baur, ir to veln! Prom no muiž!” kliec barons un pavēl mirušo Dižkrišu aprakt ar visu gultu ārpus kapsētas žogmalā un viņa būdu mežā nodedzināt.

Vīri steidzas barona pavēli izpildīt. Iejūdz divus zirgus ratos, ieceļ tur mirušo Dižkrišu ar visu gultu un brauc uz kapsētu. No sākuma viss ir labi, bet tad vīri sāk vērot — zirgi velk ratus arvien smagāk un smagāk, līdz netālu no kapsētas tie apstājas. Vīri noprot, ka viņiem

tomēr darīšana ar pašu nelabo un iet zirgiem palīgā. Divi zirgi velk, četri vīri stumj ratus un tā beidzot nonāk pie kapsētas žoga. Paredzot visādus pārsteigumus, viņi piesien zirgus cieši pie kapsētas žoga staba un sāk rakt bedri. Drīz vien, kā jau paredzams, ļaunas parādības klāt gan. Aiz meža ceļas tumši padebeši un ātri tuvojas. Pēc īsa brītiņa virs kapsētas stāv liels, melns mākonis, ceļas vētra. Tad — zibens un pērkons, zibens un pērkons, vējš plēš no kokiem zaļas lapas, zari liecas līdz zemei. Uzreiz — nošķīst dzīva uguns — zibens iesper turpat žogmalā lielā osī un pāršķēļ to uz pusēm. Pērkona dārdiens ir tik liels, ka zirgi salecas stāvus un grib norauties. Arī gulta, kurā guļ piesietais Dižkrišs, ceļas stāvus, un cauri lietum un vētrai zibens gaismā vīri redz, ka kāds liels putns, tā kā krauklis, tā kā nezina kas, paceļas no gultas un, spārnus izplētis, aizlido uz meža pusi. Vīriem nu skaidrs — tas, kas tur aizlidoja, bija Dižkriša velna apsēstā dvēsele. Lūk, barons augstās skolās gājis, bet par velna lietām neko nesajēdz.

Pēc brītiņa tumšie mākoņi izklīst un viss ir atkal gaiši un mierīgi. Vīri pabeidz rakt kapu, ielaiž tur Dižkrišu ar visu gultu, kapu aizber un nolīdzina zemi, kā jau tas parasts. Tad visi četri aizbrauc uz mežu un nodedzina Dižkriša būdu. No tā laika neviens vairs nesūdzējās par Dižkriša pestēlošanu un buršanu, un visiem apkārtņē bija miers."

* * *

Kad ziema ir savā visnegantākajā bargumā, sniegs sadzīts mājas galā līdz vectēva palodzei un lauskis staigā ap dzirnavu pakšiem bērņus baidīdams, vectēvs pastumj melnos lūgšanu un dziesmu grāmatu sējumus tālāk uz galda viņu malu un sev priekšā izklāj sēklu katalogus, dažas baltas papīra lapas un noasina pāris zīmuļu galus. Dienām viņš tad šķirsta Rudziša Fogela katalogus, lasa, gudro, piezīmē un pārdomā. Es sēžu mazliet iesāņus galda galā un skatos, kā parādās un nozūd sarkani redīsi,

milzīgas, zaļas kāpostu galvas, kāļi, burkāni, vesels tomātu lauks, ķirbji un gurķi un visbeidzot puķes: sārtas neļķes, baltas asteres, zilas kurpītes, dzeltenas atraitnītes. Ik lapā, ko vectēvs atšķir, ir koša, ražena vasara, tāda, kāda tā bija pirms ziemas un kāda tā atkal būs, kad nokusīs sniegi.

Kad vectēvs ir izvēlējies sēklas dārzeniem gan dzirnavu saimes vajadzībām, gan dēstiem, ko viņš katru pavasari audzē un pārdod kaimiņiem un malējiem, es drīkstu izvēlēties puķu sēklas. Vectēva dārzā man ir pašai sava puķu dobe. Mana izvēle katru gadu ir viena un tā pati: atraitnītes, lauvmutītes un asteres. Tomēr es rūpīgi apskatu visu pārējo puķu krāsainos attēlus katalogā un izlasu aprakstus — rozes, gladiolas, hiacintes, matiolas. Skaisti ziedi ar skaistiem vārdiem. Staigāju kā pa svešiem, krāšņiem dārziem, kā pa ciemiem un piekususi atgriežos mājās pie savām atraitnītēm, lauvmutītēm un asterēm.

Beidzot viss izdomāts, izplānots un izspriests, un mēs nododamies rakstu darbiem. Vectēvs, izņēmis no atvilktnes pa pusei izžuvušu tintes pudelīti un spalvas kātu, sāk rakstīt garu garo pasūtīnājuma vēstuli, es uz vecu kapu svētku dziesmu lapiņu baltajām pusēm rakstu tikko vectēva iemācīto 2x2 vai mazliet garlaikoti uzzīmēju kādu koku, māju vai dzīvnieku. Reizēm pametu skatu uz vectēvu. Viņa papīra lapa pamazām pildās ar gludām un vienādām burtu rindām, droši un apzinīgi vilktām cilpām un svītrām un izgreznojumu lokiem kā senos skribentu un mūku rakstos:

48 gr. sipoli Spahnijas baltee leele

24 gr. mазее zahlee gurķischi Unikum

24 gr. gurķi Amerikas Arlingtona tumschi zaļee

100 gr. cikoriņi

40 gr. Mahorka tabaku apaļu lapu

Pēc tam seko mātes un manis izvēlētās kuķu sēklas un nobeigumā atgādinājums:

Luhdzu dohdeet man labas sehklas. Pagajuscha gada no jums jemtee uisi nebija derihgi. Eepakojeet tuhlin, luhdzu.

Uzrakstīto vēlreiz pārslasījis, vectēvs papīra lapu saloka un to noliek sānis. Pirmais pavasara darbs paveikts.

Dažas dienas vēlāk vectēva istaba ir pārvērtusies par galdnieka darbnīcu: no viņa dārza būdas ir atnesti labojamie lecekšu logi un no veikala atvesti stikli. Vecajiem logiem jāieliek jaunas rūtis izsisto vietā, jāpielabo koka malas, ar jaunu tepi jāpiepilda izbirušās vietas. Tikko būs nokusis sniegs, logi būs vajadzīgi siltajām lecektīm, kur stādīs pirmos tomātus un gurķus.

Vectēvs sajauc tādus kā miltus, kā pulverus ar pernicu un sāk rokās mīcīt tepes piku, kas mīksta un glaudīga piespiežas pirkstiem. Viņš iedod arī man mazu picīņu, lai arī man būtu darbs. Es staigāju pa vectēva istabu un pinos viņam pa kājām kā buldurjāņus saodies kaķēns. Nezinu, vai tā ir smarža vai valganās masas pilnīgā pakļaušanās manu pirkstgalu spēkam, manam pieskārienam, kas mani tā aizrauj. Varbūt tā ir pirmā pavasara nojausma. Es nezinu kādēļ, bet tajās dienās, kad vectēvs iestiklo savu lecekšu veco logu izbirušās rūtis, es esmu mazā ekstāzē, it sevišķi vectēvam stiklus piegriežot. Ar mazu dimanta drumsļu stiklā taisnu līniju novilcis, viņš to noliek pret galda malu un kniks! — nolauž. Stikla gabals paliek vectēva rokās kā brīnums, vesels, nesadrupis, asām, taisnām malām, tieši derīgs tukšajā rūtī.

Stikls un tepe, trauslums un valganums, asums un maigums, pretošanās un piekļaušanās, caurspīdība, kur tikai ar dimantu var ievilkt zīmes, un viela, kur visvieglākais pieskāriens atstāj pēdas, pretstatus vectēvs spēj pakļaut savai gribai un tos savienot — salikt kopā, lai debess gaismu un siltumu pietuvinātu zemei un lai no zemes celtos dzīvības trauslie sākumi.

Kad rakstu zīmes un debess spīdekļi rāda pareizo laiku, vectēvs sāk dziedēt tomātu sēklas nelielās ar zemi pildītās koka kastēs, ko viņš ienesis no dārza ledainas un sniegainas, atkausējis un nolīcis uz palodzes. Sākumā paiet dienas un naktis, un nekas nenotiek. Tad, vienā ritā — kaut kas zem plānās zemes virskārtiņas ir sakustējies,

kaut kas ir pārplēsis tās gludumu un ceļ to uz augšu. Zeme sāk kustēties un cilāties kā abrā mīkla. Nākošā dienā šur tur no melnā zemes valguma spraucas ārā divu kopā salīpušu lapiņu paši vissīkākie galiņi, tik tikko saskatāmi, tik tikko ticami. Vēl sēklas plānā čaula nav nokritusi. Tā vēl turas vieglā, trauslā zaļuma galā, kas to izcēlis ārā no zemes un vēlreiz pacēlis gaismā. Vai asns vēl neatlaižas no sēklas, vai sēkla vēlreiz grib just sulu kāpjām, saknes zarojamies, kaut arī vairs ne savas? Kāds gals un kāds sākums vēl turas kopā un viens otru nelaiž vaļā. Vēl vienu nakti tā, vēl vienu rītausmu! Pēc tam dzīvība vairs nav apturama. Tā nomet čaulu, kas to velk zemē atpakaļ, un sīkām, pusparvērtām lapiņām sāk celties un plesties un sakņoties. Drīz vien visa palodze ir kā zaļām spārēm pilna, kas tur salidojušas pleš un cilā savus trauslos spārnus. Tie aug ik stundu garāki un spēcīgāki un zaļāki. Tagad tie ir jau tik neapšaubāmi, ka tiem var pirkstgalu piedurt un sajūst — jā, te jau ir kaut kas, kur agrāk, vēl nesen nekā nebija. Te jau aizķeras mazliet saules gaismas, kas plūst caur loga rūti istabā un uzmauc šauru ēnu kā tumšu sudraba gredzenu uz mana izstieptā pirksta. Te jau ir dzīvība, kas prasa dzert un siltumu un saudzīgu maigumu.

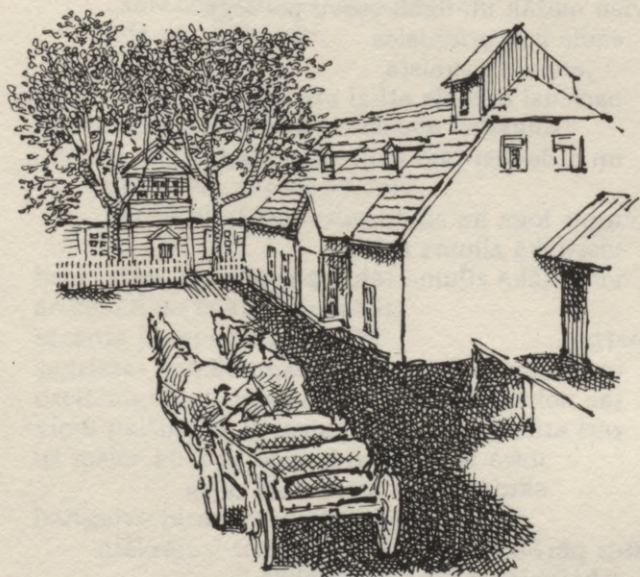
Vectēvs man iedod krūzīti ar remdenu ūdeni un tējkaroti, un es ar to pa lāsītei vien padzirdinu sīkos, tikko no zemes izšķīlušos dēstus. Tagad vectēva istaba ir pilna augšanas un pārvērtību. Es tur ieskrienu ik rītu tūlī pēc brokastīm, lai redzētu, kā dēsti pa nakti paaugušies. Pēc nedēļas sāk atlocīties un plesties tomātu istās, zarotās lapas, pāraugdamas pirmo dzinumumu bālo zaļumu, aizņemot visu savu nelielo dzīves telpu. Vectēvs kļūst nemierīgs. Sameklējis citas ar zemi pildītas kastes un kastītes un pāris vecu solu, viņš pusi no savas istabas tagad pārvērš par siltumnīcu, kur ik ar dienu vairāk zaļuma.

Saudzīgām rokām viņš pārstāda tomātu dēstus, sēj un diedzē gurķus un salātus un arvien biežāk aizstaigā uz savu dārzu, kur sniegs sāk pamazām nozust.

Vectēva istaba ir visbrīnumainākā telpa visā dzirnavu namā. Tā spēj pārvērsties te baznīcā, te darbnīcā, te siltumnīcā, te stāstu un pasaku grāmatā.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

[Handwritten signature]

7.

...mākoņi velk izplūdušas ēnas pāri mežu zilganajam
plašumam, bet saule stāv pašā debess vidū un rotaļājas —
te apgaismo vienu zemes malu, te otru, te iemet pa staru
klēpim upē starp egļu atspulgiem, te visu savu siltumu un
gaismu izlej pār dzirnavām.

Arvien biežāk un ilgāk stāvu pie loga —
saule ir atgriezusies
jauna un skaista
pacēlusi debesis atkal atpakaļ
augsti augsti
un atdevusi tām dziļi zilo krāsu

Stāvu pie loga un skatos —
viszilākā ziluma debesis
visdziļākā ziluma tālumā ir marts

ir marts
un beigas pelēcībai un smagamam
tas nokūst no bērziem un eglēm
zari atliecas un paceļ galus uz augšu
miza spīd sulīgi brūna
skujas kļūst atkal koši zaļas

Skatos pāri upei —
robainajai mežmalei nolobās
ziemas smagais svina pelēkums
un pēcpusdienā saule tur nogrimst
tumšzaļā zaļumā kā zaļā jūrā

Istabas vidū stāv mazs sārts sivēntiņš
priekšautā ienests no kūts
uz gludās grīdas tā smailie nadziņi un
neveiklās kājas slīd katra uz savu pusi
un cilpā sagrieztā astīte izbailēs tric

mazs mitrs šņukuriņš kņudina sārta bērna plaukstu
tajā urbdamies kustēdamies
priekšautā atkal uz kūti aiznests
tas istabā atstāj
savus smalkos spiedzīgos sivēna kviecienu
kas kā diegs iekēries durvju stenderē
stiepjas līdzī nesējai
lejā pa trepēm

cauri ēdamistabai un virtuvei
līdz pat ārdurvīm

Ir marts —

sarkanajai vilnas jakai elkoņi ir cauri
dūraiņi novēlušies
un zeķēm papēži nolāpīti
divtik biezi kā adījums

brokastīs

ar kanēli un cukuru apkaisīts
sacepts jaunpiena gardums
sagriezts gabaliņos to malas spīd
dzeltenīgi baltas
virsū gaišbrūna garoziņa
uz mēles kūst salds vēss un gards

baltgalve pirmo reizi atnesusies —
atskrējusi telīte ar baltu zīmi pierē

Stāvu pie loga un skatos —

dubļi malēju sētā tādi
ka meitas uz kūti iedamas
slaucenēm rokās
lēkā kā vāveres pa bruģa akmeņiem
sargādamās piesmelt koka tupeles

dārzā

ap apaļo puķu dobi sniegā iebristās pēdas
kļūst arvien dziļākas un platākas
it kā tās kā sēnes augtu un plestos
lielākas un plānākas
līdz sabruks kā vecas pāraugušas bekas

Stāvu pie loga:

katrā rūtī jauns marta zīmējums —

baltajam Frickārļa mājas
kalniņam viens sāns ra-
gaviņām nobraukts melns
zeme sildās saulē kā mel-
na runča mugura

vecie ceriņkrūmi līdz pat
vistālākajam dārza stūrim
izstiepušies taisni nāk tu-
vāk zaļiem pumpuriem apbi-
ruši

trīs šķautnainas dēļu malas
spraucas ārā no kupenām
pakāpieni vēl zem sniega
sikas urdziņas velk rievās
dārza baltajā slīpumā

bērzam aiz cūkaploka
zari sulīgi tumšbrūni
ziemas stīvums izzudis
debess zilumā spēj atkal
dejojot sudmaliņas

visi pērnīe čiekuri eglei
nokrituši
galotne dancina dzeltenus
saules zaķīšus manā logā

ap flokšu krūma saknēm
sniegā sniegpulkstenišu
smailās zaļās plaukstas
ceļ ārā baltus
sniega ziedus

no rītiem izskrienu ārā atraust no tiem sniegu
lai sasildās marta saulē
lai plaukst ātrāk
vakaros eju tos ar sniegu silti apsegt
lai nenosalst nakts tumsā

gribētos nest istabā visu puķu dobi
nolikt plāna vidū lai zied
kā ieviņa

Stāvu pie loga

un skatos kā mirdzēdamas
raudādamas
izkūst lāstekas

***

Izejot pagalmā un aizverot namdurvis, aiz sienām paliek siltā krēslainība, ar ko pa ziemu pieaugušas visas istabas, visi istabu kakti un aizdurvis. Ar pūkainu pelēcību ir apvilkušās gleznas pie sienām, ar pelēcīgu garlaicību ir piesūkušies logu aizkari un apputējušas mirtes uz palodzes. Ik ritus pamostoties apnicīga pelēcība stāv pie gultas, ap pusdienas laiku tā atkāpjas mazliet, piespiežas pie sienām, atstājot nedaudz gaišas telpas istabas vidū un ap logiem. Bet jau agrā pēcpusdienā tā velkas atpakaļ, un krēslaini maiga, bet neatlaidīga izplešas pa visu telpu, kaktus un aizdurvis pametot tumsas ziņā.

Ziemai augot augumā, stiepjoties aizvien garākai šai pelēkajā mijkrēslī, istabas ir sarukušas arvien mazākas un šaurākas, līdz beidzot mijkrēslis salauž pats savu čaulu un izstumj mani ārā kā ola izstumj putnēnu. Stāvu iebīdusi pagalma dubļos, gaismas apžilbusi, svaiga meža vēja aizrijusies. Pie putnu kūts skaļi kladzina vistas. Skaidienā puisis lēniem, skanīgiem cirtieniem cērt malku. Dzirnava rūkoņa, kā runcis murrādams un mīlīgs būdams, glaužas, tinas un ritinās ap mani, ap pakšiem, sētu, krūmiem un kokiem un neredzamiem pavedieniem sasien mūs visus kopā.

Lielās egles galā šūpojas zaļzeltains saules spožums — liels apzeltīts kroņlukturis pakārts augsti zilā debess velvē — un sakustēdamies iesviež pa sauļai gaismas mājas gala logos. Saulei vēl nav spēka pacelties tik augstu, lai pāri meža galotnēm apspīdētu pagalmu, kas gul ielejā, upes krastu ēnā, ēku un veco koku ieslēgts. Pēc saules jāiet tālāk, jāatstāj pagalmi. Saule ir jāmeklē aiz tilta upes otrā krastā, jākāpj pa stāvo, mālaino ganu ceļu un jāiziet plašumā.

Gājiens nav ne īss, ne viegls. Kājas slīd tikko atkusušajā mālā, kas spīd sarkanbrūns un sulīgs kā pāršķelts auglis, un jāargās iebīst pērn iemītās govju pēdās, kas kā dziļas māla bļodas pilnas salto palu ūdeņu. Nepacietīgi, strauji kāpjot drīz metas silti, piere nosvīst, vaigu galos asinis krāso sarkanas tulpes. Vilnas šalle sāk smacēt un kņudināt kaklu, mugura kūpēt.

Nost šalli!

Nost salāpītos, novēlušos dūrainus!

Apkakles poga tik tikko vēl turas pusatrisuša diega galā, vaļā atmetā mēteļa stūri plandās un cilājas. Tā cilājas spārni putnam pirms gaisā pacelšanās un aizlidošanas.

Upes krasts pieaudzis veciem alkšņiem, kārkliem un lazdām, vēss un ēnains, vēl pilns ziemelvēju elpas. Zari liecas pāri ganu ceļa kārtīm, stiepdami pretī vēl pavisam sīkus un cietus pumpurus, tikpat kā bez dzīvības. Ziedu skaras vēl sausas un stīvas, ne tajās sulu, ne ziedēšanu jaust. Ir vajadzīga liela ticēšana, lai turpinātu kāpienu, lai neteiktu: vēl par agru! un negrieztos atpakaļ. Lai sabristām kājām un nosalušiem pirkstiem nemeklētu krēs-laino istabu ziemīgos sapņus par pavasari. Ir vajadzīga koku ticēšana.

Ganu ceļš uzved stāvus kalnā. Lejā paliek krastos iegrimusi upe, dzirnavas, kūtis, pagalms, sēta un dārzi. Lejā paliek dzirnavu ļaudis savās darba gaitās, malēji, balsis, darba trokšņi, upes šalkšana, dzirnu ratu rukoņa, vezumos iejūgtie zirgi un kūtis piesietie, aizgaldos ieslēgtie dzīvnieki. Lejā paliek sienas, žogi, durvis un vārti, "drikt" un "nedrikt", tēvs un māte, saimnieki un kalpotāji. Laipojot un tomēr dubļos iebrienot, ūdens pelķes vairoties, pa velēnām, akmeņiem un sprunguļiem lēkā-dama, izlecu lauku plašumā.

Tālu ieskrējies vējš apmet man vēl neizkusuša sniega auksto elpu ap kailo, sakarsušo kaklu, gaisma iecērtas acīs. Tikai šeit, tikai tagad, no upes ielejas izkāpjot, var apjaust debess plašumu, apvāršņu tālumu, saules gaišumu. Var apjaust, cik pasaule liela un neaptverama, cik neiespējami saulei ieskatīties acīs.

Stāvu žilbinošā gaismā, aukstā klajuma vējā un brīnos — likumi un robežas šeit netur un nesien ne putnus, ne pārplūdušo grāvju ūdeņus, ne vāveri egles zarā, ne varden, kas lēkā pāri ceļam. Kaimiņu pļavas un druvas te saplūst kopā, un tikai saimnieki paši zina savu lauku robežas un kūlā paslēpušās kupicas.

Visapkārt plašums, gaisma un vēsa gaisa viņošanās
ar mani kā vissīkākā kukainīša elpu visuma vidū.

Pagriežos pret sauli, apgriežos ar sauli — nekur
neviens cilvēka. It kā neviens cita vairs pasaulē nebūtu, it
kā viss piederētu vienīgi man.

Viss ir mans,

bet manis pašas vairs nav,
vairs ne robežu, ne likumu, ne manis.

Zeme ir paņēmusi manas kājas, mati pieder vējam,
acis saulei, pirksti koku mizai, mute klusēšanai,
domas — nekam, nevienam.

Kam pieder putnu domas?

Kam vaboles un koku un ūdens zāles un zaķulēna
domas?

Mana redzēšana un saprašana tagad ir kā
gliemeža taustīgie ragi, spāres spārni,
kaķa ūsas tumsā.

Mana āda uz kailā kakla, mana pavērtā mute,
manas nāsis, ausis un acu zilītes ir bites, kas sanes un
noglabā to, kas izzied un iztvan un izkūst un izlīst no
ziedu kausiem un driksnām, no pūpoliem, no ziliem meža
zvaniem un kreimenēm, kas nokrīt nokrītot čiekuram, kas
ieskanas, vējam smilgu pie smilgas piesitot.

Pērn izbruktais un izmītais ceļš ved tālāk — gar
sakņu lauku, gar pagājušas vasaras kāļu, runkuļu, bur-
kānu un kāpostu vagām. Šur tur vēl sniegs, ko pārdūruši
pērn dārzeņu tukšie kāti, kāpostu stumbeni, kam rudeni
nocirta galvas.

Ceļam pārliecies vecs kārklu krūms, un tā zarā šūpo-
jas pērn aizķērusies āboliņa sauja, ko augsti piekrautais
siena vezums tur pametis. Stiebri ir ziemas saulē un salā
izbalējuši, lapas vējā sabirzušas. Ziedu galviņas čab tuk-
šas un sausas, sēklas tās jau sen izsējušas jaunai augša-
nai.

Vietumis sniegs guļ vēl lieliem blāķiem un met baltus
gaismas zibšņus atpakaļ debesīs, vietumis rudzu zelmeņa
zaļums atsitas pret zilo apvāršņa malu, reizēm saule visu
sapludina tik pārmērīgā spožumā kā dievišķā parādība.

Klāt tas mirklis,
 tas debess atvēršanās mirklis, ko redzējis vectēvs. Kad
 jāmācās visu pasauli un visus laikus redzēt kopā, tā —
     pusaklai izkāpjot gaismā un meklējot
     pirmos dzīvības pulsus zem ledaina sniega, zem
 pērnās kūlas un melnām, sasalušām lapām
     zemes garozā, sēklā, saknē,
     zara galā, koka serdē, stārķa lizdā
     zaķa migā, diķa dūnās, vēja skaņā —
 tā
     ik pavasari
     mūžīgi
     āmen

Grāvja malas vēl apaugušas ar ledu, bet atkušņa
 saltajos ūdeņos jau izaugušas garas ūdens zāles, gari
 gaišzaļi zemes mati, kas zem ledus ieplaisājušajiem stik-
 liem stiepjas līdzī straumei, paši ap sevi vīdamies, ūdens
 straumes priecīgajā steigā šūpodamies.

Kārķu saknes vēl iesalušas grāvmalu velēnās,
 apsegtas ar apledojuša sniega paliekām, bet to zaru galos
 plaukst pūpoli un steidzas dzīvot savu dzīvošanu, ziedēt
 savu ziedēšanu, it kā par saknēm tiem nebūtu nekādas
 daļas.

Grāvjos kā neprātīgs burbuļo ūdens, no sastingu-
 ma atbrīvojies, izlauzies gaismā un brīvībā un skanīgi
 grauž caurspīdīgās, plānās ledus plāksnītes kā saldās
 konfektes. Es arī — saltums vai saldums — mute pilna
 kairas, no zemes paceltas sulas.

Pierei piesitas savā pirmajā lidojumā vēl samiego-
 jusies bite, ielaižas pūpolu pūkainajā aizvējā, bradā pa
 sudrabu, meklē, meklē. Ierauga lazdas dzeltenās bārkstis,
 lido turp, pazūd zelta putekļos. Zelta bārkstīm blakus zied
 sīkas tumšsarkanas drīksnas — sīki, silti asins ziedi, nē —
 zemdegu sprikstis, nē — sīka sarkana liesma deg pumpu-
 ra šķēlumā — mūžīgā zemes uguns, ziedēšanas uguns —

Puse ābeļdārza vēl zem sniega. Tikai slīpumā
 pret dienvidiem saule plēš izdilušo sniega segu gabalu

gabalos arvien šaurākās strēmelēs, sildīdama to starpās radušās ūdens paltis, atdod zemi dzīvībai. Un zeme ceļas un rūgst, un kāpj ārā no sniega, aplenc sniega paliekas un izplešas arvien plašāka un varenāka. Kūlas peleķumā jau jauni zāles dziēti — sīkas, zaļas adatas dursta sniega ledainās malas. Šis vēl nav maiguma laiks.

Tik sniegā vairs neiekāpt!

Ābelēm stumbra viens sāns saulē sasilis silts, bet ziemeļu pusē mizas rievās vēl pa sasalušai ledus lāsei. Pumpuri koku augšējos zaros brūni spīdīgā briedumā, nepacietībā taisās pārplīst. Tur ieslēgtie ziedi jau gatavi pārplēst čaulu, izplest ziedlapas, šūpoties vējā. Ziediem arvien šaurāk un grūtāk tā saspiestiem, salocītiem un saburzītiem būt šaurībā un gaidīt. Bet pie saknēm ap stumbru vēl nenoceltas sniega sakas.

Tik sniegā vairs neiekāpt!

Ik solim jāmeklē te zemes cilnis, te pērnā kūla, te seklāka vieta nepārlecāmās ūdens peļķēs. No sniega vairoties, jāiet likumu likumiem, liecoties zem nolikušiem ābeļu zariem. Daži ziemas bargumā izsaluši sausi un bez dzīvības. Ložņā, bitīt, caur zaru zariem... — strazds svilpo vecas bumbieres galā, un pāri galvai aizdūc vabole.

Ticīgi skaitu dzīvības zīmes.

Vēl trīs ābeļu rindas līdz kraujas malai, kur lazdas. Tieši ceļā uz turieni samirkušie sniega blāķi ir plati jo plati iepletušies starp ābelēm, gandrīz līdz dārza galam. Vienalga, cik liels loks, tam jāiet apkārt, sniegā vairs nedrīkst iekāpt —

— tāds ir nolikums, tāda ir ticēšana.

Ir vēl citi noteikumi — katram pašam savi. Citiem tie nav jāzina.

Caur zeķēm sūcas auksts mitrums —

vai vēl par agru?

vai vēl viss salā?

vai nāciens velts?

Kraujas slīpumu skatam aizsedz sniegainā dārza mala. Vai nogāzē saule jau būs nokausējusi sniegu? Vai saules stari jau būs aizsnieguši zem biežās lapu kārtas

dzīvības kodolu un to sakustinājusi? Vai dzīvības spēks būs jau sācis rosīties, celties uz augšu, plesties, lauzties cauri sakaltušo stiebru samezgļojumiem. Vai būs jau saplēsis pērno lapu segumu un pacēlies tam pāri, bez žēluma aiz sevis atstājis satrūdēšanai to, kas pašu sargājis un paglābis?

Skatos uz visām pusēm un meklēju dzīvības zīmes. Vēl pāris soļu. Visi sniegi apieti. Katrs solis ir piederējis zemei, kaut slapjai, aukstai un pelēkai, tomēr — dzīvai zemei. Visi noteikumi ir izpildīti — —
Vēl neuzdrošinos skatīties. Vēl tikai solis līdz kraujas malai.

Aizveru acis. Jābūt! jābūt!

Visas zīmes tā rāda, visi noteikumi ir izpildīti — —

Ir!

Metos lejā pa nogāzi. Kājas slīd slapjajā mālā. Gandrīz krūtīs ielec pārbijies, samiegojies zaķis, tad pasitas sānis un pazūd upes virzienā.

Ir!

Palieku stāvot vecās lazdas priekšā. Saulei te daudz maigāks spožums, vasarīgāks siltums, un zem lazdu dzeltenajām skarām pelēkbrūnajās lapās zied trīs vizilākās debess ziedi —

PIRMĀS ZILĀS VIZBULĪTES

— visas zilās vasaras naktis, visi zilie vasaras ūdeņi, viss vasaras debesu dziļums trīs sikos ziedos.

Liecos to saņemt — tuvāk, zemāk, dziļāk zilajā dzīvības noslēpumā.

Tikko dzimuša bērna acis, tikko vērušies zieda plaksti — netveramais, neatminamais brīnums!

Pieskaros tumši zaļajām, spīdīgajām lapām, kas visu ziemu gulējušas zem sniega, kas sīkstas un stipras sargājušas sevī dziļi paslēptu jaunu sākumu. Trauslais, pūkainais kātiņš to tik tikko spēj noturēt, tik pārgalvīgi priecīgi pieclapiņu zieds raujas prom no pērnām lapām, ceļas uz augšu.

Zeme smaržo kā rudenī — vēsi un trūdu pilna. Vāveres izgrauzto riekstu čaumalas, čiekuru serdes un

tukšas sēklenīcas mētājas visapkārt, zaķa midzeni nodod spiras — kārtu kārtām visapkārt ir ziemas liecinieces, dzīvības liecinieces, izsalkuma un izturības liecinieces.

Pārvelku viegli ar pirkstgali zilajām ziedlapiņām, kā Kristus neticīgie mācekļi augšamcelšanās brīnumu pārbaudot, kā ticībai stiprumu meklējot, bet nesajūtu neko — ne saules siltumu, ne debess zilumu, ne zieda trauslo tvirtumu. Mani pirkstgali ir par nejūtīgiem, lai uztvertu ziedēšanas netveramo brīnumu. Manas rokas, mani pirkstgali ir kļuvuši par nejūtīgiem un raupjiem, ikdienas lietas tverot.

Nometos ceļos, noliecos tuvu, tuvu zemei. Pieskaros sīkajām ziedlapiņām vispirms ar vaigu, tad lūpām. Abām plaukstām pret zemi atspiedusies, abām rokām, abiem ceļgaliem grimstot trūdošās lapās un miklajā mālā, lūpām sajūtu dzīvības garšu, debess garšu, ziedēšanas trauslo īstenību. Kā klausoties tālā skaņā, jaušu debess un zemes, un zieda sakarības,

NĀVI un DZĪVĪBU un ZIEDĒŠANU

***

Sākumā tā ir vistrauslākās pieneņpūkas pieskaršanās, pirms tā pazūd debesis. Tā ir tik īsa un viegla, ka jāšaubās, vai vispār kaut kas ir noticis, vai tiešām kaut ko samaniju, vai vēja pūsma garām slīdēdama patiešām kaut ko nesa sev līdz vai tikai pati sevi šūpojās? Varbūt tas bija oda spārna gals, gaisā ieķēries lazdas zieda puteklītis vai manu atirušo matu šķipsna, kas īsu, īsu mirkli pieskārs. Un tad ilgi — vairs nekā. Tikai retumis, šad tad it kā pie piedurknes pieķertos kāds dzīpara gals vai atiris paveidiens, kas skrienot un lēkājot, un roku savicinot atkal nokrīt. Citu reiz atkal — it kā elkonis būtu atspiedies uz miltu putekļiem noklātās dzirnavu palodzes vai bruncītis būtu aizķēries malēju istabas stenderē vai aiz bideļmiltu maisa un labu laiku jau būtu staigājusi, baltiem miltiem aplipusi, pirms to pamanu vai māte ar roku kā suku tos

noberž, mani norādama: "Tu nu atkal esi dzirnavās bijusi vai nezin kur!"

Vēlāk es jau pati pamanu — kaut kas man pieķēries un neatlaižas, kā dadzis simt sīkiem, neredzamiem pirkstiem manī ieķēries, nāk man visur līdz. Vai man žēl? Lai nāk! Man patīk dadži! Man patīk to platās, rūgtās lapas, ko ganāmpulks neaizskar, bet man noder par saules vai lietus sargu. Man patīk to spēcīgie, nīgrie stāvi, kas pāraug nīkulīgus krūmus un viszilizaļākās, vistreknākās nātres. Tie spēj uz paaudžu paaudzēm iesakņoties kā ēnainās, mitrās žogmalēs, tā starp saulē svilstošiem akmeņiem. Es esmu bez valodas aiz sajūsmas un apbrīna, kad viss dadžu krūms, rūgts un nikni zaļš, uzzied tumši violētiem ziediem. To ziedlapiņas ir maigākas par vissmalākā zīda diegiem, un tos atrod bites un lapsenes, dievgosniņas un taureņi, un tad dadžu krūms ir kā svētkos.

Kad ziedēšanas laiks ir garām, ziedu vietā ir gaiši zaļas, apaļas pogas. Dažas no tām man pielīp pašai nezinot, pieķeras garām ejot. Citas es sev piespraužu pati. Satveru pirkstos atskabargaino, mazliet aso dadža pogu un piespiežu to sev uz pleca vai pie krūtīm, un tur tā paliek, it kā no manis izaugusi.

Un tā mēs ejam —

līdz pēkšņi man ir pavisam skaidrs: tagad, tieši tagad ir jāiet un jāuzkāpj tornī!

Dīvaini ir tas, ka torni pa māju dzīvojoties ne no sētas, ne dārziem, ne logiem nevar redzēt. Tie ir stāvie upes krasti un koki — vecie oši, bērzi, gobas un egles, kas ieslēdz mūs ciešā lokā. Tie pieliek kā plaukstu pie pieres no pārāk lielas gaismas un plašuma sargādami, un var redzēt tikai to, kas tepat apkārt, tepat viegli apskrienams un sasniedzams. Pat lielceļu, pat ne Mārkiema meža ceļu, kas tepat aiz kūtīm un dārza, nevar no dzirnavām redzēt. Varbūt nevajaga redzēt, pietiek ar zināšanu: tur tie ir. Kad vajadzēs, kad būs īstais laiks, izešu no sētas, pagriezīšos pret tiltu, pret kalnu vai mežu un sāksu iet.

Ar torni, kas paceļas aiz smēdes starp dzelzceļa

sliedēm un lielceļu Dundagas mežu jaunaudzes malā, ir citādi. Pēkšņi — man tur jāuzkāpj! Es gribu to pazīt! Man jāredz tā smagie, zemē ielietie betona pamati un milzīgi resnie balķi, kas gan krustu, gan limeniski, gan stāvus pret debesīm saslieti. Man jāredz, kā tumši brūni aprūsijušās dzelzs bultas tos sasien un tur kopā, kā torņa kāpnes, sākumā platas un drošas, ik ar stāvu kļūdamas šaurākas un nedrošākas, ved torņa šaurajā smailē. Es gribu zināt, cik plati ir pakāpieni, cik gludas un stingras ir kāpņu margas, cik droši turas dēļi septītā stāva kāpņu galā un cik spēcīgi ir vēji tur pašā augšā. Un par visu vairāk es gribu zināt, ko varēšu redzēt tur uzkāpusi.

Diensvidus klusumā, kad sētā neviena neredz, es došos gar vectēva dārzu, gar vecajiem ceriņkrūmiem pa smilšaino lielceļu kalnā līdz pelēkajai krogus ēkai. Tās galā ir smēde. Tur durvis plaši vaļā, tumsā gail nokaitēta dzelzs. Kalējs skandina laktu kā zvanu, ap sevi bārstīdams sikas dzirkstis. Bet man nav laika skatīties smēdes tumsā. Man jākāpj tornī, kas tepat, tepat pa kreisi nelielā, avenājiem apauguša laukuma vidū.

Tornis stāv, plati kājas izplētis, vēl vienmēr jauns un spēcīgs. Pirmā kāpņu rinda, pret zemi atbalstījies, platiem, pelēkiem dēļu pakāpieniem droši un viegli uzved līdz apkārtējo koku augšējiem zariem. Te vēl nekā sevišķa nav, pat vēja nejūt.

Steidzos tālāk.

Ā, pie trešā stāva kāpnēm apstājos. Tagad esmu jau virs jumtiem un kokiem. Tagad jau varu uz koku galotnēm no augšas raudzīties, redzēt, kā koks aug, cik trausls un maigs ir visspēcīgākās priedes, visresnākās egles galotnes pats jaunākais dzinums, pats jaunākais, tikko atvēries skuju pušķītis sīka kātiņa galā. Tas ir koka noslēpums, ko zemes cilvēkiem neredzēt. Varbūt tādēļ koki ir svēti un senlaikos pielūgti, ka tie savus dzīvības noslēpumus neatklāj. Vienīgi putni drīkst tiem pieskarties.

Steidzos tālāk, kāpju augstāk.

Kāpnes kļūst šaurākas, vējš spēcīgāks. Rausta mani aiz bizēm, atrauj vaļā jaku. Tas nekas. Tagad neapstāšos.

Vēl neskatīšos. Tagad tikai — kur pakāpiens? kur kāju likt? Un stingri pie margām turēties!

Reizēm tornis isi notric, kāpnes sadreb. Tas vairs nav zemes vējš, kas glāsta rudzu lauku, pašūpo liepas zarus. Nē! Te gaiss vilņo kā okeans spēcīgi un nemitīgi caurspīdīgiem, neredzamiem vēja vilņiem. Ceļas un plok. Ieskrienas un metas ar visu sparū pret torņa balķiem. Sagrābj mani un grib sev līdz paraut.

Steidzīgi kāpju augstāk. Vēl neskatīšos. Kad būšu torņa galā — tad. Tagad — soli pa solim, arvien stāvāk un tiešāk uz augšu, tieši vējā. Jāturas visiem spēkiem pie margām. Visapkārt tukšums.

Vēl pāris pakāpienu. Tad — esmu augšā.

Torņa galā trīs soļu plata grīda, virs galvas jumts, gar malām plecu augstumā siena. Vējš vairs nerauj aiz kājām, tukšums vairs nebaida. Esmu drošībā. Tagad skatīšos.

Ievelku elpu un paceļu galvu —

visapkārt zili zaļš plašums un tālums. Meži, meži un meži visās debess pusēs. Meži iesākas tepat pelēkzaļi un smagi un plezdamies plašāki kļūst arvien zilāki un dūmakaināki, ceļas pretī debesīm. It kā paši sevi sadegdami un pārvērzdami kādā ēteriskā vielā, tie ir kļuvuši tik viegli, ka vairs nespēj pie zemes turēties. Vairs nevar pateikt, kur meži beidzas, kur debesis sākas. Kaut kur šai zilzaļajā dūmakā pie apvāršņa jābūt jūrai. Bet kur? Vai arī tai pāri klājas mežu zilā migla?

Lai skatos uz kuru pusi gribu, visur meži, it kā cita nekā pasaulē nebūtu. No vienas debess malas līdz otrai visa zeme noklāta ar pelēkzaļu zili dūmakainu mežu segu. Kur pilsētas, kur mājas, kur ceļi un upes?

Skatos tieši lejā. Tepat starp koku lapotnēm ir dzirnavu ēku jumti, sēta un pagalms — viss sarucis mazs un niecīgs. Aiz upes tēva un kaimiņu lauki un ganības — plaukstas lieluma iedzeltens ielāps mežu zilganajā plašumā.

“Nieki,” es sev saku, “es ļoti labi zinu, cik lielas ir dzirnavas, cik plašs pagalms, cik garš tilts,” un aizveru

acis. Mana istā īstenība atgriežas, mana zemes īstenība.

Tomēr — kaut kas ir noticis.

Es pagriežos uz citu debess pusi. Lielceļš likumu likumiem notek lejā, pārceļas pāri upei, uzkāpj atkal kalnā un tad taisni vien, taisni vien pazūd tālumā. Ceļš uz pilsētu. Uz to pašu pusi ved dzelzceļa sliedes, no tās puses iztek upe. Uz to pusi arī es kādreiz došos, kad paaugšos. No tās puses es atgriezīšos, kad meklēšu mājas.

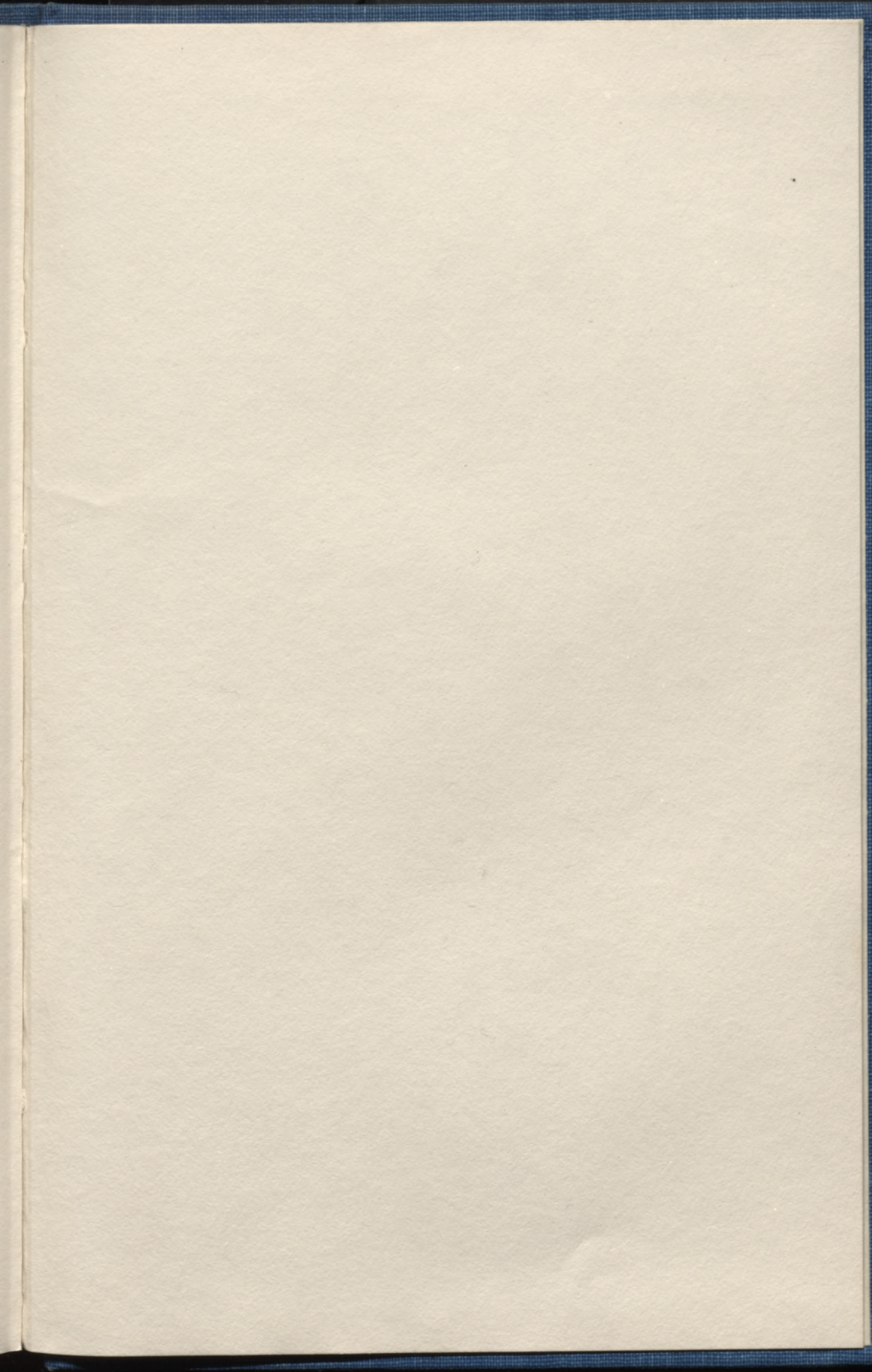
Balti, mīksti mākoņi velk izplūdušas ēnas pāri mežu zilganajam plašumam. Saule stāv pašā debess vidū un rotaļājas — te apgaismo vienu zemes malu, te otru, te iemet pa staru klēpim upē starp egļu atspulgiem, te visu savu siltumu un gaismu izlej pār dzirnavām.

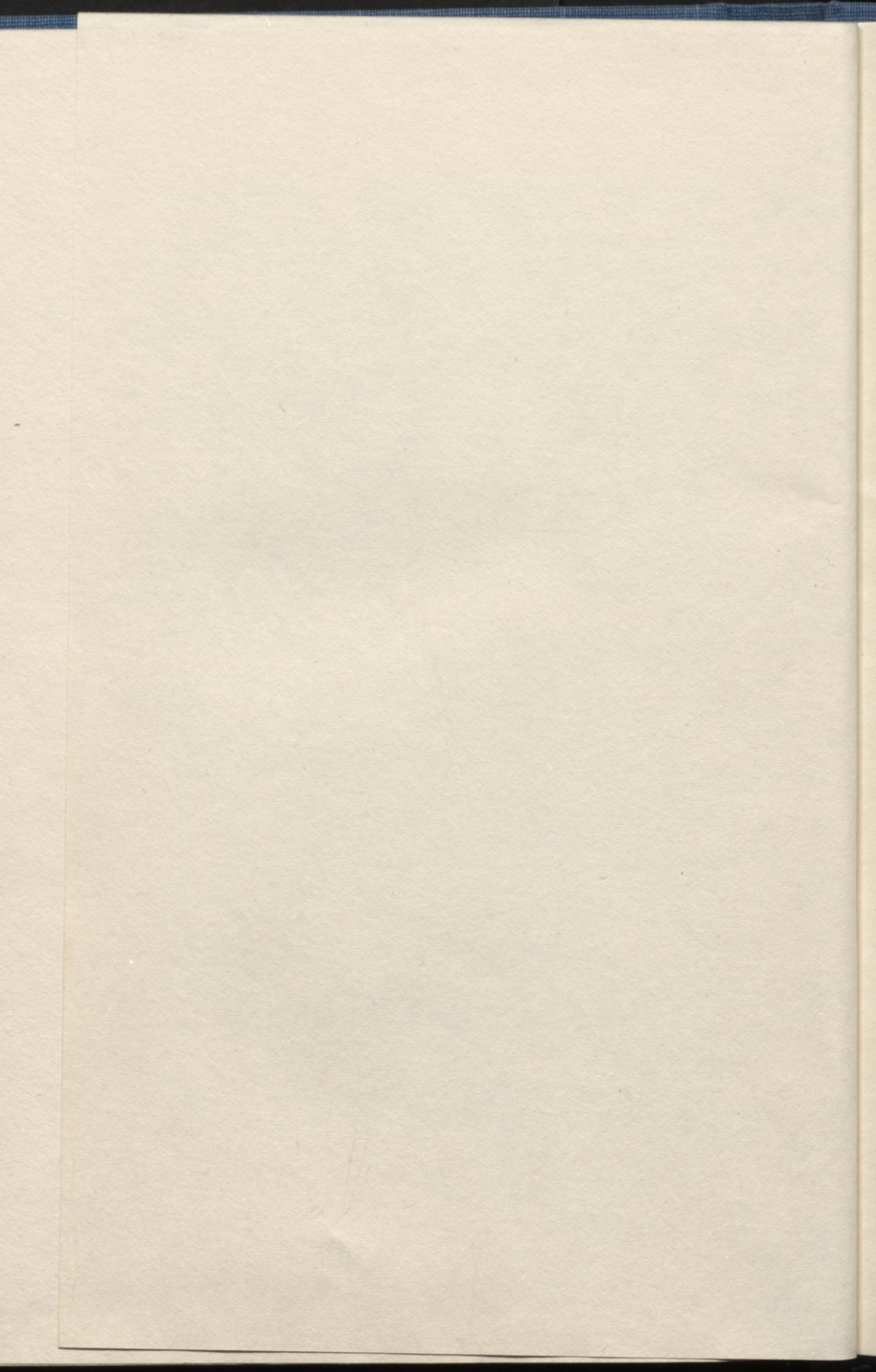
Viegla trīsa noskrien man no galvas līdz kāju pirkstgaliem — šai brīdī dzirnavas atspīd gaišas un laimīgas. Šai brīdī man šķiet — es dzirdu upes šalkšanu, dzirnu kluso, mierīgo rūkoņu, mātes un tēva soļus, bērnu balsis — —

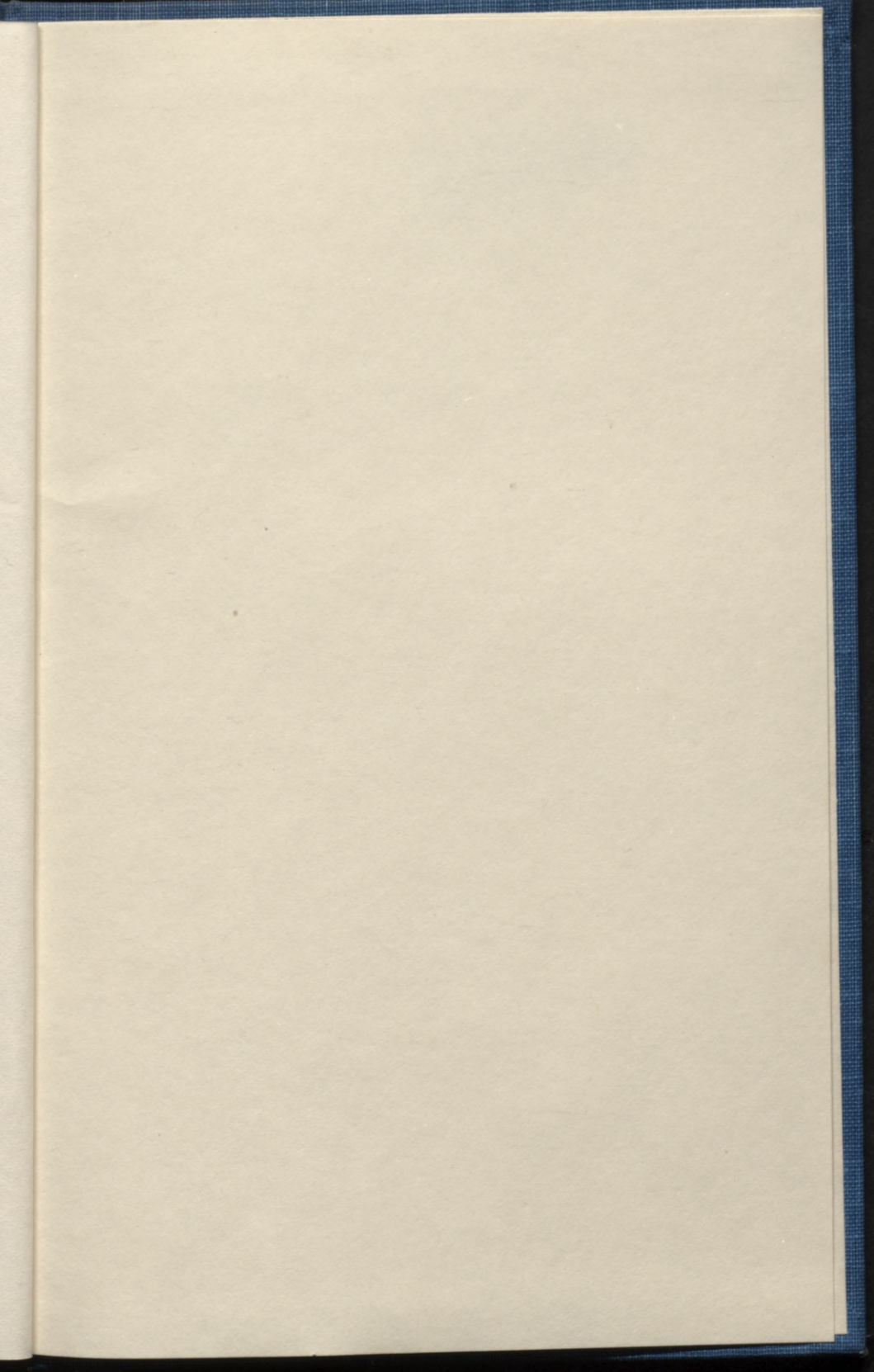
Aizveru acis. Mana istā īstenība atgriežas, mana zemes īstenība.

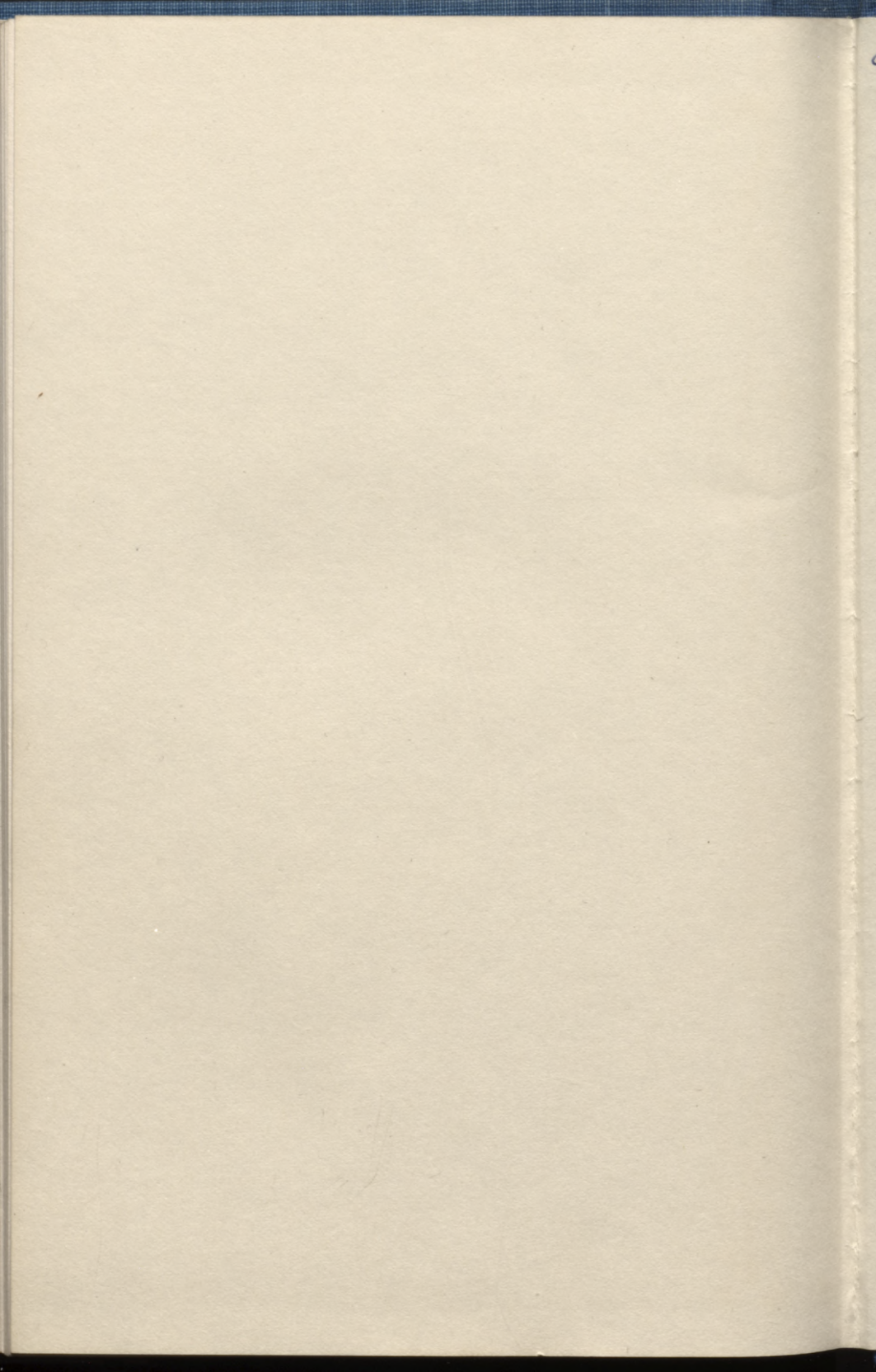
(Beigas)

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and appears to be a formal document or letter.

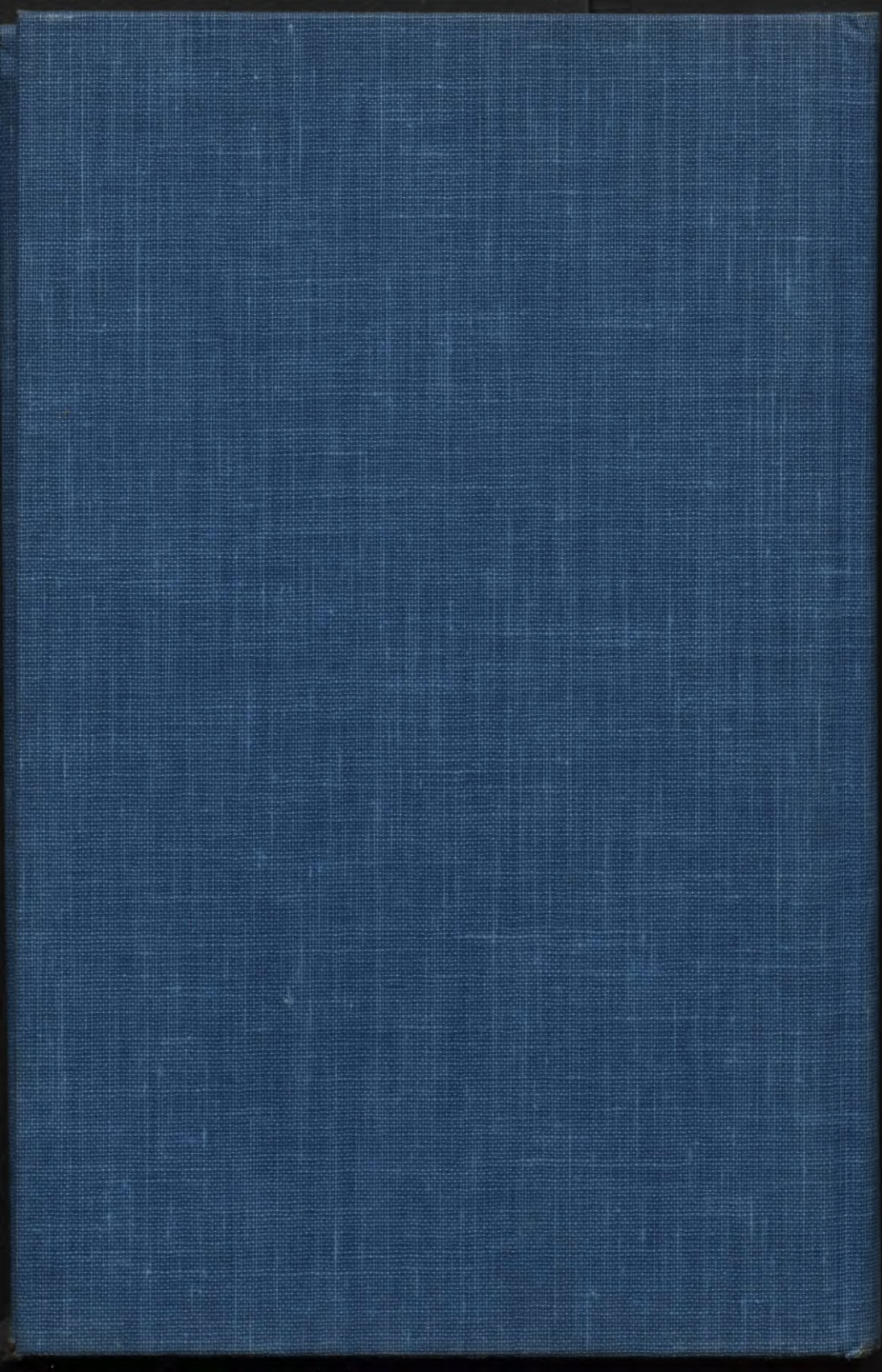
E. Kalnina.

18.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306122180

AINA
ZEMDEGA

TOREIZ LUBES DZIRNAVĀS